

**T.C. DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI**

DUYGULARIN PSİKOTERAPİSTLERİN ETİK KARARLARI İLE İLİŞKİSİ

DOKTORA TEZİ

FİLİZ KUMOVA

20172003007

TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞRETİM ÜYESİ HASAN GALİP BAHÇEKAPILI

İKİNCİ TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. FALİH KÖKSAL

İstanbul, Haziran 2020

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum, ‘Duyguların Psikoterapistlerin Etik Kararları ile İlişkisi’ adlı çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla onaylarım.

Tarih: 01 /06 / 2020

Ad/Soyad: Filiz Kumova

İmza:

ÖNSÖZ

Öncelikle, doktora yapmaya beni teşvik ederek akademisyenlik yolunda önümü açan, tezimin her aşamasında bana sınırsız destek veren, araştırma yapmayı bana sevdiren değerli tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı'ya, psikoloji lisans öğrenimimde hocam olduğu günden bu yana geçen yedi yılda bana öğrettiği ve kattığı her şey için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Eğer onun teşviki, desteği ve güveni olmasa idi, bugün olduğum noktaya asla gelemezdim. Beni tanımamasına ve farklı şehirlerde olmamıza rağmen ikinci tez danışmanlığımı kabul eden, yapıcı yorumları ile tez sürecimde benim için önemli bir motivasyon kaynağı olan Prof. Dr. Falih Köksal'a, tez desenimin oluşturulması aşamasında ve ilk iki tez jürimde sunduğu farklı bakış açısı ile tezime zenginlik katan, beni her aşamada destekleyen Dr. Öğretim Üyesi Hakan Ertufan'a, tez izleme komitemin değerli üyeleri Dr. Öğretim Üyesi Serhat Yüksel ile Dr. Öğretim Üyesi Elif Süreyya Aksoy'a, tez savunma jürimin saygıdeğer üyeleri Prof. Dr. İlyas Göz ve Dr. Öğretim Üyesi Burak Doğruyol'a, bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki destek ve katkılarından dolayı en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu araştırmanın verilerinin toplanmasına katkı sağlayan tüm üniversite, kurum ve katılımcılara; çalışmam sırasında küçük veya büyük yardımını esirgemeyen herkese teşekkür ederim.

Bu süreçte beni cesaretlendiren ve destekleyen sevgili kız kardeşim Nilgün ve oğlum Emre'ye; ne zaman ihtiyacım olsa yanımda olan sevgili dostlarım İdil Aykurt ve Gökçe Ceran Yıldırım'a, bana destek olan tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmamı, çocukluğumdan itibaren akademik kariyer yapmamı çok istemiş olan, ancak ne yazık ki üniversiteden mezun olduğumu bile göremeyen biricik annem Sema'nın anısına ithaf ediyorum.

Filiz Kumova/ İstanbul/ 2020

ÖZET

Klinik psikoloji literatüründe, psikoterapistlerin etik karar ve yargıları üzerine yapılan çalışma sayısı kısıtlıdır. Bu çalışmalar ise mesleki etik standartlar bulunduğu hâlde psikoterapistlerin ikilem yaşadığı alanların tespitine yönelik betimleyici çalışmalardır. Psikoterapistlerin etik karar ve yargıları üzerinde etkili olabilecek faktörlerden ise sadece yaş, cinsiyet, deneyim vb. demografik özellikler incelenmiş, ancak söz konusu özellikler açısından tutarlı ve anlamlı farklılaşmalar ortaya konulamamıştır. Psikoterapinin doğası gereği yoğun duygu alışverişi içeren bir meslek olmasından hareketle, duyguların psikoterapistlerin etik kararları ile ilişkisi merak uyandıran bir konu olmasına karşın şimdiye kadar klinik psikoloji literatüründe incelenmemiştir. Bu araştırma ile etik karar ve yargıları genel olarak çok daha detaylı araştırmalar ile ele alan ahlak psikolojisi literatürü ve duygular ile karar alma dinamiklerinin ilişkisini inceleyen literatürden faydalanarak, psikoterapistlerin etik kararlarının duygular ile ilişkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Psikoterapistlerin etik kararlarının deontolojik/faydacı olarak ayrıştırılabileceği ve katılımcılarda yüksek ikilem yaratacak psikoterapist etik ikilem senaryolarının neler olabileceğine ilişkin yurt içi/yurt dışı herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Klasik etik ikilem senaryoları için de hangilerinin Türkiye’de yüksek ikilem kategorisinde değerlendirilebileceğine ilişkin herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu kapsamda, yapılan ön bir çalışma ile Türk kültüründe yüksek ikilem yaratan klasik ve psikoterapist ikilemleri tespit edilmiştir. Paralel olarak yürütülen iki ilintisel çalışma ile psikoterapistlerin, psikoterapist ikilemlerindeki faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencileri ile, klasik ikilemlerdeki karar alma eğilimleri ise hem psikoloji lisans öğrencileri hem de alan dışı grup ile karşılaştırılmıştır. Söz konusu çalışmalarda katılımcıların negatif duygu durumlarının deontolojik karar alma eğilimleri ile ilişkisinin yanı sıra, sıkça yurtdışı ahlak psikolojisi araştırmalarına konu olan empati, psikopati, analitik düşünme ve özgeci faydacılık gibi kişilik eğilimlerinin de faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri ile ilişkisi incelenmiştir. İlgili ilişkilerin bu çalışmada incelenmesi, söz konusu literatür bulgularının farklı kültürden bir örnekleme test edilmesi açısından önemli bulunmuştur. Araştırmamıza 406 psikoloji lisans öğrencisi, 177 psikoterapist ve 370 diğer meslek sahipleri olmak üzere toplam 953 kişi katılmıştır. Analizler hem grup

bazında hem de birleştirilmiş örnekleme üzerinden yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; her iki senaryo tipinde de üç grubun hiçbirinde, katılımcıların duygu durumları ile gerek geleneksel yöntem ile gerekse süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Klasik senaryolarda gruplar arası faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin gerçekleştirilen analizlerin sonuçları, psikoterapist grubunun süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan hem faydacı hem de deontolojik karar alma eğilimlerinin diğer iki gruptan yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Psikoterapist senaryolarında ise hem geleneksel hem de süreç ayrıştırma analizinde, psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencilerine göre daha yüksektir. Geleneksel analizde, psikoterapist grubu ile psikoloji lisans öğrencileri grubunun, faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri, klasik senaryolar özelinde farklılaşmamıştır. Grupların empati düzeyleri, yaş değişkeni kontrol edildiğinde birbirinden farklılaşmamıştır. Psikoloji lisans öğrencilerinin Makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimlerinin diğer iki gruptan daha yüksek olduğu görülmüştür. Alan dışı grupta; geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık puanı, Makyavelist ve psikopatik eğilimler ile pozitif, faydacı özgecilik ile ise negatif korelasyon göstermiştir. Her iki yöntem ile hesaplanan deontoloji puanı ise duygusal empati ile pozitif korelasyon göstermiştir. Süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanı ile ayrıca psikopati arasında negatif ilişki olduğu bulunmuştur. Süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanları ise analitik düşünme ile pozitif, psikopati ile ise negatif korelasyon göstermiştir. Süreç ayrıştırma analizinde, faydacılık puanları ile faydacı özgecilik arasında ilişki bulunamamıştır. Psikoterapist grubunda her iki senaryo tipinde, psikoloji lisans öğrencileri grubunda ise psikoterapist senaryoları özelinde, söz konusu kişilik eğilimlerinin, hesaplama yönteminden bağımsız olarak, faydacı/deontolojik karar alma ile ilişkili olmadığı tespit edilmiştir. Belirtilen araştırmaların yanı sıra, çalışmamızda Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlaması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ayrıca bulguların olası nedenleri ve literatüre katkısı tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Psikoterapist etik ikilem senaryoları, klasik ikilemler, deontoloji, faydacılık, süreç ayrıştırma metodu

ABSTRACT

In clinical psychology, the topic of ethical decisions is limited to a couple of descriptive studies conducted to determine the conflicting issues that arise despite the existence of a professional moral code. Moreover, these studies investigated only the effect of a limited number of demographic factors such as age, gender, experience etc., on these mentioned ethical decisions. However, they failed to propose consistent and meaningful results with respect to these factors. Psychotherapy is a profession that involves the exchange of intense emotions by nature and with respect to this feature, the relationship between emotions and psychotherapists' ethical decisions is a curiosity provoking topic which has not been explored yet. The aim of the present study was to explore the relationship between emotions and psychotherapists' ethical decisions by taking advantage of the cumulative research findings in both moral psychology and emotion-decision making literature. There were no any national or international studies conducted to identify the high conflict psychotherapist ethic dilemmas in which therapist decisions could be differentiated as deontological or utilitarian. There was a similar problem regarding the identification of high conflict classical moral dilemmas in the Turkish culture as well. So as the first step, high conflict psychotherapist and classical moral dilemmas were identified by a pilot research. The deontological/utilitarian decision-making tendencies of psychotherapists were compared with those of undergraduate psychology students with respect to both psychotherapist and classical moral dilemmas. Also, an 'other profession' group was added to the study for comparisons regarding the classical moral dilemmas. The relationship between negative mood of the participants and deontological decision-making tendencies was explored. Furthermore, with respect to the intense use of personality features such as empathic concern, psychopathy, analytical thinking and altruistic utilitarianism as correlates of deontological/utilitarian decision making, in the international moral psychology studies, these variables were also added to the present study. Investigating the above mentioned relationships in a different culture was considered to be an important topic as well. 406 undergraduate psychology students, 177 psychotherapists and 370 people with different professions (953 in total) participated in the current study. The data were analyzed for each of the three groups and the joint sample. Research results revealed that there was not a significant relationship between mood of the

participants and their deontological/utilitarian decision-making tendencies with respect to both scenario types. This result was valid for both conventional and process dissociation analyses. According to the process dissociation analysis results, psychotherapists' both deontological and utilitarian inclinations were higher than those of the other two groups with respect to the classical moral dilemmas. In psychotherapist dilemmas, psychotherapists' deontological decision-making tendency was found to be higher than that of the student group with respect to both conventional and process dissociation analyses. In the conventional analysis, the deontological/utilitarian tendencies of psychotherapist and student groups were not differentiated with respect to the classical moral dilemmas. None of three groups was differentiated on the basis of empathic concern when the age variable was controlled. Results showed that the psychology student group's both Machiavellist and antisocial tendencies were higher compared to the other two groups. With respect to the other profession group; the results indicated a positive relationship between utilitarianism and Machiavellist-antisocial tendencies but a negative correlation between utilitarianism and altruistic utilitarianism on the basis of conventional analysis. A positive correlation was found between deontological tendencies of the mentioned group and empathic concern on the basis of both conventional and process dissociation analyses. In the process dissociation analysis, there was also a negative relationship between both utilitarian/deontological inclinations and psychopathic tendencies. Furthermore, results yielded a positive correlation between utilitarianism and analytical thinking with respect to the process dissociation analysis. No relationship was found between utilitarian decision-making tendencies and altruistic utilitarianism in the process dissociation analysis. With respect to the psychotherapist dilemmas, the results indicated that these personality features were not correlated with utilitarian/deontological decision-making tendencies in general, regarding both the psychotherapist and student groups, independent of the method they were calculated with. This result was valid for also the classical dilemmas with respect to the psychotherapist group. Moreover, Turkish version of Oxford Utilitarian Scale was developed by the present study. The possible reasons and implications of these results were also discussed in the present study.

Key words: Psychotherapist moral dilemmas, classical moral dilemmas, deontology, utilitarianism, process dissociation analysis.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR.....	xvi
1. GİRİŞ.....	1
2. LİTERATÜR	3
2.1. Psikoterapide Etik	3
2.2. Duygu Karar Alma İlişkisi.....	7
2.3. Ahlak Psikolojisi.....	11
3. PİLOT ÇALIŞMA	23
3.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezler	23
3.2. Yöntem.....	23
3.2.1. Katılımcılar	23
3.2.2. Araç ve gereçler	24
3.2.2.1. Ellsworth ve Smith Duygu Kategorileri	24
3.2.2.2. Klasik etik ikilem senaryoları	24
3.2.2.3. Psikoterapist etik ikilem senaryoları.....	26
3.2.2.4. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ).....	27
3.2.2.5. Demografik bilgi formu	28
3.3. Analiz ve Bulgular	28
3.3.1. Klasik etik ikilem senaryoları kapsamındaki analizler	28
3.3.2. Psikoterapist etik ikilem senaryoları kapsamındaki analizler	33
3.4. Sonuç ve Tartışma	38
4. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI VE HİPOTEZLER	42

5. YÖNTEM	44
5.1. Katılımcılar	44
5.1.1. İlintisel çalışma 1	44
5.1.2. İlintisel çalışma 2	55
5.1.3. Birleştirilmiş örneklem çalışması	59
5.2. Araç ve Gereçler	62
5.2.1. Ellsworth ve Smith Duygu Kategorileri	62
5.2.2. Klasik etik ikilem senaryoları	62
5.2.3. Psikoterapist etik ikilem senaryoları	63
5.2.4. Faydacı özgecilik senaryosu	64
5.2.5. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ)	65
5.2.6. Karanlık Üçlü Ölçeği- kısa form	65
5.2.7. Derin Düşünme Testi (Cognitive Reflection Test)	66
5.2.8. Kişilerarası Tepkisellik İndeksi (KTİ)	67
5.2.9. Oxford Faydacılık Ölçeği	68
5.2.10. Demografik bilgi form	70
5.3. Araştırma Deseni	70
5.3.1. İlintisel çalışma 1	70
5.3.2. İlintisel çalışma 2	71
5.4. İşlem Yolu	71
5.4.1. İlintisel çalışma 1	71
5.4.2. İlintisel çalışma 2	72
6. ANALİZ VE BULGULAR	73
6.1. Alan dışı Katılımcı Grubuna İlişkin Olarak Yapılan Analizler	75
6.1.1. Ön analizler	75
6.1.2. Temel analizler ve bulgular	80
6.1.3. Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin analizler ve bulgular	87
6.2. Psikoterapist Katılımcı Grubuna İlişkin Olarak Yapılan Analizler	93
6.2.1. Ön analizler	93
6.2.2. Temel analizler ve bulgular	104

6.2.3. Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin analizler ve bulgular	114
6.3. Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubuna İlişkin Olarak Yapılan Analizler	119
6.3.1. Ön analizler	119
6.3.2. Temel analizler ve bulgular	131
6.3.3. Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin analizler ve bulgular	140
6.4. Grupların Karşılaştırılmasına İlişkin Analizler	145
6.5. Birleştirilmiş Grup Analizleri	152
6.5.1. Ön analizler	152
6.5.2. Temel analizler ve bulgular	161
6.5.3. Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin analizler ve bulgular	171
7. SONUÇ	177
KAYNAKÇA	188
EKLER	201
ÖZGEÇMİŞ	243

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 3.1 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki Uygunluk)	29
Tablo 3.2 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)	30
Tablo 3.3 Seçilen Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesele Dağılımı	31
Tablo 3.4 PNDÖ İlk-Son Değişimler (Duygu Bazlı)	32
Tablo 3.5 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki Uygunluk)	34
Tablo 3.6 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)	35
Tablo 3.7 Seçilen Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesele Dağılımı	36
Tablo 3.8 PNDÖ İlk-Son Değişimler (Duygu Bazlı)	37
Tablo 5.1 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Öğrenim Durumu Dağılımı	46
Tablo 5.2 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Mesleki Dağılım-1	46
Tablo 5.3 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Mesleki Dağılım-2	47
Tablo 5.4 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Akademik Alt Yapı Dağılımı	48
Tablo 5.5 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Mesleki Deneyim Dağılımı	49
Tablo 5.6 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Psikoterapi Yönelimi Dağılımı	50
Tablo 5.7 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Gelir Durumu Dağılımı	51
Tablo 5.8 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Dini İnanış Dağılımı	51
Tablo 5.9 Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Demografik Bilgiler- Üniversitelere Göre Dağılımı	53
Tablo 5.10 Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Demografik Bilgiler- Bulunduğu Sınıfa Göre Dağılımı	54
Tablo 5.11 Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Demografik Bilgiler- Gelir Durumu Dağılımı	54
Tablo 5.12 Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Demografik Bilgiler- Dini İnanış Dağılımı	55
Tablo 5.13 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Öğrenim Durumu Dağılımı	56
Tablo 5.14 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Mesleki Dağılım	57
Tablo 5.15 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Unvan Dağılımı	58
Tablo 5.16 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Gelir Seviyesi Dağılımı	58
Tablo 5.17 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Dini İnanış Dağılımı	59

Tablo 5.18 Birleştirilmiş Grup Demografik Bilgiler- Mesleki Dağılım -----	60
Tablo 5.19 Birleştirilmiş Grup Demografik Bilgiler- Öğrenim Durumu Dağılımı -----	61
Tablo 5.20 Birleştirilmiş Grup Demografik Bilgiler- Gelir Seviyesi Dağılımı-----	61
Tablo 5.21 Birleştirilmiş Grup Demografik Bilgiler- Dini İnanış Dağılımı -----	62
Tablo 6.1 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki Uygunluk) -----	76
Tablo 6.2 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)-----	76
Tablo 6.3 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı -----	77
Tablo 6.4 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı-----	78
Tablo 6.5 Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesele Dağılımı -----	79
Tablo 6.6 PNDÖ İlk-Son Değişimler (Duygu Bazlı)-----	81
Tablo 6.7 Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değerleri -----	83
Tablo 6.8 Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar-----	84
Tablo 6.9 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Düzeyleri -----	87
Tablo 6.10 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu Varimax Rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi Sonuçları (N= 370)-----	89
Tablo 6.11 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki Uygunluk)-----	94
Tablo 6.12 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk) -----	95
Tablo 6.13 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)-----	96
Tablo 6.14 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)-----	96
Tablo 6.15 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)-----	97
Tablo 6.16 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)-----	98
Tablo 6.17 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları) -----	99

Tablo 6.18 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları) -----	100
Tablo 6.19 Klasik Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı -----	102
Tablo 6.20 Psikoterapist Senaryolarının Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı	103
Tablo 6.21 Psikoterapist Senaryoları- PNDÖ İlk-2 Değişimler (Duygu Bazlı) -----	105
Tablo 6.22 Klasik Senaryolar- PNDÖ 2-Son Değişimler (Duygu Bazlı) -----	107
Tablo 6.23 Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değerleri -----	109
Tablo 6.24 Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar -----	110
Tablo 6.25 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Düzeyleri -----	113
Tablo 6.26 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu- Psikoterapist Grubu Varimax Rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi Sonuçları (N= 177)-----	115
Tablo 6.27 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk) -----	120
Tablo 6.28 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk) -----	121
Tablo 6.29 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)-----	121
Tablo 6.30 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)-----	122
Tablo 6.31 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)-----	123
Tablo 6.32 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)-----	124
Tablo 6.33 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları) -----	125
Tablo 6.34 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları) -----	126
Tablo 6.35 Klasik Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı -----	128
Tablo 6.36 Psikoterapist Senaryolarının Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı	129
Tablo 6.37 Psikoterapist Senaryoları- PNDÖ İlk-2 Değişimler (Duygu Bazlı) -----	131
Tablo 6.38 Klasik Senaryolar- PNDÖ 2-Son Değişimler (Duygu Bazlı) -----	133

Tablo 6.39 Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değerleri -----	135
Tablo 6.40 Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar -----	136
Tablo 6. 41 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Düzeyleri -----	139
Tablo 6.42 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu- Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Varimax Rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi Sonuçları (N=406)-----	141
Tablo 6.43 Araştırma Değişkenlerinin Karşılaştırma Grubu Bazında Ortalama, Standart Sapma ve Ortalama Sıra Değerleri-----	149
Tablo 6.44 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk) -----	153
Tablo 6.45 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk) -----	153
Tablo 6.46 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)-----	154
Tablo 6.47 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)-----	154
Tablo 6.48 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)-----	155
Tablo 6.49 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)-----	156
Tablo 6.50 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları) -----	157
Tablo 6.51 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları) -----	158
Tablo 6.52 Klasik Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesele Dağılımı -----	159
Tablo 6.53 Psikoterapist Senaryolarının Uyandırdığı Duyguların Yüzdesele Dağılımı	160
Tablo 6.54 Psikoterapist Senaryoları- PNDÖ İlk-2 Değişimler (Duygu Bazlı) -----	162
Tablo 6.55 Klasik Senaryolar- PNDÖ 2-Son Değişimler (Duygu Bazlı) -----	164
Tablo 6.56 Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değerleri -----	166
Tablo 6.57 Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar -----	167
Tablo 6.58 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Düzeyleri -----	170

Tablo 6.59 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu- Birleştirilmiş Grup Varimax Rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi Sonuçları (N= 974)-----	172
Tablo 6.60 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu- Birleştirilmiş Grup, Orijinal Çalışma ile Karşılaştırmalı Doğrulamalı Faktör Analizi (N= 974) -----	173

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 6.1 Süreç Ayrıştırma Yöntemi Diyagramı -----74

KISALTMALAR

AIC: Akaike bilgi kriteri (Akaike information criterion)

APA: Amerikan Psikologlar Birliği

ASPPB: Amerikan Eyaletler Psikoloji Kurulları Birliği

AZ: Araçsal zarar

BIC: Bayeşçi bilgi kriteri (Bayesian information criterion)

CFI: Karşılaştırmalı uyum indeksi (comparative fit index)

CRT: Derin düşünme testi (analitik düşünme eğilimi)

D: Deontolojik

D/F: Deontolojik/ faydacı

EC: Empatik düşünce (duygusal empati)

EVP: Değişken başına düşen katılımcı verisi

F: Faydacı

OFÖ: Oxford Faydacılık Ölçeği

PNDÖ: Pozitif ve Negatif duygu Ölçeği

PT: Perspektif alma (bilişsel empati)

RMSEA: kök artık kareler ortalaması (Root mean square error of approximation)

SAY: Süreç ayrıştırma yöntemi

SEA Modeli: Sonuçlara ilişkin daha yüksek duyarlılık, etik kurallara ilişkin daha yüksek duyarlılık ve aksiyona geçip geçmeme eğilimi

SRMR: standartlaştırılmış kök artık kareler ortalaması (standardized root mean square residual)

Tİ: Tarafsız iyilik

TPD: Türk Psikologlar Derneği

1. GİRİŞ

Klinik Psikoloji literatüründe; klinik tanılama, vaka formülasyonu, kullanılacak terapi teknikleri vb. konularda, mevcut ve yetişmekte olan psikoterapistlere destek olabilecek, farklı terapi kuramları çerçevesinde oluşturulmuş çok sayıda kaynak bulunmaktadır. Gerek psikopatoloji gerekse farklı terapi yaklaşımlarının etkinliği üzerine yapılmış çok sayıda bilimsel araştırma da ilgili literatüre zenginlik katmaktadır. Ancak, söz konusu literatürün, psikoterapinin temel ayaklarından biri olan psikoterapötik etik konusunda aynı çeşitliliği göstermediği görülmektedir. Yapılan sınırlı sayıdaki araştırma da literatür taraması bölümünde açıklandığı üzere, konuyu yüzeysel olarak ele almıştır (ör.; Fenning, Levkovitz, Treves ve Roe, 2005; Sullivan, 2002). Vyskocilova ve Prasko (2013) konuya ilişkin mevcut literatür bilgilerini gözden geçirdikleri makalelerinde; psikoterapistlerin karşılaştıkları etik ikilemlerin çoğunun özgün, bağlamsal ve karmaşık olduğunu, karar mekanizmalarını biyolojik alt yapı farklılıkları, duygular, bilişler, mevcut yasal düzenlemeler vb. pek çok faktörün etkilediğini, dolayısı ile etik ikilemlerin çözümüne dair tek ve kesin bir reçete bulunmadığını ifade etmişlerdir. En sık karşılaşılan etik ikilemlerin profesyonellik, gizlilik ve terapi sınırlarına ilişkin konularda ortaya çıktığına işaret eden yazarlar, söz konusu ikilemlerinin çözümünde mevcut yasal düzenlemelerin yanı sıra biyoetiğinin dört temel prensibinden (hastanın özerkliği, hastanın lehine olması, zarar vermeme ve adalet) faydalanılabileceğini, ancak yine de istisna durumların çok olması nedeni ile psikoterapistlerin kendi duygu, düşünce, inanç, ön yargı vb. süreçlerini analiz etmelerinin ve süpervizyon desteği almalarının yararlı olacağını söylemişlerdir.

Gerek Amerikan Psikologlar Birliği (APA), gerekse Türk Psikologlar Derneği'nin (TPD) oluşturduğu etik yönetmeliklerin psikoterapistler için temel bir kılavuz olduğu doğru olmakla birlikte, danışanlara ilişkin konularda alınması gereken etik kararların (gizlilik ilkesi, rol çatışması vb.) çok geniş bir yelpaze içerisinde yer aldığı ve salt ilgili etik yönetmelikler ile çözülemeyecek karmaşıklıkta çok sayıda etik ikilem ile yüzleşilebildiği de açıktır. Bu kapsamda, psikoterapistlerin etik karar süreçlerini etkileyen faktörlerin, özellikle de duygusal etmenlerin tespitine ilişkin araştırmalar açısından klinik psikoloji literatürünün halen çok bakir bir alan olduğu söylenilebilir.

Özellikle ülkemizde, psikoterapi alanındaki etik kararlara ilişkin olarak yaşanan tartışmalar, daha çok psikologlar odasının kurulması, meslek yasasının çıkartılarak psikoterapist eğitim programlarının akreditasyon kriterlerinin ve etik dışı uygulamalar hakkında etkin denetim mekanizmalarının kurgulanması etrafında şekillenmektedir. Oda kuruluşu ve meslek yasası çıkarılmasının, klinik psikoloji meslek sınırlarının çizilmesi ve psikoterapi hizmetinin kalite standartlarının belirlenerek uygulanması açısından öncelikli ve elzem olduğu açıktır. Bununla birlikte, kırmızı çizgilerin dışında kalan, yani “kesin doğru” ve “kesin yanlış” olarak ayrıştırılması zor olan etik kararlar için, psikoterapistlerin karar alma davranışlarına etki eden faktörlerin incelenmesine ilişkin araştırmalar yapılmasının hem literatürdeki ilgili boşluğu doldurmak hem de danışan ruh sağlığı üzerinde etkili söz konusu karar alma dinamiklerini daha anlaşılır hale getirmek açısından oldukça önemli olduğuna inanıyoruz. Söz konusu faktörler arasında duyguların ilgili karar verme mekanizmaları ile ilişkisini de psikolojinin çeşitli alt dallarında uzun süredir yapılan araştırmalara rağmen, rasyonel akıl yürütme süreçlerine nazaran göreceli olarak hala gizemini koruması açısından özellikle ilginç buluyoruz. Ayrıca söz konusu çalışmamız, ağırlıklı olarak batı kültürlerinde yürütülen duygu-karar verme ilişkisi ve ahlak psikolojisi çalışmalarının bir sentezinin, Türk katılımcılardan oluşan bir örneklem üzerinde kurgulanmış olması açısından da literatürdeki benzer nitelikteki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Bu kapsamda, duyguların psikoterapistlerin etik konulara ilişkin aldıkları kararlar ile ilişkisini araştırmak için, klinik psikoloji literatürünün yanı sıra, duygu-karar alma ilişkisini inceleyen psikoloji literatürü ile psikolojide normatif etik kapsamındaki çalışmaların incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmüştür.

Çalışmanın bundan sonraki kısımları şu şekilde devam etmektedir; ikinci bölümde literatür taraması, üçüncü bölümde pilot çalışma, dördüncü bölümde hipotezler, beşinci bölümde araştırma yöntemi, altıncı bölümde analiz ve bulgular sunulmuştur. Yedinci ve son bölüm ise sonuç bölümüdür.

2. LİTERATÜR

2.1. Psikoterapide Etik

Psikoterapi sürecinde psikoterapistlerce uyulması gereken etik kuralları standart hale getirmek ve olası ihlallere ilişkin denetimlerin alt yapısını oluşturmak amacı ile pek çok ülkede Meslek Etiği Yönetmelikleri oluşturulmuştur (ör.; APA, 1973; İngiliz Psikoloji Topluluğu, 2009; Kanada Psikoloji Birliği, 2000). Söz konusu yönetmelikler ve bu yönetmelikler çerçevesinde uygulamaya alınan denetim mekanizmaları, her ne kadar uygulamadaki etik ihlallere karşı önemli bir güvence unsuru oluştursa da bire bir yönetmelik maddeleri ile örtüşmeyen, basitçe doğru veya yanlış olarak ayrıştırılması güç konuların etik ikilem ve uygulama farklılıkları yarattığı da açıktır (Conley, 2013). Bu kapsamda, psikoterapistlerin terapi sürecinde verdikleri kararların hangilerinin etik ikilem yarattığı, söz konusu alanlarda hangi davranışta bulunmayı tercih ettikleri ve etik yargılarının mesleki normlar ile ne ölçüde uyum gösterdiği, 1980'lerden itibaren klinik psikoloji camiasında merak uyandırmaya başlamıştır.

Bu konuda yapılan ilk araştırmalardan biri Pope, Tabachnick ve Keith-Spiegel (1987) tarafından APA'ya kayıtlı gönüllü 456 psikoterapistin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmadır. Söz konusu araştırmada Pope ve ark. (1987) psikoterapistlerden; gizlilik, mesleki yeterlilik, terapi sınırları vb. konulara ilişkin olarak oluşturdukları 83 davranışı, ilgili davranışta bulunma sıklıkları ve davranışı etik bulup bulmamaları açısından 1-5 likert skalasında değerlendirmelerini istemişlerdir. Çalışmada, davranışın etik olup olmadığına ilişkin katılımcıların en az %20'sinin 'emin değilim' şeklinde yanıtladığı konular, etik ikilem yaratan konular olarak kabul edilmiş ve 83 davranıştan terapi sınırlarına ilişkin 12'sinin (ör.; danışanlara bayram tebrik kartı yollamak, radyo, televizyonda kişisel tavsiye vermek, danışan ile ilgili cinsel fanteziler kurmak, terapi için evini ofis olarak kullanmak vb.) katılımcılarda etik ikilem yarattığı bulunmuştur. İlgili çalışma Tubbs ve Pomerantz (2001) tarafından 92 psikoterapistin katılımı ile tekrarlanmış, aradan geçen 15 yıllık sürede mesleki etik normların yerleşmesine ve denetimlerin artmasına paralel olarak, Pope ve ark. (1987) nin araştırma bulguları ile karşılaştırıldığında, etik ikilem yüzdelerinde düşüş olduğu tespit edilmiştir. Conte, Plutchik, Picard ve Karasu (1989) psikoterapistlerden, gizlilik, danışan ile sosyalleşme, cinsel ilişkiye girme, medya kullanımı vb. konularda

oluşturdukları 103 kısa etik ikilemi ‘kabul edilebilir uygulama’- ‘görevi kötüye kullanma’ arasında değişen 0-4 likert skalasında değerlendirmelerini istemişlerdir. Analiz sonuçları psikoterapistler arası değerlendirme farklılığının en çok ‘gizlilik’ alanında ortaya çıktığını göstermiştir (ör.; intihar niyeti olan bir danışanın ailesinin konuya ilişkin olarak bilgilendirilmemesini psikoterapistlerin sadece %60’ı görevi kötüye kullanma olarak nitelendirmişlerdir. Söz konusu davranış, psikoterapistlerin %20’since etik dışı, %10 tarafından uygunsuz, %5’i tarafından ise uygun olarak değerlendirilmiştir).

Benzer çalışmalar Avustralya, İtalya, Kanada gibi bazı başka ülkelerde de gerçekleştirilmiştir (ör.; Clemente, Espinosa ve Urra, 2011; Conley, 2013; Gius ve Coin, 2000; Sullivan, 2002). Metodoloji farklılıkları (soru biçimlerindeki, etik konuların ifade edilişindeki vb. farklılıklar) nedeni ile söz konusu araştırma sonuçlarını Pope ve ark. nın bulguları ile bire bir karşılaştırmak mümkün olmamaktadır (Venkadesh & Lovibond, 2019). Bununla birlikte, tüm bu araştırma sonuçlarının ortak noktasının, özellikle içeriği göreceli olarak daha belirsiz ve Etik yönetmelik maddeleri ile bire bir örtüşmeyen konularda, psikoterapistler arasında gerek uygulama gerekse ilgili davranışları etik açıdan değerlendirme bakımından farklılıkların arttığını ortaya koyması olduğu söylenebilir. Smith, McGuire, Abbott ve Blau (1991) ile Politis ve Knowles (2013) ün araştırma sonuçları da söz konusu araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Her iki çalışmada da etik ikilem içeriklerinin belirsizleştiği ölçüde, psikoterapistlerin davranış seçimleri ile etik olarak yapmaları gerektiğine inandıkları davranış arasındaki farklılığın arttığı bulunmuştur.

Yine betimleyici nitelikte bir çalışma olmasına karşın yukarıda özetlenen betimleyici araştırmalardan farklı olarak Fenning, Levkovitz, Treves ve Roe (2005), gizlilik ve psikoterapi sınırlarına ilişkin olası etik ihlallere bakış açısı üzerinden psikoterapistleri, danışanları ve terapi süreci ile ilgili olmayan diğer grubu (alan dışı grup) karşılaştırmışlardır. Söz konusu karşılaştırmada, danışan grubunun gizlilik konusunda diğer iki gruptan daha hassas olduğu, psikoterapist grubunun ise cinsel ilişkiye girme, avans kabulü gibi terapi sınırlarına ilişkin konulara diğer gruplara göre daha katı yaklaştığı bulunmuştur, ancak söz konusu farklılıkların nedenleri irdelenmemiştir.

Psikoterapistler arası etik yargılardaki ve etik ikilemlerde alınan kararlar arasındaki farklılaşmanın hangi konu başlıklarında yoğunlaştığını hipotetik kısa senaryolar kullanarak araştıran çalışmaların yanı sıra, psikoterapistler aleyhine açılan soruşturmanın hangi konularda yoğunlaştığını gösteren çeşitli raporlar ve ilgili psikoterapistlerin demografik özelliklerinin neler olduğunu gerçekleştiren soruşturma verileri üzerinden inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Amerikan Eyaletler Psikoloji Kurulları Birliği'nin (ASPPB) 1974-2016 tarihleri arasındaki raporları, disiplin soruşturması açılmasını gerektiren şikayetlerin ihmal, suç işleme, rol çatışması, cinsel açıdan görevi kötüye kullanma ve profesyonel olmayan eylemler üzerinde yoğunlaştığına işaret etmektedir. Avustralya Psikoloji Kurulu'nun 2014 tarihli raporuna göre ise soruşturma konuları ihmal, sağlığa zarar verme, terapi sınırlarının ihlali ve iletişim konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır (Venkatesh & Lovibond, 2019).

Haklarında disiplin soruşturması açılan psikoterapistlerin niteliklerini inceleyen Grenyer ve Lewis (2012) ve Thomas (2005), orta yaşlı, deneyimli ve yüksek kalifikasyona sahip erkek psikoterapistler aleyhine açılan soruşturma sayısının daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmacılar, bahse konu özelliklere sahip psikoterapistlerin aynı zamanda daha riskli vakalar (ör.; travma, cinsel taciz) ile çalışan psikoterapistler olmalarından hareketle, söz konusu bulguları birbirlerine benzer şekilde, yüksek riskli alanlarda daha kompleks vakalar ile çalışan psikoterapistler hakkında soruşturma açılma riskinin daha yüksek olduğunu şeklinde yorumlamışlardır.

Ferencz-Kaddari, Shifman ve Koslowsky (2016) nın da belirttiği üzere; psikoterapistlerin demografik niteliklerinin terapi sürecinde karşılaşılan etik ikilemlere ilişkin olarak oluşturulan etik yargılar ile ilişkisini inceleyen az sayıdaki bir dizi araştırma ise tutarlı sonuçlar ortaya koyamamıştır. Örneğin, Gibson ve Pope (1993) yaşı daha büyük olan psikoterapistlerin rol çatışmasına ilişkin davranışları (ör.; psikoterapistin arkadaşına, öğrencisine, çalışanına danışmanlık vermesi gibi), erkek katılımcıların terapi sınır ihlallerine dair uygulamaları (ör.; danışana hediye almak, danışanlara değerlerinin yanlış olduğunu söylemek, eski bir danışan ile romantik ilişkiye girmek gibi), doktoralı psikoterapistlerin ise danışanlara inandıkları değerlerin yanlış olduğunun söylemesini, diğer psikoterapistlere göre daha yüksek oranda etik olarak nitelendirdiklerini bulmuşlardır. İlgili bulgulara karşın söz konusu farklılıkların nedenlerine ilişkin herhangi bir yorumda bulunmamışlardır. Haas, Malouf ve Mayerson

(1988) ise katılımcıların kendilerine verilen 10 kısa etik ikilem senaryosu için oluşturdukları etik yargılar açısından, iki senaryoda yaş, deneyim süresi, cinsiyet gibi demografik faktörlere bağlı küçük boyutlu farklılaşmalar tespit etmelerine karşın çalışmanın genelinde ilgili demografik özelliklerin bir farklılaşma yaratmadığını ortaya koymuşlardır.

Konuya ilişkin en güncel araştırmayı gerçekleştiren Venkatesh ve Lovibond (2019), 95 Avustralyalı psikoterapiste 20 kısa etik ikilem vermiş; her etik ikilem için verilen seçenekler arasından hangisini yapmayı tercih edeceklerini ve seçilebilecek en kötü davranışın hangi seçenek olduğunu düşündüklerini sormuşlardır. İlgili araştırmada, doğru seçeneklerin hangileri olduğu, psikoterapi ve terapi etiği konularında deneyimli beş uzmanın kararı doğrultusunda belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, psikoterapistlerin yapılması uygun olan davranış seçeneğini belirlemede, en kötü uygulamayı belirlemeye oranla daha iyi performans gösterdiğini ortaya koymuştur. İçeriği daha belirsiz olan etik ikilemlerde, psikoterapistlerin tercih ettikleri davranış seçeneklerinin uzmanlarca belirlenen seçeneklerden daha büyük ölçüde farklılaştığı da bulunmuştur. Yazarlar söz konusu bulguları, psikoterapistlerin etik dışı terapi uygulamaları konusunda daha fazla bilinçlendirilmeleri gerektiği şeklinde yorumlamışlardır. İlgili çalışmada ayrıca, cinsiyet, deneyim gibi demografik faktörlerin psikoterapistlerin kararlarını anlamlı olarak yordamadığı, sadece süpervizyon desteği alan psikoterapistlerin diğer terapistlere nazaran doğru davranış seçeneklerini belirlemede daha iyi performans gösterme eğiliminde oldukları bulunmuştur.

Yukarıda özetlenen klinik psikoloji literatür bilgileri, psikoterapistlerin etik karar ve yargıları üzerine yapılan kısıtlı sayıda araştırmanın, daha çok mesleki etik standartların varlığına karşın psikoterapistlerin en çok hangi alanlarda etik ikilem yaşadığının tespitine ilişkin betimleyici çalışmalar ile sınırlı kaldığını göstermektedir. Psikoterapistlerin etik karar ve yargıları üzerinde etkili olabilecek faktörlerden ise sadece yaş, cinsiyet, deneyim vb. demografik özellikler incelenmiş, ancak söz konusu özellikler açısından tutarlı ve anlamlı farklılaşmalar ortaya konulamamıştır. İlgili değişkenlerin incelenmesine ilişkin olarak literatürde ciddi boşluklar bulunmaktadır. Ahlak psikolojisi literatürü ise etik karar ve yargıları genel olarak çok daha detaylı araştırmalar ile ele almaktadır. Bu kapsamda, ahlak psikolojisi literatürü ve duygular ile karar alma dinamiklerinin ilişkisini inceleyen literatürden faydalanarak

gerçekleştirilmesi planlanan çalışmamızın, literatüre katkı sağlama açısından potansiyel vaat ettiği düşünülmüştür.

2.2. Duygu Karar Alma İlişkisi

Söz konusu alanda, Lerner, Li, Valdesolo & Kassam (2015) te de belirtildiği üzere; 1990'ların başından itibaren çok sayıda araştırma yapılmasına karşın bahse konu ilişkinin tüm dinamiklerinin çözümlendiği çok net bir tablo bulunmamaktadır. Gerek karar alınacak konu ile ilişkili olarak oluşan bütünleşmiş (integral) hislerin, gerekse bundan bağımsız (kişinin günlük ruh hali, çevresel uyarıcılar tarafından tetiklenen) ortaya çıkan rastlantısal (incidental) duyguların karar alma davranışını etkilediği konusunda, rasyonel karar alma mekanizmalarını ön planda tutan az sayıdaki araştırmacının varlığına karşın (ör.; McAuliffe (2019)), araştırmacılar arasında genel bir uzlaşma bulunduğu görülmektedir. Söz konusu uzlaşma ve bu konuda aşağıda açıklandığı üzere çok sayıda teori geliştirilmesine karşın farklı kaynaklardan tetiklenen duyguların birbirleri ve bilişsel süreçler ile ne şekilde etkileşime girdiği, hangi duygunun farklı türdeki kararları nasıl etkilediği vb. konularda belirsizlik sürmektedir (Blanchette & Richards, 2010; Pammi, Bandyopadhyay & Srinivasan, 2013).

Karar alma literatüründe, kişilerin kendilerine maksimum faydayı sağlayacak olan seçeneği seçeceğini öngören Beklenen Fayda Teorisi (Expected Utility Theory- Bernoili, 1763/1958) gibi akılcı teorilerin hâkimiyeti, duyguların etkisini göz önüne alan çeşitli teorilerin ortaya çıkması ile birlikte azalmaya başlamıştır. Bahse konu duygu teorilerinin ağırlıklı bir kısmı bütünleşmiş duygular (ör; Bechara, Damasio, Tranel ve Damasio, 1997), bir kısmı ise rastlantısal duygular (ör; Schwartz ve Clore, 1983) üzerinde yoğunlaşmıştır. Bütünleşmiş/rastlantısal duygu ayrımı yapmaksızın genel olarak duyguların karar alma davranışı üzerindeki etkilerine odaklanan teoriler de mevcuttur (Pammi, Bandyopadhyay & Srinivasan, 2013).

Bütünleşmiş duygu teorilerinden Pişmanlık Teorisi (Regret Theory- Bell, 1982, 1983); kişilerin karar verirken, kararlarının olası sonuçlarının yanı sıra, eledikleri seçeneklerin olası sonuçlarını da göz önünde bulundurduklarını ve olası hayal kırıklıklarını önleyici şekilde karar vermeye çalıştıklarını savunmuştur. Pişmanlık Teorisinin yeni bir versiyonu olarak kabul edilebilecek olan Karar-Duygu Teorisi (Decision Affect Theory-Mellers ve ark. 1997; Mellers, 2000) ise, insanların farklı karar

seçeneklerinin olası sonuçlarından doğabilecek duygusal deneyimlerini karşılaştırarak, sonucunda en mutlu hissedeceklerine inandıkları seçenek doğrultusunda karar verdiklerini öngörmüştür.

Bütünleşmiş duyguların karar alma davranışına etkisini inceleyen araştırmalarda hâkim görüşlerden biri olan Bedensel İşaret Hipotezi (Somatic Marker Hypothesis-SMH- Damasio, 1990's) ise; duygu temelli bedensel duygulanımların, gelişmiş bilişsel süreçler ile ventromediyal prefrontal kortekste entegre edilerek stresli ortamlarda sezgisel ve hızlı karar alma davranışını yönlendirdiğini ve risk açısından daha etkin kararlar alınmasını sağladığını ileri sürmüş ve bazı sinirbilim araştırmaları (ör.; Bechara ve ark., 1997) tarafından da desteklenmiştir (Blanchette & Richards, 2010). Buna karşın söz konusu hipotez ile çelişen araştırma sonuçları da mevcuttur. Örneğin; Maia and McClelland (2004), Iowa Kumar testinde avantajlı kararların bedensel duyumlardan çok bilinçli değerlendirmeler tarafından yönlendirildiğini göstermişlerdir.

Zajonc (1980), kişilerin sosyal olaylardaki tepkilerinin temelde ruh halleri tarafından şekillendiğini ileri sürmüştür. Forgas (1995) in “Duygu Aşılama Modeli” (Affect Infusion Model) de kişinin karşılaştığı ortam ve koşullar karmaşıklaştıkça, ruh halinin karar alma davranışı üzerindeki etkisinin arttığını savunmuştur. Rastlantısal duyguların etkisi üzerinde yoğunlaşan ilk yaklaşımlardan biri de Schwartz ve Clore (1983) ün “Bilgi kaynağı olarak duygu” sistemidir (affect-as-information framework). Schwartz ve Clore (1983), pozitif veya negatif ruh halinin kişilerin yargıları üzerinde etkili olduğunu ileri sürmüş, gerçekleştirdikleri iki deneysel araştırmada, pozitif ruh hali manipülasyonu yapılan katılımcıların, negatif ruh hali manipülasyonu yapılanlara göre yaşamlarından daha memnun olduklarını bildirdiklerini bulmuştur.

Rastlantısal duyguların ve duygulara ilişkin karakter özelliklerinin risk içeren karar alma davranışı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar; ağırlıklı olarak duyguların, olası sonuçların ortaya çıkma olasılıklarına ilişkin algılara ve/veya karardan beklenen fayda algısına olan etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Söz konusu hipotezlerden biri, hafıza bazlı tahmin süreçleri ile duyguların bilgi kaynağı olarak sezgisel kullanımının, karar alma süreçlerini etkilediğine ilişkindir. İlgili hipotez; kaygılı bireylerin, negatif olayların olma olasılığını daha yüksek algıladıkları için risk almaktan kaçınacaklarını, pozitif ruh hali içerisinde olan kişilerin ise geçmişteki daha çok olumlu olayları hatırlayacakları ve olumlu beklentiler içerisinde olacakları için risk alma

davranışlarının artacağını ileri sürmektedir (Blanchette & Richards, 2010). Söz konusu iddiayı test eden araştırmalar hem sürekli hem de durumluk kaygı (ör.; Maner & Gerend, 2007; Vastfjall, Peters, & Slovic, 2008) ile korku açısından ilgili hipotez ile uyumlu sonuçlar gösterirken (Lerner & Keltner, 2001), pozitif ruh hali açısından tam aksi bulgular sunmaktadır (ör.; Isen & Geva, 1987; Isen & Patrick, 1983; Mittal & Ross, 1998). Ayrıca, sayıca az olsa da bazı araştırmalar, yine ilgili hipotez ile çelişkili olarak, üzüntü duygusunun daha yüksek risk alma davranışı ile (ör.; Raghunathan and Pham, 1999) ilişkili olduğunu bulmuştur. Üzüntüye benzer şekilde öfke duygusunun da yüksek risk alma davranışı ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Lerner & Keltner, 2001). Blanchette ve Richards (2010) söz konusu çelişkili sonuçların, ilgili hipotezin karar almada salt bir olayın meydana gelme olasılığını dikkate alarak karardan beklenen faydayı göz ardı etmesinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Mutlu katılımcıların beklentinin aksine risk alma konusunda daha temkinli davranmalarının, olası kayıpları olduğundan daha olumsuz algılamalarından kaynaklanmış olabileceğini söylemiştir. Bazı araştırmacılar da (ör.; Blanchette & Richards, 2010; Harmon-Jones & Sigelman, 2001; Lazarus 1991; Lerner & Keltner, 2001) söz konusu durumun ilgili duyguların yarattığı motivasyondan kaynaklandığını ileri sürmüşler, negatif bir duygu olan öfke yaklaşma motivasyonu ile ilintili iken kaygı ve korku gibi diğer bazı negatif duyguların kaçınma motivasyonu ile ilişkili olduğunu söylemişlerdir.

Bütünleşmiş veya rastlantısal ayrımı yapmadan duyguların karar alma üzerindeki genel etkilerine ilişkin oluşturulan teorilerden birisi de Slovic, Finucane, Peters ve Mcgregor (2002) nin “Duygu- Kestirme yol” (Affect Heuristic) modelidir. Söz konusu modele göre, kişilerin karar seçeneklerine ilişkin risk değerlendirmeleri o andaki hoşnut olma veya olmama duygularında etkilenmektedir. İlgili modelin, Lowenstein, Weber, Hsee ve Welch (2001) in “Duygu olarak risk” (risk as feeling) yaklaşımı ile de ortak noktaları bulunmaktadır. İlgili yaklaşım, duygusal tepkiler ile risk değerlendirmesine ilişkin bilişlerin birbirinden farklılaştığında, kararların duygusal tepkiler ile uyumlu olarak alındığını ileri sürmüştür.

Duygu-karar alma ilişkisine farklı bir bakış açısı getiren teorilerden biri de “İki Sistem Teorisi” dir (two system theory of decision making- Kahneman & Frederick, 2002; Kahneman, 2003). Bu teoriye göre sistem 1, duygular tarafından yönetilen, hızlı, otomatik ve sezgisel bir süreç iken, sistem 2, mantıksal değerlendirmelere dayalı, yavaş

ve bilişsel enerji gerektiren bir süreçtir. İlgili teori, her iki sistemin de karar alma davranışı üzerinde etkili olduğunu, ancak sezgisel sürecin, daha sonra devreye giren rasyonel 2. süreç tarafından bastırılabilceğini öne sürmüştür.

Aynı kategoride olmasına karşın öncül bilişsel değerlendirmeler, beyin aktivasyon bölgesi vb. açılardan farklı sonuçlara yol açan öfke ve üzüntü gibi duygulara ilişkin karşıt araştırma bulguları mevcuttur (ör.; Harmon-Jones & Sigelman 2001; Smith & Ellsworth, 1985). İlgili araştırma bulguları, Lerner ve ark. (2015)'in de belirttiği üzere, özel olarak hangi duygunun karar alma davranışını ne şekilde etkilediğini netleştirmeye ilişkin olarak oluşturulan ve duyguları negatif veya pozitif oluşlarına göre sınıflandıran eşdeğer duygu modellerinin (ör.; Finucane ve ark. 2000, Schwarz & Clore 1983) yetersizliğine işaret etmektedir. Söz konusu çabaların, duygular ile bilişsel süreçleri eşleştiren bir model sunan Smith ve Ellsworth (1985) ile ivme kazandığını söylemek mümkündür. Smith ve Ellsworth (1985), katılımcılardan on beş ayrı duyguya ilişkin deneyimlerini detaylı bir şekilde hatırlamalarını ve söz konusu deneyimlerinin her birini, literatürde daha önce kullanılan sekiz bilişsel değerlendirme boyutu üzerinde 1-11 likert ölçeğine göre değerlendirmelerini istemişlerdir. Yapılan faktör analizleri sonucunda araştırmaya konu on beş duygunun (mutluluk, üzüntü, korku, öfke, can sıkıntısı, ilgi, ümit, zorlanma, hayal kırıklığı, tiksinti, küçük görme, şaşkınlık, gurur, utanç ve suçluluk), altı bilişsel değerlendirme boyutunda (hoşnut olma/olmama, yüksek/düşük bilişsel çaba, yüksek/düşük dikkat, belirlilik/belirsizlik algısı, kişilerin durumun kendi kontrollerinde olup olmadığına ilişkin algıları ve kişisel sorumluluk /diğerlerinin sorumluluğu) tutarlı bir şekilde ayrıştıkları bulunmuştur.

Lerner ve Keltner (2000, 2001), Smith ve Ellsworth (1985) in yaklaşımını geliştirmiş ve “Bilişsel Değerlendirme Eğilimleri Sistemi” (Appraisal Tendency Framework- ATF) ni oluşturmuşlardır. Söz konusu model, duyguları Smith ve Ellsworth (1985)'in altı bilişsel değerlendirme boyutu ile ilişkilendirerek (her bir bilişsel boyut üzerinde duygu bazında düşük-orta-yüksek değerlendirmesi yaparak), duyguların karar alma davranışı üzerindeki etkilerini ortaya koymayı hedeflemiştir. İlgili modelin ortaya koyduğu duyguların kendilerine özgü profilleri bir dizi araştırma tarafından da desteklenmiştir (ör.; Cavanaugh, Bettman, Luce ve Payne, 2007; Han, Lerner ve Keltner, 2007; Horberg, Oveis ve Keltner, 2011; Lerner & Tiedens 2006; Yates 2007). Aynı modelden hareketle, Winterich, Han ve Lerner (2010), “duygu körleştirme

hipotezi” ni (emotion blunting hypothesis) oluşturmuş ve test etmişlerdir. Söz konusu hipotez, herhangi bir şekilde tetiklenen bir duygunun, kendisi ile ilişkilendirilen bilişsel değerlendirme profiline zıt bir profile sahip bütünleşmiş bir duyguyu gölgeleyebileceğini öne sürmektedir. İlgili deneysel araştırmada hipotezleri ile uyumlu olarak, birisine sorumluluk atfedip atfetmeme açısından zıt profillere sahip iki duygu olan üzüntü ve öfkenin, karşılıklı olarak birbirlerini perdeledikleri gösterilmiştir. Lerner ve ark. (2015), Bilişsel Değerlendirme Eğilimleri Sistemini de kapsayacak şekilde, literatürde sunulan farklı karar alma teorilerini sentezleyerek karar alma davranışının; karardan beklenen maddi/manevi fayda, karar anındaki duygular, rastlantısal duygular, karar seçeneklerinin karakteristik özellikleri ve karar alıcının kişilik özelliklerinin karşılıklı etkileşimi sonucunda şekillendiğini öne süren “Duygu Aşılama Modeli” (Emotion-Imbued Modeli) ni oluşturmuşlardır.

Duyguların karar alma davranışı üzerindeki etkilerine ilişkin oluşturulan ve yukarıda değinilen tüm teori ve modeller gerek bütünleşmiş gerekse rastlantısal duyguların karar alma davranışlarını etkilediğini genel olarak ortaya koymaktadır. Söz konusu duruma karşın özellikle karar alma dinamiklerine etki eden değişken sayısının fazla oluşu ve karmaşıklığı nedeni ile bölümün başında da belirttiğimiz üzere, farklı kaynaklardan tetiklenen duyguların birbirleri ve bilişsel süreçler ile ne şekilde etkileşime girdiği, hangi duygunun farklı türdeki kararları nasıl etkilediği vb. konularda literatürde tam bir netlik bulunmadığı görülmektedir. Buna rağmen, Bilişsel Değerlendirme Eğilimleri Sisteminin (Lerner & Keltner, 2000, 2001) ve “duygu körleştirme hipotezi” nin (Winterich, Han & Lerner, 2010) literatürdeki söz konusu boşlukları gidermede anlamlı bir başlangıç noktası oluşturabileceği düşünülmüştür.

2.3. Ahlak Psikolojisi

Ahlak Psikolojisi, uzun yıllar boyunca bilişsel süreçleri ve mantığı ön plana çıkaran teorilerin hâkimiyetinde kalmıştır. Söz konusu dönemin iki ünlü teorisi, ahlaki değerlerin pekiştirme yolu ile öğrenildiğini savunan Ahlaki Davranışçılık (Skinner, 1953) ile çocukların, sosyal deneyimler sayesinde uygun bir adalet anlayışı geliştirebileceğini öne süren Kohlberg’in Bilişsel Gelişim Teorisidir (Kohlberg & Kramer, 1969). Davranışçılık, Davranışçı akımın etkisinin azalması ile birlikte geri plana itilmiş, Kohlberg’in bilinçli ve sözcüklere dökülebilen mantık yürütme süreçlerine dayalı teorisi ise, 1990’lara kadar alandaki hâkimiyetini sürdürmüştür (Haidt, 2007). İlk

kez 1890’larda Wilhelm Wundt tarafından dile getirilen ve Zajonc (1980) tarafından detaylandırılan, kısaca, duyguların davranışları, bilişsel değerlendirme süreçleri olmadan da etkileyebileceği şeklinde tanımlanabilecek olan “duygu önceliği” prensibi, psikoloji alanında duygu devrimini başlatmış ve duyguların insan davranışları üzerindeki etkisi, giderek artan sayıda araştırmaya konu olmuştur. Özellikle de Damasio (1995) in duygu süreçlerinin karar alma dinamikleri içerisinde yer aldığına ilişkin sunduğu, beyin görüntüleme tekniği ile elde edilen kanıtlardan sonra, sezgisel ve duygusal faktörlerin etik kararlar üzerindeki etkileri tartışılmaya başlanmıştır (Greene, Sommerville, Nystrom, Darley, & Cohen, 2001; Haidt, 2001).

Duyguların etik kararlara etkisine ilişkin psikoloji çalışmaları içerisinde en ünlü modellerden ikisi Greene ve arkadaşları (2001) in İkili İşlem Modeli ile Haidt (2001) in Sosyal Sezgi Modelidir. İkili İşlem Modeli, normatif etik literatürünü şekillendiren ve detayları aşağıda açıklanan faydacı veya deontolojik kararların iki farklı zihinsel süreç ile açıklanabildiğini ileri sürmektedir. Faydacılık, eylemleri sonuçlarına göre değerlendirerek, azınlığın zararına olacak olsa da tarafsız bir şekilde çoğunluğun menfaatini maksimize etmek olarak tanımlanabilir (Mill, 1861/1998). Deontoloji ise, eylemlerin evrensel haklar, görevler ve kurallar ile uyumlu olması gerektiğini savunur (Kant, 1785/1964). Kant’ın deontoloji kuramı, akılcılık ve nesnellikten hareket ederek her durumda uygulanabilecek evrensel ilkeler arar, ancak İkili İşlem Modeli (Greene ve ark., 2001) ile birlikte, ahlak psikolojisi alanında, deontolojik kararlar Kant’ın kuramından farklı olarak otomatik, sezgisel ve duygu ağırlıklı 1. tip zihinsel sürecin ürünü olarak ele alınmaya başlanmıştır (Fleischmann, Lamers, Conway & Galinsky, 2019). İkili İşlem Modeline göre faydacı kararlar ise analitik, mantık temelli ve kontrollü 2. tip zihinsel sürecin ürünüdür. Sosyal Sezgi Modeli ise, sosyal ve kültürel etkilerin önemini ön plana çıkararak, etik kararların hızlı, otomatik ve sezgisel değerlendirmeler sonucunda alındığını, rasyonel düşüncenin daha sonra, alınan kararı gerekçelendirmek gerektiği zaman devreye girdiğini savunmaktadır.

Avramova ve Inbar (2013) ün de belirttiği üzere literatürde, etik kararlara ilişkin olarak; duyguların bilişsel süreçlere eşlik ettiği (ör; Royzman, Leeman, Sabini, 2008; Chapman, Kim, Susskid, Anderson, 2009), duyguların bilişsel süreçlerden bağımsız olarak etik dışı davranışlara ilişkin tepkiyi arttırarak etik kararlara etki ettiği (ör.; Goldberg, Lerner & Tetlock, 1999; Valdesolo ve DeSteno, 2006; Schnall, Haidt, Clore

& Jordon, 2008), duyguların etik ile ilgisi olmayan kararların etik kararlar olarak algılanabilmesini sağladığı (ör.; Prinz, 2006) iddialarından, bilimsel çalışmalar ile en çok desteklenen ikinci iddia olmuştur. Ancak, literatürde hangi duygunun faydacı veya deontolojik karar alma eğilimini ne şekilde etkilediğine ilişkin bir netlik bulunmamaktadır. Örneğin; Valdesolo ve DeSteno (2006), komedi videosu seyrettirdikleri katılımcıların, kontrol grubuna göre daha yüksek oranda faydacı kararlar aldıklarını göstermişlerdir. Bununla birlikte, Strohminger, Lewis ve Meyer (2011) in çalışmasında, her ikisi de pozitif duygular olmasına rağmen, sevincin faydacı karar alma eğilimini arttırmasına karşın elevasyonun (yükselme) etik karar alma üzerinde tersine bir etki gösterdiği ve faydacı karar verme eğilimini azalttığı bulunmuştur. Buna karşın analitik düşünme eğiliminin ilintisel çalışmalarda faydacı kararlar ile pozitif korelasyon gösterdiği ve deneysel olarak manipüle edilen analitik düşünmenin duygu kontrolü ve faydacı karar verme eğilimini arttırdığı, çeşitli araştırmalar ile genelde tutarlı bir şekilde ortaya konmuştur (ör.; Lee & Gino, 2015; Li, Xia, Wu, Chen, 2018; Paxton, Ungar ve Green, 2012). Analitik düşünme ile faydacı ve deontolojik kararlar arasında ilişki olmadığını gösteren araştırmalar bulunsa da (ör; Rozyman, Landy ve Leeman, 2015), söz konusu araştırmalar azınlıktadır. Patil, Zucchelli, Kool, Campell, Fornesier, Calo, Sirani ve Cushman (2020), yaptıkları sekiz ayrı çalışmada analitik düşünme eğiliminin tutarlı bir şekilde faydacı karar alma eğilimi (hem faydacı ve deontolojik eğilimleri birbirine zıt iki kutup olarak ele alan geleneksel metot ile hem de detayları aşağıda açıklanan süreç ayırıştırma metodu ile hesaplanan) ile pozitif ilişki gösterdiğini ortaya koymuşlardır.

Christensen ve Gomila (2012) nin de belirttiği üzere; etik çelişkiler (kişinin farklı etik kurallar nedeni ile iki seçenek arasında sıkışıp kaldığı durumlar) içeren kısa hikayeler olarak tanımlanabilecek olan etik ikilemler ilk kez, bir seçeneği diğerine tercih etmeye ilişkin ahlaki gerekçelendirmenin yaş ve ahlaki gelişim seviyesine göre ne şekilde değiştiğini araştıran Kohlberg (1964) tarafından kullanılmıştır. Nöroetik alanında ise etik ikilemler ilk kez Greene, Somerville, Nystrom, Darley ve Cohen (2001) tarafından kullanılmış, etik bilişlerin beyin görüntüleme teknikleri ile araştırılmasını içeren ve alanda oldukça ilgi çeken söz konusu çalışmadan sonra, etik ikilemler hemen hemen tüm normatif etik çalışmalarında kullanılır hale gelmiştir (Kahane, 2015).

Normatif etik alanındaki araştırmalarda ağırlıklı olarak kullanılan etik ikilemlerin ilham kaynağı “vagon ikilemi- beş kişiyi kurtarmak için bir kişiyi öldürmek üzere rayların yönünü değiştiren kolu çekip ekmeme kararı “(Foot, 1967) ile “üst geçit ikilemi- vagon ikilemindeki senaryonun bahse konu kolu çekip çekmemek yerine şişman bir adamı üst geçitten aşağıya, rayların üzerine itip itmeme olarak değiştirilmiş hali- “(Thomson, 1976) olmuştur (Christensen & Gomila, 2012). Greene ve ark. (2001), vagon ve üst geçit etik ikilemlerinden ilham alarak oluşturdukları senaryoları, “kişisel” (senaryoda feda edilen kişinin, üst geçit ikileminde olduğu gibi kişisel temas ile ldürölmesi) ve “kişisel olmayan” (senaryoda feda edilen kişinin, vagon ikileminde olduğu gibi, doğrudan temas gerektirmeyen, teknolojik olanaklardan da yararlanılan yöntemler ile ldürölmesi) olarak iki kategoride ele almışlardır. Söz konusu ikilemlerde, bir kişiyi öldürmek pahasına beş kişinin kurtarılmasının tercih edilmesi faydacı karar vermenin, ilgili tercihin reddedilmesi ise deontolojik karar almanın göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Söz konusu etik ikilemler, son 15 yıldır literatürde çok sayıda araştırmada kullanılmış ve faydacı/deontolojik kararların ayrıştırılmasında nerede ise tek ölçüt haline gelmiştir (Kahane, 2015). Ancak, Koenings, Tranel, Adolphs, Damasio, Young ve ark. (2007) nin, ilgili etik ikilem senaryolarını kullanarak yaptıkları araştırmada, prefrontal korteksi zarar görmüş hastaların, beyin hasarı bulunmayan normal katılımcı grubuna göre daha yüksek oranda faydacı karar verme eğiliminde olduğunu bulmaları, söz konusu senaryolara ilişkin soru işaretleri oluşturmuştur. Özellikle de faydacı kararlar ile anti sosyal davranış eğilimleri (psikopati) arasında pozitif ilişki bulan (ör.; Bartels & Pizarro, 2011; Glenn, Koleva, Iyer, Graham, & Ditto, 2010; Koenigs, Kruepke, Zeier, & Newman, 2011; Wiech, Kahane, Shackel, Farias, Savulescu ve Tracey 2013) ve faydacı karar alma eğilimi arttıka empatik ilginin azaldığını gösteren (Choe & Min, 2011; Crockett, Clark, Hauser, & Robbins, 2010) araştırma sayısı arttıka, bahse konu etik ikilemlerin işlevselliği tartışılmaya başlanmıştır.

Söz konusu tartışmaların bir kısmı, ilgili etik ikilem senaryolarının içerik açısından faydacı/deontolojik kararları ayrıştırmada yeterli olup olmadığı üzerinedir (ör.; Koenings ve ark. 2007; Moore, Clark & Kane, 2008). Koenings ve ark. (2007), aslen Greene ve ark. (2001) tarafından oluşturulan etik ikilem senaryolarından “kişisel” kategorisindeki senaryoları, beyin hasarı olan hastalar ile normal denek grubu

arasındaki uzlaşma oranını dikkate alarak “düşük ikilem” (her iki grubun da büyük ölçüde aynı kararı verdiği) ve “yüksek ikilem” (her bir grubun karar verme eğilimlerinin-faydacı veya deontolojik- birbirinden farklılaştığı) olarak iki alt kategoriye ayırmış ve araştırmalarda “yüksek ikilem” senaryolarının kullanılmasını önermişlerdir. Moore, Clark ve Kane (2008) ise, etik ikilem senaryoları üzerinde yaptıkları araştırmada, katılımcıların kişisel-şahsi menfaat içermeyen (katılımcının kendisi ve diğerlerinin hayatları yerine sadece diğerlerinin hayatlarını kurtaran)- feda edilen kişinin müdahale edilmezse kurtulacak olduğu senaryo versiyonları ile karşıt kategorideki (kişisel olmayan, şahsi menfaat içeren ve kurbanın her halükârda ölecek olduğu) senaryo versiyonlarını karşılaştırmışlardır. Araştırmacılar, katılımcıların, ilk versiyondaki faydacı kararları, diğer kategorideki senaryolara göre daha yüksek oranda “ahlaki açıdan uygunsuz” olarak nitelendirdiklerini bulmuşlardır.

Diğer bir kısım tartışma ise, içerikten bağımsız olarak bahse konu senaryoların faydacı/deontolojik kararları bir araç olarak ayırma gücü üzerinden şekillenmiştir (ör.; Conway & Gawronsky, 2013; Kahane, 2015). Kahane (2015), etik ikilemlerin faydacı-deontolojik karar ayrımını yapmakta yetersiz kaldığını ileri sürmüştür. Kahane (2015), söz konusu iddiasını öncelikle, felsefeciler tarafından oluşturulan faydacılık ve deontolojik prensiplerin sıradan insanların etik anlayışlarını birebir yansıtamamasına dayandırmıştır. Etik ikilemlerde faydacı kararlar olarak nitelendirilen kararların (ör.; beş kişiyi kurtarmak için bir kişinin feda edilmesi), faydacılık prensiplerini benimseyenler dışında, farklı gerekçeler ile ben merkezci ve/veya anti sosyal kişilik eğilimleri gösteren kişiler tarafından da paylaşıyor olmasını da ilgili iddiasını destekleyen kanıtlar olarak sunmuştur.

Kahane, Everett, Earp, Farias & Savulescu, (2015) gerçekleştirdikleri dört ilintisel çalışmada; faydacı kararlar ile empati eğilimi, psikopati, egoizm, özgecilik eğilimleri arasındaki ilişkileri inceleyerek klasik etik ikilem senaryolarının faydacı kararların çoğunluğunun menfaatini maksimize etme yönünü ortaya koymakta yetersiz kaldığını göstermeyi hedeflemişlerdir. İlgili çalışmalarda, feda etme ikilemlerindeki faydacı kararların, anti sosyal kişilik eğilimleri ve rasyonel egoizm ile pozitif korelasyon, tüm insanlık ile özdeşleşme envanteri skorları, empati eğilimi ve uluslararası bir yardım derneğine yapılan bağışlar üzerinden ölçümlenen özgecilik eğilimi ile de negatif korelasyon gösterdiğini bulmuşlardır. Söz konusu araştırmada

ayrıca, anti sosyal kişilik eğilimleri istatistiksel olarak kontrol edildiğinde bile, feda etme ikilemlerindeki faydacı kararlar ile uzak ülkelerde yaşayan yardıma muhtaç kişilere yardım etme tutumu, şahsi fedakârlık ve tarafsızlık eğilimleri arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Tüm bu veriler ışığında yazarlar, literatürde hâkim değerlendirme aracı olarak kullanılan feda etme ikilemlerinin, faydacı nitelikteki kararları ayrıştırmakta yetersiz kaldığı sonucuna varmışlardır. Aynı araştırmada, deontolojik karar alma eğilimlerinin ise psikopatik kişilik eğilimleri ile negatif, empati ile pozitif korelasyon gösterdiği bulunmuştur. Kahane, Everett, Earp, Caviola, Faber & ark. (2018), belirtilen araştırma sonuçlarından hareketle, bir kişilik özelliği olarak faydacı karar alma eğilimlerini ölçebilmek için “tarafsız iyilik” (kişinin, ilgili kişiler ile arasında duygusal bir bağ bulunup bulunmamasından bağımsız olarak, tarafsız bir şekilde çoğunluğun menfaatinin maksimize etme eğilimi) ile “araçsal zarar” (çoğunluğun menfaati söz konusu olduğunda, masum birine zarar vermemek de dâhil olmak üzere her hangi bir kuralın/etik prensibin dikkate alınmaması) alt boyutlarından oluşan 9 maddelik Oxford Faydacılık Ölçeğini (OFS) oluşturmuş ve ilgili skalanın psikometrik çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Ölçeğin Türkiye örneklemindeki psikometrik özellikleri henüz test edilmediğinden, ölçek maddelerinin, tarafsız iyilik ve araçsal zarar kavramlarına ilişkin düşünceleri öğrenmeye ilişkin anket maddeleri olarak çalışmamıza dâhil edilmesine karar verilmiştir, ancak veri toplama çalışmamız devam ederken Erzi (2019)’un ilgili ölçeğin Türkiye uyarlamasına ilişkin makalesi yayınlanmıştır. Erzi (2019) 290 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdiği uyarlama çalışmasında, Türkiye uyarlamasının faktör yapısının orijinal ölçek ile uyumlu olduğunu bulmuştur. Buna karşın ölçek uyarlamasının birleşen geçerlik çalışma sonuçlarında ciddi problemler bulunmaktadır. Beklentilerin aksine tarafsız iyilik alt ölçeğinin psikopati ile pozitif, empati ile negatif korelasyon ($r= ,21$ ve $r=-,30$) gösterdiği bulunmuştur. Yine beklentilerin aksine, araçsal zarar alt ölçeği de empati ile pozitif, psikopati ile negatif korelasyon ($r= ,18$ ve $r=-,17$) göstermiştir. Söz konusu sonuçlar, orijinal ölçeğin oluşturulmasına ilişkin temel felsefe ile tamamen çelişmekte ve ilgili ölçek uyarlamasının pratikte kullanımını işlevsiz hale getirmektedir. Bu sebepten dolayı, çalışmamızda toplanan veriler kullanılarak ölçek faktör yapısına ve ölçeğin birleşen geçerliğine ilişkin bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Birleşen geçerlik çalışmasında; ölçek skorları ile Karanlık Üçlü Ölçeği- kısa formun psikopati ve Makyavelizm alt ölçekleri, faydacı özgecilik senaryosu ve Kişiler arası Tepkisellik

Ölçeği Empatik Düşünce ve Perspektif Alma alt ölçek skorları arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Öte yandan, Conway ve Gawronski (2013) ile Gawronski ve Beer (2017), etik ikilemlerin hem faydacı hem de deontolojik kararları ayırıştırmadaki yeterliliğini sorgulamışlardır. Conway ve Gawronski (2013), faydacı ve deontolojik kararların aynı boyutun iki farklı kutbu değil, birbirinden tamamen ayrı boyutlar olduğunu, ayrıca kategorik olarak değil eğilim düzeyleri açısından ölçümlenmeleri gerektiğini ileri sürmüşlerdir. “Süreç Ayırıştırma” olarak adlandırdıkları bir metodoloji ile her bir katılımcının ayrı ayrı deontolojik ve faydacı karar alma eğilimlerine ilişkin puanlarını hesaplamışlardır. Söz konusu metodolojiye göre, literatürdeki klasik feda etme ikilemlerinin “uyumsuz” versiyonları ile ‘uyumlu’ versiyonlarına verilen cevaplar karşılaştırılmaktadır. Klasik uyumsuzluk versiyonları, literatürde kullanılan ve birbirine zıt iki olası karardan birinin faydacı, diğerinin ise deontolojik eğilimi temsil ettiğini savunan versiyonlardır. Bahse konu ikilemlerin, araştırmacılar tarafından oluşturulan ‘uyumlu’ versiyonlarında ise, herhangi birinin öldürülerek feda edilmesinin gerekmemektedir. Conway ve Gavronski (2013) ün süreç ayırıştırma metodunun Lee ve Gino (2015), Li ve ark. (2018), Patil ve ark. (2020) gibi farklı araştırmalarda da kullanılması, ilgili metodun literatürde kabul görmeye başladığını göstermektedir.

Gawronski ve Beer (2017), klasik fedakârlık ikilemlerinde faydacı kararlar olarak kabul edilen kararların, çoğunluğun menfaatini maksimize etme eğilimini olduğu kadar başkalarına zarar verme isteksizliğinin düşüklüğünü (anti sosyal kişilik eğilimlerini) de gösterebileceğini söylemişlerdir. Benzer şekilde, deontolojik olarak kabul edilen kararların da başka birine zarar vermeyi reddetme eğiliminin yanı sıra herhangi bir eylemde bulunmaya karşı duyulan isteksizliği de yansıtabileceğini belirtmişlerdir. Klasik bir etik ikilemin bahse konu dört eğilimi ölçümlemeye ilişkin dört ayrı versiyonuna verilen katılımcı cevaplarının karşılaştırılmasını içeren faktöriyel bir desen kullanılmayan çalışmaların, faydacı/deontolojik karar ayırıştırmasını yapmakta yetersiz kalacağını savunmuşlardır. Gawronsky ve Beer (2017)’nin süreç ayırıştırma metodunun geliştirilmiş hali olarak sundukları ve süreç ayırıştırma yöntemine aksiyona geçme/geçmeme eğilimi olarak tanımlanabilecek üçüncü bir boyutun eklendiği bu model SEA (CNI Model) (S= Sonuçlara ilişkin daha yüksek duyarlılık, E= Etik kurallara ilişkin daha yüksek duyarlılık, A= Aksiyona geçip geçmeme eğilimi-) olarak

adlandırılmıştır. Yazarlar ayrıca, deneysel çalışmalar ile ilintisel çalışmaların farklı sonuçlara ulaşabileceği gerçeğini göz önünde bulundurarak, literatürdeki kısıtlı sayıdaki deneysel çalışmanın artırılmasını önermişlerdir.

Gawronsky, Conway, Friesdorf, Armstrong ve Hütter (2018), gerçekleştirdikleri altı deneysel çalışmada rastlantısal mutluluk, üzüntü ve öfke duygularına ilişkin manipülasyonların etik karar alma eğilimleri üzerindeki etkisini SEA modelini kullanarak incelemişlerdir. Araştırmada, rastlantısal mutluluk duygusu manipülasyonunun etik kurallara uyma hassasiyetini düşürerek faydacı karar alma eğilimini arttırdığı istatistiksel açıdan sınırdan anlamlı olarak gösterilmiştir. Söz konusu manipülasyon, sonuçlara karşı duyarlılık ve aksiyona geçmeme tercihi üzerinde etkili olmamıştır. Rastlantısal üzüntü ve öfke duygularına ilişkin manipülasyonların ise etik karar alma eğilimleri üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur. İlgili araştırma, SEA modelinin A (aksiyona geçip geçmeme eğilimi) boyutunun söz konusu sonuçlar üzerinde etkili olmadığına işaret etmektedir. Bu kapsamda araştırmamızda SEA modelini kullanmaya gerek olmadığına, geleneksel analiz metodu ile süreç ayırıştırma metodunu kullanmanın yeterli olacağına karar verilmiştir.

Conway, Goldstein-Greenwood, Polocek ve Green (2018), Kahane (2015) den farklı olarak bir kararın faydacı karar sayılabilmesi için bu karar ile ilişkili niyetin, çoğunluğun menfaatini maksimize etmek olmasına gerek olmadığını, niyetten bağımsız olarak kararın bu yönde olmasının yeterli olduğunu ve faydacı karar alma eğiliminin bir kişilik özelliği imişçesine tüm koşullara genellenmesinin, sıradan insanlardan beklenmemesi gerektiğini ileri sürmüştür. Conway ve ark. (2018), yukarıda detayları verilen Kahane ve ark. (2015) in ilintisel çalışmalarını tekrarlamış, ilgili çalışmalarda faydacı, deontolojik karar alma eğilimlerini hem geleneksel analiz metodu ile hem de süreç ayırıştırma metodu ile hesaplayarak sonuçların farklılaşıp farklılaşmadığını incelemişlerdir. Geleneksel metot ile yaptıkları analizlerde büyük ölçüde Kahan ve ark. (2015) ile benzer sonuçlara (ör.; faydacı kararların psikopati ile pozitif, empati eğilimi ile negatif ilişki göstermesi) ulaşmışlardır. İlgili analizlerde Kahan ve ark. (2015) ten farklı olarak ise faydacı karar alma eğilimi ile yapılan bağışlar üzerinden ölçümlenen özgecilik eğilimi arasında, negatif korelasyon yerine herhangi bir ilişki olmadığını bulmuşlardır. Süreç ayırıştırma metodu ile yapılan analizlerde ise faydacı karar alma eğiliminin deontolojik karar alma eğilimine benzer şekilde psikopati ile negatif

korelasyon gösterdiği bulunmuştur. Ancak, deontolojik karar alma eğilimi empati eğilimi ile pozitif ilişki gösterirken, faydacı karar alma eğilimi ile empati eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Geleneksel metot ile yaptıkları analize paralel, ancak araştırmacıların beklentilerine aykırı olarak özgecilik eğilimi ile faydacı karar alma eğilimleri arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu durumun, felsefeciler ile sıradan insanların faydacı karar alma eğilimleri arasındaki farktan kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür. Diğer bir olasılık da süreç analizi ile anti sosyal eğilimlerin faydacı eğilimlerden ayıklanması sonrasında, geleneksel analizde bulunan negatif ilişkinin ortadan kalkmış olması, ancak özgecilik eğiliminin istatistiksel olarak anlamlı bir pozitif ilişkiyi ortaya koyacak kadar artmamış olması olabilir. İlgili araştırma, özgecilik eğilimi ile süreç ayrıştırma metodu ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi arasındaki ilişkiyi araştıran ilk ve tek araştırmadır. Sonuçların tutarlılığını kontrol etmek açısından, ilgili ilişkiyi, Conway ve ark. (2018) in araştırmadaki beklentileri yönünde bir hipotez ile araştırmamıza dâhil etmenin faydalı olabileceği düşünülmüştür.

İncelenen literatür bulgularından hareketle, psikoterapistlerin karşılaştıkları etik ikilemlerde verdikleri kararları faydacı ve deontolojik olarak ayrıştırarak, ruh hallerinin söz konusu karar verme eğilimleri ile ilişkisini ilintisel bir çalışmada araştırmanın doğru bir başlangıç noktası olacağını düşünülmüştür. Psikoterapi ilişkisinin yürütülmesi hakkındaki yazılı etik kuralların varlığı nedeni ile psikoterapistlerin, karar alma eğilimlerinin meslek dışından bir gruba göre daha çok deontolojik yönde olacağı öngörülmüştür. Psikoterapistlik mesleği doğası gereği yüksek empati becerisi gerektirmektedir (ör.; Beck, 2011; Egan, 2013; Rogers, 1957/1992). Danışanların psikoterapistlerinin empati düzeyleri hakkındaki algılarının terapi sonuçları üzerinde olumlu etkisi olduğu bir dizi araştırma ile de ortaya konmuştur (ör; Burns ve Nolen-Hoeksema, 1992; Keijsers ve ark. 2000; Lafferty, Beutler ve Crago, 1989). Bununla birlikte, psikoterapistlerin empati düzeylerini ölçümleyen kontrollü çalışma sayısı kısıtlıdır (Hassenstab, Diziobek, Kimberly, Rogers, Wolf ve Convit, 2007). Örneğin; Machado, Beutler ve Greenberg (1999), psikoterapistlerin psikoloji lisans öğrencilerine kıyasla duygusal tonlamaları daha doğru bir şekilde tespit edebildiklerini bulmuştur. Hassenstab ve ark. (2007) ise psikoterapistlerin duygusal kontrollerinin meslekten olmayanlara göre daha yüksek olduğunu ve sözel ipuçlarını daha iyi yorumlayabildiklerini ortaya koymuşlardır. Literatürde ise empati eğiliminin, klasik

etik ikilem senaryoları ve geleneksel analiz yöntemleri ile ölçümlenen faydacı kararlar ile negatif, deontolojik kararlar ile pozitif korelasyon gösterdiğini ortaya koyan bir dizi araştırma bulunmaktadır (ör.; Choe ve Min, 2011; Conway ve Gawronski, 2013; Kahane ve ark., 2015, Reynolds ve Conway, 2018) Süreç ayırıştırma metodu ile yapılan analizlerde ise deontolojik karar alma eğilimi, geleneksel analizdekine benzer şekilde empati eğilimi ile pozitif korelasyon göstermekte; faydacı karar alma eğilimi ile empati eğilimi arasında ise her hangi bir ilişki bulunmamaktadır (ör; Conway ve ark., 2018; Conway ve Gawronsky, 2013). Söz konusu veriler de psikoterapistlerin ağırlıklı olarak deontolojik yönde karar alma eğilimi göstereceklerine ilişkin öngörümüzü destekler niteliktedir. Psikoterapist etik ikilem senaryolarında karşılaştırma grubu olarak psikoloji lisans öğrencilerinin katılımının sağlanması düşünülmüştür. Psikoloji lisans öğrencilerinin karşılaştırma grubu olarak seçilmelerinin temel nedeni, çoğu psikoloji öğrencisinin ileride psikoterapist olmayı hedeflemesi ve bu kapsamda söz konusu senaryolar ile psikoterapist grubundan sonraki en ilgili grup olabilecek olmalarıdır.

Deontoloji-empati ilişkisinden hareketle psikoterapistlerin, klasik etik ikilem senaryolarında da empati düzeyi açısından daha heterojen gruplara göre daha yüksek oranda deontolojik yönde karar alma eğilimi göstermeleri beklenebilir, ancak söz konusu durumun bilimsel yöntemler ile ortaya konması gerekmektedir. Bildiğimiz kadarı ile şimdiye kadar, ne psikoterapistlerin mesleki alanlarına ilişkin kararlarını faydacı/deontolojik perspektifinde ayırıştırın, ne de bahse konu karşılaştırmayı konu alan herhangi bir çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda, bahse konu ilintisel çalışmaya paralel olarak ikinci bir ilintisel çalışma yürütülmesi ve söz konusu karşılaştırmının yapılabilmesi için psikoterapist grubuna, psikoterapist etik ikilem senaryolarının yanı sıra klasik etik ikilem senaryolarının da verilmesi planlanmıştır. İlgili karşılaştırmının, psikoloji öğrencilerinin yanı sıra, ahlak psikolojisindeki araştırmacıların klasik etik ikilem senaryolarındaki ana hedef kitlesi olan, meslek sahibi yetişkinlerden oluşan bir alan dışı katılımcı grubu ile de yapılmasının çalışmamıza derinlik katacağı düşünülmüştür. Senaryoların soyut düşünme becerisi gerektirmesi nedeni ile alan dışı grubun en az ön lisans mezunu katılımcılardan oluşmasına karar verilmiştir. Karıştırıcı değişken etkisi oluşmaması için alan dışı grup katılımcılarının psikoloji/ psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında lisans / yüksek lisans / doktora düzeyinde herhangi bir eğitim almamış olmaları öngörülmüştür. Söz konusu çalışmada, birinci çalışmaya benzer şekilde, katılımcıların ruh halleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri

arasındaki ilişki, bu kez klasik etik ikilem senaryoları üzerinden ölçümlenecektir. Gerek psikoterapistlerin yazılı meslek etiği kurallarının varlığı, gerekse deontolojik karar alma eğilimi ile empati düzeyi arasındaki pozitif ilişki göz önünde bulundurulduğunda, psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimlerinin, klasik etik ikilem senaryolarında her iki karşılaştırma grubuna göre de daha yüksek olacağı öngörülmüştür. Psikoloji öğrencilerinin her ne kadar çoğunluğu klinik psikolog olmayı hedeflese de ilgili gruptaki bir bölüm öğrenci de kişilik özellikleri, motivasyonları vb. nedenler ile psikolojinin farklı alanlarına yönelmektedir. Bu kapsamda, heterojen grup özellikleri nedeni ile psikoloji öğrencileri grubunun empati eğilimi ve buna bağlı olarak deontolojik karar alma eğilimleri açısından psikoterapist grubundan daha düşük, ancak alan dışı gruptan daha yüksek puanlar alacakları öngörülmüştür.

Literatür bölümünde değinilen analitik düşünme eğilimi, psikopati, empati becerisi, özgecilik eğilimi gibi bazı kişilik özellikleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasındaki ilişkilerin bu çalışmada incelenmesi de ilgili literatür bulgularının farklı kültürden bir örnekleme test edilmesi açısından önemli bulunmuştur. Literatürde bildiğimiz kadarı ile psikopatik özellikleri, içinde psikoterapistlerin de bulunduğu farklı grupları karşılaştırarak araştırmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Buna karşın psikoterapistlerin ağırlıklı olarak sahip olduğu şemalardan birinin de psikopatik özellikler ile çelişen 'kendini feda şeması' (danışanın isteklerini, kendi ihtiyaçları ile çelişse bile önceliklendirmek) olduğunu ortaya koyan bir dizi çalışma mevcuttur (ör.; Haarhoff, 2006; Leahy, 2007b). Empati eğilimi ve psikopati ile ilişkili bir diğer kişilik özelliği de amaca ulaşmak için başkalarını kandırma, onlara zarar verme de dâhil her türlü yöntemi meşru kabul eden makyavelist eğilimlerdir. Çok sayıda araştırma makyavelist eğilimlerin psikopati ile pozitif ilişkisi olduğunu (ör.; McHoskey, Worzel, Szyarto, 1998; Mealey, 1995; Paulhus ve Williams, 2002) ve empati eğilimleri ile negatif korelasyon gösterdiğini (ör.; Austin, Farrelly, Black ve Moore, 2007; Wastell ve Booth, 2003) ortaya koymuştur. Bu kapsamda, konu ile ilişkili diğer bir kişilik özelliği olarak Makyavelizm in de araştırmamıza katılmasına karar verilmiştir.

Psikoterapistlerin karşılaşılabileceği etik ikilem senaryolarının neler olabileceğine dair yapılan literatür taramasında, alınan kararların faydacı/deontolojik olarak ayrıştırılabileceği ve yüksek ikilem yaratacağı ön görülen net senaryo bilgilerine ulaşamadığından bir pilot çalışma yapılmasına karar verilmiştir. Benzer bir problem

ilintisel çalışmada kullanılacak klasik etik ikilem senaryoları için de söz konusudur. Literatür bölümünde de bahsedildiği üzere, Koenings ve ark. (2007) “kişisel” kategorisindeki senaryoları, beyin hasarı olan hastalar ile normal denek grubu arasındaki uzlaşma oranını dikkate alarak “düşük ikilem” ve “yüksek ikilem” olarak iki alt kategoriye ayırmış ve araştırmalarda “yüksek ikilem” senaryolarının kullanılmasını önermişlerdir. Ancak Türkiye’de söz konusu etik ikilem senaryolarının kullanıldığı ender çalışmalardan birini yapan Aktas, Yılmaz ve Bahçekapılı (2017), Batı kültüründe yüksek ikilem senaryosu olarak kabul edilen iki kişisel senaryonun, Türk kültüründe beklenen yüksek ikilemi yaratmadığını, Türk katılımcıların çok büyük bir çoğunluğunun ilgili senaryolarda deontolojik kararlar aldığını bulmuşlardır. Bu nedenle, Türk kültüründe yüksek etik ikilem yaratacak senaryoların hangilerinin olabileceğinin de aynı pilot çalışmada araştırılmasına karar verilmiştir.

Hangi duyguların faydacı, hangi duyguların ise deontolojik karar alma eğilimleri ile ilişkili çıkacağına ilişkin olarak, literatürdeki yetersiz ve çelişkili bilgiler nedeni ile net bir varsayım oluşturulamamakla birlikte, genel olarak ruh hali ile ilgili karar verme eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu öngörülmüş ve söz konusu ilişkilerin duygu bazında ayrıştırılması için bahse konu pilot çalışmanın bir ön analiz niteliği taşıyabileceği düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, gelecekte Winterich, Han ve Lerner (2010) un duygu körleştirme hipotezinin test edilebileceği deneysel bir çalışmaya temel oluşturmak amacı ile araştırmaya konu senaryoların oluşturduğu bütünleşmiş duyguların tespit edilmesi de hedeflenmiştir. Tüm bunların yanı sıra, ilgili pilot çalışmanın, asıl çalışmanın uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek olası problemleri önceden tespit edebilmek için de faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

3. PİLOT ÇALIŞMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezler

Bu pilot çalışmanın ana amacı, Giriş bölümünde anlatıldığı üzere, Türk kültüründe yüksek ikilem yaratan (katılımcıların etik senaryolara ilişkin “evet” veya “hayır” cevaplarında yığılma olmayan) klasik etik senaryolar ile yine Türk kültüründe psikoterapi sürecinde karşılaşılabilecek ve yüksek ikilem yaratan etik senaryoların neler olabileceğini tespit edebilmektir. Bunun yanı sıra, araştırmaya konu senaryoların oluşturduğu bütünleştirici duyguların belirlenmesi hedeflenmiş ve asıl araştırmamızdaki öngörülerimizden giriş bölümünde değinilen bazılarının ön testi niteliğinde aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

- 1) Senaryolar içerik olarak negatif duygu uyandıracak niteliktedir (klasik senaryolarda birilerinin ölmesi, psikoterapist senaryolarında birilerinin zarar görmesi). Bu nedenle hem klasik etik ikilem senaryoları hem de psikoterapist etik ikilem senaryoları katılımcıların negatif duygu durumlarını arttıracaktır.
- 2) Hem psikoterapist grubunun hem de alan dışı grubun (psikoloji dışındaki bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencileri ve en az üniversite mezunu yetişkinler), çalışmanın yapıldığı andaki ruh halleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasında ilişki vardır.

3.2. Yöntem

3.2.1. Katılımcılar

Psikoterapist Grubu: Pilot çalışmamızda, Doğu Üniversitesi ile Bahçeşehir Üniversitesinin Klinik Psikoloji Doktora Programı ve Yüksek Lisans 2. sınıf öğrencisi olan toplam 42 psikoterapist (36 kadın ve 6 erkek) yer almıştır. Klinik Psikoloji Yüksek Lisans 2. Sınıf öğrencileri, eğitim programlarının içeriği gereğince süpervizyon olarak psikoterapi yapmaktadırlar. Söz konusu Klinik Psikoloji Programlarında öğrenim görmekte olan tüm psikoterapistlere ilgili araştırma anketleri dağıtılmış ve gönüllü katılımcılar tarafından doldurulan tüm araştırma verileri analizlerimize dâhil edilmiştir. Araştırmaya katılan psikoterapistlerin yaşları 23-55 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 28,3 dür.

Alan dışı Grup: 48 üniversite mezunu yetişkin ve 60 Kültür Üniversitesi Çocuk Gelişimi Meslek Yüksek Okulu öğrencisi (89 kadın, 19 erkek) pilot araştırmamıza katılmıştır. Üniversite mezunu yetişkinlerin %46'sı bankacı, %23'ü finansçı, geri kalan %31'i ise diğer meslek gruplarındandır. İlgili vakıf üniversitesinin Çocuk Gelişimi Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinin tümüne araştırma anketleri dağıtılmış ve gönüllülük esasına göre doldurulan tüm anket verileri araştırmaya dâhil edilmiştir. Üniversite mezunu yetişkinlere ilişkin veriler ise araştırmacıların kişisel çevrelerinden gönüllülük esasına göre toplanmıştır. Alan dışı gruptaki katılımcıların yaşları 18-70 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 28,2' dir.

3.2.2. Araç ve gereçler

3.2.2.1. Ellsworth ve Smith Duygu Kategorileri

Klasik etik ikilem senaryoları ile psikoterapist etik ikilem senaryolarının oluşturduğu bütünleşmiş duyguların tespitinde, Ellsworth ve Smith (1985)'in detayları literatür bölümünde paylaşılan analizine konu 15 duygudan 14 ü kullanılmıştır. “Zorlanma (challenge)” duygusu, ilgili senaryolar yapısı gereği katılımcılarda iki seçenek arasında sıkışmışlık duygusu yarattığından ve katılımcılar açısından yönlendirici olabileceğinden kapsam dışı bırakılmıştır. 15. duygu olarak “diğer” kategorisi eklenmiştir. Katılımcılardan, okudukları her klasik etik ikilem veya psikoterapist etik ikilem senaryosundan sonra kategorik olarak seçim yapmaları ve o anda hissettikleri en yoğun duyguyu seçmeleri istenmiştir (EK 1).

3.2.2.2. Klasik etik ikilem senaryoları

Greene ve ark. (2001), Koenigs ve ark. (2007) ile Moore, Clark ve Kane (2008)'in araştırmalarında kullanılan etik ikilem senaryoları arasından yirmi senaryo seçilmiştir. Senaryolar, aşağıdaki her kategoriden dört senaryo olacak şekilde seçilmiştir (EK 2).

- a) Kişisel, Koenigs ve ark. (2007)'ye göre yüksek ikilem içeren kişisel senaryolar,
- b) Kişisel olmayan, şahsi menfaat içeren ve müdahale edilmezse feda edilmesi düşünülen kişinin yaşayacak olduğu,
- c) Kişisel olmayan, şahsi menfaat içeren ve feda edilmesi düşünülen kişinin her halükârda ölecek olduğu,

- d) Kişisel olmayan, şahsi menfaat içermeyen ve müdahale edilmezse feda edilmesi düşünülen kişinin yaşayacak olduğu,
- e) Kişisel olmayan, şahsi menfaat içermeyen ve feda edilmesi düşünülen kişinin her halükârda ölecek olduğu.

Aktas, Yılmaz ve Bahçekapılı (2017), Batı kültüründe yüksek ikilem senaryosu olarak kabul edilen iki kişisel etik ikilem senaryosunun da Türk kültüründe beklenen yüksek ikilemi yaratmadığına ve katılımcıların büyük çoğunluğunun ilgili senaryolarda deontolojik karar alma eğilimi gösterdiğini bulmuşlardır. Türklerin batılılara göre daha muhafazakâr olduğunu gösteren bir dizi çalışma bulunmaktadır (ör.; Robbins, 1996; Schwartz, 1999). Muhafazakâr kişilerin diğerlerine nazaran daha yüksek oranda deontolojik karar verme eğiliminde olduğunu ortaya koyan da pek çok araştırma mevcuttur (ör.; Hannikainen, Miller ve Cushman, 2017; Piazza ve Sousa, 2013). Bu kapsamda, muhafazakârlık ile deontolojik karar alma eğilimi arasındaki pozitif korelasyonun, Aktaş ve ark. (2017) araştırma sonuçları ile Koenings (2007)'nin bulguları arasındaki farklılığın olası nedenlerinden biri olabileceği düşünülmüştür. Bununla birlikte, ilgili alanda Türkiye’de yapılmış olan çalışma sayısının son derece az olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bahse konu farklılığın nedenlerinin tüm boyutları ile ortaya koyulabilmesi için daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu açıktır. Aktaş ve ark. (2017) nin bahse konu bulgularından hareketle, çalışmada kullanılacak senaryolar büyük ölçüde kişisel olmayan senaryolar arasından seçilmiştir. Koenings ve ark. (2007) tarafından araştırmalarda kullanılması önerilmeyen kişisel düşük ikilem etik senaryoları çalışmamıza dâhil edilmemiştir. Ayrıca, kişisel olmayan etik ikilem senaryoları içerisindeki tüm olası alt kategorilerin (yukarıda b, c, d ve e şıklarında belirtilen) çalışmada temsil edilmesine dikkat edilmiştir.

Her senaryodan sonra katılımcılara; faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığı (ör; “üç hastanın hayatını kurtarmak için düğmeye basarak bir hastanın ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?”) ve faydacı yönde davranıp davranmayacakları (ör; “Üç hastanın hayatını kurtarmak için bir hastanın ölümüne neden olacak düğmeye basar mısınız?”) sorulmuştur. Faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin puanlamalar, literatürdeki genel eğilim doğrultusunda, katılımcıların faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığına ilişkin verdikleri cevapları üzerinden yapılmıştır. Bununla birlikte, yargı ve davranış arasındaki olası

tutarsızlıkların bulunup bulunmadığını incelemek amacı ile davranışa ilişkin diğer soru da araştırmaya eklenmiştir. Katılımcılardan ayrıca, o anda hissettikleri en yoğun duyguyu, Ellsworth ve Smith Duygu Kategorileri (EK 1) üzerinde işaretlemeleri istenmiştir.

3.2.2.3.Psikoterapist etik ikilem senaryoları

Therapy Today (2015) dergisi ve Fennig Levkovitz, Roe ve Treves (2005) çalışmasından yararlanılarak on adet psikoterapist etik ikilem senaryosu oluşturulmuştur (EK 3). Söz konusu senaryolarda verilecek kararlar, çoğunluğun menfaatinin maksimize etmek (faydacı karar) veya APA/TPD Etik Yönetmelik maddelerine uymak (deontolojik karar) olarak iki seçenek halinde ayrılmaktadır. Her senaryodan sonra katılımcılara faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığı (ör; “danışanınızın ailesinin mutluluğu için seans içerisinde size aktarılmış olan bilgileri onlarla paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?”), faydacı yönde davranıp davranmayacakları (ör; “danışanınızın ailesinin mutluluğu için seans içerisinde size aktarılmış olan bilgileri onlarla paylaşır mısınız?”) sorulmuş ve bu iki soruya farklı yönde yanıt verdiler ise bunun nedenini açıklamaları istenmiştir. Faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin puanlamalar, literatürdeki genel eğilim doğrultusunda, katılımcıların faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığına dair verdikleri cevapları üzerinden yapılmıştır. Bununla birlikte, yargı ve davranış arasındaki olası tutarsızlıkların bulunup bulunmadığının, bulunuyorsa nedenlerinin neler olabileceğinin görülebilmesi açısından diğer iki soru da araştırmaya eklenmiştir. Katılımcılardan ayrıca o anda hissettikleri en yoğun duyguyu Ellsworth ve Smith Duygu Kategorileri (EK 1) üzerinde işaretlemeleri istenmiştir. Varsa yanıtlar arasındaki farkın açıklanmasına ilişkin soru, karıştırıcı etki yaratma olasılığını önlemek amacı ile Ellsworth ve Smith duygu kategorisi seçiminden sonra sorulmuştur.

Söz konusu senaryolar, kapsam geçerliğinin değerlendirilmesi amacı ile biri psikodinamik, diğeri BDT yönelimli iki klinik psikolog akademisyen tarafından incelenmiştir. İlgili akademisyenlerden ayrıca söz konusu senaryolara ilişkin soruları cevaplamaları da istenmiştir. Bahse konu inceleme, senaryoların anlaşılabilirliği, deontolojik/faydacı kararları ayırıştırma yeterliliği, yüksek ikilem yaratma potansiyelleri ve psikoterapistlerin karşılaşması olası etik ikilemleri konu itibari ile yeterince kapsayıp kapsamadığı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Her iki akademisyen de

senaryoların incelemeye konu alanlarda yeterli olduğu değerlendirilmesini yapmışlar ve tüm senaryolarda beklendiği üzere deontolojik yönde karar vermişlerdir.

3.2.2.4.Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ)

Söz konusu ölçek (Ek 4) katılımcıların etik ikilem senaryolarını okumadan önceki ve okuduktan sonraki ruh hallerini ölçümlemek amacı ile kullanılmıştır.

Orijinal ölçek (Positive and Negative Affect Scale- PANAS), Watson, Clark ve Tellegen (1988) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, “ilgili”, “hevesli”, “gururlu” gibi pozitif duygu ifade eden 10 madde ile “suçlu”, “sinirli”, korkmuş” vb. negatif duygu gösteren 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin, “pozitif duygu” ve “negatif duygu” olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek maddeleri 1-5 likert skalası (1= çok az veya hiç, 2= biraz, 3= ortalama, 4= oldukça, 5= çok fazla) üzerinden puanlanmaktadır. Ölçekte ters puanlanacak madde bulunmamaktadır. Her iki alt boyutta da yüksek puanlar, ilgili ruh halinin yüksekliğine işaret etmektedir.

Orijinal ölçek güvenilirlik ve geçerliliğinin yeterli düzeyde olduğu, üniversite öğrencileri, yetişkinler ve klinik hasta grupları üzerinde gösterilmiştir. Üniversite öğrencileri örnekleminde iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları, pozitif duygu alt boyutu için 0,86-0,90, negatif duygu alt boyutu içinse 0,84-0,87 arasında değişmektedir. Sekiz haftalık periyotta test-tekrar test Cronbach alfa katsayıları, pozitif duygu alt boyutu için 0,68, negatif duygu alt boyutu için ise 0,71 olarak bulunmuştur. Ölçek geçerlilik katsayıları, bir dizi pozitif ve negatif duygu ölçeği (ör.; Bradburn, 1969; Diener & Emmons, 1984; McAdams & Constantine, 1983) ile yapılan çalışmada 0,79-0,94 arasında değişmiştir. Yetişkin ve klinik hasta gruplarında yapılan çalışmalarda da benzer güvenilirlik ve geçerlilik düzeyleri bulunmuştur.

Türkçe uyarlama çalışması O.D.T.Ü öğrenci grupları üzerinde Gençöz (2000) tarafından yapılan PNDÖ'nin iç tutarlılık katsayısı pozitif ve negatif duygu için sırasıyla 0,83 ve 0,86 olarak, bir haftalık test-tekrar test tutarlılığı ise pozitif ve negatif duygu alt boyutları için sırası ile 0,40 ve 0,54 olarak bulunmuştur. Geçerlilik çalışmalarında, ölçüt geçerlilik kriteri olarak Beck Depresyon ve Beck Kaygı Envanterleri kullanılmıştır. Ölçeğin pozitif ve negatif duygu alt boyutları, Beck Depresyon Envanteri ile sırası ile -0,48 ve 0,51, Beck Kaygı Envanteri ile de yine -0,22 ve 0,47 korelasyon göstermiştir.

3.2.2.5. Demografik bilgi formu

Bu formda (EK 5), katılımcıların yaş, eğitim durumu, meslek, cinsiyet, dini inanç ve dindarlık seviyeleri vb. demografik bilgiler yer almıştır. Formda ayrıca psikoterapistlere, bu bilgilere ek olarak, kaç yıldır terapi yaptıkları, ortalama danışan sayıları ve psikoterapi yönelimleri sorulmuştur.

3.2.2. İşlem yolu

Araştırmaya başlanmadan önce Doğu Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan araştırmaya ve kullanılacak dokümanlara ilişkin izin alınmıştır (EK 6). Veri toplama süreci 06.12.2018- 28.12.2018 tarihleri arasında yürütülmüş ve veriler kâğıt ortamında toplanmıştır.

Katılımcılardan çalışma öncesinde onam formu alınmıştır (EK 7). Her iki grup katılımcı da önce PNDÖ'ni doldurmuşlar, ardından kendi gruplarına verilen senaryoları (alan dışı gruba klasik etik ikilem senaryoları, psikoterapist grubuna da psikoterapist etik ikilem senaryoları verilmiştir) okuyarak ilintili soruları yanıtlamışlar ve Ellsworth& Smith duygu kategorisinden seçim yapmışlardır. Senaryolar tamamlandıktan sonra tekrar PNDÖ'ni dolduran katılımcılar, en son demografik bilgi formunu da cevaplandırarak çalışmayı tamamlamışlardır.

3.3. Analiz ve Bulgular

3.3.1. Klasik etik ikilem senaryoları kapsamındaki analizler

Tablo 3.1'de görüldüğü üzere, katılımcıların senaryo bazındaki faydacı ve deontolojik karar dağılımları analiz edilerek en yoğun yüksek ikilemi yaratan (deontolojik ve faydacı kararların birbirinden en çok ayrıştığı) dört senaryo tespit edilmiştir. Dağılımlar, literatürdeki genel eğilime paralel olarak katılımcıların faydacı karar seçeneğini ahlaken uygun bulup bulmadıklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır.

Tablo 3.1 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki Uygunluk)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
1	Vagon	23	22	81	78
2	Alevler	22	21	80	77
3	Para babası	7	7	97	93
4	Cankurtaran sandalı	25	24	77	74
5	Ağlayan bebek	5	5	99	95
6	Denizaltı	23	22	79	76
7	Köpekbalığı saldırısı	27	26	77	74
8	Yetimhane	10	10	91	88
9	HIV virüsünün bulaşmasını önleme	31	30	71	68
10	Kurtarma operasyonu	20	19	82	79
11	Uzay istasyonu	24	23	80	77
12	Briket	15	14	88	85
13	Batan otobüs	12	12	91	88
14	Organ nakli	9	9	94	90
15*	Nobel ödülü	46	44	57	55
16*	Ötanazi	33	32	68	65
17*	Düşman casusu	66	63	37	36
18	Bomba	27	26	73	70
19	Arabistanlı Lawrance	31	30	72	69
20*	İlaç	34	33	67	64

*Seçilen senaryo, N= 104

Tablo 3.2’de ise, katılımcıların faydacı yönde davranıp davranmayacaklarına ilişkin soruya verdikleri cevapların senaryo bazında dağılımları incelenmiştir. Tablo 3.2’de de görüldüğü üzere, pek çok senaryoda katılımcıların ahlaki yargıları ve davranış

seçimleri arasında çift yönlü (ahlaken doğru bulup yapmayacağını söylemek ya da ahlaken yanlış bulup yapacağını söylemek) tutarsızlıklar bulunmaktadır.

Tablo 3.2 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet		Hayır	
		(Faydacı karar)	Evet %	(Deontolojik karar)	Hayır %
1	Vagon	68	65	32	31
2	Alevler	66	63	33	32
3	Para babası	25	24	78	75
4	Cankurtaran sandalı	54	52	47	45
5	Ağlayan bebek	26	25	77	74
6	Denizaltı	71	68	30	29
7	Köpekbalığı saldırısı	76	73	27	26
8	Yetimhane	42	40	58	56
9	HIV virüsünün bulaşmasını önleme	54	52	48	46
10	Kurtarma operasyonu	67	64	35	34
11	Uzay istasyonu	74	71	29	28
12	Briket	61	59	40	38
13	Batan otobüs	52	50	50	48
14	Organ nakli	27	26	75	72
15	Nobel ödülü	70	67	34	33
16	Ötanazi	67	64	35	34
17	Düşman casusu	91	88	13	13
18	Bomba	68	65	33	32
19	Arabistanlı Lawrance	57	55	45	43
20	İlaç	60	58	42	40

*N= 104

Seçilen yüksek ikilem senaryolarının oluşturduğu bütünleşmiş duyguların dağılımı incelenmiş ve Tablo 3.3'te sunulmuştur.

Tablo 3.3 Seçilen Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesele Dağılımı

Duygular (%)	Senaryo Adı			
	Nobel ödülü	Ötanazi	Düşman casusu	İlaç
Üzüntü	18	38	13	20
Suçluluk	16	12	7	9
Korku	3	5	2	6
Can sıkıntısı	3	5	12	5
İlgi	1	1	0	1
Gurur	10	6	13	6
Ümit	3	5	8	24
Tiksinti	2	3	3	3
Öfke	10	7	16	3
Şaşkınlık	4	3	2	1
Hayal kırıklığı	9	2	2	0
Küçük görme		0	1	1
Utanç	3	1	2	1
Mutluluk	2	1	9	3
Diğer	0	0	0	0
Boş bırakılan	17	13	13	16

*N= 104

Senaryolarda tek bir duygu bazında öbeklenme olmadığı görülmüştür.

PNDÖ-ilk ve PNDÖ-sondaki duygular t test kullanılarak duygu bazında karşılaştırılmıştır (Tablo 3.4). Ölçekte yer alan on negatif duygunun da anlamlı olarak

yükseldiği, on pozitif duygudan ise “heyecanlı”, “güçlü”, “hevesli”, “gururlu” ve “aktif” duygularının anlamlı olarak azaldığı görülmüştür.

Tablo 3.4 PNDÖ İlk-Son Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ Duygular	PNDÖ-İlk M	PNDÖ-Son M	PNDÖ-İlk SD	PNDÖ-Son SD	t
Sıkıntılı**	2,69	3,25	1,43	1,46	-3,2
Mutsuz***	2,14	3,28	1,27	1,42	-6,69
Suçlu***	1,31	3,01	0,87	1,6	-9,83
Ürkmüş***	1,39	2,6	0,87	1,53	-7,23
Düşmanca***	1,12	1,95	0,47	1,25	-6,02
Asabi***	2,1	2,81	1,32	1,48	-4,68
Utanmış***	1,47	2,54	1,06	1,56	-6,05
Sinirli***	2,16	2,98	1,49	1,57	-4,07
Tedirgin***	2,32	2,99	1,28	1,55	-4,46
Korkmuş***	1,49	2,78	1,08	1,67	-7,13
Heyecanlı*	2,68	2,33	1,38	1,34	2,23
Güçlü**	3,32	2,97	1,04	1,23	2,62
Hevesli***	3,1	2,08	1,18	1,23	6,92
Gururlu*	3,15	2,77	1,38	1,34	2,39
Aktif*	3,38	3,08	1,18	1,39	2,08

*N= 87, df= 86, * $p < ,05$, ** $p < = ,01$, *** $p < = ,001$. Tabloda sadece $p < ,05$ olan değerlere yer verilmiştir.

PNDÖ-son pozitif puanlarının ($M= 2,81$, $SS= ,91$), PNDÖ-ilk pozitif puanlarına ($M= 3,16$, $SS= ,77$) göre anlamlı olarak düştüğü, PNDÖ-son negatif puanlarının ($M= 2,82$, $SS= 1,19$), PNDÖ-ilk negatif puanlarına ($M= 1,83$, $SS= ,79$) göre anlamlı olarak yükseldiği bulunmuştur (sırası ile $t(86)= 4,01$, $p < ,001$; $t(86)= -7,91$, $p < ,001$).

Senaryolara verilen tüm karar puanları (evet=1, hayır=2) katılımcı bazında toplanarak ortalamaları alınmıştır (puanın yükselmesi katılımcının daha deontolojik (D)

yönde, puanın azalması da daha faydacı (F) yönde karar alma eğiliminde olduğunu göstermektedir). Bulunan ortalama D/F puanları ile PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ- ilk negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-ilk pozitif puanları ile anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p > ,05$). PNDÖ-ilk negatif puanları ile anlamlı pozitif korelasyon bulunmuştur ($r = ,22, p < ,05$). Ölçekte yer alan on negatif duygu ile ortalama D/F puanlarının duygu bazlı korelasyonları incelendiğinde ise sadece “asabi” duygusu ile anlamlı pozitif ilişki ($r = ,30, p < ,05$) bulunmuştur.

3.3.2. Psikoterapist etik ikilem senaryoları kapsamındaki analizler

Tablo 3.5’te görüldüğü üzere, katılımcıların senaryo bazındaki faydacı ve deontolojik karar dağılımları analiz edilerek en yoğun yüksek ikilemi yaratan (deontolojik ve faydacı kararların birbirinden en çok ayrıştığı) dört senaryo tespit edilmiştir. Dağılımlar, literatürdeki genel eğilime paralel olarak katılımcıların faydacı karar seçeneğini ahlaken uygun bulup bulmadıklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır.

Tablo 3.5 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki Uygunluk)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
1	Vefat eden danışan	9	21	33	79
2	Çocukluk tacizi	33	79	9	21
3*	Sorumsuz genital herpes hastası	10	24	32	76
4*	Askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	27	64	15	36
5*	İçki sorunu olan cerrah	27	64	13	31
6	Danışandan bağış isteme	4	10	38	90
7*	Kemik iliği	11	26	31	74
8	İş verdiğiniz danışan	5	12	37	88
9	Danışanın hediyesi	3	7	39	93
10	Körlük ilacı	7	17	35	83

*Seçilen senaryo, N= 42

1, 2 ve 3 numaralı senaryolara verilen faydacı ve deontolojik cevap dağılımının birbirine çok yakın olması nedeni ile katılımcıların faydacı karar seçeneğini yapıp yapmayacaklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplara göre oluşan dağılım da (Tablo 3.6) incelenmiştir.

Tablo 3.6 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet		Hayır	
		(Faydacı karar)	Evet %	(Deontolojik karar)	Hayır %
1*	Vefat eden danışan	14	33	28	67
2	Çocukluk tacizi	34	81	8	19
3	Sorumsuz genital herpes hastası	6	14	36	86
4*	Askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	27	64	15	36
5*	İçki sorunu olan cerrah	22	52	17	41
6	Danışandan bağış isteme	5	12	37	88
7*	Kemik iliği	17	41	25	59
8	İş verdiğiniz danışan	4	10	38	90
9	Danışanın hediyesi	6	14	36	86
10	Körlük ilacı	9	21	33	79

*Seçilen senaryo, N= 42

4, 5 ve 7. Senaryoya ilişkin yapılmış olan yüksek ikilem seçimlerinin değişmediği, ancak ilk dağılımın aksine, 1. senaryonun 3. Senaryoya göre daha yüksek ikilem yarattığı görülmüştür.

Seçilen yüksek ikilem senaryolarının oluşturduğu bütünleşmiş duyguların dağılımı incelenmiş (Tablo 3.7) ve senaryolarda tek bir duygu bazında öbeklenme olmadığı görülmüştür.

Tablo 3.7 Seçilen Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesele Dağılımı

Duygular (%)	Senaryo Adı				
	Vefat eden danışan	Sorumsuz genital herpes hastası	Sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	İçki sorunu olan cerrah	Kemik iliği
Üzüntü	24	5	14	7	14
Suçluluk	2	5	3	7	12
Korku				2	
Can sıkıntısı	21	26	33	33	21
İlgi	17	10	12	3	
Gurur	2		2		5
Ümit	5		5		12
Tiksinti		14			
Öfke		21	7	31	14
Şaşkınlık	12	7	2	3	
Hayal kırıklığı	5	2		2	3
Küçük görme					2
Utanç					
Mutluluk					5
Diğer	5	5	12	2	2
Boş bırakılan	7	5	10	10	10

*N= 42

PNDÖ-ilk ve PNDÖ-sondaki duygular t test kullanarak duygu bazında karşılaştırılmıştır (Tablo 3.8). Ölçekte yer alan on negatif duygunun dokuzunun anlamlı olarak yükseldiği, on pozitif duygudan ise sadece “güçlü” duygusunun anlamlı olarak azaldığı görülmüştür.

Tablo 3.8 PNDÖ İlk-Son Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ Duygular	PNDÖ-İlk M	PNDÖ-Son M	PNDÖ-İlk SD	PNDÖ-Son SD	t
Sıkıntılı*	2,42	2,88	1,22	1,18	-2,68
Mutsuz*	2,15	2,5	1	1,13	-2,33
Suçlu***	1,25	1,95	0,54	1,06	-3,97
Ürkmüş*	1,3	1,73	0,79	1,04	-2,33
Düşmanca***	1,05	1,35	0,22	0,58	-3,67
Utanmış***	1,1	1,69	0,38	0,92	-4,5
Sinirli*	1,43	1,83	0,87	0,93	-2,65
Tedirgin**	1,73	2,23	1,15	1,12	-2,91
Korkmuş*	1,27	1,73	0,85	1,04	-2,45
Güçlü*	3,03	2,7	0,86	0,99	2,31

*N=40, df=39, $p < ,05$, $p^{**} \leq ,01$, $p^{***} \leq ,001$. Tabloda sadece $p < ,05$ olan değerlere yer verilmiştir.

PNDÖ-son pozitif puanlarının ($M= 2,63$, $SS= ,74$), PNDÖ- ilk pozitif puanlarından ($M= 2,79$ $SS= ,71$) anlamlı olarak farklılaşmadığı ($p > ,05$), PNDÖ-son negatif puanlarının ($M= 1,97$, $SS= ,66$), PNDÖ-ilk negatif puanlarına ($M= 1,53$, $SS= ,56$) göre anlamlı olarak yükseldiği bulunmuştur ($t(39)= -4,33$, $p < ,001$).

Senaryolara verilen tüm karar puanları (evet=1, hayır=2) katılımcı bazında toplanarak ortalamaları alınmıştır (puanın yükselmesi katılımcının daha deontolojik (D) yönde, puanın azalması da daha faydacı (F) yönde karar alma eğiliminde olduğunu göstermektedir). Bulunan ortalama D/F puanları ile PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-ilk pozitif puanları ve

PNDÖ-ilk negatif puanları ile ortalama D/F puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p > ,05$).

3.4. Sonuç ve Tartışma

Bu pilot çalışma ile asıl çalışmamızda kullanılacak dört adet yüksek etik ikilem yaratan psikoterapist senaryosu (“Askeriyede görevlendirilecek borderline hasta”, “İçki sorunu olan Cerrah”, “Kemik İliği”, “Sorumsuz genital herpes hastası”) tespit edilmiştir. “Vefat eden danışan”, “Çocukluk tacizi” ve “Sorumsuz genital herpes hastası” senaryolarına verilen faydacı ve deontolojik cevap dağılımının birbirine çok yakın olması nedeni ile katılımcıların faydacı karar seçeneğini yapıp yapmayacaklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplara göre oluşan dağılım da incelenmiştir. Seçilmiş olan dört senaryonun üçü için yüksek ikilem seçimlerinin değişmediği, ancak ilk dağılımın aksine, bu kez “Vefat eden danışan” senaryosunun “sorumsuz genital herpes hastası” senaryosuna göre daha yüksek ikilem yarattığı görülmüştür. Bu nedenle, faydacı ve deontolojik karar yüzde dağılım sonuçları birbirine çok yakın olan “Sorumsuz genital herpes hastası” ve “Vefat eden danışan” senaryolarından hangisinin araştırmaya dâhil edileceğine Tez Öneri Jürisinin karar vermesi önerilmiştir. Tez Öneri Jürisi, söz konusu iki senaryo arasından ‘Sorumsuz genital herpes hastası’ senaryosunun çalışmaya dâhil edilmesine karar vermiştir.

Tespit edilen senaryolardan ikisinde (“sorumsuz genital herpes hastası” ve “kemik iliği”) katılımcıların çoğunluğu, beklentilerimize paralel olarak deontolojik yönde karar vermişlerdir. Belirlenen diğer iki senaryoda ise (“askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan” ve “içki sorunu olan cerrah”), katılımcıların çoğunluğu beklentimizle uyuşmayacak şekilde faydacı yönde karar vermişlerdir. Psikoterapist örneklemi 42 kişilik küçük bir gruptur ve bu grupta bulunan psikoterapistlerin büyük bölümü mesleğinin ilk yıllarındadır. Bu kapsamda, mesleğin yazılı etik kurallarını yeterince içselleştirememiş olmaları olası görünmektedir. Asıl çalışmamızda daha büyük ve deneyim dağılımı daha dengeli bir psikoterapist grubu kullanılmasının söz konusu karar dağılım ağırlıklarını etkileyebileceği düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, psikoterapistlerin deneyim süreleri ile bağlantılı veya bundan bağımsız olarak, mesleki konulardaki etik kararlarında genel kişisel etik bakış açılarından etkileniyor olmaları da olasıdır. Bu da psikoterapistler ile alan dışı grubun etik ikilemlerde aldıkları kararlar kapsamında karşılaştırılmasının,

konuya ilişkin analizlerimizin derinleştirilmesi açısından fayda sağlayabileceği konusundaki geçmiş görüşümüzü güçlendirmektedir.

Klasik etik ikilem senaryoları arasından en yüksek ikilemi yaratan dört senaryo (“Nobel ödülü”, “Ötanazi”, “Düşman casusu” ve “İlaç”) asıl çalışmamızda kullanılmak üzere seçilmiştir. Aktaş ve ark. (2017) nin ulaştığı sonuçlara ve literatür bölümündeki öngörülerimize paralel olarak, Koenings ve ark. (2007) nin bulguları doğrultusunda pilot çalışmada yer alan ve Batı kültüründe yüksek etik ikilem yaratan dört kişisel senaryonun hiçbiri de pilot çalışmamızda seçilen dört yüksek ikilem senaryosu arasında yer alamamıştır. Söz konusu durum, ilgili pilot çalışmanın gerekliliğini desteklemektedir.

Gerek klasik etik ikilem senaryolarında gerekse psikoterapist senaryolarında ahlaki yargı ve tercih edilecek davranış arasında çift yönlü tutarsızlıklar olduğu görülmüştür. Klasik etik ikilem senaryolarında, faydacı davranışın ahlaken doğru bulunması ancak yerine getirilemeyecek olması beklenebilecek bir tutarsızlıktır, ancak bazı katılımcılar tam tersi bir tutum da sergilemişler, faydacı davranışı ahlaken doğru bulmamakla birlikte uygulayacaklarını söylemişlerdir. Söz konusu tutarsızlığın nedenlerini tespit edebilmek amacı ile asıl çalışmamızda, senaryolardan sonra yanıtlanan iki soruya ek olarak “eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz lütfen nedenini açıklayın” sorusunun da yer almasına karar verilmiştir. Psikoterapist senaryolarında ise örneklem sayısının azlığına paralel olarak senaryo bazında az sayıda (1-5) tutarsız cevap verilmiştir. Bu nedenle de ilgili tutarsızlıkların nedenlerine ilişkin sağlıklı bir tespit yapmak mümkün olmamıştır.

Gerek klasik etik senaryoların gerekse psikoterapist senaryolarının uyandırdığı bütünleşmiş duygular hakkında katılımcılar arasında fikir birliği bulunmadığı görülmüştür. Katılımcılar tarafından seçilen duyguların arasında suçluluk, gurur, ümit ve can sıkıntısı gibi duyguların da bulunması, bazı katılımcıların senaryo ile bağlantılı bütünleşmiş duygu yerine verdikleri karardan doğan duygularını ya da genel duygu durumlarındaki en baskın duyguyu işaretlemiş olabilecekleri olasılığına işaret etmektedir. Söz konusu durumun, duygu seçimine ilişkin sorunun “şu anda hissettiğiniz en yoğun duyguyu işaretleyin” şeklinde sorulmuş olmasından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle de asıl çalışmada ilgili sorunun “yukarıdaki senaryonun

sizde uyandırdığı en yoğun duyguyu işaretleyin” şeklinde değiştirilmesine karar verilmiştir.

Çalışmamızdaki 1. hipotezimize uygun olarak hem klasik etik ikilem senaryoları hem de psikoterapist etik ikilem senaryoları katılımcıların negatif duygu durumlarını arttırmıştır. Klasik etik ikilem senaryolarında, ilgili duruma ek olarak katılımcıların pozitif duygu durumları da azalmıştır.

Hem psikoterapist grubunun hem de alan dışı grubun çalışmanın yapıldığı andaki ruh halleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasında ilişki olacağını ileri süren 2. hipotezimiz ise sadece alan dışı grubun karar alma eğilimleri açısından desteklenmiştir. Alan dışı grubun klasik etik ikilem senaryolarındaki deontolojik karar alma eğilimleri ile negatif duygu durumları arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Beyin görüntüleme teknikleri ile de desteklenen İkili İşlem Modeli Teorisi, üst geçit ikilemi benzeri kişisel etik ikilem senaryolarının kişisel olmayan senaryolara göre zarar verme hassasiyetinden kaynaklanan çok daha güçlü negatif duyguları tetiklediğini, tetiklenen bu sürecin fayda-maliyet analizi yapan rasyonel süreç ile ikileme girdiğini ve bu durum bilişsel olarak kontrol edilemediğinde kişilerin deontolojik yönde karar verdiklerini ileri sürmüştür (Green ve ark., 2001; Green, 2007). İkili İşlem Modeli kapsamında değerlendirildiğinde, Aktaş ve ark. (2017) çalışması da Türk kültüründe kişisel olmayan etik ikilem senaryolarının bile güçlü negatif duyguları tetikleyerek katılımcıların ağırlıklı olarak deontolojik yönde karar almalarına neden olabildiğine işaret etmektedir. Çalışmamızda katılımcılarımızın negatif duygu durumlarının senaryolar tarafından tetiklenen negatif duyguları daha da güçlendirerek deontolojik yönde karar alma eğilimini arttırmış olması olasıdır. Bu kapsamda çalışmamızın ilgili sonuçları İkili İşlem Modeli ile uyumlu görünmektedir.

Psikoterapist grubunda, deontolojik karar alma eğilimleri ile katılımcıların duygu durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Senaryoların katılımcıların negatif duygu durumlarını arttırmış olması, soruların gelişi güzel yanıtlanmadığına işaret etmektedir. Literatür bulguları ve ilgili hipotezimiz ile çelişkili söz konusu sonucun, örneklemimizdeki kişi sayısının azlığından veya özellikli bir grup olan ve yazılı mesleki etik kurallar çerçevesinde karar alması beklenen psikoterapist grubunun, mesleki etik kararları verirken duygu durumlarından etkilenmeyen rasyonel bir tarz benimsiyor olabileceğinden kaynaklanabileceği değerlendirilmiştir. Pilot

Çalışma sonuçları, psikoterapist örneklem grubunun kısıtlılıkları ile birlikte değerlendirildiğinde, ilintisel araştırmalarımızdaki katılımcıların duygu durumları ile karar alma eğilimleri arasındaki ilişkiye ilişkin beklentimiz, katılımcıların negatif duygu durumları ile deontolojik karar alma eğilimleri arasında pozitif korelasyon bulunacağı doğrultusunda şekillenmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN AMAÇLARI VE HİPOTEZLER

İlintisel araştırmalarımızda test edilecek hipotezler aşağıda sıralanmıştır:

1. Tüm katılımcı gruplarının (psikoterapistler, psikoloji öğrencileri ve alan dışı grup) çalışmanın yapıldığı andaki negatif ruh halleri ile deontolojik karar verme eğilimleri arasında pozitif ilişki vardır.
2. Psikoterapist senaryolarındaki hem geleneksel analizde hem de süreç ayırıştırma analizinde, psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencileri grubuna göre daha yüksek olacaktır.
3. Hem geleneksel analizde hem de süreç ayırıştırma analizinde, psikoterapistlerin klasik etik ikilemlerde deontolojik karar alma eğilimleri, diğer iki katılımcı grubuna göre daha yüksek olacaktır.
4. Hem geleneksel analizde hem de süreç ayırıştırma analizinde, her üç katılımcı grubunda da duygusal empati eğilimi, deontolojik karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon gösterecektir.
5. Psikoterapistlerin empati eğilimleri diğer iki katılımcı grubuna göre daha yüksek olacaktır.
6. Psikoloji öğrencilerinin empati eğilimi, psikoterapist grubundan daha düşük, alan dışı gruptan daha yüksek olacaktır.
7. Klasik senaryolardaki hem geleneksel analizde hem de süreç ayırıştırma analizinde, psikoloji öğrencilerinin deontolojik karar alma eğilimleri, psikoterapist grubundan daha düşük, alan dışı gruptan daha yüksek olacaktır.
8. Süreç ayırıştırma analizinde tüm katılımcı gruplarında, duygusal empati eğilimi ile faydacı karar alma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmayacaktır.
9. Faydacı karar alma eğilimi özgeci karar alma eğilimi ile geleneksel analizde negatif korelasyon, süreç ayırıştırma analizinde ise pozitif korelasyon gösterecektir.

10. Hem geleneksel analizde hem de süreç ayrıştırma analizinde, her üç katılımcı grubunda da analitik düşünme eğilimi faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon gösterecektir.
11. Geleneksel analizde, her üç katılımcı grubunda da makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon gösterecektir.
12. Süreç ayrıştırma analizinde, her üç katılımcı grubunda da makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri hem faydacı karar alma hem de deontolojik karar alma eğilimi ile negatif korelasyon gösterecektir.
13. Psikoterapistlerin makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri, diğer iki katılımcı grubuna göre daha düşük olacaktır.
14. Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye uyarlama çalışmamızdan elde edilecek psikometrik veriler, her üç katılımcı grubunda da orijinal ölçek çalışması ile uyumlu olacaktır.

Çalışmamızda ayrıca, gelecekte Winterich, Han ve Lerner (2010) un duygu körleştirme hipotezinin test edilebileceği deneysel bir çalışmaya temel oluşturmak amacı ile araştırmaya konu senaryoların oluşturduğu bütünleşmiş duyguların tespit edilmesi de hedeflenmiştir.

5. YÖNTEM

İki ayrı ilintisel çalışma yapılmıştır. İlintisel çalışmalar, katılımcı gruplarının cevaplarının karşılaştırılmasına olanak sağlayacak şekilde, psikoterapist etik ikilem senaryoları hariç aynı ölçüm araçları kullanılarak ve eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Veriler Survey Monkey internet sitesi üzerinden toplanmıştır. Deontolojik ve faydacı karar alma eğilimleri hem geleneksel yöntem ile hem de süreç ayırıştırma metodu ile hesaplanmıştır. İlgili çalışmaların tamamlanmasının ardından, aşağıda belirtilen üç ayrı gruptaki katılımcı grubunun sonuçları karşılaştırılmış, ayrıca verileri tek bir örneklem olarak birleştirilmiş ve gruplar bazında yapılmış olan analizler, birleştirilmiş örneklem üzerinden de tekrarlanmıştır.

5.1. Katılımcılar

5.1.1. İlintisel çalışma 1

Bu çalışmada psikoterapist grubu ile psikoloji lisans öğrencileri grubu yer almıştır. Psikoterapist, en az bir danışan ile psikoterapi ilişkisi yürütmüş olan veya yürütmekte olan kişi olarak tanımlanmıştır. Psikoloji öğrencisi katılımcı sayısı güç analizi ile tespit edilmiştir. Analizde, araştırmamız ile yakından ilgili en güncel araştırma olan Conway ve ark. (2018)'in makalesindeki, araştırmamızın değişkenleri ile ilişkili en düşük etki büyüklüğü (süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar alma eğilimi ile empatik ilgi arasındaki korelasyon, $r = ,17$) esas alınmıştır. Analizde güç katsayısı olarak da araştırmalardaki genel eğilime paralel olarak %80 oranı esas alınmıştır. Güç analizi sonuçlarına göre çalışmada 368 psikoloji öğrencisi yer almasına karar verilmiştir. Psikoterapist grubu özellikli bir katılımcı grubu olduğundan, katılımcı sayısı güç analizi ile hesaplanmamıştır. Gerçekleştirilen bir dizi simülasyon çalışması, regresyon analizlerinde doğruluk ve kesinliği sağlayabilmek için EPV (event per variable- değişken başına düşen katılımcı verisi) nin en az 10 olması gerektiğini ortaya koymuştur (Concato, Peduzzi, Holford, Feinstein, 1995-a, 1995b; Peduzzi, Concato, Kemper, Holford, Feinstein, 1996). Bu kapsamda, ulaşılabilirlik kriteri de göz önüne alınarak EPV 15 olarak esas alınmış ve 150 psikoterapistin katılımının sağlanması hedeflenmiştir. Araştırma verilerinin, kullanıcı ve raporlama kolaylığı nedeni ile seçilen Survey Monkey internet sitesi üzerinden online olarak toplanmasına karar verilmiştir.

Psikoterapistlere ve psikoloji lisans öğrencilerine ulaşabilmek için psikoalan@yahoo.com.tr grubu üyelerine araştırma web bağlantımız, 15'er günlük dönemler halinde e-posta ile gönderilmiştir. Bu veri toplama yönteminin yanı sıra, araştırmamıza katılan psikoterapist sayısını arttırabilmek için, profesyonel bir mesleki sosyal medya platformu olan linkedin'de hesabı bulunan 950 psikoterapiste bağlantı talebi yollanmış, ilgili talebi kabul eden 424 psikoterapiste ise kişiye özel mesaj ile anketi doldurma ricası iletilmiştir. Söz konusu psikoterapist grubuna ilk mesajdan 15 gün sonra hatırlatma mesajı da gönderilmiştir.

Psikoterapist grubunun veri toplama çalışması 02.05.2019-09.10.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve 222 katılımcıdan veri toplanmıştır. Grup kriterini karşılamadığı için 32 katılımcının anket verisi analizlere dâhil edilmemiştir. Yapılan tekli ve çoklu uç değer analizleri neticesinde toplam 13 katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır

Toplam 177 katılımcıdan oluşan psikoterapist grubunda 147 (%83,1) kadın, 30 (%16,9) erkek katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaşları 24 ile 66 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 32,7'dir ($M=32,69$, $SS= 7,39$). Katılımcıların öğrenim durumu, meslek, akademik alt yapı, mesleki deneyim, psikoterapi yönelimi, gelir seviyesi ve dini inanışlarına ilişkin dağılımlar sırası ile Tablo 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.7 ve 5.8 'de verilmiştir. Katılımcıların %73,4'ü İstanbul'da ikamet etmektedir.

Tablo 5.1 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Öğrenim Durumu Dağılımı

Öğrenim Durumu	Kişi	
	Sayısı	%
Lisans	34	19,2
Yüksek Lisans	125	70,6
Doktora	18	10,2

*N= 177

Tablo 5.2 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Mesleki Dağılım-1

Meslek	Kişi	
	Sayısı	%
Klinik psikolog	111	62,7
Psikoterapist	103	58,2
Akademisyen (psikoloji)	18	10,2
Akademisyen (diğer)		
Psikolog	35	19,8
Doktor	3	1,7
Emekli	1	0,6
Psikiyatrist	2	1,1
Öğrenci	46	26
Diğer	11	7,2
Toplam	330	180,2

*N= 177, Toplam kişi sayısının katılımcı sayısından fazla olması, bazı katılımcıların birden fazla seçeneği işaretlemesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 5.3 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Mesleki Dağılım-2

Meslek	Kişi Sayısı	%
Klinik psikolog	44	24,9
Klinik psikolog ve psikoterapist	36	20,3
Klinik psikolog ve öğrenci	10	5,6
Klinik psikolog ve akademisyen (psikoloji)	5	2,8
Klinik psikolog, psikoterapist, akademisyen (psikoloji)	8	4,5
Klinik psikolog, öğrenci, psikoterapist	5	2,8
Klinik psikolog & diğer	3	1,7
Psikoterapist	14	7,9
Psikoterapist, öğrenci	10	5,6
Psikoterapist, psikolog	8	4,5
Psikoterapist, öğrenci, psikolog	6	3,4
Psikolog	10	5,6
Psikolog, öğrenci	6	3,4
Diğer	12	6,8
Toplam	177	100,0

*N= 177

Tablo 5.4 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Akademik Alt Yapı Dağılımı

Akademik Alt Yapı	Kişi Sayısı	%
Psikoloji/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisansı ve Klinik Psikoloji Yüksek Lisans diplomam var.	100	56,5
Psikoloji/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisansı ve Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Yüksek Lisans diplomam var.	28	15,8
Alan dışı bir lisans programından mezunum; Klinik Psikoloji/ Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Yüksek Lisansı ve Klinik Psikoloji/ Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Doktorası diplomam var.	5	2,8
Alan dışı lisans programı mezunu ve Klinik Psikoloji / Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Yüksek Lisans öğrencisiyim.	1	0,6
Alan dışı lisans programı mezunu ve Klinik Psikoloji / Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Doktora Programı öğrencisiyim.	6	3,4
Psikoloji/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans mezunu ve Klinik Psikoloji / Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Yüksek Lisans öğrencisiyim	20	11,3
Psikoloji/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans mezunu ve Klinik Psikoloji / Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Doktora öğrencisiyim.	18	10,2
Diğer	11	6,2
Toplam	189	106,8

*N= 177, Toplam kişi sayısının katılımcı sayısından fazla olması, bazı katılımcıların birden fazla seçeneği işaretlemesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 5.5 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Mesleki Deneyim Dağılımı

Mesleki Deneyim Süresi	Kişi	
	Sayı	%
0-11 ay	23	13
1-2 yıl	30	16,9
2-3 yıl	20	11,3
3-4 yıl	14	7,9
4-5 yıl	24	13,6
5-10 yıl	39	22
10 yıldan fazla	22	12,4
Boş bırakan	5	2,8
Toplam	177	100,0

*N= 177

Tablo 5.6 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Psikoterapi Yönelimi Dağılımı

Psikoterapi Yönelimi	Kişi	
	Sayısı	%
BDT	95	53,7
Şema	33	18,6
Psikodinamik	66	37,3
Psikanaliz	17	9,6
Varoluşçu Terapi	21	11,9
EMDR	48	27,1
Çözüm Odaklı Psikoterapi	30	16,9
Dialektik Davranışçı Terapi	7	4
Oyun Terapisi	26	14,7
Diğer	32	18,1
Toplam	375	211,9

*N= 177, Toplam kişi sayısının katılımcı sayısından fazla olması, bazı katılımcıların birden fazla seçeneği işaretlemesinden kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların %74'ü TPD Etik ilkeler kılavuzunu okuduğunu, %89,3'ü psikoterapi etiğine ilişkin ders aldığını, %75,1'i ise süpervizyon desteğinden faydalandığını ifade etmiştir. İlgili katılımcı grubunda, psikoterapiye ilişkin akredite bir eğitim programına katıldığını ifade eden katılımcı oranı ise %68,4'dur.

Tablo 5.7 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Gelir Durumu Dağılımı

Gelir Seviyesi	Kişi	
	Sayı	%
Çok iyi	5	2,8
İyi	79	44,6
Fena değil	76	42,9
Kötü	15	8,5
Çok kötü	2	1,1

*N= 177

Tablo 5.8 Psikoterapist Grubu Demografik Bilgiler- Dini İnanış Dağılımı

Dini İnanış	Kişi	
	Sayı	%
Ateist	35	19,8
Deist	43	24,3
Agnostik	12	6,8
Müslüman	82	46,3
Diğer	5	2,8

*N= 177

Ayrı bir soru ile katılımcıların dindarlık seviyeleri 1-7 likert skalası üzerinden ölçümlenmiş ve dindarlık ortalamaları 2,80 olarak bulunmuştur. Kendini ‘müslüman’ olarak tanımlayan katılımcıların dindarlık ortalaması ise 4,20’dir.

Psiko-alan mail grubundan sadece sınırlı sayıda psikoloji lisans öğrencisi katılımcıya ulaşılabilmektedir. Bu nedenle, Ekim ayı itibari ile Türkiye’de psikoloji lisans bölümü bulunan 81 üniversitenin psikoloji bölüm başkanlarına kişiye özel e-posta yollanarak araştırmamız için destek rica edilmiştir. İlgili üniversitelerden altısı,

araştırmamızın öğrencilerinin katılımına sunulabilmesi için kendi üniversitelerinin Etik Kurul onayının gerektiği gerekçesi ile üç üniversite ise farklı nedenlerden dolayı talebimizi geri çevirmiştir. 59 üniversite geri dönüş yapmamıştır. 13 üniversite ise araştırma anketimizi öğrencileri ile paylaşmış ve doldurulması için destek olmuştur.

Psikoloji lisans öğrencileri grubunun veri toplama çalışması 02.05.2019-07.01.2020 tarihleri arasında gerçekteştirilmiş ve 417 katılımcıdan veri toplanmıştır. Yapılan tekli ve çoklu uç değer analizleri neticesinde toplam 11 katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır

Toplam 406 katılımcıdan oluşan psikoloji öğrencileri grubunda 339 (%83,5) kadın, 67 (%16,5) erkek katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ile 50 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 21,2'dir ($M= 21,2$, $SS= 3,47$). Katılımcıların öğrenim gördükleri üniversiteler, buldukları sınıf, gelir seviyesi ve dini inanışlarına ilişkin dağılımlar sırası ile Tablo 5.9, 5.10, 5.11 ve 5.12'de verilmiştir. Katılımcıların %91,5'i İstanbul'da ikamet etmektedir.

Tablo 5.9 Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Demografik Bilgiler- Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	Kişi Sayısı	%
Acıbadem	4	1,0
Aydın Adnan Menderes	6	1,5
Balıkesir	2	0,5
Bilgi	2	0,5
Boğaziçi	1	0,2
Doğuş	111	27,3
İstanbul 29 Mayıs	31	7,6
İstanbul Aydın	12	3,0
İstanbul Medipol	177	43,6
İstanbul Ticaret	1	0,2
İstanbul	3	0,7
İzmir Katip Çelebi	2	0,5
Koç	3	0,7
Niğantaşı	6	1,5
Okan	27	6,7
İsim Belirtmeyen	18	4,4
Toplam	406	100,0

*N= 406

Tablo 5.10 Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Demografik Bilgiler- Bulunduğu Sınıfa Göre Dağılımı

Sınıf	Kişi Sayısı	%
1	156	38,4
2	96	23,6
3	35	8,6
4	106	26,1
Sınıf Bilgisi Belirtmeyen	13	3,2

*N= 406

Katılımcıların %26,8'i TPD Etik ilkeler kılavuzunu okuduğunu, %24,6'sı da psikoterapi etiğine ilişkin ders aldığını ifade etmiştir. Katılımcıların %73'ü klinik psikolog olmak istediğini belirtmiştir.

Tablo 5.11 Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Demografik Bilgiler- Gelir Durumu Dağılımı

Gelir Seviyesi	Kişi Sayısı	%
Çok iyi	23	5,7
İyi	150	36,9
Fena değil	184	45,3
Kötü	35	8,6
Çok kötü	5	1,2
Yanıtlamayan	9	2,2

*N= 406

Tablo 5.12 Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Demografik Bilgiler- Dini İnanış Dağılımı

Dini İnanış	Kişi Sayısı	%
Ateist	17	4,2
Deist	36	8,9
Agnostik	9	2,2
Müslüman	335	82,5
Diğer	5	1,2
Yanıtlamayan	4	1,0

*N= 406

Ayrı bir soru ile katılımcıların dindarlık seviyeleri 1-7 likert skalası üzerinden ölçümlenmiş ve dindarlık ortalamaları 4 olarak bulunmuştur. Kendini ‘müslüman’ olarak tanımlayan katılımcıların dindarlık ortalaması ise 4,41’dir.

5.1.2. İlintisel çalışma 2

İlintisel çalışma 1 de yapılan güç analizi doğrultusunda, alan dışı grupta (en az üniversite mezunu, psikoloji/ psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında lisans/ yüksek lisans/doktora düzeyinde herhangi bir eğitim almamış yetişkinler) 368 kişinin yer alması hedeflenmiştir. Araştırmamıza konu senaryoların anlaşılması ve yorumlanması soyutlama becerisi gerektirdiğinden, katılımcıların minimum üniversite mezunlarından oluşmasına ve karıştırıcı etki oluşmaması açısından da psikoloji/psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında lisans/yüksek lisans/doktora düzeyinde herhangi bir eğitim almamış kişilerin katılımının sağlanmasına karar verilmiştir. Araştırma verileri Survey Monkey web sitesi üzerinden online olarak toplanmıştır.

İlintisel çalışma 1’deki katılımcı seçimlerinin mesleki platformlardan yapılacağı göz önünde bulundurularak, ilintisel çalışma 2 katılımcılarına da linkedin üzerinden ulaşılmasına karar verilmiştir. LinkedIn’de insan kaynakları profesyonellerinden oluşan en büyük gruplardan biri olan (yaklaşık 20.000 üyesi bulunuyor) İnsan Kaynakları

Postasında 15'er günlük dönemler halinde araştırma anketimiz paylaşılmış, gruba üye insan kaynakları profesyonellerinden anketi doldurmaları ve görev yaptıkları şirketlerin çalışanları ile paylaşımları rica edilmiştir. Bu veri toplama yönteminin yanı sıra, araştırmamıza katılan kişi sayısını arttırabilmek için, linkedin'de hesabı bulunan 2.475 İnsan kaynakları müdür ve direktörünün seçkisiz olarak belirlenen onda birine (247 kişi) bağlantı talebi yollanmış, ilgili talebi kabul eden 47 insan kaynakları müdür/direktörüne ise kişiye özel mesaj ile anketi doldurma ricası iletilmiştir. Söz konusu katılımcı grubuna ilk mesajdan 15 gün sonra hatırlatma mesajı da gönderilmiştir.

Alan dışı grubun veri toplama çalışması 02.05.2019- 25.08.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve 392 katılımcıdan veri toplanmıştır. Öğrenim kriterini karşılamadığı için 14 katılımcının anket verisi analizlere dâhil edilmemiştir. Yapılan tekli ve çoklu uç değer analizleri neticesinde toplam sekiz katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır.

Toplam 370 katılımcıdan oluşan alan dışı grupta 205 (%55,4) kadın, 165 (%44,6) erkek katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaşları 21 ile 65 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 41,95'dir ($M= 41,84$, $SS= 8,76$). Katılımcıların öğrenim durumu, meslek, unvan, gelir seviyesi ve dini inanışlarına ilişkin dağılımlar sırası ile Tablo 5.13, 5.14, 5.15, 5.16 ve 5.17'de verilmiştir. Katılımcıların %76,5'i İstanbul'da ikamet etmektedir.

Tablo 5.13 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Öğrenim Durumu Dağılımı

Öğrenim Durumu	Kişi Sayısı	%
Ön lisans	22	5,9
Lisans	244	65,9
Yüksek Lisans	95	25,7
Doktora	9	2,4

*N= 370

Tablo 5.14 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Mesleki Dağılım

Meslek	Kişi Sayısı	%
Akademisyen (psikoloji dışı)	13	3,4
Bankacı	165	43,7
Doktor	7	1,9
Eczacı	2	0,5
Emekli	21	5,6
Finansçı	25	6,6
İnsan Kaynakları	29	7,7
İşletmeci/ İş yeri sahibi	6	1,6
Mimar	5	1,3
Muhasebeci/Mali müşavir	15	4,0
Mühendis	35	9,3
Öğrenci (psikoloji dışı)	15	4,0
Öğretmen	18	4,8
Satış-Pazarlama	14	3,7
Sigortacı	17	4,5
Turizmci	4	1,1
Diğer	40	10,1
Toplam	429	113,5

*N= 370, Toplam kişi sayısının katılımcı sayısından fazla olması, bazı katılımcıların birden fazla mesleği bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 5.15 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Unvan Dağılımı

Unvan	Kişi Sayısı	%
Asistan/Uzman yardımcısı	30	8,1
Yetkili/ Uzman	66	17,8
Yönetmen/ Müdür yardımcısı	51	13,8
Müdür	110	29,7
Direktör/ Koordinatör	29	7,8
Genel Müdür Yardımcısı	12	3,2
Genel Müdür	15	4,1
Diğer	57	15,4

*N= 370

Tablo 5.16 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Gelir Seviyesi Dağılımı

Gelir Seviyesi	Kişi Sayısı	%
Çok iyi	11	3,0
İyi	166	44,9
Fena değil	170	45,9
Kötü	21	5,7
Çok kötü	2	0,5

*N= 370

Tablo 5.17 Alan dışı Grup Demografik Bilgiler- Dini İnanış Dağılımı

Dini İnanış	Kişi Sayısı	%
Ateist	35	9,5
Deist	62	16,8
Agnostik	6	1,6
Müslüman	260	70,5
Diğer	6	1,6

*N= 369

Ayrı bir soru ile katılımcıların dindarlık seviyeleri 1-7 likert skalası üzerinden ölçümlenmiş ve dindarlık ortalamaları 3,66 ($M= 3,66$, $SS= 1,85$) olarak bulunmuştur. Kendini ‘müslüman’ olarak tanımlayan katılımcıların dindarlık ortalaması ise 4,5’dir.

5.1.3. Birleştirilmiş örneklem çalışması

İlintisel çalışma 1 ve 2 de yer alan katılımcı verileri uç değer analizi yapılmamış hali ile birleştirilerek tek bir örneklem haline getirilmiştir. Toplam 985 katılımcıdan oluşan birleştirilmiş örneklem verilerine uygulanan tekli ve çoklu uç değer analizi sonucunda, 11 katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır.

Birleştirilmiş katılımcı grubunda 706 kadın (%72,5) ve 268 (%27,5) erkek katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yaşları 18-66 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 31,4’dür. Katılımcıların %82,6’sı İstanbul’da yaşamaktadır. Katılımcıların meslek, öğrenim ve gelir durumları ile dini inanç dağılımları sırası ile Tablo 5.18, 5.19, 5.20 ve 5.21’de gösterilmiştir.

Tablo 5.18 Birleştirilmiş Grup Demografik Bilgiler- Mesleki Dağılım

Meslek	Kişi Sayısı	%
Akademisyen	36	3,7
Bankacı	170	17,5
Doktor	10	1,0
Eczacı	2	0,2
Finansçı	25	2,6
İnsan Kaynakları	33	3,4
İşletmeci/ İş yeri sahibi	6	0,6
Mimar	5	0,5
Muhasebeci/Mali müşavir	15	1,5
Mühendis	36	3,7
Öğrenci (psikoloji)	407	41,8
Öğretmen	18	1,8
Psikoterapist	189	19,4
Satış-Pazarlama	14	1,4
Sigortacı	17	1,7
Turizmci	4	0,4
Diğer	38	3,9
Toplam	1025	105,2

*N= 974, Toplam kişi sayısının katılımcı sayısından fazla olması, bazı katılımcıların birden fazla mesleği bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 5.19 Birleştirilmiş Grup Demografik Bilgiler- Öğrenim Durumu Dağılımı

Öğrenim Durumu	Kişi Sayısı	%
Ön lisans	22	2,3
Lisans öğrencisi	407	41,8
Lisans	286	29,4
Yüksek Lisans	232	23,8
Doktora	27	2,8

*N= 974

Tablo 5.20 Birleştirilmiş Grup Demografik Bilgiler- Gelir Seviyesi Dağılımı

Gelir Seviyesi	Kişi Sayısı	%
Çok iyi	40	4,1
İyi	405	41,6
Fena değil	436	44,8
Kötü	74	7,6
Çok kötü	10	1,0
Cevaplamayan	9	0,9

*N= 974

Tablo 5.21 Birleştirilmiş Grup Demografik Bilgiler- Dini İnanış Dağılımı

Dini İnanış	Kişi Sayısı	%
Ateist	95	9,8
Deist	145	14,9
Agnostik	35	3,6
Müslüman	689	70,7
Diğer	9	0,9
Cevaplamayan	1	0,1

*N= 974

Katılımcıların dindarlık ortalamaları 3,63 (M= 3,63, SS= 1,77) olarak bulunmuştur. Kendini ‘müslüman’ olarak tanımlayan katılımcıların dindarlık ortalaması ise 4,41’dir.

5.2. Araç ve Gereçler

5.2.1. Ellsworth ve Smith Duygu Kategorileri

Söz konusu duygu kategorilerine ilişkin detaylı bilgi pilot çalışma-yöntem-araç gereçler bölümünde verilmiştir (EK 1). Katılımcılardan, okudukları her klasik etik ikilem veya psikoterapist etik ikilem senaryosundan sonra kategorik olarak seçim yapmaları ve ilgili senaryonun onlarda uyandırdığı en yoğun duyguyu seçmeleri istenmiştir.

5.2.2. Klasik etik ikilem senaryoları

Bu kapsamda bir pilot çalışma yapılarak Greene ve ark. (2001), Koenigs ve ark. (2007) ile Moore, Clark ve Kane (2008) araştırmalarında kullanılan etik ikilem senaryolarından, asıl araştırmada kullanılacak, katılımcılarda en yüksek ikilemi yaratan dört yüksek ikilem senaryosu- “Nobel Ödülü”, “Ötenazi”, “Düşman Casusu” ve “İlaç” (EK 2) tespit edilmiştir. Söz konusu pilot çalışmanın detayları 3. Bölümde paylaşılmıştır.

Yürütülecek çalışmalarda katılımcıların faydacı ve deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin puanları hem geleneksel yöntem ile hem de Conway & Gawronski (2013) ün süreç ayırıştırma metodu ile hesaplanacağından, pilot çalışmada seçilen dört senaryonun uyumlu versiyonları (senaryoda herhangi birinin öldürülerek feda edilmesinin gerekmediği, deontolojik ve faydacı karar alma eğilimi gösteren katılımcıların aynı cevabı verdiği) da oluşturulmuştur (EK 8). Her iki ilintisel çalışmada da katılımcılara aynı sekiz etik ikilem senaryosu (dört uyumsuz ve dört uyumlu versiyon) verilmiştir.

Her senaryodan sonra katılımcılara faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığı (ör; “üç hastanın hayatını kurtarmak için düğmeye basarak bir hastanın ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?”), faydacı yönde davranıp davranmayacakları (ör; “Üç hastanın hayatını kurtarmak için bir hastanın ölümüne neden olacak düğmeye basar mısınız?”) sorulmuş ve bu iki soruya farklı yönde yanıt verdiler ise bunun nedenini açıklamaları istenmiştir. Faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin puanlamalar, literatürdeki genel eğilim doğrultusunda, katılımcıların faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığına ilişkin verdikleri cevapları üzerinden yapılmıştır. Bununla birlikte, yargı ve davranış arasındaki olası tutarsızlıkların ve bunun nedenlerinin de incelenmesinin araştırmamıza katkı sağlayabileceği düşünüldüğünden, diğer iki soru da araştırmaya eklenmiştir. Katılımcılardan ayrıca, ilintisel çalışmalarda, her senaryonun kendilerinde uyandırdığı en yoğun duyguyu, Ellsworth ve Smith Duygu Kategorileri (EK 1) üzerinde işaretlemeleri istenmiştir. Yargı ve davranış arasındaki olası tutarsızlıkları sorgulamak amacı ile çalışmaya eklenen 3. soru, karıştırıcı etki yaratma olasılığını önlemek amacı ile Ellsworth ve Smith duygu kategorisi seçiminden sonra sorulmuştur.

5.2.3. Psikoterapist etik ikilem senaryoları

Klasik Etik ikilem Senaryoları bölümünde değinilen pilot çalışma kapsamında; Therapy Today (2015) dergisi ve Fennig Levkovitz, Roe ve Treves (2005) çalışmasından yararlanılarak oluşturulmuş psikoterapist etik ikilem senaryolarından, asıl araştırmada kullanılacak, katılımcılarda en yüksek ikilemi yaratan beş yüksek etik ikilem senaryosu- “Askeriyede görevlendirilecek borderline hasta”, “İçki sorunu olan Cerrah”, “Kemik İliği”, “Sorumuz genital herpes hastası” ve “Vefat eden danışan” (EK 3) tespit edilmiştir. Söz konusu senaryolarda verilecek kararlar, çoğunluğun

menfaatini maksimize etmek (faydacı karar) veya APA/TPD Etik Yönetmelik maddelerine uymak (deontolojik karar) olarak iki seçenek halinde ayrılmaktadır. Klasik etik ikilem senaryolarına paralel olarak araştırmamızda, pilot çalışma ile tespit edilen beş senaryodan dördü kullanılmıştır. Faydacı ve deontolojik karar yüzde dağılım sonuçları birbirine çok yakın olan “Sorumsuz genital herpes hastası” ve “Vefat eden danışan” senaryolarından, Tez Öneri Jürisi kararı gereğince, ‘Sorumsuz genital herpes hastası’ senaryosu asıl araştırmaya dâhil edilmiştir. Seçilen senaryoların her birinin uyumlu versiyonları da oluşturulmuştur (EK 9). Bahse konu sekiz senaryo sadece ilintisel çalışma 1’de kullanılmıştır.

Her senaryodan sonra katılımcılara faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığı (ör; “danışanınızın ailesinin mutluluğu için seans içerisinde size aktarılmış olan bilgileri onlarla paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?”), faydacı yönde davranıp davranmayacakları (ör; “danışanınızın ailesinin mutluluğu için seans içerisinde size aktarılmış olan bilgileri onlarla paylaşır mısınız?”) sorulmuş ve bu iki soruya farklı yönde yanıt verdiler ise bunun nedenini açıklamaları istenmiştir. Katılımcılardan ayrıca ilintisel çalışmada, her senaryonun kendilerinde uyandırdığı en yoğun duyguyu Ellsworth ve Smith Duygu Kategorileri (EK1) üzerinde işaretlemeleri istenmiştir. Faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin puanlamalar, klasik etik ikilem senaryolarına ilişkin literatürdeki genel eğilim doğrultusunda, katılımcıların faydacı karar vermenin ahlaken doğru olup olmadığına ilişkin verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır. Bununla birlikte, yargı ve davranış arasındaki olası tutarsızlıkların ve bunun nedenlerinin de incelenmesinin araştırmamıza katkı sağlayabileceği düşünüldüğünden, diğer iki soru da araştırmaya eklenmiştir. Yargı ve davranış arasındaki olası tutarsızlıkları sorgulamak amacı ile çalışmaya eklenen 3. soru, karıştırıcı etki yaratma olasılığını önlemek amacı ile Ellsworth ve Smith duygu kategorisi seçiminden sonra sorulmuştur.

5.2.4. Faydacı özgecilik senaryosu

İlgili senaryo, faydacı bakış açısının, kişinin kendi menfaatleri aleyhine bile olsa, çoğunluğun menfaatini maksimize eden davranışı seçmeyi öngörmesinden hareketle oluşturulmuş ve bir dizi araştırmada faydacı karar verme davranışının ek ölçütü olarak kullanılmıştır (Kahane, 2018; Kahane ve ark., 2015). Söz konusu senaryoda katılımcılara kendilerine şirketleri tarafından ödenen ikramiye tutarının ne

kadarını geri kalmış ülkelerdeki yardıma muhtaç insanlara bağışlamak isteyecekleri sorulmaktadır (Ek 10).

5.2.5. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği (PNDÖ)

Söz konusu ölçek (Ek 4) ile ilgili detaylar pilot çalışma-yöntem-araç ve gereçler bölümünde verilmiştir. İlgili ölçek, iki ilintisel çalışmada katılımcıların etik ikilem senaryolarını okumadan önceki ve okuduktan sonraki ruh hallerini ölçümlemek amacı ile kullanılmıştır.

5.2.6. Karanlık Üçlü Ölçeği- kısa form

İlk orijinal ölçek (Dark Triad- DT) Paulhus ve Williams (2002) tarafından, 91 madde ve Makyavelizm, psikopati ve narsisizm olmak üzere üç alt boyut halinde geliştirilmiştir. Sonraki yıllarda, faktör yapısı korunarak ölçeğin kısa versiyonları oluşturulmuştur. Bu çalışmada kullanılacak olan ölçek de Jonason ve Webster (2010) tarafından geliştirilen 12 maddelik kısa versiyonun (Dark Triad Dirty Dozen- DTDD) Türkiye adaptasyonudur (EK 11). Ölçek, her bir alt boyutu dört madde ile ölçen toplam on iki maddeden oluşmaktadır. Ölçek, “istediğimi elde etmek için başkalarını manipüle etmeye eğilimliyim” gibi makyavelist, “pişmanlık duymamaya eğilimliyim” gibi psikopatik ve “prestij ya da statü arayışında olmaya eğilimliyim” gibi narsisistik eğilimleri ölçen maddelerden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 1-5 likert skalası (1= kesinlikle katılmıyorum, 2= katılmıyorum, 3= kararsızım, 4= katılıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum) üzerinden puanlanmaktadır. Ölçekte ters puanlanacak madde bulunmamaktadır. Her üç alt boyutta da yüksek puanlar, ilgili boyuttaki kişilik eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir.

Jonason ve Webster (2010) tarafından geliştirilen orijinal kısa formun test-tekrar test güvenilirliği 0,89 dur; alt boyutların test-tekrar test güvenilirlik cronbach alfa katsayıları ise 0,76-0,87 aralığında değişmektedir. Birleşen geçerlik çalışması Agresyon ölçeği (Buss & Perry, 1992) kullanılarak yapılmış ve iki ölçek arasında 0,51’lik korelasyon bulunmuştur. Ayırt edici geçerlilik çalışması ise Tek Maddeli Özgüven Skalası (Robins, Hendlin & Trzesniewski, 2001), Değişken Özgüven Skalası (Dykman, 1998) ve 5 maddelik Tutarlı Kendilik Skalası (Rosenberg, 1965) kullanılarak gerçekleştirilmiş ve beklentiler doğrultusunda istatistiki açıdan anlamlı bir korelasyon bulunamamıştır.

Ölçeğin Türkiye adaptasyonu Özsoy, Rauthmann, Jonason ve Ardiç (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları Makyavelizm, psikopati ve narsisizm alt boyutları için sırası ile 0,81, 0,67, 0,80 olarak bulunmuştur. Ölçeğin birleşen geçerliliği 44 maddeli Büyük Beş Envanterinin (Benet-Martinez & John, 1998) Türkçe versiyonu (Sümer, Lajunen & Özkan, 2005), 16 maddelik Narsisistik Kişilik Envanteri (Ames ve ark. 2006; Atay, 2009), 26 maddeli Levenson Psikopati Skalası (Levenson, ve ark. 1995; Engeler, 2005) ve 20 maddeli Makyavelizm IV (March IV) (Christie & Geiss, 1970; Engeler, 2005) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Literatür bulgularına paralel olarak Karanlık Üçlü Ölçeği-Kısa Formun bahse konu diğer ölçekler ile korelasyonunun 0,16-0,56 aralığında değiştiği bulunmuştur.

5.2.7. Derin Düşünme Testi (Cognitive Reflection Test)

Söz konusu testin (EK 12) ilk üç sorusunun yer aldığı ilk versiyonu Frederick (2005) tarafından analitik ve sezgisel düşünme eğilimlerini ölçmek amacı ile oluşturulmuştur ve literatürde çok sayıda araştırmada kullanılmıştır (ör.; Aktaş, Yılmaz & Bahçekapılı, 2017; Bahçekapılı & Yılmaz, 2017; Toplak, West, Stonovich, 2011). Her sorunun bir doğru, bir de sezgisel yanlış cevabı bulunmaktadır. Örneğin; “Bir kalem ve bir silginin toplam fiyatı 1 lira 10 kuruştur. Kalem silgiden 1 lira daha pahalıdır. Bu durumda bir silgi kaç kuruştur?” sorusu, akla otomatik olarak sezgisel ve yanlış bir cevap olan “10 kuruş” u getirmektedir. Oysa ki doğru cevap 5 kuruştur ve doğru cevabı bulmak analitik düşünmeyi gerektirmektedir. Sonraki yıllarda, ölçek maddelerinin psikoloji alanındaki pek çok potansiyel katılımcı için iyi bilir hale gelmesi, ölçek maddelerinin sadece matematiksel sorulardan oluşması vb. eleştiriler nedeni ile ilgili ölçeğe dört yeni sözel madde eklenmiş (Thomson & Oppenheimer, 2016) ve yeni ölçeğin psikometrik özelliklerinin orijinal ölçek ile benzer olduğu gösterilmiştir. Güncel bazı araştırmalar da Derin Düşünme Ölçeği ile ölçümlenen analitik düşünme eğiliminin zaman içerisinde sabit kaldığını (Stagnaro, Penycook ve Rand, 2018) ve ilgili teste defalarca maruz kalmanın bile alınan test puanları üzerinde kayda değer bir etkisinin olmadığını (Meyer, Zhou ve Frederick, 2018) göstermesi açısından ilgili testin psikometrik niteliklerini desteklemektedir. Tezimize konu iki araştırmada da Derin Düşünme Ölçeğinin yedi maddeli genişletilmiş versiyonu

kullanılmıştır. Katılımcılara her doğru cevapları için bir puan, her yanlış cevapları için de sıfır puan verilerek toplam analitik düşünme puanları hesaplanmıştır.

5.2.8. Kişilerarası Tepkisellik İndeksi (KTİ)

Söz konusu ölçek (Interpersonal Reactivity Index- IRI) (EK 13), empatiyi dört farklı boyut üzerinden ölçümleyebilmek amacı ile 1980 yılında Davis tarafından geliştirilmiştir. Alt boyutları Perspektif Alma (PT), Empatik Düşünce (EC), Fantezi Ölçeği (FC) ve Kişisel Rahatsızlık (PD) tır. PT boyutu, başkalarının bakış açıları ile bakabilme özelliğini göstermekte ve bilişsel empatiye denk gelmektedir. EC alt ölçeği başkalarının yaşadığı üzüntü ve talihsizliklere karşı sempati duyabilmeyi ölçümlemekte ve duygusal empatiye karşılık gelmektedir. FC alt ölçeği, kişinin oyun, kitap ve filmlerdeki hayali karakterleri ne ölçüde anlayabildiğini ve kendisini onların yerine ne ölçüde koyabildiğini ölçümlemektedir. PD alt ölçeği ise kişilerarası gerginliklerde kişinin yaşadığı kaygı ve rahatsızlık duygularını göstermektedir. Ölçek, her bir alt boyutu yedi madde ile ölçen toplam yirmi sekiz maddeden oluşmaktadır. Ölçek, “Her sorunun iki yönü olduğuna inanırım ve her iki yönden de bakmaya çalışırım” gibi perspektif alma, “Kendimi oldukça yumuşak kalpli biri olarak tanımlarım” gibi empatik düşünce ve “iyi bir film seyrettiğimde kendimi çok kolaylıkla baş karakterin yerine koyabilirim” gibi fantezi kurma, “gergin duyguların olduğu bir ortamda olmak beni korkutur” gibi kişisel rahatsızlık eğilimleri ölçen maddelerden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 0-4 likert skalası (0= beni iyi bir şekilde tanımlamıyor, 4= beni çok iyi bir şekilde tanımlıyor) üzerinden puanlanmaktadır. Ölçekte 3, 4, 7, 12, 13, 14, 15, 18 ve 19 ters puanlanacak maddelerdir. Her alt ölçek kendi içinde puanlanmakta ve empatinin farklı boyutlarını temsil etmektedir. Yüksek puanlar, empati eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir.

Orijinal ölçeğin alt boyutlarının test-tekrar test güvenilirliği 0,62-0,71 aralığında, iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları ise 0,71-0,77 aralığında değişmektedir. Birleşen geçerlik ve ayırt edici geçerlik çalışmaları Davis (1983) tarafından gerçekleştirilmiştir. Birleşen geçerlik çalışmasında, KTİ alt boyutlarının puanları ile kişilerarası işlevsellik, kendine güven ve başkalarına karşı duyarlılık kavramlarını ölçümleyen bir dizi ölçek (Genişletilmiş Kişisel Tutumlar Ölçeği (Spence, Helmreich ve Holohan, 1979), Utangaçlık Skalası (Cheek ve Buss, 1981), İzleyici Kaygısı Ölçeği (Buss, 1980), Yalnızlık Ölçeği (Russell, Peplau, Cutrano, 1980), Öz Bilinçlilik Skalası

Sosyal Kaygı alt ölçeği (Feningstein ve ark., 1975), Teksas Sosyal Davranış Ölçeği (Helmrich, Srepp ve Ervin, 1974), Erkeklik-Kadınlık Skalası (Spence ve ark., 1974), Duygusal Aktivite, Sosyal ve Dürtüsellik Ölçeği Ürkeklik alt skalası (Buss ve Plomin, 1975)) puanı karşılaştırılmıştır. Korelasyon analizi sonuçları; PT alt boyutunun, sosyal işlevsizlik ile negatif, dışa dönüklük- sosyal yeterlilik ve başkalarına karşı duyarlılık ile pozitif korelasyon gösterdiğini; FS skorları ile özgüven ve sosyal işlevsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını, ilgili skorların başkalarına karşı duyarlılık ve duygusal tepkisellik ile pozitif ilişkisi olduğunu; EC skorlarının ise egoizm ile negatif, başkalarına karşı duyulan bencil olmayan ilgi ile pozitif korelasyon gösterdiğini ortaya koymuştur. PD alt ölçeği ise utangaçlık, sosyal kaygı, ürkeklik ve duygusal kırılganlık ile yüksek korelasyon göstermiştir. Ayırt edici geçerlilik çalışması, yetenek ve zeka ölçütü olan Skolastik Yetenek Testi (Scholastic Aptitude Test-SAT) skorları ve Wais (Wechesler, 1955) puanları kullanılarak gerçekleştirilmiş ve beklentiler doğrultusunda, -,11-,14 arasında değişen düşük korelasyonlar bulunmuştur.

Ölçeğin Türkiye adaptasyonu Engeler ve Yargıç (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. Alt ölçeklerin iç tutarlılık Cronbach alfa katsayıları ,60-,76 arasında, test-tekrar test korelasyonları da ,66-,80 aralığında bulunmuştur. Ayrıca alt ölçek skorlarının birbirleri ile olan ilişkisinin literatür ile uyum içerisinde olduğu gösterilmiştir.

5.2.9. Oxford Faydacılık Ölçeği

Orijinal Oxford Faydacılık Ölçeği Kahane ve ark. (2018) tarafından oluşturulmuştur. Orijinal ölçekte, beşi “tarafsız iyilik” (kişinin, ilgili kişiler ile arasında duygusal bir bağ bulunup bulunmamasından bağımsız olarak, tarafsız bir şekilde çoğunluğun menfaatini maksimize etme eğilimi), dördü de “araçsal zarar” (çoğunluğun menfaati söz konusu olduğunda, masum birine zarar vermemek de dâhil olmak üzere herhangi bir kuralın/etik prensibin dikkate alınmaması) alt boyutlarını oluşturan dokuz madde bulunmaktadır. Tarafsız iyilik alt boyutu “Ahlaki açıdan, insanlar gezegen üzerindeki tüm insanların refahını eşit olarak önemsemelidir; onlara fiziksel veya duygusal olarak yakın olan kişilerin refahına özel bir önem vermemelidir”; araçsal zarar alt boyutu ise “Masum bir kişiye zarar vermek, eğer başka birçok masum insana yardım etmek için gerekliyse, ahlaki olarak doğrudur” gibi maddelerden oluşmaktadır. Ölçek 1-7 likert skalası (1-Kesinlikle katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Biraz katılmıyorum, 4-

Ne katılıyorum ne katılmıyorum, 5-Biraz katılıyorum, 6-Katılıyorum, 7-Kesinlikle katılıyorum) üzerinden puanlanmaktadır. Ters puanlanacak madde bulunmamaktadır. Hem alt boyutların ayrı ayrı toplam puanı, hem de ölçeğin toplam puanı alınabilmektedir. Yüksek puanlar, ilgili eğilimin yüksek olduğunu göstermektedir.

Orijinal ölçeğin geçerlik analizlerinde; ölçek toplam puanı ve her iki alt boyut puanları ile psikopati eğilimi, empati eğilimi, tüm insanlık ile özdeşim, faydacı özgecilik senaryosunda yapılan bağış tutarları arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Psikopati skalası (Levenson, Kiehl, Fitzpatrick, 1995), araçsal zarar alt boyutu ile pozitif korelasyon gösterirken ($r= ,30$), tarafsız iyilik alt boyutu ve ölçek toplam puanı ile anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Kişilerarası Tepkisellik Ölçeği empatik ilgi alt skalası (Davis, 1980), Tüm İnsanlık ile Özdeşim Skalası (McFarland ve ark., 2012) ve faydacı özgecilik senaryosundaki bağış tutarları; tarafsız iyilik alt boyutu ve ölçek toplam puanı ile pozitif (sırası ile $r= ,33$ ve $r= ,14$; $r= ,33$ ve $r= ,13$; $r= ,40$ ve $r= ,31$) korelasyon göstermiştir. Araçsal zarar alt boyutu ile Kişilerarası Tepkisellik Ölçeği empatik ilgi alt skalası (Davis, 1980) ve Tüm İnsanlık ile Özdeşim Skalası (McFarland ve ark., 2012) arasında negatif ilişki (sırası ile $r= -,16$, $r= -,19$), bulunmuştur. Ölçeğin faktör yapısı ayrıca iki ayrı örnekleme test edilmiştir.

Ölçeğin Türkiye örneklemindeki psikometrik özellikleri henüz test edilmediğinden, ölçek maddelerinin, tarafsız iyilik ve araçsal zarar kavramlarına ilişkin düşünceleri öğrenmeye ilişkin anket maddeleri olarak çalışmamıza dâhil edilmesine karar verilmiştir, ancak veri toplama çalışmamız devam ederken Erzi (2019)'un ilgili ölçeğin Türkiye uyarlamasına ilişkin makalesi yayınlanmıştır. Erzi (2019) gerçekleştirdiği faktör analiz çalışmasında, 7.madde hariç ('Eğer tüm insanların refahını ve mutluluğunu sağlamanın tek yolu, kısa ve sınırlı bir süre boyunca politik baskı kullanmaksa, bu durumda politik baskı kullanılmalıdır.') Türkiye uyarlamasının faktör yapısının orijinal ölçek ile uyumlu olduğunu bulmuştur. Buna karşın ölçek uyarlamasının 290 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen birleşen geçerlik çalışma sonuçlarında ciddi problemler bulunmaktadır. Beklentilerin aksine tarafsız iyilik alt ölçeğinin psikopati ile pozitif, empati ile negatif korelasyon ($r= ,21$ ve $r= -,30$) gösterdiği bulunmuştur. Yine beklentilerin aksine, araçsal zarar alt ölçeği de empati ile pozitif, psikopati ile negatif korelasyon ($r= ,18$ ve $r= -,17$) göstermiştir. Söz konusu sonuçlar, orijinal ölçeğin oluşturulmasına ilişkin temel felsefe ile tamamen çelişmekte

ve ilgili ölçek uyarlamasının pratikte kullanımını işlevsiz hale getirmektedir. Bu sebepten dolayı, çalışmamızda toplanan veriler kullanılarak ölçek faktör yapısına ve ölçeğin birleşen geçerliğine (ölçek skorları ile Karanlık Üçlü Ölçeği- kısa formun psikopati ve Makyavelizm alt ölçekleri, faydacı özgecilik senaryosu ve Kişiler arası Tepkisellik Ölçeği Empatik düşünce ve Perspektif alma alt ölçek skorları arasındaki ilişki) ilişkin bir çalışma yapılmasına karar verilmiştir.

5.2.10. Demografik bilgi form

Bu formda (EK 15), katılımcıların yaş, eğitim durumu, meslek, cinsiyet vb. demografik bilgiler yer alacaktır. Formda ayrıca, psikoterapistlere, kaç yıldır terapi yaptıkları, ortalama danışan sayıları ve psikoterapi yönelimleri, psikoloji öğrencilerine klinik psikolog olmak isteyip istemedikleri hem psikoterapistlere hem de psikoloji öğrencilerine psikoterapideki etik kurallara ilişkin bilgileri olup olmadığı sorulmuştur.

5.3. Araştırma Deseni

5.3.1. İlintisel çalışma 1

Yordayıcı değişkenler:

Katılımcıların ruh hali (Pozitif ve Negatif Duygular Ölçeği ile ölçümlenen)

Empati eğilimi (Kişilerarası Tepkisellik Endeksi Empatik Düşünce ve Perspektif Alma alt ölçekleri ile ölçümlenen)

Analitik düşünme eğilimi (Derin Düşünme Testi ile ölçümlenen)

Faydacı özgecilik eğilimi (faydacı özgecilik senaryosunda, geri kalmış ülkelerdeki yardıma muhtaç kişilere yapılan bağış miktarı ile ölçümlenen)

Genel faydacılık eğilimi (Oxford Faydacılık Ölçeği ile ölçümlenen)

Psikopatik ve makyavelist kişilik eğilimleri (Karanlık Üçlü Ölçeği- kısa form ile ölçümlenen)

Yordanan değişkenler:

Klasik feda etme ikilemlerindeki hem geleneksel yöntem hem de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma puanları

Psikoterapist etik ikilemlerindeki hem geleneksel yöntem hem de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma puanları

5.3.2. İlintisel çalışma 2

Psikoterapist etik ikilemlerindeki faydacı ve deontolojik karar alma puanları hariç, ilintisel çalışma 1 ile aynı yordayıcı ve yordanan değişkenler kullanılmıştır.

5.4. İşlem Yolu

Araştırmaya başlanmadan önce Doğu Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'ndan araştırmaya ve kullanılacak dokümanlara ilişkin izin alınmıştır (EK 16). Bahse konu iki çalışmada izlenen işlem yolu aşağıdaki gibidir:

5.4.1. İlintisel çalışma 1

1. Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeğinin (PNDÖ) doldurulması
2. Sekiz adet (4 uyumsuz ve 4 uyumlu versiyon) psikoterapist etik ikilem senaryosunun yanıtlanması. Her senaryodan sonra aşağıdaki sorular sorulacaktır:

a) yapmak sizce ahlaken doğru mudur?

b) yapar mısınız?

c) Bu senaryonun sizde uyandırdığı en yoğun duygu nedir? (Ellsworth & Smith Duygu Kategorilerinden biri seçilecek)

d) Eğer “a” ve “b” seçeneklerine farklı yanıtlar verdi iseniz lütfen nedenini açıklayınız.

3. PNDÖ nün doldurulması

4. Sekiz adet (4 uyumsuz ve 4 uyumlu versiyon) klasik etik ikilem senaryolarının yanıtlanması. Her senaryodan sonra aşağıdaki sorular sorulacaktır:

a) yapmak sizce ahlaken doğru mudur?

b) yapar mısınız?

c) Bu senaryonun sizde uyandırdığı en yoğun duygu nedir? (Ellsworth & Smith Duygu Kategorilerinden biri seçilecek)

d) Eğer “a” ve “b” seçeneklerine farklı yanıtlar verdi iseniz lütfen nedenini açıklayınız.

5. PNDÖ nün doldurulması

6. Faydacı özgeçilicilik senaryosunun yanıtlanması

7. Kişilik eğilimlerini ölçmeye ilişkin ölçeklerin (Kişilerarası Tepkisellik Endeksi, Karanlık Üçlü- kısa form, Derin Düşünme Testi, Oxford Faydacılık Anketi) yanıtlanması

8. Demografik Formun doldurulması

Klasik etik ikilem senaryoları için karşıt dengeleme tekniği uygulanmıştır.

5.4.2. İlintisel alışma 2

2. ve 3. İşlem basamaklarının olmaması dışında, ilintisel çalışma 1’deki işlem basamakları takip edilmiştir.

6. ANALİZ VE BULGULAR

Katılımcıların faydacı/deontolojik karar alma puanları hem geleneksel analiz yöntemi ile hem de süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanmıştır. Geleneksel analiz yönteminde deontolojik karar alma ve faydacı karar alma aynı düzlemin iki zıt kutbu olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda katılımcıların uyumsuz her senaryo için verdikleri cevaplar puan bazında toplanarak (faydacı kararı temsil eden evet cevabı bir puan, deontolojik karar seçeneğini gösteren hayır cevabı için iki puan) toplam karar puanları hesaplanmıştır. Daha sonra, katılımcıların bazı senaryoları cevaplamamış olma olasılığına karşın ortalama karar alma puanları bulunmuş ve analizler bahse konu bu puanlar üzerinden yapılmıştır. Yüksek puanlar deontolojik karar alma eğiliminin, düşük puanlar ise faydacı karar alma eğiliminin daha yoğun olduğunun göstergesi olarak kabul edilir. Süreç ayrıştırma yönteminde ise hesaplama aşağıdaki şekilde yapılmaktadır (Conway & Gawronsky, 2013):

F= Faydacı karara ilişkin cevap

D= Deontolojik karara ilişkin cevap

1-F = Faydacı karara ilişkin olmayan cevap

1-D = Deontolojik karara ilişkin olmayan cevap

P= olasılık

$$1-) p(\text{zarar kabul edilemez / uyumlu}) = F + ((1-D) \times D)$$

$$2-) p(\text{zarar kabul edilebilir / uyumlu}) = (1-F) \times (1-D)$$

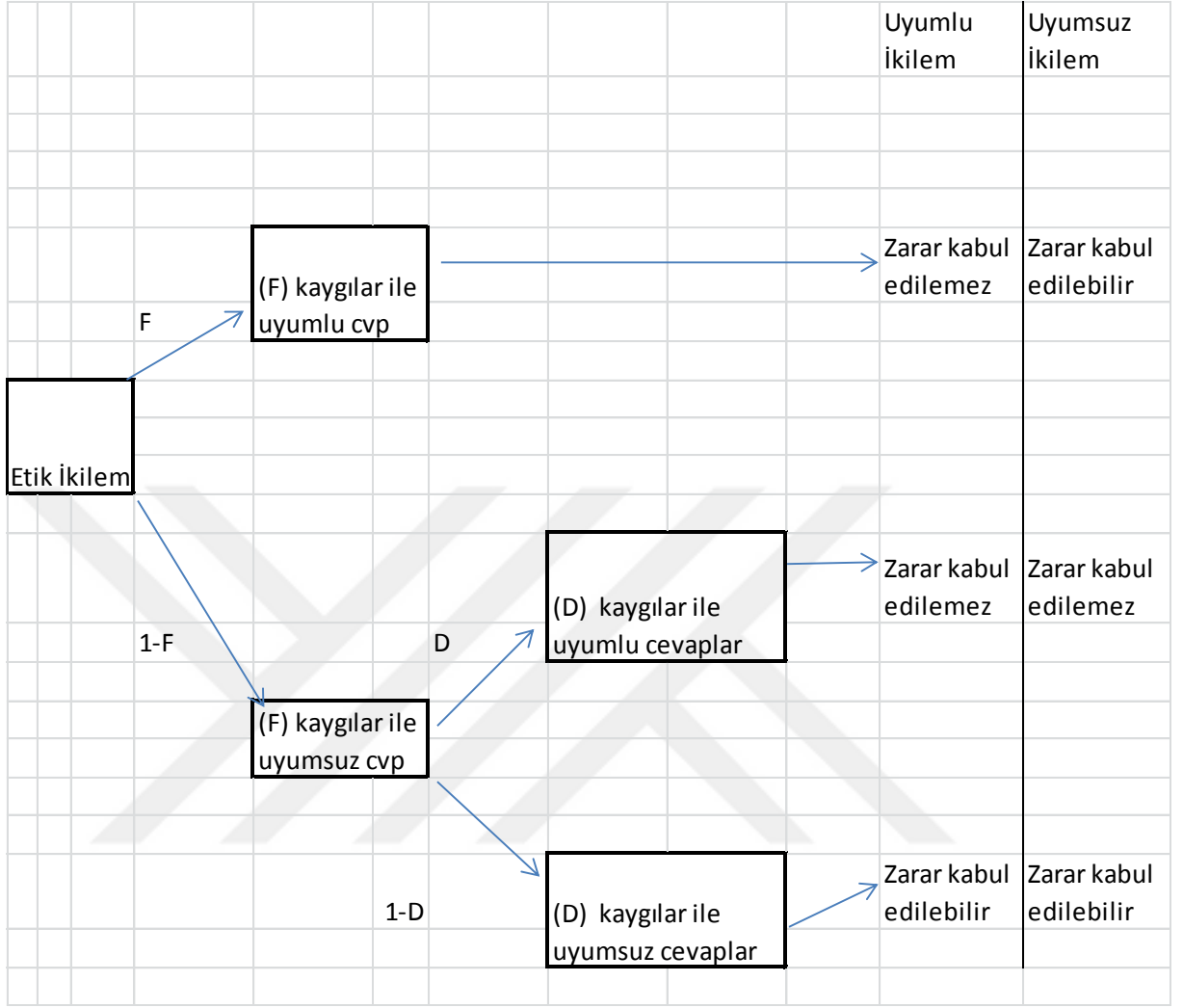
$$3-) p(\text{zarar kabul edilemez / uyumsuz}) = (1-F) \times D$$

$$4-) p(\text{zarar kabul edilebilir / uyumsuz}) = F + ((1-F) \times (1-D))$$

$$5-) F = p(\text{zarar kabul edilemez / uyumlu}) - p(\text{zarar kabul edilemez / uyumsuz})$$

$$6-) D = p(\text{zarar kabul edilemez / uyumsuz}) / (1-F)$$

Şekil 6.1 Süreç Ayrıştırma Yöntemi Diyagramı

Çalışmada kullanılan senaryoların, katılımcılarda yüksek ikilem oluşturup oluşturmadığını incelemek için yüzde ve frekans analizleri kullanılmıştır. Her iki çalışmada da araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri tespit etmeye ilişkin olarak korelasyon ve regresyon, grup karşılaştırmaları için ise normal dağılıma uyan değişkenlerin yer aldığı karşılaştırmalarda, t Test veya ANOVA, normal dağılıma uymayan değişkenlerin yer aldığı karşılaştırmalarda ise Kruskal Wallis ve Mann Withney-U analizleri kullanılmıştır. Grup karşılaştırmalarına ‘yaş’ değişkeni kovaryant olarak eklenmiştir. ÖFÖ Türkiye uyarlama çalışmasında ayrıca Temel Bileşenler ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinden faydalanılmıştır. Araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin iki yarım güvenirlik düzeyleri hesaplanmıştır. Araştırmanın başında, psikoterapist grubundaki analiz sonuçlarının, psikoterapideki etik kurallara ilişkin bilgi sahibi olup olmamak (TPD Etik İlkeler yönetmeliğini okumuş olmak ve/veya

psikoterapideki etik ilkelere ilişkin eğitim almış olmak) ve meslekteki deneyim süresi değişkenleri kontrol edildiğinde değişiklik gösterip göstermediğinin incelenmesine karar verilmiştir. İlgili grubun analizleri tamamlandığında ise gerek psikoterapistlerin %75 ve daha fazlasının psikoterapi etik kurallarını bildiğini rapor etmiş olması, gerekse araştırmaya konu yordayıcı değişkenlerin hemen hemen hiçbiri ile katılımcıların deontolojik/ faydacı karar alma eğilimleri arasında anlamlı ilişki bulunamamış olması nedeni ile ilgili değişkenlerin kontrol edilmesine gerek olmadığı değerlendirilmiştir.

6.1. Alan dışı Katılımcı Grubuna İlişkin Olarak Yapılan Analizler

6.1.1. Ön analizler

Araştırmaya konu sürekli değişkenler üzerinden tek değişkenli uç değer analizi yapılarak ilgili değişken skorlarının normal dağılıma uyup uymadığı incelenmiştir. Yapılan analizde, psikopati, PNDÖ-ilk negatif ve PNDÖ-son negatif puan dağılımlarında yatıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis); geleneksel yöntemle hesaplanan D/F ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji (SAY- (D)) puanı dağılımlarında ise basıklık problemi bulunduğu tespit edilmiştir. Psikopati puan dağılımına ilişkin problem, ilgili değişkenin z puanı $<+3$, <-3 aralığında kalan dört katılımcının verileri araştırmadan çıkarılarak çözümlenmiştir. PNDÖ-ilk negatif, PNDÖ-son negatif ve SAY- (D) puan dağılımlarındaki yatıklık ve basıklık problemleri ise karekök dönüşüm işlemi ile giderilmiştir. $<+3$, <-3 aralığında z değeri bulunmayan geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puan dağılımındaki basıklık problemi ise yapılan karekök ve log10 dönüşüm işlemlerine rağmen giderilememiştir. Yapılan çoklu değişkenli uç değer analizi sonucunda ise dört katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır ($df= 16$, Mahalonobis kesme noktası 39,25, $p= ,001$).

Katılımcıların klasik uyumsuz etik ikilem senaryoları bazındaki faydacı ve deontolojik karar dağılımları analiz edilerek, araştırmada kullanılan ilgili senaryoların, pilot çalışma sonuçlarına benzer şekilde katılımcılarda yüksek ikilem yaratıp yaratmadığı (deontolojik ve faydacı kararların birbirinden ayrışıp ayrışmadığı) kontrol edilmiştir (Tablo 6.1). Dağılımlar, literatürdeki genel eğilime paralel olarak katılımcıların faydacı karar seçeneğini ahlaken uygun bulup bulmadıklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır.

Tablo 6.1 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki Uygunluk)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)		Hayır (Deontolojik karar)	
		Evet %	Evet %	Hayır %	Hayır %
1	Nobel ödülü	166	45	204	55
2	Ötanazi	161	43,5	209	56,5
3	Düşman Casusu	236	64	134	36
4	İlaç	280	76	90	24

*N= 370

Tablo 6.1’de da görüldüğü üzere, dört klasik uyumsuz etik ikilem senaryosu da katılımcılarda yüksek ikilem yaratmıştır. Pilot çalışma sonuçları ile karşılaştırıldığında ise, ‘Nobel ödülü’ ve ‘Düşman casusu’ senaryolarının, her iki çalışmada da benzer oranda ve aynı yönde ikilem yarattığı görülmüştür. ‘Ötanazi’ senaryosu asıl çalışmada, pilot çalışma ile aynı yönde ve daha yüksek oranda etik ikilem yaratmıştır (pilot çalışmada faydacı karar %32, deontolojik karar %65). ‘İlaç’ senaryosu ise asıl çalışmada pilot çalışmaya göre ters yönde ve daha düşük oranda etik ikilem oluşturmuştur (pilot çalışmada faydacı karar %33, deontolojik karar %64)

Tablo 6.2’de ise, katılımcıların faydacı yönde davranıp davranmayacaklarına ilişkin soruya verdikleri cevapların senaryo bazında dağılımları incelenmiştir.

Tablo 6.2 Senaryo Bazında Faydacı Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)		Hayır (Deontolojik karar)	
		Evet %	Evet %	Hayır %	Hayır %
1	Nobel ödülü	166	45	204	55
2	Ötanazi	208	56	162	44
3	Düşman Casusu	274	74	96	26
4	İlaç	291	79	79	21

*N= 370

İlgili senaryolarda katılımcıların ahlaki yargıları ve davranış seçimleri arasındaki çift yönlü (ahlaken doğru bulup yapmayacağını söylemek ya da ahlaken yanlış bulup yapacağını söylemek) tutarsızlıkların nedenlerine ilişkin katılımcı cevaplarının dağılımı Tablo 6.3 ve 6.4’te verilmiştir.

Tablo 6.3 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı

	Nobel Ödülü		Ötanazi		Düşman Casusu		İlaç	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Birini öldüremem'	8	38,1	3	37,5	1	25,0	1	16,7
'Ceza almamak için'		0,0		0		0,0		0,0
'Kurban zaten öleceği için'		0,0	1	12,5		0,0		0,0
'Çoğunluğun menfaati için'		0,0		0		0,0		0,0
'Kurbanın acı çekmemesi için'		0,0		0		0,0		0,0
' Zorunluluk, başka çözüm yok'		0,0		0		0,0		0,0
'Mantıklı olan bu'	1	4,8	1	12,5		0,0	1	16,7
'İş ahlakı, sorumluluk, savaş şartları'		0,0		0		0,0		0,0
Diğer		0,0	1	12,5		0,0		0,0
Neden belirtmeyen	12	57,1	2	25,0	3	75,0	4	66,7
Toplam	21	100,0	8	100,0	4	100,0	6	100,0

Tablo 6.4 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı

	Nobel Ödülü		Ötanazi		Düşman Casusu		İlaç	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Birini öldüremem'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Ceza almamak için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Kurban zaten öleceği için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Çoğunluğun menfaati için'	7	33,3	16	29,6	18	42,9	5	29,4
'Kurbanın acı çekmemesi için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Zorunluluk, başka çözüm yok'	3	14,3	6	11,1	5	11,9	1	5,9
'Mantıklı olan bu'		0,0	4	7,4	1	2,4	2	11,8
'İş ahlakı, sorumluluk, savaş şartları'	1	4,8	5	9,3	4	9,5	1	5,9
Diğer		0,0	3	5,6		0,0		0,0
Neden belirtmeyen	10	47,6	20	37	14	33,3	8	47,1
Toplam	21	100,0	54	100	42	100	17	100

Tablo 6.3 ve 6.4'te de görüldüğü üzere, bazı senaryolarda katılımcıların yaklaşık yarısı, bazılarında ise yarıdan fazlası, söz konusu tutarsızlığa ilişkin herhangi bir neden belirtmemiştir. Belirtilen nedenler arasında, 'ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda' 'birini öldüremem'; 'ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda' ise 'çoğunluğun menfaati için' seçenekleri, beklentimize uygun olarak çoğunluktaadır.

Araştırmada kullanılan klasik uyumsuz etik ikilem senaryolarının oluşturduğu bütünleşmiş duyguların dağılımı Tablo 6.5’te incelenmiştir.

Tablo 6.5 Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı

Duygular (%)	Senaryo Adı			
	Nobel ödülü	Ötanazi	Düşman casusu	İlaç
Üzüntü	19	40	19	23
Suçluluk	12	15	12	8
Korku	6	3	3	3
Can sıkıntısı	12	12	17	14
İlgi	1	1	2	3
Gurur	2	2	6	2
Ümit	3	4	9	30
Tiksinti	4	1	3	0
Öfke	8	7	11	1
Şaşkınlık	2	2	2	1
Hayal kırıklığı	15	2	2	4
Küçük görme	0	0	0	0
Utanç	4	4	3	2
Mutluluk	1	0	2	2
Tedirginlik	0	0		0
Sorumluluk	1	2	3	1
Merak	1	0	0	0
Kaygı	1	0	0	0
İkilem	1	1	1	1
Çaresizlik	2	3	2	1
Kararlılık	0	0	0	1
Olağan karşılama, duygu yok	1	0	0	1
Diğer	2	0	2	1
Boş bırakılan	2	1	1	1

*N= 370

Pilot çalışma sonuçlarına benzer şekilde senaryolarda tek bir duygu bazında öbeklenme olmadığı görülmüştür, ancak ilgili senaryoların hepsinde de en yoğun ifade edilen ilk üç duygu toplamının, toplam dağılımın %46-%68’ini oluşturduğu belirlenmiştir. Söz konusu üç duygu, ‘Ötanazi’ ve ‘Düşman casusu’ senaryoları için ‘üzüntü, ‘suçluluk’ ve ‘can sıkıntısı’; ‘Nobel ödülü’ senaryosu için bahse konu

duygulara ilave olarak ‘hayal kırıklığı’; ‘İlaç’ senaryosu içinse ‘ümit, ‘üzüntü’ ve ‘can sıkıntısı’ olarak ortaya çıkmıştır.

Senaryolara verilen tüm karar puanları (evet=1, hayır=2) katılımcı bazında toplanarak ortalamaları alınmıştır (puanın yükselmesi katılımcının daha deontolojik (D) yönde, puanın azalması da daha faydacı (F) yönde karar alma eğiliminde olduğunu göstermektedir). Bunun yanı sıra katılımcıların, detayları s.73-74’te açıklanan süreç ayrıştırma yöntemine göre de faydacı (F) ve deontolojik (D) yönde karar alma puanları da hesaplanmıştır.

$$F = p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumlu}) - p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz})$$

$$D = p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz}) / (1-F)$$

Süreç ayrıştırma yönteminde; uyumsuz etik ikilem senaryolarında faydacı davranışı ahlaken yanlış olarak nitelendiren katılımcıların, söz konusu senaryoların uyumlu versiyonlarında ilgili davranışı ahlaken doğru olarak değerlendirmeleri beklenmemektedir. Çünkü bahse konu durum senaryoların doğru anlaşılmadığına işaret etmektedir. Araştırmamızda bu şekilde senaryoları yanlış anlayan katılımcıların kaç kişi olduğu da incelenmiştir. İlgili katılımcı sayısının araştırmamızda çok düşük olduğu (bir senaryoda beş kişi, bir senaryoda yedi kişi, bir senaryoda dokuz, diğer bir senaryoda ise 14 kişi) görülmüştür. Söz konusu katılımcılardan alınan veriler şüpheli olmakla birlikte, ilgili veri sayısının düşük olması ve analiz sonuçlarını etkilemeyecek olması nedeni ile bahse konu veriler araştırmadan çıkarılmamıştır.

6.1.2. Temel analizler ve bulgular

PNDÖ-ilk ve PNDÖ-sondaki duygular t test kullanarak duygu bazında karşılaştırılmıştır (Tablo 6.6). Ölçekte yer alan on negatif duygunun altısının anlamlı olarak yükseldiği, sadece ‘asabi (her an tepesi atabilecek olan)’ duygusunun anlamlı olarak azaldığı görülmüştür. ‘Sıkıntılı’, ‘Mutsuz’ ve ‘Tedirgin’ negatif duyguları ise yükselmiş olmakla birlikte, karşılaştırma sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı değildir. On pozitif duygudan ise sadece ‘heyecanlı’ nın anlamlı olarak yükseldiği, geri kalan dokuz pozitif duygunun tamamının anlamlı olarak azaldığı belirlenmiştir.

Tablo 6.6 PNDÖ İlk-Son Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ Duygular	PNDÖ-İlk M	PNDÖ-Son M	PNDÖ-İlk SD	PNDÖ-Son SD	t
Sıkıntılı	2,24	2,29	1,12	1,1	-0,93
Mutsuz	1,99	2,05	1,07	1,12	-1,26
Suçlu***	1,30	1,54	0,66	0,88	-5,15
Ürkmüş***	1,27	1,52	0,65	0,88	-5,35
Düşmanca***	1,22	1,39	0,63	0,81	-4,86
Asabi***	2,15	1,99	1,18	1,16	3,97
Utanmış***	1,31	1,48	0,66	0,79	-4,13
Sinirli**	1,75	1,88	1,04	1,13	-3,39
Tedirgin	1,80	1,84	1,02	0,99	-0,72
Korkmuş***	1,29	1,44	0,66	0,82	-3,61
İlgili***	3,29	3,06	0,89	1,02	5,04
Heyecanlı**	2,18	2,31	1,12	1,09	-2,63
Güçlü*	3,32	3,23	0,91	0,99	2,1
Hevesli***	2,99	2,62	1	1,13	6,93
Gururlu***	3,13	2,80	1,1	1,17	6,19
Uyanık**	3,23	3,09	0,92	0,99	3,18
İlhamlı***	2,82	2,62	1,13	1,17	3,98
Kararlı*	3,38	3,28	0,94	1,03	2,08
Dikkatli***	3,48	3,33	0,91	0,98	3,91
Aktif***	3,33	3,11	1	1,08	4,93

*N= 370, df= 369, *p<= ,05, ** p<= ,01, *** p<= ,001

PNDÖ-son pozitif puanlarının ($M= 2,95$ $SS= ,77$), PNDÖ-ilk pozitif puanlarına ($M= 3,11$, $SS=,68$.) göre anlamlı olarak düştüğü, kare kök dönüşümlü PNDÖ-son negatif puanlarının ($M= 4,10$, $SS= ,78$), kare kök dönüşümlü PNDÖ-ilk negatif

puanlarına ($M= 3,98$, $SS= ,70$) göre anlamlı olarak yükseldiği bulunmuştur (sırası ile $t(369)=6,86$, $p< ,001$; $t(369)= -3,95$, $p< ,001$). Söz konusu sonuçlar, pilot çalışma sonuçları ile paralellik göstermekte ve kullanılan senaryoların katılımcılarda beklenen duygu değişimini gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Geleneksel analize göre bulunan ortalama D/F puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları ile PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları ile D/F ortalama puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p> ,05$). Söz konusu durum, beklentimizle (hipotez 1) de pilot çalışma sonuçları ile de örtüşmemektedir. İlgili farklılığın örneklem farklılığından kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür. Asıl araştırmamızdaki alan dışı grup sadece üniversite mezunlarından oluşmaktadır. Pilot çalışmamızdaki katılımcı grubunda ise üniversite mezunu yetişkinler (grubun %45'i) ile meslek yüksek okulu öğrencileri (grubun %55'i) yer almıştır.

Araştırma değişkenlerine ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri Tablo 6.7'de sunulmuştur.

Tablo 6.7 Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değerleri

Değişken Adı	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Min.	Max.
CRT Toplam	4,21	1,84	0	7
Makyavelizm	7,66	3,14	4	20
Psikopati	7,10	2,60	4	16
Empatik Düşünce	21,07	4,35	5	28
Perspektif alma	18,31	4,34	4	28
Faydacı özgecilik senaryosu	4,61	2,96	1	11
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F	1,43	0,32	1	2
(SAY) (F)	0,17	0,24	-0,5	1
(SAY) (D)	0,52	0,37	0	1
Oxford Faydacılık Ölçeği (toplam)	39,02	8,87	12	63
Araçsal Zarar alt ölçeği	15,95	5,42	4	28
Tarafsız İyilik alt ölçeği	23,06	5,65	7	35

*N= 370

Araştırma değişkenlerinin arasındaki korelasyonlar incelenmiştir (Tablo 6.8)

Tablo 6.8 Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1-CRT Toplam		,15**	,15**								,11*	
2-Makyavelizm			,41***	-,12*	-,15**	-,12*		,19***		-,14**		
3-Psikopati				-,32***	-,20***		-,18**	,17***		-,11*	-,10*	-,17***
4-Empatik Düşünce					,39***	,12*	,34***		,20***	,13*		,17**
5-Perspektif alma						,17***	,30***		,18***			
6-Faydacı özgecilik senaryosu							,21***		,12*	,12*		
7-Tarafsız İyilik								,28***	,81***			
8-Araçsal Zarar									,79***	-,50***	,11*	-,46***
9-Oxford Faydacılık Toplam										-,30***	,11*	-,26***
10-F/D ort. (Geleneksel Yöntem)											-,36***	,89***
11- (F) Süreç ayrıştırma												
12- (D) Süreç ayrıştırma												

*N= 370, * $p < ,05$, ** $p < =,01$, *** $p < =,001$, tabloda sadece anlamlı ilişki bulunan sonuçlara yer verilmiştir.

Geleneksel yönetime göre hesaplanan F/D ortalama puanı, süreç ayrıştırma yöntemi (SAY) ile hesaplanan (F) puanı ile negatif, (D) puanı ile ise pozitif korelasyon göstermiştir. (SAY) (F) ve (D) puanları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Söz konusu durum ilgili literatür sonuçları ile uyumludur (Conway & Gawronsky, 2013).

Duygusal empati (EC), hem geleneksel analizde hem de süreç ayırıştırma analizinde, beklentilerimize (hipotez 4, hipotez 8) ve literatüre (ör., Choe ve Min, 2011; Conway & Gawronsky, 2013; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) paralel olarak deontolojik karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiş, SAY (F) karar alma eğilimi ile ise arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bilişsel empati (PT) puanları ise ne geleneksel analiz ne de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma eğilimleri ile anlamlı bir korelasyon göstermiştir. İlgili sonuç, bilişsel empati ile gerek geleneksel analizdeki deontolojik eğilimler gerekse (SAY) (D) eğilimler arasında pozitif korelasyon bulan, (SAY) (F) eğilimi ile arasında ise herhangi bir anlamlı ilişki bulunmayan Conway ve Gawronsky (2013) ün araştırma sonuçları ile örtüşmemekle birlikte; literatürde ağırlıklı olarak empati eğiliminin salt duygusal empati üzerinden ölçümlendiği (ör.; Choe ve Min, 2011; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) görülmektedir.

Derin Düşünme Testi (CRT) sonuçları ise SAY (F) karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiş, ancak SAY (D) karar alma eğilimi ile arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Söz konusu durum, hem analitik düşünme ile (SAY) (F) karar alma eğilimi arasındaki ilişkiye dair beklentimiz (hipotez 10), hem de ilgili literatür bulguları (ör.; Conway ve Gawronsky, 2013; Patil ve ark., 2020) ile uyumludur.

Duygusal empati ve analitik düşünme eğilimine ilişkin ilgili sonuçlar, duyguların ağır bastığı 1. tip zihinsel süreçler ile deontolojik karar alma eğiliminin, mantığın ve analitik düşüncenin hâkim olduğu 2. tip zihinsel süreçler ile de faydacı karar alma eğiliminin ilişkili olduğunu ileri süren İkili İşlem Modeli (Green ve ark., 2001) ile de örtüşmektedir.

Buna karşın araştırmamızda analitik düşünme eğilimi ile geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bahse konu sonuç beklentimizle (hipotez 10) örtüşmemektedir. Literatürde ise geleneksel analiz yöntemi ile yapılan araştırmaların çoğunda (ör.; Lee & Gino, 2015; Li ve ark., 2018; Paxton ve ark., 2012) analitik düşünme eğilimi ile faydacı karar alma arasında pozitif korelasyon bulunmasına karşın söz konusu değişkenler arasında araştırmamıza

benzer şekilde anlamlı bir ilişki bulamayan az sayıda araştırma da mevcuttur (ör., Rozyman ve ark., 2015).

Geleneksel analizde hem psikopatik, hem de makyavelist kişilik eğilimleri faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiştir. Bu sonuç hem beklentimiz ile (hipotez 11), hem de ilgili literatür bulguları (ör.; Bartels & Pizarro, 2011; Glen ve ark., 2010; Koenings ve ark., 2011) ile uyumludur.

Süreç ayrıştırma analizinde ise, psikopati eğilimi hem deontolojik hem de faydacı karar alma eğilimi ile negatif korelasyon göstermiş, makyavelist kişilik eğilimi ile ise faydacı ve deontolojik karar alma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Psikopati eğiliminin hem deontolojik hem de faydacı karar alma ile negatif korelasyon göstermesi beklentimiz (hipotez 12) ve literatür bulguları (Conway ve ark., 2018) ile örtüşmektedir. Buna karşın bahse konu diğer bulgular beklentimiz ile uyumsuzdur. Conway ve ark. (2018) in araştırmasında Makyavelizm değişkenine yer verilmemiştir. Süreç ayrıştırma yöntemi ile yapılan araştırma sayısı oldukça kısıtlı olduğundan, makyavelist kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma ilişkisini bu yöntemi kullanarak araştıran farklı araştırmaların da yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

Faydacı özgecilik eğilimi geleneksel analizde, beklentimize ve Kahane ve ark., (2015) bulgularına paralel olarak faydacı karar alma eğilimi ile negatif korelasyon göstermiştir. Buna karşın süreç ayrıştırma yöntemi ile yapılan analizde, faydacı özgecilik eğilimi ile faydacı karar alma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu durum gerek bizim gerekse Conway ve ark., (2018) in beklentileri ile örtüşmemekle birlikte, ilgili araştırmacıların bulguları ile uyumludur. Bahse konu tutarsızlığın nedenlerinin ortaya çıkarabilmek için süreç ayrıştırma yöntemi kullanılarak yapılacak daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Geleneksel analizdeki D/F eğilimleri ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) sonuçları ile empatik düşünce, Makyavelizm, psikopati, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimleri arasındaki tüm korelasyonların ,20'den düşük olması nedeni ile regresyon analizlerinin raporlanmasına gerek görülmemiştir (ilgili değişkenler ile ilişkili tüm regresyon analizlerinde *adjusted R²* <= %4 ve her bir yordayıcı değişkenin yordanan değişken varyansını açıklama oranı <= %2,1 olarak gerçekleşmiştir). Söz konusu deontolojik/faydacı karar alma eğilimleri ile Oxford Faydacılık Ölçeği ve alt ölçekleri arasındaki ilişkiler ise bir sonraki bölümde yorumlanmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik katsayıları Tablo 6.9'da sunulmuştur.

Tablo 6.9 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Düzeyleri

Ölçek Adı	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Makyavelizm Alt Ölçeği	0,77	4
Psikopati Alt Ölçeği	0,57	4
CRT	0,69	7
Empatik Düşünce	0,74	7
Perspektif alma	0,68	7
Oxford Faydacılık Ölçeği (toplam)	0,74	9
Araçsal Zarar alt ölçeği	0,73	4
Tarafsız İyilik alt ölçeği	0,70	5

*N= 370

6.1.3. Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin analizler ve bulgular

Oxford Faydacılık Ölçeğinin İngilizceden Türkçeye çevirisi, her iki dile de hâkim iki akademisyen psikolog tarafından gerçekleştirilmiş ve çeviriler arası mutabakat sağlanmıştır. Çalışmamıza konu faktör analizi sonuçlarının orijinal çalışmadaki faktör yapısına ne oranda benzediği, yapılan çevirinin geçerliği konusunda önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Özer ve Özer, 2006).

Ölçek güvenilirliği yeterli düzeyde olarak nitelendirilmiştir ($r= ,75$). Yapılan madde analizi sonuçları, herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılmasının, ölçek güvenilirliğini arttırmaya hiçbir katkısı olmadığına işaret ettiğinden, dokuz maddeli ölçek yapısının aynen korunmasına karar verilmiştir.

Oxford Faydacılık Ölçeğinin faktör yapısı Temel Bileşenler Faktör Analizi ile incelenmiştir. Örneklem yeterliliğini ölçümlemek amacı ile yapılan Kaiser-Meyer-Olkin testi sonucu ,76 ($p < ,001$) olarak bulunmuştur. İlgili sonuç örneklem yeterliliğinin iyi düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Faktör analiz sonuçları eigen değeri ≥ 1 olan iki faktörlü bir yapıyı göstermektedir. Birinci faktörün (Tarafsız İyilik) eigen değeri 3,01, ikinci faktörün (Araçsal Zarar) eigen değeri ise 1,58 dir. Tarafsız İyilik toplam varyansın %32,44'ünü, Araçsal Zarar %18,17'sini, her iki faktörün toplamı ise toplam varyansın %50,61'ini açıklamaktadır. Faktörlerin eigen değerlerine rotasyonsuz olarak uygulanan scree grafiği de iki faktörlü ölçek yapısını teyit etmektedir. Varimax rotasyonuna dayalı faktör yapısı Tablo 6.10'da gösterilmiştir.

Orijinal ölçek çalışmasında, ölçekte yer alan dokuz maddenin faktör yükleri, ,43- ,79 arasında değişirken, uyarlama çalışmamızda ilgili faktör yükleri ,59-,81 arasında değişmektedir. Varimax rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi çalışma sonuçlarımız, orijinal ölçeğin faktör analizi sonuçları ile mükemmel uyum göstermiştir.

Tablo 6.10 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu Varimax Rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi Sonuçları (N= 370)

Madde	Faktör	
	1(Tarafsız İyilik)	2 (Araçsal Zarar)
1-Eğer, acil bir durumda başka bir kişinin hayatını kurtarmanın tek yolu kendi bacağına feda etmekse, bu durumda, bu fedakârlığı gerçekleştirmek ahlaki olarak gereklidir	0,69	
2-Ahlaki olarak, böbrek yetmezliği olan bir kişiye böbreğimizin birini verme gereği duymamız gerekir çünkü hayatta kalmak için iki böbreğe ihtiyacımız yoktur ve sağlıklı olmak için bir tane böbrek yeterlidir.	0,72	
3-Ahlaki açıdan, insanlar gezegen üzerindeki tüm insanların refahını eşit olarak önemsemelidir; onlara fiziksel veya duygusal olarak yakın olan kişilerin refahına özel bir önem vermemelidir.	0,6	
4- Birine yardım etmemek, ona aktif olarak zarar vermek kadar yanlıştır	0,68	
5-Eğer bağışlayarak birilerine yardım etmesi mümkünse, kişinin gerçekten ihtiyacı olmadığı parasını elinde tutması ahlaki olarak yanlıştır.	0,67	
6-Masum bir kişiye zarar vermek, eğer başka birçok masum insana yardım etmek için gerekliyse, ahlaki olarak doğrudur		0,75
7- Eğer tüm insanların refahını ve mutluluğunu sağlamanın tek yolu, kısa ve sınırlı bir süre boyunca politik baskı kullanmaksa, bu durumda politik baskı kullanılmalıdır.		0,58
8- Eğer yüzlerce insanı öldürecek bir bombanın patlamasını önleyecek bir bilgiyi elde etmek için masum bir kişiye işkence etmek gerekliyse, bunu yapmak kabul edilebilir.		0,81
9- Daha çok insanın kurtarılmasını sağlayacaksa, bazen yan etki olarak masum insanların ölmesi ahlaki olarak gereklidir.		0,8
Eigen Değeri	2,92	1,62
Açıklanan Varyans (%)	32,44	18,17
Açıklanan Toplam Varyans (%)	33,49	50,61
Alfa	0,7	0,73

Uyarlama çalışmamızın orijinal ölçek ile uyumluluğunu teyit edebilmek için Doğrulayıcı Faktör Analizi de yapılmıştır. İlgili çalışmada, orijinal ölçek çalışmasında kullanılan istatistiki uyum ölçütleri kullanılmıştır; ki-kare oranı (chi-square- χ^2), kök artık kareler ortalaması (Root mean square error of approximation- RMSEA), standartlaştırılmış kök artık kareler ortalaması (standardized root mean square residual- SRMR), karşılaştırmalı uyum indeksi (comparative fit index- CFI), Akaike bilgi kriteri (Akaike information criterion- AIC) ve Bayesçi bilgi kriteri (Bayesian information criterion- BIC). Orijinal çalışmada; ki-kare testinin diğer istatistiki uyum ölçütlerinin sunumu için zorunlu bir ölçüt olarak yapıldığı, ancak örneklem sayısına çok duyarlı bir test olduğu için ölçeğin faktör yapısını değerlendirmede sonuçlarının dikkate alınmadığı belirtilmiştir. Uyarlama çalışmamızda da aynı doğrultuda hareket edilmiştir.

Modele iyi uyum gösterme açısından RMSEA için \leq ,07 (Steiger, 2007), SRMR için \leq ,08 (Hooper, Coughlan & Müller, 2008), CFI için ise \geq ,95 (Hu & Bentler, 1999) oranları esas alınmıştır. RMSEA için ayrıca, ,08- ,10 oranları modele orta düzeyde uyumu göstermektedir (Klein, 2011). AIC ve BIC uyum istatistikleri için belirli bir kesme noktası bulunmamakla birlikte, ilgili değerler küçüldükçe, model uyumunun arttığı kabul edilmektedir (Hooper ve ark., 2008).

Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçlarımız, Faktör 1 (Tarafsız İyilik), Faktör 2 (Araçsal Zarar) ve iki faktörlü OFÖ için sırası ile χ^2 (5)= 8,48, p = ,13, CFI= ,99, SRMR= ,02, RMSEA= ,04 [,00- ,09], AIC= 6.892, BIC= 6.951; χ^2 (2)= 8,08, p = ,02, CFI= ,98, SRMR= ,02, RMSEA= ,09 [,03- ,16], AIC= 5.670, BIC= 5.717 ve χ^2 (26)= 61, p < ,001, CFI= ,95, SRMR= ,04, RMSEA= ,06 [,04- ,08], AIC= 12.535, BIC= 12.644 olarak gerçekleşmiştir. Sonuçlar, hem model uyumu için önerilen değerler ile hem de orijinal çalışmadaki her iki Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçları ile yüksek düzeyde uyumludur.

Ölçeğin birleşen geçerliğine ilişkin yapılan çalışmada, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanı, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçek puanları ile Makyavelizm, psikopati, empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimi, geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puanları (bkz. Tablo 6.8) ve Kahane ve ark., (2018) in orijinal ölçek çalışmasındaki sonuçlar ile karşılaştırılmıştır. Ölçek toplam puanı, orijinal ölçek geliştirme çalışmasına paralel olarak (Kahane ve ark., 2018), her iki alt ölçek ile de yüksek pozitif korelasyon göstermektedir. Alt ölçekler arasında ise

çalışmamızda orta düzeyde, orijinal ölçek çalışmasında ise düşük düzeyde ($r= ,14, p= ,002$) pozitif korelasyon bulunmuştur.

Araçsal zarar alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak Makyavelizm, psikopati ve geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Araçsal zarar alt ölçeği ile empatik düşünce, perspektif alma, analitik düşünme eğilimi ve faydacı özgecilik arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu sonuçlar, geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi, psikopati, analitik düşünme eğilimi ve faydacı özgecilik açısından Kahane ve ark. (2018) in çalışma sonuçları ile uyumludur. Makyavelist eğilimler ve bilişsel empatiye orijinal çalışmada yer verilmemiştir. Makyavelizm psikopati ile, bilişsel empati de duygusal empati ile ilişkili kavramlar oldukları için analizlerimize dâhil edilmiştir. Orijinal çalışmada, uyarılma çalışmamızın aksine ilgili alt ölçek ile empatik düşünce arasında negatif korelasyon bulunmuştur, ancak ilişki düzeyi düşüktür ($r=-,16, p< ,005$).

Tarafsız İyilik alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak empatik düşünce, perspektif alma ve faydacı özgecilik ile pozitif, psikopati ile ise negatif korelasyon göstermiştir. İlgili alt ölçek ile Makyavelizm, analitik düşünme eğilimi ve geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Kahane ve ark. (2018), araştırmalarında, sonuçlarımız ile aynı yöndeki beklentilerinin ve geçmiş araştırma sonuçlarının (Kahane ve ark., 2015) aksine Tarafsız İyilik alt ölçeğinde yüksek puan alan katılımcılar, etik ikilem senaryolarında da daha yüksek oranda faydacı yönde karar almışlardır ($r=-,21, p< ,001$). Kahane ve ark. (2018), söz konusu durumun, çalışmaya konu senaryolarda eylemi gerçekleştirecek olan kişi 3. tekil şahısten, geçmiş çalışmalarında kullanılan senaryolarda eylemi gerçekleştirecek kişinin 1. tekil şahıs olmasından kaynaklanmış olabileceğine işaret etmişlerdir. Araştırmamızda kullanılan senaryolar da eylemi gerçekleştirecek kişiler 1. tekil şahıs olacak şekilde kaleme alınmıştır. Empatik düşünce, analitik düşünme ve faydacı özgecilik eğilimine ilişkin bulgularımız, orijinal ölçek çalışması ile uyumludur. Orijinal ölçek çalışmasında araştırmacılar, ilgili alt ölçek skorları ile psikopati arasında ya anlamlı bir ilişki bulunmayacağını ya da söz konusu değişkenler arasında negatif bir ilişki tespit edileceğini varsaymışlar ve korelasyon analizi sonucunda bu iki değişken arasında ilişki bulamamışlardır. Dolayısı ile psikopati eğilimine ilişkin analiz sonucumuz Kahane ve ark. (2018) in beklentileri ile uyumludur.

Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları da orijinal ölçek çalışma sonuçlarına uygun olarak empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik ve geleneksel yöntem hesaplanan (F) puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Ölçek toplam puanları ile Makyavelizm, psikopati ve analitik düşünme eğilimi arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasının birleşen geçerlik çalışma sonuçlarının genel olarak orijinal ölçek geçerlik sonuçları ile uyumlu olduğu ve uyarlama çalışmamızda ölçeğin psikometrik yeterliliğine ilişkin beklentilerin karşılandığı görülmüştür.

Klasik etik ikilem senaryolarının faydacı kararları etkin bir şekilde ayrıştırmakta yetersiz kaldığını ileri süren ve bu doğrultuda alternatif çözümler üreten araştırmacılar ile ilgili bilgiler literatür taraması bölümünde özetlenmiştir. Söz konusu araştırmacılardan Kahane (2015, 2018), ilgili problemi uyarlamamıza konu Oxford Faydacılık Ölçeğini oluşturmakta bulunurken, Conway ve Gawronsky (2013) ise faydacı ve deontolojik eğilimler ile faydacı ve psikopatik eğilimleri ayrıştırmak için deontoloji ve faydacılık puanlarını süreç ayrıştırma yöntemi olarak adlandırdıkları farklı bir analiz yöntemi ile hesaplama yoluna gitmişlerdir. Bu kapsamda, ilgili ölçeğin Türkiye uyarlamasına ilişkin çalışmamız, bahse konu iki farklı çözüm ile elde edilen sonuçlar arasındaki ilişkinin incelendiği ilk çalışma olma özelliğini de taşımaktadır. Bu kapsamda Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçekleri ile süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) puanları arasındaki korelasyonlar da incelenmiştir (bkz. Tablo 6.8)

Araçsal zarar alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif, deontoloji puanları ile de negatif korelasyon göstermiştir. Tarafsız İyilik alt ölçeği ile ise süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontoloji eğilimler arasında herhangi bir anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur. Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları ise Araçsal Zarar alt ölçeğine benzer şekilde süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif, deontoloji puanları ile de negatif korelasyon göstermiştir.

Basit doğrusal regresyon analizinde, Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanına ilişkin varyansın %22'sini açıkladığı, $F(1,364) = 104,31, p < ,001, adjusted R^2 = ,22, (SAY)$ (D) puanını anlamlı olarak

yordayabildiği bulunmuştur ($\beta = -.472$, $t(365) = -10,21$, $p < ,001$, 95% CI [0,01-0,02]). Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanına ilişkin varyansın ise ancak %1'ini açıklayabildiği görüldüğünden, detaylı raporlama yapılmasına gerek duyulmamıştır.

Tarafsız İyilik alt ölçeğin deontolojik eğilim ile ilişki göstermemesi beklentilerimizle örtüşmektedir, ancak beklentimizle uyumsuz olarak faydacılık eğilimi ile aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olması şaşırtıcı olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu sonuç, süreç ayırıştırma yönteminin, faydacılığın tarafsız iyilik boyutunu kapsamakta yetersiz kalmış olabileceği olasılığına ilişkin soru işaretleri oluşturmaktadır. Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanlarının da Araçsal Zarar alt ölçeğine benzer şekilde süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) puanları ile pozitif, (D) puanları ile de negatif korelasyon göstermiş olması da ölçek toplam puanlarının ağırlıklı olarak Araçsal Zarar alt ölçeğinden etkilenmiş olma olasılığını gündeme getirmekte ve bahse konu soru işaretlerimizi pekiştirmektedir. Araçsal Zarar alt ölçeğinin (SAY) (D) puanını yordayabilme gücü düşük, (SAY) (F) puanını yordayabilme gücü ise yok denecek kadar azdır. İlgili soru işaretlerinin ortadan kaldırılabilmesi için gelecekte Oxford Faydacılık Ölçeği ile süreç ayırıştırma yönteminin bir arada kullanıldığı farklı araştırmaların da yapılması gerektiği düşünülmüştür.

6.2. Psikoterapist Katılımcı Grubuna İlişkin Olarak Yapılan Analizler

6.2.1. Ön analizler

Araştırmaya konu sürekli değişkenler üzerinden tek değişkenli uç değer analizi yapılarak ilgili değişken skorlarının normal dağılıma uyup uymadığı incelenmiştir. Yapılan analizde, psikopati, PNDÖ-ilk negatif, PNDÖ-2 negatif ve PNDÖ-son negatif puan dağılımlarında yatıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis); klasik senaryolarda geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puan dağılımında ise basıklık problemi bulunduğu tespit edilmiştir. Psikopati ve PNDÖ-2 negatif puan dağılımlarına ilişkin problemler ile PNDÖ-ilk negatif ve PNDÖ-son negatif puan dağılımlarındaki basıklık problemi, ilgili değişkenlerin z puanı $<+3$, <-3 aralığında kalan toplam 11 katılımcının verileri araştırmadan çıkarılarak çözümlenmiştir. PNDÖ-ilk negatif ve PNDÖ-son negatif puan dağılımlarındaki yatıklık problemleri ise PNDÖ-ilk negatif verilerine yapılan lg10 ve PNDÖ-son negatif verilerine yapılan karekök dönüşüm işlemleri ile giderilmiştir. $<+3$, <-3 aralığında z değeri bulunmayan geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puan

dağılımındaki basıklık problemi ise yapılan karekök ve lg10 dönüşüm işlemlerine rağmen giderilememiştir. Yapılan çoklu değişkenli uç değer analizi sonucunda ise iki katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır ($df= 21$, Mahalonobis kesme noktası 46,80, $p= ,001$).

Katılımcıların klasik uyumsuz etik ikilem senaryoları ve psikoterapist uyumsuz etik senaryoları bazındaki faydacı ve deontolojik karar dağılımları analiz edilerek, araştırmada kullanılan ilgili senaryoların, pilot çalışma sonuçlarına benzer şekilde katılımcılarda yüksek ikilem yaratıp yaratmadığı (deontolojik ve faydacı kararların minimum %80'e %20 oranında birbirinden ayrışıp ayrışmadığı) kontrol edilmiştir (Tablo 6.11 ve Tablo 6.12). Dağılımlar, literatürdeki genel eğilime paralel olarak katılımcıların faydacı karar seçeneğini ahlaken uygun bulup bulmadıklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır.

Tablo 6.11 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki Uygunluk)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)		Hayır (Deontolojik karar)	
		Evet %		Hayır %	
1	Nobel ödülü	68	38	109	62
2	Ötanazi	59	33	118	67
3	Düşman Casusu	109	62	68	38
4	İlaç	111	63	66	37

*N= 177

Tablo 6.11'de de görüldüğü üzere, dört klasik uyumsuz etik ikilem senaryosu da katılımcılarda yüksek ikilem yaratmıştır.

Tablo 6.12 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)		Hayır (Deontolojik karar)	
		Evet %		Hayır %	
1	Genital Herpes	33	19	142	81
2	Askeriyeye giren borderline danışan	92	53	83	47
3	İçki sorunu olan cerrah	81	46	94	54
4	Kemik iliği	53	30	122	70

*N= 175

Tablo 6.12’de de görüldüğü üzere, ‘Genital Herpes’ senaryosu göreceli olarak daha düşük ikilem yaratmış olmakla birlikte, dört psikoterapist uyumsuz etik ikilem senaryosu da katılımcılarda yüksek ikilem yaratmıştır. Pilot çalışma sonuçları ile karşılaştırıldığında ise, ‘Askeriyeye giren borderline danışan’ ve ‘Kemik iliği’ senaryoları aynı yönde ve daha yüksek etik ikilem yaratmıştır (pilot çalışmada sırası ile faydacı karar %64 ve %26; deontolojik karar %36 ve %74). ‘Genital herpes’ senaryosu, aynı yönde, ancak daha düşük ikilem yaratmıştır (pilot çalışmada faydacı karar %24, deontolojik karar %76). ‘İçki sorunu olan cerrah’ senaryosu ise ters yönde ve daha yüksek ikilem oluşturmuştur (pilot çalışmada faydacı karar %64, deontolojik karar %31). Psikoterapistler, ‘Askeriyeye giren borderline danışan’ senaryosu hariç, diğer üç senaryoda, beklentimize paralel ve göreceli olarak daha deontolojik ağırlıkta kararlar vermişlerdir. ‘Askeriyeye giren borderline danışan’ senaryosunda ise kararların ağırlığı faydacılık doğrultusunda olsa da faydacı-deontolojik kararlar arasındaki yüzdeler farklıdır.

Tablo 6.13 ve 6.14’te ise, sırası ile klasik senaryolar ve psikoterapist senaryolarında, katılımcıların faydacı yönde davranıp davranmayacaklarına ilişkin soruya verdikleri cevapların senaryo bazında dağılımları incelenmiştir.

Tablo 6.13 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
1	Nobel ödülü	54	30,5	123	69,5
2	Ötanazi	90	51	87	49
3	Düşman Casusu	127	72	50	28
4	İlaç	123	69,5	54	30,5

*N= 177

Tablo 6.14 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
1	Genital Herpes	29	16,5	146	83,5
2	Askeriyeye giren borderline danışan	78	44,5	97	55,5
3	İçki sorunu olan cerrah	68	39	107	61
4	Kemik iliği	69	39	106	61

*N= 175

İlgili senaryolarda katılımcıların ahlaki yargıları ve davranış seçimleri arasındaki çift yönlü (ahlaken doğru bulup yapmayacağını söylemek ya da ahlaken yanlış bulup yapacağını söylemek) tutarsızlıkların nedenlerine ilişkin katılımcı cevaplarının dağılımı, klasik senaryolar için Tablo 6.15 ve 6.16'da, psikoterapist senaryoları için ise Tablo 6.17 ve Tablo 6.18'de verilmiştir.

Tablo 6.15 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)

	Nobel Ödülü		Ötanazi		Düşman Casusu		İlaç	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Birini öldüremem'	10	43,5	4	50	3	42,9		0,0
'Ceza almamak için'	1	4,35		0,0		0,0		0,0
'Kurban zaten öleceği için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Çoğunluğun menfaati için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Kurbanın acı çekmemesi için'		0,0	1	12,5		0,0		0,0
' Zorunluluk, başka çözüm yok'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Mantıklı olan bu'	1	4,35		0,0		0,0		0,0
'İş ahlakı, sorumluluk, savaş şartları'		0,0		0,0		0,0		0,0
Diğer		0,0		0,0	1	14,2	1	33,3
Neden belirtmeyen	11	47,8	3	37,5	3	42,9	2	66,7
Toplam	23	100,0	8	100,0	7	100,0	3	100,0

Tablo 6.16 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)

	Nobel Ödülü		Ötanazi		Düşman Casusu		İlaç	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Birini öldüremem'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Ceza almamak için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Kurban zaten öleceği için'		0,0	6	15,4		0,0		0,0
'Çoğunluğun menfaati için'	4	44,4	12	30,8	9	36	9	60
'Kurbanın acı çekmemesi için'		0,0	1	2,6		0,0		0,0
'Zorunluluk, başka çözüm yok'	1	11,1	3	7,8	1	4		0,0
'Mantıklı olan bu'		0,0		0,0		0,0		0,0
'İş ahlakı, sorumluluk, savaş şartları'	1	11,1	2	5,2		0,0		0,0
Diğer		0,0		0,0	1	4	1	6,7
Neden belirtmeyen	3	33,3	15	38,5	14	56	5	33,3
Toplam	9	100,0	39	100	25	100	15	100

Tablo 6.15 ve 6.16'da da görüldüğü üzere, bazı senaryolarda katılımcıların yaklaşık üçte birinden fazlası, bazılarında ise yarıya yakını, söz konusu tutarsızlığa ilişkin herhangi bir neden belirtmemiştir. Belirtilen nedenler arasında, 'ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda' 'birini öldüremem'; 'ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda' ise 'çoğunluğun menfaati için' seçenekleri, beklentimize uygun olarak çoğunluktadır.

Tablo 6.17 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları)

	Genital Herpes		Askeriyeye giren borderline danışan		İçki sorunu olan cerrah		Kemik iliği	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Terapi sürecinin zarar görmemesi için'		0,0	2	14,3	5	25		0,0
'Terapistin zarar görmemesi için'	1	12,5	1	7,1	2	10		0,0
'Danışanın zarar görmemesi/menfaati için'	1	12,5	3	21,3		0,0	1	16,7
'Çoğunluğun menfaati için/ İnsan hayatı söz konusu olduğu için'		0,0		0,0		0,0	1	16,7
'Mantıklı olan bu olduğu için'		0,0		0,0		0,0		0,0
' Kimse ölmüyor/ O kadar zarar verici değil'	1	12,5	1	7,1		0,0		0,0
'Gerek yok/ Zaten ilgilenmezler/ Benim işim değil'		0,0	2	14,3		0,0	1	16,7
'Görüşüm zaten dikkate alınmaz'		0,0	1	7,1	1	5		0,0
Diğer	1	12,5		0,0		0,0	1	16,7
Neden belirtmeyen	4	50	4	28,6	12	60	2	33,4
Toplam	8	100,0	14	100	20	100	6	100

Tablo 6.18 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları)

	Genital Herpes		Askeriyeye giren borderline danışan		İçki sorunu olan cerrah		Kemik iliği	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Terapi sürecinin zarar görmemesi için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Terapistin zarar görmemesi için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Danışanın zarar görmemesi/menfaati için'		0,0		0,0	1	14,3	2	9,1
'Çoğunluğun menfaati için/ İnsan hayatı söz konusu olduğu için'		0,0		0,0	3	42,9	13	59,1
'Mantıklı olan bu olduğu için'		0,0		0,0		0,0		0,0
' Kimse ölmüyor/ O kadar zarar verici değil'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Gerek yok/ Zaten ilgilenmezler/ Benim işim değil'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Görüşüm zaten dikkate alınmaz'		0,0		0,0		0,0		0,0
Diğer	1	25		0,0		0,0	1	4,5
Neden belirtmeyen	3	75		0,0	3	42,9	6	27,3
Toplam	4	100,0	0	100	7	100	22	100

Tablo 6.17 ve 6.18'de de görüldüğü üzere, psikoterapist senaryolarına verilen tutarsız cevaplar, klasik senaryolara göre daha düşüktür. Katılımcıların en az üçte

birinin söz konusu tutarsızlığa ilişkin herhangi bir neden belirtmemesine ilişkin eğilimin psikoterapist senaryoları için de geçerli olduğu görülmüştür. Belirtilen nedenler arasında, ‘ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda’ ‘terapi sürecinin zarar görmemesi’ ve/veya ‘danışanın zarar görmemesi’ seçenekleri; ‘ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda’ ise ‘çoğunluğun menfaati için’ seçenekleri, beklentimize uygun olarak çoğunluktadır.

Araştırmada kullanılan klasik uyumsuz etik ikilem senaryoları ile psikoterapist uyumsuz etik ikilem senaryolarının oluşturduğu bütünleşmiş duyguların dağılımı sırası ile Tablo 6.19 ve 6.20’de incelenmiştir.

Tablo 6.19 Klasik Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesele Dağılımı

Senaryo Adı				
Duygular (%)	Nobel ödülü	Ötanazi	Düşman casusu	İlaç
Üzünü	11	39	26	29
Suçluluk	19	24	17	12
Korku	12	5	5	7
Can sıkıntısı	18	12	15	19
İlgi	2	1	2	5
Gurur	1	1	4	1
Ümit		1	2	13
Tiksinti	5	3	3	
Öfke	14	3	13	1
Şaşkınlık	6	3	3	2
Hayal kırıklığı	6	1	1	2
Küçük görme	1			
Utancı	3	3	3	1
Mutluluk	1		1	2
Tedirginlik				
Sorumluluk			1	
Merak				
Kaygı				2
İkilem		1	1	1
Çaresizlik	1		1	1
Kararlılık				1
Olağan karşılama, duygu yok	1	1	1	
Diğer	1	1	1	
Boş bırakılan	2	1	1	1

*N= 177

Tablo 6.20 Psikoterapist Senaryolarının Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı

Duygular (%)	Senaryo Adı			
	Genital Herpes	Askeriyeye giren borderline danışan	İçki sorunu olan cerrah	Kemik iliği
Üzüntü	10	13	12	37
Suçluluk	3	7	6	12
Korku	4	22	15	1
Can sıkıntısı	31	17	24	12
İlgi	8	3	4	5
Gurur		2		1
Ümit	1	7	1	7
Tiksinti	3			2
Öfke	9	3	20	6
Şaşkınlık	9	4	5	4
Hayal kırıklığı	2	1	6	3
Küçük görme	3			1
Utanç			2	2
Mutluluk		1		1
Tedirginlik	1	1	1	
Sorumluluk	1	1	1	
Merak	2	1		
Kaygı	3	8	1	
İkilem	1	2		1
Çaresizlik	1	1		1
Kararlılık	1	1		1
Olağan karşılama, duygu yok	6	2	2	1
Diğer	1	1	1	2
Boş bırakılan	2	2	2	2

N= 177

Hem klasik hem de psikoterapist senaryolarında tek bir duygu bazında öbeklenme olmadığı görülmüştür, ancak hem klasik hem de psikoterapist senaryolarında en yoğun ifade edilen ilk üç duygu toplamının, toplam dağılımın sırası ile %51-%75'ini ve %50-%61'ini oluşturduğu belirlenmiştir. Klasik senaryolarda söz konusu üç duygu, 'Ötanazi' ve 'Düşman casusu' senaryoları için 'üzüntü, 'suçluluk' ve

‘can sıkıntısı’; ‘Nobel ödülü’ senaryosu için ‘suçluluk’ ve ‘can sıkıntısı’ na ilave olarak ‘öfke’; ‘İlaç’ senaryosu içinse ‘ümit, ‘üzüntü’ ve ‘can sıkıntısı’ olarak ortaya çıkmıştır. Psikoterapist senaryolarında ise ‘can sıkıntısı’ dört senaryonun tümünde, ‘üzüntü’ ‘içki sorunu olan cerrah’ senaryosu dışındaki diğer üç senaryoda, en yoğun hissedilen üç duygu arasında yer almıştır. İlgili duygular dışında, ‘Genital Herpes’ senaryosunda ‘öfke’ ve ‘şaşkınlık’; ‘Askeriyeye giren borderline danışan’ senaryosunda ‘korku’; ‘İçki sorunu olan cerrah’ ta ‘korku’ ve ‘öfke’; ‘Kemik iliği’ inde ise ‘suçluluk, en yoğun hissedilen üç duygu arasında bulunmaktadır.

Senaryolara verilen tüm karar puanları (evet=1, hayır=2) katılımcı bazında toplanarak ortalamaları alınmıştır (puanın yükselmesi katılımcının daha deontolojik (D) yönde, puanın azalması da daha faydacı (F) yönde karar alma eğiliminde olduğunu göstermektedir). Bunun yanı sıra katılımcıların, detayları s.73-74’te açıklanan süreç ayırıştırma yöntemine göre de faydacı (F) ve deontolojik (D) yönde karar alma puanları da hesaplanmıştır.

$$F = p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumlu}) - p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz})$$

$$D = p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz}) / (1-F)$$

Süreç ayırıştırma yönteminde; uyumsuz etik ikilem senaryolarında faydacı davranışı ahlaken yanlış olarak nitelendiren katılımcıların, söz konusu senaryoların uyumlu versiyonlarında ilgili davranışı ahlaken doğru olarak değerlendirmeleri beklenmemektedir. Çünkü bahse konu durum senaryoların doğru anlaşılmadığına işaret etmektedir. Araştırmamızda bu şekilde senaryoları yanlış anlayan katılımcıların kaç kişi olduğu da incelenmiştir. İlgili katılımcı sayısının araştırmamızda çok düşük olduğu (klasik senaryolarda senaryo bazında 1-4 kişi; psikoterapist senaryolarında ise 3-6 kişi arasında değiştiği) görülmüştür. Söz konusu katılımcılardan alınan veriler şüpheli olmakla birlikte, ilgili veri sayısının düşük olması ve analiz sonuçlarını etkilemeyecek olması nedeni ile bahse konu veriler araştırmadan çıkarılmamıştır.

6.2.2. Temel analizler ve bulgular

Psikoterapist senaryolarının katılımcıların duygu durumları üzerindeki etkisini belirleyebilmek için PNDÖ-ilk ve PNDÖ-2’deki; klasik senaryoların etkisini görebilmek için ise PNDÖ-2 ve PNDÖ-son’ daki duygular t-testi kullanarak duygu bazında karşılaştırılmıştır (Tablo 6.21 ve Tablo 6.22).

Tablo 6.21 Psikoterapist Senaryoları- PNDÖ İlk-2 Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ	PNDÖ-İlk	PNDÖ-2	PNDÖ-İlk	PNDÖ-2	t
Duygular	M	M	SD	SD	
Sıkıntılı*	2	2,17	0,95	0,92	-2,14
Mutsuz**	1,63	1,81	0,79	0,89	-0,7
Suçlu***	1,23	1,49	0,47	0,73	-4,59
Ürkmüş***	1,22	1,42	0,56	0,66	-3,76
Düşmanca	1,13	1,12	0,42	0,38	0,36
Asabi***	1,75	1,59	0,93	0,89	3,45
Utanmış**	1,14	1,28	0,48	0,57	-2,87
Sinirli	1,48	1,51	0,86	0,81	-0,52
Tedirgin	1,65	1,78	0,84	0,94	-1,83
Korkmuş***	1,17	1,39	0,5	0,71	-4,19
İlgili**	3,19	2,99	0,84	1,03	2,97
Heyecanlı	2,04	2,06	1,02	1,06	-0,23
Güçlü***	3,18	2,85	0,92	1,1	5,91
Hevesli***	2,8	2,48	1,06	1,14	4,59
Gururlu***	2,53	2,23	1,14	1,2	4,8
Uyanık	2,99	2,97	1,01	1,05	0,37
İlhamlı*	2,46	2,31	1,18	1,2	2,34
Kararlı**	3,03	2,83	1,02	1,07	3,19
Dikkatli***	3,16	2,95	0,95	1,1	3,35
Aktif***	2,97	2,72	1,05	1,14	3,64

*N= 175, df= 174, *p< ,05, **p< ,01, ***p<= ,001.

Tablo 6.21’de görüldüğü üzere, ölçekte yer alan on negatif duygunun altısı anlamlı olarak yükselmiş, sadece ‘asabi (her an tepesi atabilecek olan)’ duygusu anlamlı olarak azalmıştır. ‘Sinirli’ ve ‘Tedirgin’ negatif duyguları ise yükselmiş olmakla

birlikte, karşılaştırma sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı değildir. On pozitif duygudan ise sekizinin anlamlı olarak azaldığı belirlenmiştir.

PNDÖ-2 pozitif puanlarının ($M= 2,64$ $SS= ,77$), PNDÖ-ilk pozitif puanlarına ($M= 2,84$, $SS= ,73$) göre anlamlı olarak düştüğü, PNDÖ-2 negatif puanlarının ($M= 1,56$, $SS= ,48$), lg10 dönüşümlü PNDÖ-ilk negatif puanlarına ($M= 1,44$, $SS= ,42$) göre anlamlı olarak yükseldiği bulunmuştur (sırası ile $t(174)=5,54$, $p< ,001$; $t(174)= -3,93$, $p< ,001$). Söz konusu sonuçlar, pilot çalışma sonuçları ile paralellik göstermekte ve kullanılan psikoterapist senaryolarının katılımcılarda beklenen duygu değişimini gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Geleneksel analize göre bulunan ortalama psikoterapist D/F puanları ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları ile PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları ile D/F ortalama puanları ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p> ,05$). Söz konusu durum, pilot çalışma sonuçlarına paralellik göstermekle birlikte, beklentimizle (hipotez 1) örtüşmemektedir. Senaryoların katılımcıların negatif duygu durumlarını arttırmış olması, soruların gelişi güzel yanıtlanmadığına işaret etmektedir. Örneklemimizdeki kişi sayısının yeterli oluşu da göz önünde bulundurulduğunda, özellikli bir grup olan ve yazılı mesleki etik kurallar çerçevesinde karar alması beklenen psikoterapist grubunun, mesleki etik kararları verirken duygu durumlarından etkilenmeyen rasyonel bir tarz benimsiyor olabilecekleri düşünülen bir ihtimaldir.

Tablo 6.22 Klasik Senaryolar- PNDÖ 2-Son Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ Duygular	PNDÖ-2 M	PNDÖ-Son M	PNDÖ-2 SD	PNDÖ-Son SD	t
Sıkıntılı***	2,17	2,45	0,92	1,04	-3,76
Mutsuz***	1,81	2,01	0,89	0,96	-3,51
Suçlu**	1,49	1,65	0,73	0,91	-2,98
Ürkmüş	1,42	1,47	0,66	0,76	-1,2
Düşmanca***	1,12	1,33	0,38	0,71	-4,95
Asabi*	1,59	1,69	0,89	0,99	-2,07
Utanmış**	1,28	1,39	0,57	0,69	-2,63
Sinirli***	1,51	1,71	0,81	0,96	-3,72
Tedirgin	1,78	1,86	0,94	1,07	-1,4
Korkmuş	1,39	1,46	0,71	0,81	-1,15
İlgili***	2,99	2,49	1,03	1,16	7,7
Heyecanlı**	2,06	1,9	1,06	1,04	2,72
Güçlü***	2,85	2,57	1,1	1,09	4,72
Hevesli***	2,48	2,04	1,14	1,1	6,92
Gururlu***	2,23	2,04	1,2	1,12	3,27
Uyanık***	2,97	2,63	1,05	1,16	5,85
İlhamlı***	2,31	1,99	1,2	1,15	5,31
Kararlı***	2,83	2,51	1,07	1,11	5,43
Dikkatli***	2,95	2,67	1,1	1,12	4,6
Aktif***	2,72	2,45	1,14	1,17	4,42

*N= 175, df= 174, * $p < ,05$, ** $p < ,01$, *** $p < = ,001$.

Tablo 6.22’de görüldüğü üzere, ölçekte yer alan on negatif duygunun yedisi anlamlı olarak yükselmiştir. ‘Ürkmüş’, ‘Korkmuş’ ve ‘Tedirgin’ negatif duyguları ise

yükselmiş olmakla birlikte, karşılaştırma sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı değildir. On pozitif duygunun tamamının ise anlamlı olarak azaldığı belirlenmiştir.

PNDÖ-son pozitif puanlarının ($M= 2,33$ $SS= ,89$), PNDÖ-2 pozitif puanlarına ($M= 2,64$, $SS=,87$.) göre anlamlı olarak düştüğü, karekök dönüşümlü PNDÖ-son negatif puanlarının ($M= 1,70$, $SS= ,61$), PNDÖ-2 negatif puanlarına ($M= 1,56$, $SS= ,48$) göre anlamlı olarak yükseldiği bulunmuştur (sırası ile $t(174)=8,97$, $p< ,001$; $t(174)= -5,50$, $p< ,001$). Söz konusu sonuçlar, pilot çalışma sonuçları ile paralellik göstermekte ve kullanılan klasik senaryolarının katılımcılarda beklenen duygu değişimini gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Geleneksel analize göre bulunan ortalama klasik senaryolar D/F puanları ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları ile PNDÖ-2 pozitif ve PNDÖ-2 negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-2 pozitif ve PNDÖ-2 negatif puanları ile D/F ortalama puanları ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (D) puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p> ,05$). PNDÖ-2 negatif puanları ile süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) puanları arasında ise pozitif ilişki bulunmuştur ($r= ,20$, $p< ,01$). Söz konusu durum, beklentimizle (hipotez 1) de İkili İşlem Modeli (Green ve ark., 2001) ile de örtüşmemektedir. Buna karşın literatürde, hem hangi duygunun faydacı, hangi duygunun deontolojik karar alma eğilimleri ile ilişkili olduğuna dair çelişkili araştırma sonuçları (ör.; Strohminger, Lewis & Meyer, 2011; Valdesolo & Desteno, 2006), hem de halen akılcı ahlaki karar alma akımını savunan ve duygular ile ahlaki kararların ilişkili olmadığını ileri süren az sayıda araştırmacı da mevcuttur (McAuliffe, 2019).

Araştırma değişkenlerine ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri Tablo 6.23'te, araştırma değişkenleri arasındaki korelasyonlar ise Tablo 6.24'te sunulmuştur.

Tablo 6.23 Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değerleri

Değişken Adı	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Min.	Max.
CRT Toplam	4,07	1,81	0	7
Makyavelizm	8,10	2,76	4	16
Psikopati	6,77	2,23	4	13
Empatik Düşünce	20,77	4,30	10	28
Perspektif alma	18,94	3,89	9	28
Faydacı özgecilik senaryosu	4,75	2,84	1	11
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F – klasik senaryolar	1,51	0,34	1	2
(SAY) (F)- klasik senaryolar	0,25	0,27	-0,50	1
(SAY) (D)- klasik senaryolar	0,68	0,37	0	1
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F (psikoterapist senaryoları)	1,63	0,27	1	2
(SAY) (F) (psikoterapist senaryoları)	0,13	0,20	-0,50	0,75
(SAY) (D) (psikoterapist senaryoları)	0,73	0,28	0	1
Oxford Faydacılık Ölçeği (toplam)	33,24	9,57	9	63
Araçsal Zarar alt ölçeği	13,08	5,36	4	28
Tarafsız İyilik alt ölçeği	20,16	6,05	5	35

*N= 177

Tablo 6.24 Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1-CRT Toplam										-,15*					
2-Makyavelizm			,37***		-,21**	-,21**		,18*							
3-Psikopati				-,36***	-,19*			,17*							
4-Empatik Düşünce					,39***	,23**	,37***		,29***						-,17*
5-Perspektif alma						,20**	,27***		,24**						
6-Faydacı özgecilik senaryosu							,33***		,19*						
7-Tarafsız İyilik								,41***	,86***				-,21**		-,16*
8-Araçsal Zarar									,82***	-,46***	,18*	-,40***	-,18*		-,18*
9-Oxford Faydacılık Toplam										-,32***		-,26**	-,24**		-,20**
10-F/D ort. (Geleneksel Yöntem) -Klasik											-,57***	,81***	,23**		,25**
11- (F) Süreç ayırıştırma- Klasik															
12- (D) Süreç ayırıştırma- Klasik													,24**		,28***
13-F/D ort. (Geleneksel Yöntem) Terapist														-,35***	,83***
14- (F) Süreç ayırıştırma terapist															,19*
15- (D) Süreç ayırıştırma Terapist															

*N= 177, *p< ,05, **p< =,01, ***p<= ,001, tabloda sadece anlamlı ilişki bulunan sonuçlara yer verilmiştir.

Hem klasik senaryolarda hem de psikoterapist senaryolarında geleneksel yöntemle göre hesaplanan F/D ortalama puanı, süreç ayrıştırma yöntemi (SAY) ile hesaplanan (F) puanı ile negatif, (D) puanı ile ise pozitif korelasyon göstermiştir. Söz konusu durum ilgili literatür sonuçları ile uyumludur (Conway & Gawronsky, 2013). Buna karşın her iki senaryo tipinde de (SAY) (F) ve (D) puanları arasında ise düşük pozitif ilişki bulunmuştur. İlgili sonuç, bahse konu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren Conway ve Gawronsky (2013) ün bulguları ile uyumsuzdur.

Duygusal empati (EC), sadece psikoterapist senaryolarında SAY (D) karar alma eğilimi ile düşük negatif korelasyon göstermiştir. Söz konusu sonuç, her iki senaryo tipinde de duygusal empatinin hem geleneksel analizde hem de süreç ayrıştırma analizinde, deontolojik karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermesine ilişkin beklentilerimiz (hipotez 4) ve ilgili literatür bulguları (ör., Choe ve Min, 2011; Conway & Gawronsky, 2013; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) ile uyumsuzdur. İlgili bulgu, duyguların ağır bastığı 1. tip zihinsel süreçler ile deontolojik karar alma eğiliminin, mantığın ve analitik düşüncenin hâkim olduğu 2. tip zihinsel süreçler ile de faydacı karar alma eğiliminin ilişkili olduğunu ileri süren İkili İşlem Modeli (Green ve ark., 2001) ile de örtüşmemektedir. Her iki senaryo tipinde de Duygusal empati ile (SAY) (F) puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İlgili bulgular, beklentimiz (hipotez 8) ve literatür araştırma sonuçları ile uyumludur (Conway ve ark. 2018; Gawronsky & Conway, 2013).

Bilişsel empati (PT) puanları ise her iki senaryo tipinde de ne geleneksel analiz ne de süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma eğilimleri ile anlamlı bir korelasyon göstermiştir. İlgili sonuç, bilişsel empati ile gerek geleneksel analizdeki deontolojik eğilimler gerekse (SAY) (D) eğilimler arasında pozitif korelasyon bulan, (SAY) (F) eğilimi ile arasında ise anlamlı bir ilişki tespit etmeyen Conway ve Gawronsky (2013) ün araştırma sonuçları ile sadece (SAY) (F) puanlarına ilişkin sonuçlar açısından örtüşmektedir. Bununla birlikte literatürde ağırlıklı olarak empati eğiliminin salt duygusal empati üzerinden ölçümlendiği (ör.; Choe ve Min, 2011; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) görülmektedir.

Derin Düşünme Testi (CRT) sonuçları ise sadece klasik senaryolarda geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiştir. Psikoterapist senaryolarında geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi ve her iki

senaryo tipindeki (SAY) (F) karar alma eğilimleri ile analitik düşünme arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Söz konusu durum, hem analitik düşünme ile (SAY) (F) karar alma eğilimi arasındaki ilişkiye dair beklentimiz (hipotez 10), hem de süreç ayırıştırma yöntemine ilişkin literatür bulguları (ör.; Conway ve Gawronsky, 2013; Patil ve ark., 2020) ile ancak kısmen uyumludur. Geleneksel analiz yöntemi ile yapılan araştırmaların çoğunda (ör.; Lee & Gino, 2015; Li ve ark., 2018; Paxton ve ark., 2012) ise analitik düşünme eğilimi ile faydacı karar alma arasında pozitif korelasyon bulunmasına karşın ilgili değişkenler arasında araştırmamızda olduğu gibi anlamlı bir ilişki bulamayan az sayıda araştırma da mevcuttur (ör., Royzman ve ark., 2015).

Her iki senaryo tipinde de geleneksel analizde psikopatik, ve makyavelist kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç, hem beklentimiz ile (hipotez 11), hem de ilgili literatür bulguları (ör.; Bartels & Pizarro, 2011; Glen ve ark., 2010; Koenings ve ark., 2011) ile uyumsuzdur. Süreç ayırıştırma analizinde de her iki senaryo tipi için geleneksel analiz sonuçlarına paralel bulgulara ulaşılmıştır. İlgili sonuçlar, psikopati eğilimin hem deontolojik hem de faydacı karar alma ile negatif korelasyon göstermesine ilişkin beklentimiz (hipotez 12) ve literatür bulguları (Conway ve ark., 2018) ile örtüşmemektedir. Conway ve ark. (2018) in araştırmasında Makyavelizm değişkenine yer verilmemiştir. Süreç ayırıştırma yöntemi ile yapılan araştırma sayısı oldukça kısıtlı olduğundan, makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma ilişkisini bu yöntemi kullanarak araştıran farklı araştırmaların da yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, psikopati ölçeğimizin araştırmamızdaki güvenilirlik düzeyinin düşük ($r = ,42$) oluşunun da bulgularımızı etkilemiş olabileceği düşünülmüştür.

Her iki senaryo tipinde de faydacı özgecilik eğilimi ile geleneksel yöntemle hesaplanan faydacılık eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu sonuç, beklentimizle de Kahane ve ark., (2015)'in bulguları ile de örtüşmemektedir. Süreç ayırıştırma yöntemi ile yapılan analizde ise her iki senaryo tipi için de geleneksel analiz sonuçlarına paralel bulgulara ulaşılmıştır. Bahse konu sonuçlar gerek bizim gerekse Conway ve ark., (2018) in beklentileri ile örtüşmemekle birlikte, ilgili araştırmacıların bulguları ile uyumludur. Bahse konu tutarsızlığın nedenlerinin ortaya çıkarabilmek için süreç ayırıştırma yöntemi kullanılarak yapılacak daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Geleneksel analizdeki D/F eğilimleri ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) sonuçları ile empatik düşünce, Makyavelizm, psikopati, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimleri arasında iki istisna dışında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Geleneksel yöntemle hesaplanan D/F (klasik senaryolar) ile analitik düşünme; duygusal empati ile de (SAY) (D)- Psikoterapist senaryoları arasındaki ilişkilerin tekli oluşu ve ilgili korelasyonların ,20'den düşük olması nedeni ile regresyon analizlerinin raporlanmasına gerek duyulmamıştır.

Söz konusu deontolojik/faydacı karar alma eğilimleri ile Oxford Faydacılık Ölçeği ve alt ölçekleri arasındaki ilişkiler ise bir sonraki bölümde yorumlanmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik katsayıları Tablo 6.25'de sunulmuştur.

Tablo 6.25 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Düzeyleri

Ölçek Adı	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Makyavelizm Alt Ölçeği	0,65	4
Psikopati Alt Ölçeği	0,42	4
CRT	0,67	7
Empatik Düşünce	0,77	7
Perspektif alma	0,67	7
Oxford Faydacılık Ölçeği (toplam)	0,78	9
Araçsal Zarar alt ölçeği	0,79	4
Tarafsız İyilik alt ölçeği	0,70	5

*N= 177

6.2.3. Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin analizler ve bulgular

Ölçek güvenilirliği yeterli düzeyde olarak nitelendirilmiştir ($r = ,78$). Yapılan madde analizi sonuçları, herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılmasının, ölçek güvenilirliğini arttırmaya hiçbir katkısı olmadığına işaret ettiğinden, dokuz maddeli ölçek yapısının aynen korunmasına karar verilmiştir.

Oxford Faydacılık Ölçeğinin faktör yapısı Temel bileşenler Faktör Analizi ile incelenmiştir. Örneklem yeterliliğini ölçümlemek amacı ile yapılan Kaiser-Meyer-Olkin testi sonucu ,80 ($p < ,001$) olarak bulunmuştur. İlgili sonuç örneklem yeterliliğinin iyi düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Faktör analiz sonuçları eigen değeri ≥ 1 olan iki faktörlü bir yapıyı göstermektedir. Birinci faktörün (Araçsal Zarar) eigen değeri 3,37, ikinci faktörün (Tarafsız İyilik) eigen değeri ise 1,43 tür. Araçsal Zarar toplam varyansın %37,42'sini, Tarafsız İyilik %15,92'sini, her iki faktörün toplamı ise toplam varyansın %53,34'ünü açıklamaktadır. Faktörlerin eigen değerlerine rotasyonsuz olarak uygulanan scree grafiği de iki faktörlü ölçek yapısını teyit etmektedir. Varimax rotasyonuna dayalı faktör yapısı Tablo 6.26'da gösterilmiştir.

Orijinal ölçek çalışmasında, ölçekte yer alan dokuz maddenin faktör yükleri, ,43- ,79 arasında değişirken, uyarlama çalışmamızda ilgili faktör yükleri ,50-,85 arasında değişmektedir. Varimax rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi çalışma sonuçlarımız, orijinal ölçeğin faktör analizi sonuçları ile mükemmel uyum göstermiştir.

Tablo 6.26 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu- Psikoterapist Grubu Varimax Rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi Sonuçları (N= 177)

Madde	Faktör	
	1 (Araçsal Zarar)	2 (Tarafsız İyilik)
6-Masum bir kişiye zarar vermek, eğer başka birçok masum insana yardım etmek için gerekliyse, ahlaki olarak doğrudur	0,85	
7- Eğer tüm insanların refahını ve mutluluğunu sağlamanın tek yolu, kısa ve sınırlı bir süre boyunca politik baskı kullanmaksa, bu durumda politik baskı kullanılmalıdır.	0,61	
8- Eğer yüzlerce insanı öldürecek bir bombanın patlamasını önleyecek bir bilgiyi elde etmek için masum bir kişiye işkence etmek gerekliyse, bunu yapmak kabul edilebilir.	0,84	
9- Daha çok insanın kurtarılmasını sağlayacaksa, bazen yan etki olarak masum insanların ölmesi ahlaki olarak gereklidir.	0,76	
1-Eğer, acil bir durumda başka bir kişinin hayatını kurtarmanın tek yolu kendi bacağına feda etmekse, bu durumda, bu fedakârlığı gerçekleştirmek ahlaki olarak gereklidir		0,64
2-Ahlaki olarak, böbrek yetmezliği olan bir kişiye böbreğimizin birini verme gereği duymamız gerekir çünkü hayatta kalmak için iki böbreğe ihtiyacımız yoktur ve sağlıklı olmak için bir tane böbrek yeterlidir.		0,77
3-Ahlaki açıdan, insanlar gezegen üzerindeki tüm insanların refahını eşit olarak önemsemelidir; onlara fiziksel veya duygusal olarak yakın olan kişilerin refahına özel bir önem vermemelidir.		0,5
4- Birine yardım etmemek, ona aktif olarak zarar vermek kadar yanlıştır		0,6
5-Eğer bağışlayarak birilerine yardım etmesi mümkünse, kişinin gerçekten ihtiyacı olmadığı parasını elinde tutması ahlaki olarak yanlıştır.		0,77
Eigen Değeri	3,37	1,43
Açıklanan Varyans (%)	37,42	15,92
Açıklanan Toplam Varyans (%)	37,42	53,34
Alfa	0,79	0,7

Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçlarımız, Faktör 1 (Araçsal Zarar), Faktör 2 (Tarafsız İyilik) ve iki faktörlü OFÖ için sırası ile $\chi^2 (2) = 1,41, p = .05, CFI = 1,00, SRMR = ,01, RMSEA = ,00 [,00- ,13], AIC = 2.571, BIC = 6.909; \chi^2 (5) = 2,28, p = ,08, CFI = 1,00, SRMR = ,02, RMSEA = ,00 [,00- ,07], AIC = 3.425, BIC = 3.472$ ve $\chi^2 (26) = 33,4, p = ,15, CFI = ,98, SRMR = ,04, RMSEA = ,04 [,00- ,08], AIC = 5.969, BIC = 6.058$ olarak gerçekleşmiştir. Sonuçlar, hem model uyumu için önerilen değerler ile hem de orijinal çalışmadaki her iki Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçları ile yüksek düzeyde uyumludur.

Ölçeğin birleşen geçerliğine ilişkin yapılan çalışmada, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanı, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçek puanları ile Makyavelizm, psikopati, empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimi hem klasik senaryolar hem de psikoterapist senaryoları için geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puanları (bkz. Tablo 25) ve Kahane ve ark., (2018) in orijinal ölçek çalışmasındaki sonuçlar ile karşılaştırılmıştır. Ölçek toplam puanı, orijinal ölçek geliştirme çalışmasına paralel olarak (Kahane ve ark., 2018), her iki alt ölçek ile de yüksek pozitif korelasyon göstermektedir. Alt ölçekler arasında ise çalışmamızda orta düzeyde, orijinal ölçek çalışmasında ise düşük düzeyde ($r = ,14, p = ,002$) pozitif korelasyon bulunmuştur.

Araçsal zarar alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak Makyavelizm, psikopati ve her iki senaryo tipinde de geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Araçsal zarar alt ölçeği ile empatik düşünce, perspektif alma, analitik düşünme eğilimi ve faydacı özgecilik arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Söz konusu sonuçlar, geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi, psikopati, analitik düşünme eğilimi ve faydacı özgecilik açısından Kahane ve ark. (2018) in çalışma sonuçları ile uyumludur. Makyavelist eğilimler ve bilişsel empatiye orijinal çalışmada yer verilmemiştir. Makyavelizm psikopati ile, bilişsel empati de duygusal empati ile ilişkili kavramlar oldukları için analizlerimize dâhil edilmiştir. Orijinal çalışmada, uyarılma çalışmamızın aksine ilgili alt ölçek ile empatik düşünce arasında negatif korelasyon bulunmuştur, ancak ilişki düzeyi düşüktür ($r = -,16, p < ,05$).

Tarafsız İyilik alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik ile pozitif korelasyon göstermiştir. İlgili alt ölçek ile psikopati, Makyavelizm, analitik düşünme eğilimi ve klasik senaryolarda geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Kahane ve ark. (2018), bizimle aynı yöndeki beklentilerinin ve geçmiş

araştırma sonuçlarının (Kahane ve ark., 2015) aksine Tarafsız İyilik alt ölçeğinde yüksek puan alan katılımcıların, etik ikilem senaryolarında da daha yüksek oranda faydacı yönde karar aldığını bulmuşlardır ($r = -.21, p < .001$). Kahane ve ark. (2018), söz konusu durumun, çalışmaya konu senaryolarda eylemi gerçekleştirecek olan kişi 3. tekil şahıskan, geçmiş çalışmalarında kullanılan senaryolarda eylemi gerçekleştirecek kişinin 1. tekil şahıs olmasından kaynaklanmış olabileceğine işaret etmişlerdir. Araştırmamızda kullanılan senaryolar da eylemi gerçekleştirecek kişiler 1. tekil şahıs olacak şekilde kaleme alınmıştır. Buna karşın araştırmamızdaki psikoterapist senaryoları da 1. tekil şahıs olacak şekilde kaleme alınmıştır, ancak Tarafsız İyilik alt ölçeği ile geleneksel yöntemle hesaplanan faydacılık eğilimi arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Söz konusu durum Kahane ve ark. (2018)'in bulguları ile uyumludur, fakat bahse konu 1. tekil şahıs ile ilgili açıklamalarına, en azından psikoterapist senaryoları özelinde gölge düşürür niteliktedir. Empatik düşünce, analitik düşünme ve faydacı özgecilik eğilimine ilişkin bulgularımız, orijinal ölçek çalışması ile uyumludur. Orijinal ölçek çalışmasında araştırmacılar, ilgili alt ölçek skorları ile psikopati arasında ya anlamlı bir ilişki bulunmayacağını ya da söz konusu değişkenler arasında negatif bir ilişki tespit edileceğini varsaymışlar ve korelasyon analizi sonucunda bu iki değişken arasında ilişki bulamamışlardır. Dolayısı ile psikopati eğilimine ilişkin analiz sonucumuz da Kahane ve ark. (2018) in beklentileri ile uyumludur.

Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları da orijinal ölçek çalışma sonuçlarına uygun olarak empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik ve her iki senaryo tipinde de geleneksel yöntem ile hesaplanan (F) puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Ölçek toplam puanları ile Makyavelizm, psikopati ve analitik düşünme eğilimi arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasının birleşen geçerlik çalışma sonuçlarının genel olarak orijinal ölçek geçerlik sonuçları ile uyumlu olduğu ve uyarlama çalışmamızda ölçeğin psikometrik yeterliliğine ilişkin beklentilerin karşılandığı görülmüştür.

Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçekleri ile her iki senaryo tipinde de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) puanları arasındaki korelasyonlar da incelenmiştir (bkz. Tablo 6.24). Klasik senaryolarda, Araçsal zarar alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif, deontoloji puanları ile de negatif korelasyon

göstermiştir. Tarafsız İyilik alt ölçeği ile ise süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontoloji eğilimler arasında herhangi bir anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur. Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları ise süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanları ile de negatif korelasyon göstermiş, ancak faydacılık puanları ile aralarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tarafsız İyilik alt ölçeğinin deontolojik eğilim ile ilişki göstermemesi beklentilerimizle örtüşmektedir, ancak beklentimizle uyumsuz olarak faydacılık eğilimi ile aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olması şaşırtıcı olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu sonuç, süreç ayırıştırma yönteminin, faydacılığın tarafsız iyilik boyutunu kapsamakta yetersiz kalmış olabileceği olasılığına ilişkin soru işaretleri oluşturmaktadır. İlgili soru işaretlerinin ortadan kaldırılabilmesi için gelecekte Oxford Faydacılık Ölçeği ile süreç ayırıştırma yönteminin bir arada kullanıldığı farklı araştırmaların da yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Psikoterapist senaryolarında ise, Araçsal Zarar, Tarafsız İyilik alt ölçeği ve Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanları ile de negatif korelasyon göstermiştir, ancak faydacılık eğilimi ile aralarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Klasik senaryolar özelinde gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon analizinde, Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanına ilişkin toplam varyansın %16'sını açıkladığı görülmüştür, $F(1,170) = 32,47, p < ,001, adjusted R^2 = ,16$. Araçsal Zarar alt ölçeğinin (SAY) (D) puanını anlamlı olarak yordayabildiği bulunmuştur ($\beta = -,40, t(171) = -5,7, p < ,001, 95\% CI [-0,037- -0,018]$). Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanına ilişkin toplam varyansın ancak %2,8'sini açıkladığı görülmüştür. Bu nedenle detaylı raporlama yapılmasına gerek görülmemiştir.

Psikoterapist senaryoları için yapılan standart çoklu doğrusal regresyon analizinde, Tarafsız İyilik alt ölçeği ile Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanına ilişkin toplam varyansın ancak %3'ünü açıkladığı görülmüştür. Bu nedenle detaylı raporlama yapılmasına gerek görülmemiştir. İlgili alt ölçekler ile süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Psikoterapist grubunda; araştırmamıza konu kişilik eğilimleri (duygusal empati, bilişsel empati, faydacı özgecilik, Makyavelizm, psikopati ve analitik dūřünme) ile ne geleneksel yöntem ile ne de süreç ayırıtırma metodu ile hesaplanan faydacı /deontolojik karar alma puanları arasında (iki istisna dışında) anlamlı bir ilişki tespit edilebilmiştir. İlgili bulgular her iki senaryo tipi için de geçerlidir. Söz konusu durum, beklentilerimizle de ilgili literatür bulguları ile de örtüşmemektedir. Katılımcıların duygu durumlarının her iki senaryo tipinde de beklentilerimize paralel olarak değişmiş olması, Oxford Faydacılık Ölçeęi'nin Türkiye uyarlamasına ilişkin psikometrik verilerin güvenilirlik-geçerlik beklentilerimizi karşılaması ve ilgili kişilik eğilimlerinin kendi aralarında tespit edilen ilişkilerin (örneğin; Makyavelizm ve psikopatinin kendi aralarında pozitif, duygusal empati ile negatif korelasyon göstermesi gibi) literatür ile uyumlu olması, katılımcıların araştırma sorularımızı gelişi güzel yanıtlamadıklarına işaret etmektedir. Bu kapsamda ilgili katılımcı grubunda gelecekte, sorumluluk (conscientiousness), duygusal kontrol vb. farklı kişilik eğilimleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasındaki ilişkileri inceleyen farklı araştırmalar yapılmasının faydalı olabileceği dūřünülmüřtür.

6.3. Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubuna İlişkin Olarak Yapılan Analizler

6.3.1. Ön analizler

Araştırmaya konu sürekli değişkenler üzerinden tek değişkenli uç değer analizi yapılarak ilgili değişken skorlarının normal dağılıma uyup uymadığı incelenmiştir. Yapılan analizde, PNDÖ-2 negatif puan dağılımında yatıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis); PNDÖ-ilk negatif puan dağılımında yatıklık; klasik senaryolarda geleneksel yöntemle hesaplanan D/F, (SAY) (D) ve psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) puan dağılımlarında ise basıklık problemi bulunduğu tespit edilmiştir. PNDÖ-ilk negatif ve PNDÖ-2 negatif puan dağılımlarındaki problemler, ilgili değişkenlerin z puanı $<+3$, <-3 aralığında kalan toplam altı katılımcının verileri araştırmadan çıkarılarak çözümlenmiştir. Psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) ve Klasik senaryolardaki (SAY) (D) puan dağılımlarındaki basıklık problemleri ise (SAY) (D)- klasik senaryolar verilerine yapılan lg_{10} ve (SAY) (D)- psikoterapist verilerine yapılan karekök dönüşüm işlemleri ile giderilmiştir. $<+3$, <-3 aralığında z değeri bulunmayan klasik senaryolarda geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puan dağılımındaki basıklık problemi ise yapılan karekök ve lg_{10} dönüşüm işlemlerine rağmen giderilememiştir. Yapılan çoklu değişkenli uç değer

analizi sonucunda ise beş katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır ($df= 21$, Mahalonobis kesme noktası 46,80, $p= ,001$).

Katılımcıların klasik uyumsuz etik ikilem senaryoları ve psikoterapist uyumsuz etik senaryoları bazındaki faydacı ve deontolojik karar dağılımları analiz edilerek, araştırmada kullanılan ilgili senaryoların katılımcılarda yüksek ikilem yaratıp yaratmadığı (deontolojik ve faydacı kararların minimum %80'e %20 oranında birbirinden ayrışıp ayrışmadığı) kontrol edilmiştir (Tablo 6.27 ve Tablo 6.28). Dağılımlar, literatürdeki genel eğilime paralel olarak katılımcıların faydacı karar seçeneğini ahlaken uygun bulup bulmadıklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır.

Tablo 6.27 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları
(Ahlaki uygunluk)

Senaryo		Evet (Faydacı karar)		Hayır (Deontolojik karar)	
No	Senaryo Adı		Evet %		Hayır %
1	Nobel Ödülü	169	42	237	58
2	Ötanazi	153	38	253	62
3	Düşman Casusu	264	65	142	35
4	İlaç	228	56	178	44

*N= 406

Tablo 6.27'de de görüldüğü üzere, dört klasik uyumsuz etik ikilem senaryosu da katılımcılarda yüksek ikilem yaratmıştır.

Tablo 6.28 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Ahlaki uygunluk)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)		Hayır (Deontolojik karar)	
			Evet %		Hayır %
1	Sorumsuz genital herpes hastası	200	49	206	51
2	Askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	277	68	129	32
3	İçki sorunu olan cerrah	251	62	155	38
4	Kemik iliği	216	53	190	47

*N= 406

Tablo 6.28’de de görüldüğü üzere, dört psikoterapist uyumsuz etik ikilem senaryosu da katılımcılarda yüksek ikilem yaratmıştır. Pilot çalışmada psikoloji lisans öğrencileri katılımcı grubuna eş değer bir katılımcı grubu kullanılmamış olduğundan, ilgili bulgular pilot çalışma sonuçları ile karşılaştırılamamıştır.

Tablo 6.29 ve 6.30’da ise, sırası ile klasik senaryolar ve psikoterapist senaryolarında, katılımcıların faydacı yönde davranıp davranmayacaklarına ilişkin soruya verdikleri cevapların senaryo bazında dağılımları incelenmiştir.

Tablo 6.29 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)		Hayır (Deontolojik karar)	
			Evet %		Hayır %
1	Nobel Ödülü	201	50	205	50
2	Ötanazi	235	58	171	42
3	Düşman Casusu	320	79	86	21
4	İlaç	260	64	146	36

*N= 406

Tablo 6.30 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo No	Senaryo Adı	Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
1	Sorumsuz genital herpes hastası	211	52	195	48
2	Askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	296	73	110	27
3	İçki sorunu olan cerrah	279	69	127	31
4	Kemik iliği	287	71	119	29

*N= 406

İlgili senaryolarda katılımcıların ahlaki yargıları ve davranış seçimleri arasındaki çift yönlü (ahlaken doğru bulup yapmayacağını söylemek ya da ahlaken yanlış bulup yapacağını söylemek) tutarsızlıkların nedenlerine ilişkin katılımcı cevaplarının dağılımı, klasik senaryolar için Tablo 6.31 ve 6.32’de, psikoterapist senaryoları için ise Tablo 6.33 ve Tablo 6.34’te verilmiştir.

Tablo 6.31 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)

	Nobel Ödülü		Ötanazi		Düşman Casusu		İlaç	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Birini öldüremem'	16	55,2	2	40	5	62,5	1	12,5
'Ceza almamak için'		0,0		0		0,0		0,0
'Kurban zaten öleceği için'		0,0		0		0,0		0,0
'Çoğunluğun menfaati için'	1	3,4		0		0,0		0,0
'Kurbanın acı çekmemesi için'		0,0		0		0,0		0,0
'Zorunluluk, başka çözüm yok'		0,0		0		0,0		0,0
'Mantıklı olan bu'		0,0		0		0,0	1	12,5
'İş ahlakı, sorumluluk, savaş şartları'		0,0	1	20		0,0		0,0
Diğer		0,0		0		0,0		0,0
Neden belirtmeyen	12	41,4	2	40,0	3	37,5	6	75,0
Toplam	29	100,0	5	100,0	8	100,0	8	100,0

Tablo 6.32 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)

	Nobel Ödülü		Ötanazi		Düşman Casusu		İlaç	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Birini öldüremem'	1	1,6		0,0		0,0		0,0
'Ceza almamak için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Kurban zaten öleceği için'		0,0	4	4,5	1	1,5	3	7,7
'Çoğunluğun menfaati için'	33	53,2	25	28,4	40	61,5	17	43,6
'Kurbanın acı çekmemesi için'		0,0	9	10,2	1	1,5		0,0
'Zorunluluk, başka çözüm yok'	1	1,6	5	5,7	2	3,1		0,0
'Mantıklı olan bu'		0,0	1	1,1		0,0	1	2,6
'İş ahlakı, sorumluluk, savaş şartları'	1	1,6	17	19,3	4	6,2		0,0
Diğer		0,0	1	1,1		0,0		0,0
Neden belirtmeyen	26	41,9	26	29,5	17	26,2	18	46,2
Toplam	62	100,0	88	100	65	100	39	100

Tablo 6.31 ve 6.32’de de görüldüğü üzere, bazı senaryolarda katılımcıların yaklaşık üçte biri, bazılarında ise yarıya yakını, söz konusu tutarsızlığa ilişkin herhangi bir neden belirtmemiştir. Belirtilen nedenler arasında, ‘ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda’ ‘birini öldüremem’; ‘ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda’ ise ‘çoğunluğun menfaati için’ seçenekleri, beklentimize uygun olarak çoğunluktadır.

Tablo 6.33 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları)

	Genital Herpes		Askeriyeye giren borderline danışan		İçki sorunu olan cerrah		Kemik iliği	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Terapi sürecinin zarar görmemesi için'	6	28,6	0,0	0,0	4	21,1	0,0	0,0
'Terapistin zarar görmemesi için'		0,0	1	5,6	0,0	0,0	1	16,7
'Danışanın zarar görmemesi/menfaati için'	2	9,5	4	22,2	2	10,5	1	16,7
'Çoğunluğun menfaati için/ İnsan hayatı söz konusu olduğu için'		0,0	2	11,1		0,0		0,0
'Mantıklı olan bu olduğu için'		0,0		0,0		0,0		0,0
' Kimse ölmüyor/ O kadar zarar verici değil'	1	4,8		0,0		0,0		0,0
'Gerek yok/ Zaten ilgilenmezler/ Benim işim değil'	1	4,8		0,0		0,0		0,0
'Görüşüm zaten dikkate alınmaz'		0,0		0,0		0,0		0,0
Diğer		0,0		0,0		0,0		0,0
Neden belirtmeyen	11	52,4	11	61,1	13	68,4	4	66,7
Toplam	21	100	18	100	19	100	6	100

Tablo 6.34 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları)

	Genital Herpes		Askeriyeye giren borderline danışan		İçki sorunu olan cerrah		Kemik iliği	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Terapi sürecinin zarar görmemesi için'	1	2,9		0,0		0,0		0,0
'Terapistin zarar görmemesi için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Danışanın zarar görmemesi/menfaati için'		0,0	3	7,9		0,0	3	3,9
'Çoğunluğun menfaati için/ İnsan hayatı söz konusu olduğu için'	19	55,9	17	44,7	34	70,8	42	54,5
'Mantıklı olan bu olduğu için'		0,0	1	2,6	1	2,1	1	1,3
' Kimse ölmüyor/ O kadar zarar verici değil'		0,0		0,0		0,0	3	3,9
'Gerek yok/ Zaten ilgilenmezler/ Benim işim değil'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Görüşüm zaten dikkate alınmaz'		0,0		0,0		0,0		0,0
Diğer		0,0		0,0		0,0		0,0
Neden belirtmeyen	14	41,2	17	44,7	13	27,1	28	36,4
Toplam	34	100	38	100	48	100	77	100

Tablo 6.33 ve 6.34'te de görüldüğü üzere, psikoterapist senaryolarına verilen tutarsız cevaplarda herhangi bir neden belirtmeme eğilimi, klasik senaryolara göre daha yüksektir. Söz konusu durumun, katılımcıların psikoterapi etik kurallarına ilişkin yeterince bilgi sahibi olmamalarından kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür. Belirtilen nedenler

arasında, ‘ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda’ ‘terapi sürecinin zarar görmemesi’ ve/veya ‘danışanın zarar görmemesi’ seçenekleri; ‘ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda’ ise ‘çoğunluğun menfaati için’ seçenekleri, beklentimize uygun olarak çoğunluktadır.

Araştırmada kullanılan klasik uyumsuz etik ikilem senaryoları ile psikoterapist uyumsuz etik ikilem senaryolarının oluşturduğu bütünleşmiş duyguların dağılımı sırası ile Tablo 6.35 ve 6.36’da incelenmiştir.

Tablo 6.35 Klasik Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzesel Dağılımı

Duygular (%)	Senaryo Adı			
	Nobel ödülü	Ötanazi	Düşman casusu	İlaç
Üzüntü	22	47	21	32
Suçluluk	18	18	14	16
Korku	12	5	5	3
Can sıkıntısı	10	8	15	12
İlgi	3	2	3	4
Gurur	2	2	8	2
Ümit	2	2	5	16
Tiksinti	2	0	1	
Öfke	11	3	10	0
Şaşkınlık	5	3	2	1
Hayal kırıklığı	5	1	2	4
Küçük görme	1	0	1	0
Utanç	3	4	4	3
Mutluluk	2	1	4	4
Tedirginlik				
Sorumluluk			1	
Merak				
Kaygı				0
İkilem		1	1	1
Çaresizlik	1	1		0
Kararlılık	0			
Olağan karşılama, duygu yok		0	1	1
Diğer	1	1	1	1
Boş bırakılan		0		0

*N= 406

Tablo 6.36 Psikoterapist Senaryolarının Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı

Duygular (%)	Senaryo Adı			
	Genital Herpes	Askeriyeye giren borderline danışan	İçki sorunu olan cerrah	Kemik iliği
Üzüntü	15	26	14	36
Suçluluk	7	11	11	10
Korku	3	15	12	1
Can sıkıntısı	21	13	12	10
İlgi	7	11	5	5
Gurur	1	2	1	3
Ümit	2	9	1	13
Tiksinti	6	0	1	1
Öfke	5		14	4
Şaşkınlık	16	1	13	5
Hayal kırıklığı	3	2	9	3
Küçük görme	1	1	0	1
Utanç	2	1	2	3
Mutluluk	1	3	1	3
Tedirginlik		0	1	
Sorumluluk	2	1	1	
Umursamazlık	1			
Merak	1			0
Kaygı	1	2	1	
İkilem	2	2	0	1
Çaresizlik	1	1		
Kararlılık				
Olağan karşılama, duygu yok	2	1	1	1
Diğer	2	1	1	1
Boş bırakılan	0	1	1	0

*N= 406

Hem klasik hem de psikoterapist senaryolarında tek bir duygu bazında öbeklenme olmadığı görülmüştür, ancak hem klasik hem de psikoterapist senaryolarında en yoğun ifade edilen ilk üç duygu toplamının, toplam dağılımın sırası ile %50-%73'ünü ve %41-%59'unu oluşturduğu belirlenmiştir. Tüm klasik senaryolarda söz konusu üç duygudan ikisi 'üzüntü' ve 'suçluluk' olmuştur. Üçüncü en yoğun duygunun ise 'Nobel ödülü'

senaryosunda ‘korku’, ‘Ötanazi’ ve ‘Düşman casusu’ senaryolarında ‘can sıkıntısı’, ‘İlaç’ senaryosunda da ‘ümit’ olduğu belirlenmiştir. Psikoterapist senaryolarında ise ‘üzüntü’ dört senaryonun tümünde, ‘can sıkıntısı’ ‘içki sorunu olan cerrah’ senaryosu dışındaki diğer üç senaryoda, en yoğun hissedilen üç duygu arasında yer almıştır. İlgili duygular dışında, ‘Genital Herpes’ senaryosunda ‘şaşkınlık’; ‘Askeriyeye giren borderline danışan’ senaryosunda ‘korku’; ‘İçki sorunu olan cerrah’ ta ‘şaşkınlık’ ve ‘öfke’; ‘Kemik iliği’ inde ise ‘suçluluk’ ve ‘ümit’, en yoğun hissedilen üç duygu arasında bulunmaktadır.

Senaryolara verilen tüm karar puanları (evet=1, hayır=2) katılımcı bazında toplanarak ortalamaları alınmıştır (puanın yükselmesi katılımcının daha deontolojik (D) yönde, puanın azalması da daha faydacı (F) yönde karar alma eğiliminde olduğunu göstermektedir). Bunun yanı sıra katılımcıların, detayları s.73-74’te açıklanan süreç ayırıştırma yöntemine göre de faydacı (F) ve deontolojik (D) yönde karar alma puanları da hesaplanmıştır.

$F = p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumlu}) - p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz})$

$D = p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz}) / (1-F)$

Süreç ayırıştırma yönteminde; uyumsuz etik ikilem senaryolarında faydacı davranışı ahlaken yanlış olarak nitelendiren katılımcıların, söz konusu senaryoların uyumlu versiyonlarında ilgili davranışı ahlaken doğru olarak değerlendirmeleri beklenmemektedir. Çünkü bahse konu durum senaryoların doğru anlaşılmadığına işaret etmektedir. Araştırmamızda bu şekilde senaryoları yanlış anlayan katılımcıların kaç kişi olduğu da incelenmiştir. İlgili katılımcı sayısının araştırmamızda oransal olarak yüksek olmadığı (klasik senaryolarda senaryo bazında 14 (%3,4)-19 (%4,7) kişi; psikoterapist senaryolarında ise 11(%2,7)-38(%9,3) kişi arasında değiştiği) görülmüştür. Söz konusu katılımcılardan alınan veriler şüpheli olmakla birlikte, ilgili veri sayısının araştırma sonuçlarını etkileyecek derecede yüksek olmaması nedeni ile bahse konu veriler araştırmadan çıkarılmamıştır.

6.3.2. Temel analizler ve bulgular

Psikoterapist senaryolarının katılımcıların duygu durumları üzerindeki etkisini belirleyebilmek için PNDÖ-ilk ve PNDÖ-2'deki; klasik senaryoların etkisini görebilmek için ise PNDÖ-2 ve PNDÖ-son' daki duygular t-testi kullanılarak duygu bazında karşılaştırılmıştır (Tablo 6.37 ve Tablo 6.38).

Tablo 6.37 Psikoterapist Senaryoları- PNDÖ İlk-2 Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ Duygular	PNDÖ İlk M	PNDÖ 2 M	PNDÖ İlk SD	PNDÖ 2 SD	t
Sıkıntılı***	2,47	2,27	1,21	1,1	3,78
Mutsuz*	2,11	2,01	1,07	1,11	2,19
Suçlu***	1,4	1,68	0,79	1	-5,35
Ürkmüş***	1,32	1,45	0,72	0,85	-3,26
Düşmanca	1,32	1,31	0,76	0,75	0,31
Asabi***	2,38	2,04	1,31	1,2	7,32
Utanmış	1,44	1,48	0,85	0,85	-0,92
Sinirli	1,89	1,86	1,15	1,15	0,55
Tedirgin	1,92	1,88	1,15	1,04	0,85
Korkmuş**	1,35	1,45	0,83	1,06	-2,71
İlgili	3,09	3,04	0,88	1,06	1,1
Heyecanlı***	1,98	2,15	1,12	1,11	-3,33
Güçlü***	3	2,84	1,07	1,15	4,29
Hevesli***	2,81	2,61	1,14	1,15	3,74
Gururlu***	2,82	2,52	1,21	1,26	6,36
Uyanık	2,97	2,98	1,01	1,1	-0,28
İlhamlı	2,47	2,46	1,22	1,23	0,3
Kararlı**	3,02	2,88	1,1	1,16	3,12
Dikkatli	3,09	3,08	0,96	1,03	0,11
Aktif***	2,96	2,8	1,11	1,13	3,25

*N= 405, df= 404, *p< ,05, **p< ,01, ***p<= ,001.

Tablo 6.37’de görüldüğü üzere, ölçekte yer alan on negatif duygunun üçü (suçlu, ürkmüş ve korkmuş) anlamlı olarak yükselmiş, üçü de (asabi, sıkıntılı ve mutsuz) anlamlı olarak azalmıştır. On pozitif duygudan ise beşinin (güçlü, hevesli, gururlu, kararlı ve aktif) anlamlı olarak azaldığı, sadece ‘heyecanlı’ duygusunun anlamlı olarak arttığı belirlenmiştir. Çoğunluğu klinik psikolog olmak isteyen katılımcı grubunun, ilgili psikoterapist senaryolarını ilginç bulmuş olabilecekleri, bu nedenle de ‘sıkıntılı’ ve ‘mutsuz’ negatif duygularının azalmış, ‘heyecanlı’ duygusunun ise artmış olabileceği düşünülmüştür.

PNDÖ-2 pozitif puanlarının ($M= 2,74$ $SS= ,81$), PNDÖ-ilk pozitif puanlarına ($M= 2,82$, $SS= ,72$) göre anlamlı olarak düştüğü, ancak PNDÖ-2 negatif puanlarının ($M= 1,74$, $SS= ,66$), PNDÖ-ilk negatif puanlarına ($M= 1,76$, $SS= ,62$) göre anlamlı olarak değişmediği bulunmuştur (sırası ile $t(404)=3,52$, $p < ,001$; $p > ,05$). Söz konusu sonuçlar, kullanılan psikoterapist senaryolarının en azından pozitif duygular için katılımcılarda beklenen duygu değişimini gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Negatif duygulardan üçünün yükselmesine karşın üçünün azalmasının, birbirini dengeleyerek, katılımcıların negatif duygu durumunda anlamlı bir değişiklik meydana gelmemesine yol açmış olması olası gözükmemektedir.

Geleneksel analize göre bulunan ortalama psikoterapist D/F puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları ile PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları ile D/F ortalama puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p > ,05$). Söz konusu durum, psikoterapist grubundan elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermekle birlikte, beklentimizle (hipotez 1) örtüşmemektedir. Senaryoların katılımcıların en azından pozitif duygu durumlarını azaltmış olması, soruların gelişi güzel yanıtlanmadığına işaret etmektedir. Örneklemimizdeki kişi sayısının yeterli oluşu da göz önünde bulundurulduğunda, psikoterapinin etik kuralları ve uygulamaları hakkında yeterli bilgi-deneyim sahibi olmayan katılımcı grubumuzun, mesleki etik kararları verirken daha çok rasyonel akıl yürütme süreçlerinden faydalanmaya çalışmış olmaları düşünülen bir ihtimaldir.

Tablo 6.38 Klasik Senaryolar- PNDÖ 2-Son Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ	PNDÖ 2	PNDÖ Son	PNDÖ 2	PNDÖ Son	t
Duygular	M	M	SD	SD	
Sıkıntılı***	2,26	2,46	1,1	1,16	-3,59
Mutsuz***	2,01	2,22	1,11	1,16	-4,71
Suçlu***	1,68	1,93	1	1,1	-5,36
Ürkmüş***	1,45	1,58	0,84	0,93	-3,48
Düşmanca***	1,31	1,5	0,75	0,88	-5,4
Asabi**	2,03	2,14	1,2	1,27	-2,43
Utanmış*	1,48	1,56	0,85	0,9	-2,13
Sinirli***	1,86	2,02	1,15	1,17	-3,76
Tedirgin	1,88	1,94	1,04	1,08	-1,47
Korkmuş***	1,45	1,58	0,83	0,96	-3,45
İlgili***	3,04	2,69	1,06	1,09	7,58
Heyecanlı***	2,16	1,99	1,12	1,07	3,56
Güçlü***	2,85	2,6	1,15	1,22	6,4
Hevesli***	2,62	2,22	1,15	1,11	8,44
Gururlu***	2,52	2,33	1,26	1,24	4,13
Uyanık***	2,99	2,75	1,11	1,12	5,35
İlhamlı***	2,46	2,24	1,23	1,23	4,63
Kararlı***	2,88	2,62	1,16	1,18	5,98
Dikkatli***	3,09	2,83	1,03	1,09	6,15
Aktif***	2,81	2,55	1,13	1,17	6,32

*N= 406, df= 405, *p< ,05, **p< ,01, ***p<= ,001.

Tablo 6.38’de görüldüğü üzere, ölçekte yer alan on negatif duygunun dokuzu anlamlı olarak yükselmiştir. ‘Tedirgin’ negatif duygusu ise yükselmiş olmakla birlikte,

karşılaştırma sonuçları istatistiksel açıdan anlamlı değildir. On pozitif duygunun tamamının ise anlamlı olarak azaldığı belirlenmiştir.

PNDÖ-son pozitif puanlarının ($M= 2,48$ $SS= ,86$), PNDÖ-2 pozitif puanlarına ($M= 2,74$, $SS=,81$.) göre anlamlı olarak düştüğü, PNDÖ-son negatif puanlarının ($M= 1,89$, $SS= ,73$), PNDÖ-2 negatif puanlarına ($M= 1,74$, $SS= ,66$) göre anlamlı olarak yükseldiği bulunmuştur (sırası ile $t(404)=11,29$, $p< ,001$; $t(404)= -7,15$, $p< ,001$). Söz konusu sonuçlar, kullanılan klasik senaryolarının katılımcılarda beklenen duygu değişimini gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Geleneksel analize göre bulunan ortalama klasik senaryolar D/F puanları ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları ile PNDÖ-2 pozitif ve PNDÖ-2 negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-2 pozitif ve PNDÖ-2 negatif puanları ile D/F ortalama puanları ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (D) ve (F) puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p> ,05$). Söz konusu durum, beklentimizle (hipotez 1) de literatürde değinilen, duygu durum ile ahlaki kararların ilişkili olduğuna dair genel uzlaşa ile de örtüşmemektedir. Buna karşın literatürde halen akılcı ahlaki karar alma akımını savunan ve duygular ile ahlaki kararların ilişkili olmadığını ileri süren az sayıda araştırmacı da mevcuttur (ör.; McAuliffe, 2019).

Araştırma değişkenlerine ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri Tablo 6.39'da, araştırma değerleri arasındaki korelasyonlar ise Tablo 6.40'da sunulmuştur.

Tablo 6.39 Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değerleri

Değişken Adı	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Min.	Max.
CRT Toplam	3,77	1,8	0	7
Makyavelizm	9,49	3,35	4	20
Psikopati	7,90	2,98	4	17
Empatik Düşünce	20,20	4,70	1	28
Perspektif alma	18,12	4,57	1	28
Faydacı özgecilik senaryosu	5,65	3	1	11
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F – klasik senaryolar	1,50	0,33	1	2
(SAY) (F)- klasik senaryolar	0,14	0,24	-0,50	1
(SAY) (D)- klasik senaryolar	0,58	0,35	0	1
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F (psikoterapist senaryoları)	1,42	0,3	1	2
(SAY) (F) (psikoterapist senaryoları)	0,1	0,24	-0,75	1
(SAY) (D) (psikoterapist senaryoları)	0,48	0,33	0	1
Oxford Faydacılık Ölçeği (toplam)	36,22	8,61	9	63
Araçsal Zarar alt ölçeği	14,87	4,70	4	28
Tarafsız İyilik alt ölçeği	21,35	5,55	5	35

*N= 406

Tablo 6.40 Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1-CRT Toplam		,15**	,10*			-,11*				-,13*	,14**			,11*	,10*
2-Makyavelizm			,36***	-,19***	-,16**	-,12*		,18***		-,10*					
3-Psikopati				-,41***	-,23***		-,16**			-,11*					
4-Empatik Düşünce					,43***	,15**	,37***	,11*	,30***		,12*				
5-Perspektif alma						,20***	,26***		,20***						
6-Faydacı özgecilik senaryosu							,22***		,11*	,13**					
7-Tarafsız İyilik								,41***	,87***	-,10*					-,11*
8-Araçsal Zarar									,81***	-,36***		-,28***	-,11*		-,13*
9-Oxford Faydacılık Toplam										-,26***	0,10*	-,18***	-,11*		-,14*
10-F/D ort. (Geleneksel Yöntem) -Klasik											-,44***	,76***	,24***		,28***
11- (F) Süreç ayırıştırma- Klasik												,18***			
12- (D) Süreç ayırıştırma- Klasik													,23***		,27***
13-F/D ort. (Geleneksel Yöntem) Terapist														-,30***	,86***
14- (F) Süreç ayırıştırma terapist															
15- (D) Süreç ayırıştırma Terapist															

*N= 406, * $p < ,05$, ** $p < ,01$, *** $p < = ,001$, tabloda sadece anlamlı ilişki bulunan sonuçlara yer verilmiştir. Psikoterapist (SAY) (D) puanı olarak karekök dönüşümlü puan, klasik (SAY) (D) puanı için ise lg10 dönüşümlü puan esas alınmıştır.

Her iki senaryo tipinde de geleneksel yöntemle göre hesaplanan F/D ortalama puanı, süreç ayırıştırma yöntemi (SAY) ile hesaplanan (F) puanı ile negatif, (D) puanı ile ise pozitif korelasyon göstermiştir. Psikoterapist senaryolarında, (SAY) (F) ve (D) puanları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Söz konusu durum ilgili literatür sonuçları ile uyumludur (Conway & Gawronsky, 2013). Buna karşın ilgili literatür bulguları ile uyumsuz olarak, klasik senaryolardaki (SAY) (F) ve (D) puanları arasında düşük pozitif korelasyon tespit edilmiştir.

Duygusal empati (EC), sadece klasik senaryolarında SAY (F) karar alma eğilimi ile düşük pozitif korelasyon göstermiştir. Söz konusu sonuç, her iki senaryo tipinde de duygusal empatinin hem geleneksel analizde hem de süreç ayırıştırma analizinde, deontolojik karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermesine, (SAY) (F) eğilimi ile de aralarında anlamlı bir ilişki bulunmamasına ilişkin beklentilerimiz (hipotez 4, hipotez 8) ve ilgili literatür bulguları (ör., Choe ve Min, 2011; Conway & Gawronsky, 2013; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) ile uyumsuzdur. İlgili bulgu, duyguların ağır bastığı 1. tip zihinsel süreçler ile deontolojik karar alma eğiliminin, mantığın ve analitik düşüncenin hâkim olduğu 2. tip zihinsel süreçler ile de faydacı karar alma eğiliminin ilişkili olduğunu ileri süren İkili İşlem Modeli (Green ve ark., 2001) ile de örtüşmemektedir.

Bilişsel empati (PT) puanları ise her iki senaryo tipinde de ne geleneksel analiz ne de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma eğilimleri ile anlamlı bir korelasyon göstermiştir. İlgili sonuç, bilişsel empati ile gerek geleneksel analizdeki deontolojik eğilimler gerekse (SAY) (D) eğilimler arasında pozitif korelasyon bulan Conway ve Gawronsky (2013) ün araştırma sonuçları ile örtüşmemekle birlikte; literatürde ağırlıklı olarak empati eğiliminin salt duygusal empati üzerinden ölçümlendiği (ör.; Choe ve Min, 2011; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) görülmektedir.

Derin Düşünme Testi (CRT) sonuçları, klasik senaryolarda hem geleneksel yöntemle hesaplanan faydacılık eğilimi, hem de SAY (F) karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiş, ancak SAY (D) karar alma eğilimi ile arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Psikoterapist senaryolarında da analitik düşünme ile (SAY) (F) puanları arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Söz konusu durum, hem analitik düşünme ile (SAY) (F) karar alma eğilimi arasındaki ilişkiye dair beklentimiz (hipotez 10), hem de ilgili literatür bulguları (ör.; Conway ve Gawronsky, 2013; Patil ve ark., 2020) ile uyumludur. Buna karşın beklentimize ve ilgili literatür bulgularına aykırı olarak psikoterapist

senaryolarındaki (SAY) (D) puanları ile analitik düşünme eğilimi arasında da pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Psikoterapist senaryolarında analitik düşünme eğilimi ile geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bahse konu sonuç beklentimizle (hipotez 10) örtüşmemektedir. Literatürde ise geleneksel analiz yöntemi ile yapılan araştırmaların çoğunda (ör.; Lee & Gino, 2015; Li ve ark., 2018; Paxton ve ark., 2012) analitik düşünme eğilimi ile faydacı karar alma arasında pozitif korelasyon bulunmuştur. Bununla birlikte, araştırmamıza paralel şekilde söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulamayan az sayıda araştırma da bulunmaktadır (ör., Royzman ve ark., 2015).

Klasik senaryolar geleneksel analizinde hem psikopatik, hem de makyavelist kişilik eğilimleri faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiştir. Bu sonuç hem beklentimiz ile (hipotez 11), hem de ilgili literatür bulguları (ör.; Bartels & Pizarro, 2011; Glen ve ark., 2010; Koenings ve ark., 2011) ile uyumludur. Buna karşın psikoterapist senaryoları geleneksel analizinde, psikopatik ve makyavelist kişilik eğilimleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Her iki senaryo tipindeki süreç ayrıştırma analizlerinde ise, psikopatik ve makyavelist kişilik eğilimleri ile faydacı ve deontolojik karar alma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İlgili bulgular beklentimiz (hipotez 12) ile de literatür bulguları (Conway ve ark., 2018) ile de örtüşmemektedir. Conway ve ark. (2018) in araştırmasında Makyavelizm değişkenine yer verilmemiştir. Süreç ayrıştırma yöntemi ile yapılan araştırma sayısı oldukça kısıtlı olduğundan, makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma ilişkisini bu yöntemi kullanarak araştıran farklı araştırmaların da yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

Faydacı özgecilik eğilimi klasik senaryolardaki geleneksel analizde, beklentimize ve Kahane ve ark., (2015) bulgularına paralel olarak faydacı karar alma eğilimi ile negatif korelasyon göstermiştir. Buna karşın süreç ayrıştırma yöntemi ile yapılan analizde, faydacı özgecilik eğilimi ile faydacı karar alma arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu durum gerek bizim gerekse Conway ve ark., (2018) in beklentileri ile örtüşmemekle birlikte, ilgili araştırmacıların bulguları ile uyumludur. Psikoterapist senaryolarında ise beklentimizin aksine ne geleneksel analizde ne de süreç ayrıştırma analizinde faydacı özgecilik eğilimi ile faydacı/deontolojik karar alma puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilebilmiştir. Bahse konu tutarsızlığın nedenlerinin ortaya

çıkarabilmek için süreç ayırıştırma yöntemi kullanılarak yapılacak daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Geleneksel analizdeki D/F eğilimleri ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) sonuçları ile empatik düşünce, Makyavelizm, psikopati, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimleri arasında tespit edilen az sayıda korelasyonun hepsinin de ,20'den düşük olması nedeni ile regresyon analizlerinin raporlanmasına gerek görülmemiştir (ilgili değişkenler ile ilişkili regresyon analizlerinde *adjusted R²* <= %3,1 ve her bir yordayıcı değişkenin yordanan değişken varyansını açıklama oranı <= %2 olarak gerçekleşmiştir). Söz konusu deontolojik/faydacı karar alma eğilimleri ile Oxford Faydacılık Ölçeği ve alt ölçekleri arasındaki ilişkiler ise bir sonraki bölümde yorumlanmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik katsayıları Tablo 6.41'de sunulmuştur.

Tablo 6. 41 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Düzeyleri

Ölçek Adı	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Makyavelizm Alt Ölçeği	0,75	4
Psikopati Alt Ölçeği	0,62	4
CRT	0,69	7
Empatik Düşünce	0,75	7
Perspektif alma	0,71	7
Oxford Faydacılık Ölçeği (toplam)	0,74	9
Araçsal Zarar alt ölçeği	0,70	4
Tarafsız İyilik alt ölçeği	0,66	5

*N= 406

6.3.3. Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin analizler ve bulgular

Ölçek güvenilirliği yeterli düzeyde olarak nitelendirilmiştir ($r = ,74$). Yapılan madde analizi sonuçları, herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılmasının, ölçek güvenilirliğini arttırmaya hiçbir katkısı olmadığına işaret ettiğinden, dokuz maddeli ölçek yapısının aynen korunmasına karar verilmiştir.

Oxford Faydacılık Ölçeğinin faktör yapısı Temel bileşenler Faktör Analizi ile incelenmiştir. Örneklem yeterliliğini ölçümlemek amacı ile yapılan Kaiser-Meyer-Olkin testi sonucu ,80 ($p < ,001$) olarak bulunmuştur. İlgili sonuç örneklem yeterliliğinin iyi düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Faktör analiz sonuçları eigen değeri ≥ 1 olan iki faktörlü bir yapıyı göstermektedir. Birinci faktörün (Araçsal Zarar) eigen değeri 3,02, ikinci faktörün (Tarafsız İyilik) eigen değeri ise 1,29 dur. Araçsal Zarar toplam varyansın %33,54'ünü, Tarafsız İyilik %14,29'unu, her iki faktörün toplamı ise toplam varyansın %47,83'ünü açıklamaktadır. Faktörlerin eigen değerlerine rotasyonsuz olarak uygulanan scree grafiği de iki faktörlü ölçek yapısını teyit etmektedir. Orijinal ölçek çalışmasında, ölçekte yer alan dokuz maddenin faktör yükleri, ,43-,79 arasında değişirken, uyarlama çalışmamızda ilgili faktör yükleri ,53-,79 arasında değişmektedir. Varimax rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi çalışma sonuçlarımız, orijinal ölçeğin faktör analizi sonuçları ile mükemmel uyum göstermiştir. Varimax rotasyonuna dayalı faktör yapısı Tablo 6.42'de gösterilmiştir.

Tablo 6.42 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu- Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu Varimax Rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi Sonuçları (N= 406)

Madde	Faktör	
	1 (Araçsal Zarar)	2 (Tarafsız İyilik)
6-Masum bir kişiye zarar vermek, eğer başka birçok masum insana yardım etmek için gerekiyse, ahlaki olarak doğrudur	0,7	
7- Eğer tüm insanların refahını ve mutluluğunu sağlamanın tek yolu, kısa ve sınırlı bir süre boyunca politik baskı kullanmaksa, bu durumda politik baskı kullanılmalıdır.	0,54	
8- Eğer yüzlerce insanı öldürecek bir bombanın patlamasını önleyecek bir bilgiyi elde etmek için masum bir kişiye işkence etmek gerekiyse, bunu yapmak kabul edilebilir.	0,79	
9- Daha çok insanın kurtarılmasını sağlayacaksa, bazen yan etki olarak masum insanların ölmesi ahlaki olarak gereklidir.	0,78	
1-Eğer, acil bir durumda başka bir kişinin hayatını kurtarmanın tek yolu kendi bacağına feda etmekse, bu durumda, bu fedakârlığı gerçekleştirmek ahlaki olarak gereklidir		0,61
2-Ahlaki olarak, böbrek yetmezliği olan bir kişiye böbreğimizin birini verme gereği duymamız gerekir çünkü hayatta kalmak için iki böbreğe ihtiyacımız yoktur ve sağlıklı olmak için bir tane böbrek yeterlidir.		0,71
3-Ahlaki açıdan, insanlar gezegen üzerindeki tüm insanların refahını eşit olarak önemsemelidir; onlara fiziksel veya duygusal olarak yakın olan kişilerin refahına özel bir önem vermemelidir.		0,53
4- Birine yardım etmemek, ona aktif olarak zarar vermek kadar yanlıştır		0,58
5-Eğer bağışlayarak birilerine yardım etmesi mümkünse, kişinin gerçekten ihtiyacı olmadığı parasını elinde tutması ahlaki olarak yanlıştır.		0,73
Eigen Değeri	3,02	1,29
Açıklanan Varyans (%)	33,54	14,29
Açıklanan Toplam Varyans (%)	33,54	47,83
Alfa	0,7	0,66

Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçlarımız, Faktör 1 (Araçsal Zarar), Faktör 2 (Tarafsız İyilik) ve iki faktörlü OFÖ için sırası ile $\chi^2 (2)= 12,1, p= ,002, CFI= ,97, SRMR=$

,03, RMSEA= ,11 [.06- .18], AIC= 5.916, BIC= 5.964; χ^2 (5)= 8,52, $p=$,13, CFI= ,99, SRMR= ,02, RMSEA= ,04 [.00- ,09], AIC= 7.677, BIC= 7.737 ve χ^2 (26)= 43,9, $p=$,016, CFI= ,97, SRMR= ,04, RMSEA= ,04 [.02- ,06], AIC= 13.523, BIC= 13.635 olarak gerçekleşmiştir. Sonuçlar, Alt Zarar alt ölçeği RMSEA değeri hariç, hem model uyumu için önerilen değerler ile hem de orijinal çalışmadaki her iki Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçları ile yüksek düzeyde uyumludur. Araçsal Zarar alt boyutunun RMSEA değeri, orta düzey model uyumu için önerilen değer maksimum ,10 iken, ,11 olarak gerçekleşmiştir. Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçlarımızın iki faktörlü modele genel anlamda yeterli düzeyde uyum gösterdiği değerlendirilmiştir.

Ölçeğin birleşen geçerliğine ilişkin yapılan çalışmada, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanı, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçek puanları ile Makyavelizm, psikopati, empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimi, geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puanları (bkz. Tablo 36.40) ve Kahane ve ark., (2018) in orijinal ölçek çalışmasındaki sonuçlar ile karşılaştırılmıştır. Ölçek toplam puanı, orijinal ölçek geliştirme çalışmasına paralel olarak (Kahane ve ark., 2018), her iki alt ölçek ile de yüksek pozitif korelasyon göstermektedir. Alt ölçekler arasında ise çalışmamızda orta düzeyde, orijinal ölçek çalışmasında ise düşük düzeyde ($r=$,14, $p=$,002) pozitif korelasyon bulunmuştur.

Araçsal zarar alt ölçeği; Makyavelizm, empatik düşünce ve her iki senaryo tipinde de geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Araçsal zarar alt ölçeği ile psikopati, perspektif alma, analitik düşünme eğilimi ve faydacı özgecilik arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu sonuçlar, geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi, analitik düşünme eğilimi ve faydacı özgecilik açısından Kahane ve ark. (2018) in çalışma sonuçları ile uyumludur. Kahane ve ark. (2018) araştırmasında ilgili alt ölçek ile psikopati arasında pozitif, empatik düşünce ile arasında ise negatif ilişki bulunmuştur. Psikopati ve empatik düşünce açısından bulgularımız, ilgili literatür verileri ile örtüşmemektedir. Özellikle de empatik düşünce ile Araçsal Zarar alt ölçeği arasında düşük de olsa pozitif ilişki ($r=$,11, $p<$,005) bulunması şaşırtıcı olarak nitelendirilmiştir. Makyavelist eğilimler ve bilişsel empatiye orijinal çalışmada yer verilmemiştir. Makyavelizm psikopati ile, bilişsel empati de duygusal empati ile ilişkili kavramlar oldukları için analizlerimize dâhil edilmiştir.

Tarafsız İyilik alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak empatik düşünce, perspektif alma ve faydacı özgecilik ile pozitif, psikopati ile ise negatif korelasyon göstermiştir. İlgili alt ölçek ile Makyavelizm, analitik düşünme eğilimi ve psikoterapist senaryolarında geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Klasik senaryolarda geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi ile ilgili alt ölçek arasında ise pozitif ilişki bulunmuştur. Kahane ve ark. (2018), araştırmalarında, bizimle aynı yöndeki beklentilerinin ve geçmiş araştırma sonuçlarının (Kahane ve ark., 2015) aksine Tarafsız İyilik alt ölçeğinde yüksek puan alan katılımcılar, etik ikilem senaryolarında da daha yüksek oranda faydacı yönde karar almışlardır ($r=-,21, p< ,001$). Kahane ve ark. (2018), söz konusu durumun, çalışmaya konu senaryolarda eylemi gerçekleştirecek olan kişi 3. tekil şahısten, geçmiş çalışmalarında kullanılan senaryolarda eylemi gerçekleştirecek kişinin 1. tekil şahıs olmasından kaynaklanmış olabileceğine işaret etmişlerdir. Araştırmamızda kullanılan senaryolar da eylemi gerçekleştirecek kişiler 1. tekil şahıs olacak şekilde kaleme alınmıştır. Kahane ve ark (2018) in bahse konu yorumu, psikoterapist senaryolarındaki faydacı eğilimler ile Tarafsız İyilik alt ölçeği arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasını açıklamakla birlikte, klasik senaryolardaki faydacılık eğilimine ilişkin ilgili bulguları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Empatik düşünce, analitik düşünme ve faydacı özgecilik eğilimine ilişkin bulgularımız, orijinal ölçek çalışması ile uyumludur. Orijinal ölçek çalışmasında araştırmacılar, ilgili alt ölçek skorları ile psikopati arasında ya anlamlı bir ilişki bulunmayacağını ya da söz konusu değişkenler arasında negatif bir ilişki tespit edileceğini varsaymışlar ve korelasyon analizi sonucunda bu iki değişken arasında ilişki bulamamışlardır. Dolayısı ile psikopati eğilimine ilişkin analiz sonucumuz Kahane ve ark. (2018) in beklentileri ile uyumludur.

Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları da orijinal ölçek çalışma sonuçlarına uygun olarak empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik ve her iki senaryo tipinde de geleneksel yöntem hesaplanan (F) puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Ölçek toplam puanları ile Makyavelizm, psikopati ve analitik düşünme eğilimi arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasının birleşen geçerlik çalışma sonuçlarının genel olarak orijinal ölçek geçerlik sonuçları ile uyumlu olduğu ve uyarlama

çalışmamızda ölçeğin psikometrik yeterliliğine ilişkin beklentilerin karşılandığı görülmüştür.

Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçekleri ile her iki senaryo tipinde de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) puanları arasındaki korelasyonlar da incelenmiştir (bkz. Tablo 6.40). Araçsal zarar alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak her iki senaryo tipinde de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanları ile de negatif korelasyon göstermiştir. Buna karşın ilgili alt ölçeğin her iki senaryo tipinde de (SAY) (F) eğilimleri ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmayışı, aralarında pozitif bir korelasyon bulunmasına ilişkin beklentimiz ile örtüşmemektedir. Tarafsız İyilik alt ölçeği ile ise sadece psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) eğilimi arasında negatif ilişki bulunmuştur. Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları ise beklentimize uygun olarak, klasik senaryolarda süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif, deontoloji puanları ile de negatif korelasyon göstermiştir. Psikoterapist senaryolarında ise bahse konu ölçek puanları (SAY) (D) eğilimi ile negatif korelasyon göstermesine karşın (SAY) (F) eğilimi ile aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Söz konusu bulgular, süreç ayırıştırma yönteminin sadece klasik senaryolarda ve genel anlamda faydacılık eğilimini ortaya koyabildiğine, ancak faydacılığın alt boyutlarını kapsamada yetersiz kaldığına ilişkin soru işaretleri oluşturmaktadır. İlgili soru işaretlerinin ortadan kaldırılabilmesi için gelecekte Oxford Faydacılık Ölçeği ile süreç ayırıştırma yönteminin bir arada kullanıldığı farklı araştırmaların da yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Klasik senaryolar özelinde gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon analizinde, Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanına ilişkin toplam varyansın %12,3'ünü açıkladığı, $F(1,402) = 57,75, p < ,001, adjusted R^2 = ,123$ ve Araçsal Zarar alt ölçeğinin (SAY) (D) puanını anlamlı olarak yordayabildiği bulunmuştur ($\beta = -,35, t(403) = -7,6, p < ,001, 95\% CI [-0,034- -0,020]$). Süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanı ile OFÖ alt ölçekleri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Psikoterapist senaryoları için yapılan standart basit doğrusal regresyon analizinde, Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanına ilişkin toplam varyansın ancak %1,2'sini açıkladığı görülmüştür. Bu nedenle detaylı

raporlama yapılmasına gerek görülmemiştir. İlgili alt ölçek ile süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Psikoloji lisans öğrencileri grubunda psikoterapist senaryoları özelinde, araştırmamıza konu kişilik eğilimleri (duygusal empati, bilişsel empati, faydacı özgecilik, Makyavelizm, psikopati ve analitik düşünme) ile ne geleneksel yöntem ile ne de süreç ayırıştırma metodu ile hesaplanan faydacı /deontolojik karar alma puanları arasında (iki istisna dışında) anlamlı bir ilişki tespit edilebilmiştir. Söz konusu durum, beklentilerimizle de ilgili literatür bulguları ile de örtüşmemektedir. Katılımcıların duygu durumlarının her iki senaryo tipinde de beklentilerimize paralel olarak değişmiş olması, Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin psikometrik verilerin güvenilirlik-geçerlik beklentilerimizi karşılaması ve ilgili kişilik eğilimlerinin kendi aralarında tespit edilen ilişkilerin (örneğin; Makyavelizm ve psikopatinin kendi aralarında pozitif, duygusal empati ile negatif korelasyon göstermesi gibi) literatür ile uyumlu olması, katılımcıların araştırma sorularımızı gelişmiş güzel yanıtlamadıklarına işaret etmektedir. Bu kapsamda ilgili katılımcı grubunda psikoterapist etik ikilem senaryolarına ilişkin olarak gelecekte, sorumluluk (conscientiousness), duygusal kontrol vb. farklı kişilik eğilimleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasındaki ilişkileri inceleyen farklı araştırmalar yapılmasının faydalı olabileceği düşünülmüştür.

6.4. Grupların Karşılaştırılmasına İlişkin Analizler

Psikoterapist, psikoloji lisans öğrencileri ve alan dışı gruplarının verileri, tekli ve çoklu uç değer analizleri sonucunda, uç değerlerden arındırılmış halleri ile birleştirilerek hipotezlerimize konu değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalarda, karekök ve/veya lg10 dönüşümü yapılmış olan değişkenlerin, ilgili dönüşüm işlemleri öncesindeki değerleri esas alınmıştır. Normal dağılıma uyan değişkenler için karşılaştırmalar tek yönlü varyans analizi, normal dağılıma uymayan değişkenler (klasik senaryolarda geleneksel yöntem ile hesaplanmış D/F ve (SAY) (D) puanları, psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) puanları) için ise ilgili parametrik olmayan testler kullanılarak yapılmıştır. Psikoloji lisans öğrencilerinin, diğer iki grup ile olan ortalama yaş farkı göz önünde bulundurularak, ‘yaş’ değişkeni kovaryant olarak değerlendirilmiş ve tek yönlü varyans analizi ile yapılan karşılaştırmalarda, ilgili değişkenin etkisi ANCOVA analizleri ile ayrıca kontrol edilmiştir.

Duygusal empati, bilişsel empati, Makyavelizm ve psikopati eğilimlerinin gruplar arası farklılık gösterip göstermediği, tek yönlü ANOVA analizi ile test edilmiştir. Levene

testi sonuçları, gruplar arası varyansın homojenliğine ilişkin varsayımı, duygusal empati ve bilişsel empati değişkenleri için teyit etmiştir ($p > ,05$). Levene test sonuçlarına göre, Makyavelizm ve psikopati değişkenleri açısından gruplar arası varyanslar homojen değildir ($p \leq ,001$).

Grup türünün duygusal empati üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur, $F(2,950) = 3,70$ $p < ,05$, $\eta^2 = ,008$. Bonferroni post-hoc karşılaştırması, psikoterapist grubunun duygusal empati düzeyinin ($M = 20,77$, $SS = 4,39$) diğer iki gruptan anlamlı olarak farklılaşmadığını, sadece alan dışı grubun duygusal empati düzeyinin ($M = 21,07$, $SS = 4,35$), psikoloji lisans öğrencileri grubununkinden ($M = 20,20$, $SS = 4,70$) anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermiştir. Tek yönlü ANCOVA analizi ile yaş kovaryansının etkisi kontrol edildiğinde ise, grup türünün duygusal empati üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır, $F(2,948) = ,27$, $p > ,76$. Yani, gruplar arası duygusal empati düzeyine ilişkin farklılık büyük ölçüde yaştan kaynaklanmaktadır.

Grup türünün bilişsel empati üzerindeki etkisi ise istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır, $p > ,05$. Bilişsel empati düzeyleri açısından psikoterapist grubu ($M = 18,94$, $SS = 3,89$), psikoloji lisans öğrencileri grubu ($M = 18,12$, $SS = 4,57$) ve alan dışı grup ($M = 18,31$, $SS = 4,34$) arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Yaş kovaryansı ile bilişsel empati düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığından ($p > ,05$) Tek yönlü ANCOVA analizi yapılmamıştır.

Söz konusu bulgular, psikoloji lisans öğrencileri grubunun empati eğiliminin psikoterapist grubundan düşük, alan dışı gruptan ise daha yüksek olacağına ilişkin beklentimiz ile de psikoterapistlerin empati eğiliminin meslek dışı gruplardan daha yüksek olduğunu gösteren literatür bulguları (ör.; Hassenstab ve ark. 2007; Machado ve ark., 1999) ile de örtüşmemektedir. Ülkemizde gençlerin meslek seçimi üzerine yapılan araştırmalar; kişinin meslek seçiminde kişilik özellikleri, ilgi ve değerlerinin yanı sıra, iş bulma imkânı, mesleğin maddi ve statü/saygınlık açısından getirileri, ailenin beklenti ve istekleri (Kıyak, 2006), bağımsız çalışma isteği (Arslan, 2002), ailenin sosyo-ekonomik durumu (Yelken, 2008), üniversite sınavından alınan puan (Baltacı & Üngören, 2010) gibi çok sayıda faktörün etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu kriterlerin öncelik sırası ise araştırmanın yapıldığı örnekleme göre değişkenlik göstermektedir (Aydemir, 2018). İlgili bulgularımız bu kapsamda ele alındığında, araştırmamızdaki psikoterapist grubunun empati düzeyinin psikoloji lisans öğrencileri ve alan dışı gruba göre farklılık

göstermemesinin, ülkemizdeki meslek seçimini etkileyen kriterlerin çeşitliliği ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür.

Grup türünün Makyavelizm üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur, $F(2,950)= 34,24$, $p < ,001$, $\eta^2 = ,07$. Dunnet's T3 post-hoc karşılaştırması, Makyavelizm eğilimi açısından psikoterapist grubu ($M= 8,10$, $SS= 2,76$) ile alan dışı grup ($M= 7,66$, $SS= 3,14$) arasında anlamlı bir fark bulunmadığını, ancak psikoloji lisans öğrencileri grubunun ($M= 9,49$, $SS= 3,35$) Makyavelist eğilimlerinin diğer iki gruptan da anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermiştir. Grup türünün psikopati üzerindeki etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur, $F(2,950)= 13,93$, $p < ,001$, $\eta^2 = ,03$. Dunnet's T3 post-hoc karşılaştırması, psikopati eğilimi açısından psikoterapist grubu ($M= 6,77$, $SS= 2,23$) ile alan dışı grup ($M= 7,10$, $SS= 2,60$) arasında anlamlı bir fark bulunmadığını, ancak psikoloji lisans öğrencileri grubunun ($M= 7,90$, $SS= 2,98$) psikopatik eğilimlerinin diğer iki gruptan da anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Tek yönlü ANCOVA analizi ile yaş kovaryansının etkisi kontrol edildiğinde de Makyavelizm ve psikopati değişkenlerine ilişkin sonuçlarda herhangi bir değişiklik olmamıştır. Makyavelizm değişkeni için; $F(2,948)= 10,29$, $p < ,001$, $\eta^2 = ,02$, düzeltilmiş ortalamalar; psikoterapist grubu ($M= 8,11$, $SS= ,24$), alan dışı grup ($M= 7,75$, $SS= ,23$), öğrenci grubu ($M= 9,41$, $SS= ,22$) olarak gerçekleşmiştir. Hangi grupların birbirinden anlamlı olarak farklılaştığını tespit etmeye ilişkin yapılan ikili ANCOVA analiz sonuçları, ilgili tek yönlü ANOVA sonuçları ile uyumludur. Psikopati değişkeni için; $F(2,948)= 8,48$, $p < ,001$, $\eta^2 = ,02$, düzeltilmiş ortalamalar; psikoterapist grubu ($M= 6,77$, $SS= ,20$), alan dışı grup ($M= 7,05$, $SS= ,20$), öğrenci grubu ($M= 7,95$, $SS= ,19$) olarak gerçekleşmiştir. Hangi grupların birbirinden anlamlı olarak farklılaştığını tespit etmeye ilişkin yapılan ikili ANCOVA analiz sonuçları, ilgili tek yönlü ANOVA sonuçları ile uyumludur.

Söz konusu sonuçlar, psikoterapist grubunun Makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimlerinin diğer iki gruptan daha düşük olacağına ilişkin beklentimiz ile ancak kısmen örtüşmektedir. Psikoterapist grubu ile diğer meslek sahiplerinin bulunduğu alan dışı grubun söz konusu iki kişilik eğilimi bazında farklılaşmamış olmasında, empati eğilimindekine benzer şekilde, meslek seçiminde kişilik eğilimlerin yanı sıra çok sayıda başka etmenin ön plana çıkmasının payı olabileceği düşünülmüştür.

Gruplar arası faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri, klasik senaryolarda geleneksel yöntem ile hesaplanmış D/F ve (SAY) (D) puanları ile psikoterapist

senaryolarındaki (SAY) (D) puan dağılımlarının normal dağılıma uymaması nedeni ile Kruskal Wallis testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Kruskal Wallis testi, klasik senaryolarda geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F, (SAY) (F) ve (SAY) (D) puanları açısından araştırma gruplarının birbirinden farklılaştığını (sırası ile; $\chi^2(2)= 10,55$, iki uçlu $p= ,005$; $\chi^2(2)= 20,66$, iki uçlu $p< ,001$, $\chi^2(1)= 23,99$, iki uçlu $p< ,001$) göstermiştir. İlgili test sonuçları, psikoterapist senaryolarında ise psikoterapist grubunun geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F ve (SAY) (D) puanlarının psikoloji lisans öğrencileri grubundan yüksek olduğunu (sırası ile, $\chi^2(1)= 57,95$, iki uçlu $p< ,001$, $\chi^2(2)= 69,08$, iki uçlu $p< ,001$), (SAY) (F) puanlarına ilişkin olarak da ilgili gruplar arasında fark bulunmadığını, $\chi^2(1)= 3,40$, iki uçlu $p= ,065$, ortaya koymuştur. Karşılaştırmaya konu değişkenlerin gruplar bazındaki ortalama, standart sapma ve ortalama sıra değerleri Tablo 6.43'te gösterilmiştir.

Tablo 6.43 Araştırma Değişkenlerinin Karşılaştırma Grubu Bazında Ortalama, Standart Sapma ve Ortalama Sıra Değerleri

Değişken Adı	Psikoterapist Grubu			Psikoloji Lisans Öğrencileri Grubu			Alan Dışı Grup		
	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Ortalama Sıra Değeri	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Ortalama Sıra Değeri	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Ortalama Sıra Değeri
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F -klasik	1,51	0,34	505,65	1,5	0,33	496,7	1,43	0,32	441,67
(SAY) (F)-klasik	0,25	0,27	551	0,14	0,24	445,46	0,17	0,24	474,83
(SAY) (D)-klasik	0,68	0,37	552,41	0,58	0,35	473,11	0,52	0,37	431,7
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F - Psikoterapist	1,63	0,27	369,67	1,42	0,31	257,09			
(SAY) (F)-psikoterapist	0,13	0,2	308,69	0,1	0,25	382,64			
(SAY) (D)-psikoterapist	0,73	0,28	376,01	0,48	0,33	251,94			

*Psikoterapist $N= 177$, Psikoloji lisans öğrencileri $N= 406$, Alan dışı $N= 370$, toplam $N= 953$.

Klasik senaryolardaki faydacı ve deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin olarak hangi gruplar arasında fark olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U Testi yapılmıştır. İlgili test sonuçları, geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F puanlarının psikoloji lisans öğrencileri ve psikoterapist grupları arasında farklılaşmadığını ($p= ,70$), alan dışı grubun puanlarının hem psikoterapist, hem de psikoloji lisans öğrencileri grubunun puanlarından düşük olduğunu (sırası ile $U(n_1 = 370, n_2 = 177) = 28369$, iki uçlu $p= ,01$; $U(n_1 = 370, n_2 = 406) = 66.415$, iki uçlu $p= ,004$); (SAY) (F) puanlarının psikoloji lisans öğrencileri ve alan dışı grup arasında farklılaşmadığını ($p= ,11$), psikoterapist grubunun puanlarının hem alan

dışı, hem de psikoloji lisans öğrencileri grubunun puanlarından yüksek olduğunu (sırası ile $U(n_1 = 177, n_2 = 370) = 27.435,500$, iki uçlu $p = ,001$; $U(n_1 = 177, n_2 = 405) = 27.965$, iki uçlu $p < ,001$); üç grubun (SAY) (D) puanlarının da birbirinden farklılaştığını, psikoterapist grubunun en yüksek (sırası ile $U(n_1 = 172, n_2 = 366) = 23.623,500$, iki uçlu $p < ,001$; $U(n_1 = 172, n_2 = 404) = 28.680$, iki uçlu $p = ,001$), alan dışı grubun da en düşük (sırası ile $U(n_1 = 366, n_2 = 172) = 23.623,500$, iki uçlu $p < ,001$; $U(n_1 = 366, n_2 = 404) = 67.217,500$, iki uçlu $p = ,03$) deontoloji eğilimini gösterdiğini ortaya koymuştur.

Bazı araştırmacılar, parametrik olmayan testlerin istatistiki gücünün parametrik testlere göre daha düşük olması nedeni ile parametrik olmayan testler ile yapılan analizlerin parametrik testler ile tekrarlanarak sonuçların uyumunun karşılaştırılmasını önermektedir (Howitt & Cramer, 2014). Bu kapsamda, Kruskal Wallis testi ile yapılan analizler tek yönlü ANOVA analizi ile tekrarlanmış ve tüm sonuçların örtüştüğü görülmüştür. Tek yönlü ANCOVA analizi ile yaş kovaryansının etkisi kontrol altına alındığında da tek yönlü ANOVA analizi sonuçlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Bahse konu analizlere ek olarak, TPD Etik İlkeler Kılavuzunu okuyan psikoterapistler ile ilgili kılavuzu okumayan psikoloji lisans öğrencilerinin hem geleneksel hem de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar alma puanları bağımsız gruplar t test analizi ile karşılaştırılmıştır. İlgili analiz sonuçları, iki grubun her iki hesaplama yöntemine (geleneksel ve süreç ayırıştırma) göre de deontolojik karar alma puanlarının birbirinden anlamlı olarak farklılaştığını (sırası ile $t(421)=6,59$, $p < ,001$; $t(419)= 7,78$, $p < ,001$); psikoterapist grubunun hem geleneksel yöntem ile ($M= 1,65$, $SS= ,26$), hem de süreç ayırıştırma yöntemi ile ($M= ,75$, $SS= ,26$) hesaplanan deontolojik karar alma puanlarının psikoloji lisans öğrencilerinininkinden (sırası ile $M= 1,44$, $SS= ,32$; $M= ,49$, $SS= ,34$) daha yüksek olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, psikoterapi etiği dersini alan psikoterapistlerin, her iki yöntemle göre hesaplanan deontolojik karar alma puanları, ilgili dersi almamış olan psikoloji lisans öğrencilerinininki ile bağımsız gruplar t testi kullanılarak karşılaştırılmıştır. Söz konusu analiz sonuçları, iki grubun her iki hesaplama yöntemine (geleneksel ve süreç ayırıştırma) göre de deontolojik karar alma puanlarının birbirinden anlamlı olarak farklılaştığını (sırası ile $t(457)=5,64$, $p < ,001$; $t(455)= 6,94$, $p < ,001$); psikoterapist grubunun hem geleneksel yöntem ile ($M= 1,61$, $SS= ,27$), hem de süreç ayırıştırma yöntemi ile ($M= ,72$, $SS= ,28$) hesaplanan deontolojik karar alma puanlarının

psikoloji lisans öğrencilerinininkinden (sırası ile $M= 1,44$, $SS= ,32$; $M= ,50$, $SS= ,34$) daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Klasik senaryolarda gruplar arası faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin gerçekleştirilen analizlerin sonuçları, psikoterapist grubunun süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan hem faydacı hem de deontolojik karar alma eğilimlerinin diğer iki gruptan yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu durum, hem süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (D) ve (F) eğilimlerinin birbirlerinden bağımsız faktörler olduğunu teyit eder niteliktedir, hem de psikoterapist grubunun etik duyarlılığının diğer iki araştırma grubundan daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Süreç ayırıştırma analizinde, psikoloji lisans öğrencileri grubu, faydacı karar alma eğilimi açısından alan dışı gruptan farklılaşmamış, ancak alan dışı gruba göre daha yüksek deontolojik karar alma eğilimi göstermiştir. Geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F puanları açısından ise psikoterapist grubu ile psikoloji lisans öğrencileri grubu, alan dışı gruba göre daha yüksek deontolojik karar alma eğilimi göstermişler, ancak söz konusu iki grubun deontolojik/faydacı karar alma eğilimleri kendi aralarında farklılaşmamıştır. İlgili bulgular, geleneksel ve süreç ayırıştırma analizinde psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimlerinin diğer iki gruptan, psikoloji lisans öğrencilerinin deontolojik karar alma eğilimlerinin ise alan dışı gruptan yüksek olacağına ilişkin beklentilerimizi (Hipotez 3 ve Hipotez 7) büyük ölçüde destekler niteliktedir.

Psikoterapist senaryolarında hem geleneksel hem de süreç ayırıştırma analizinde, beklentimize (Hipotez 2) paralel olarak, psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencilerine göre daha yüksektir. Bunun yanı sıra, TPD etik İlkeler Kılavuzunu okuyan psikoterapistlerin her iki yöntemle göre hesaplanan deontolojik karar alma eğilimleri de ilgili kılavuzu okumayan psikoloji lisans öğrencilerinininkinden yüksektir. Benzer şekilde, psikoterapi etiği dersini almış olan psikoterapistler, söz konusu dersi almayan psikoloji lisans öğrencilerine göre, daha yüksek deontolojik karar alma eğilimi göstermişlerdir. Söz konusu durumun, ilgili senaryolarda deontolojik kararların çerçevesini oluşturan TPD Etik ilkeler Yönetmeliğinin psikoloji öğrencileri tarafından yeterince bilinmemesinden kaynaklandığı değerlendirilmiştir (psikoloji lisans öğrencilerinin %26,8'i TPD Etik İlkeler Yönetmeliğini okuduğunu, %24,6'sı ise psikoterapi etiğine ilişkin eğitim aldığını belirtmiştir. Söz konusu oranlar psikoterapistlerde ise sırası ile %74 ve %89,3'dür). Süreç ayırıştırma analizindeki faydacı karar alma eğilimleri açısından ise

ilgili iki grup farklılaşmamıştır. Geleneksel analizde, psikoterapist grubu ile psikoloji lisans öğrencileri grubunun faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerinin klasik senaryolar özelinde farklılaşmamasına karşın psikoterapist senaryolarında psikoterapist grubunun daha yüksek oranda deontolojik karar verme eğilimi göstermiş olması da psikoterapist senaryolarında deontolojik karar almanın kişisel etik yargılardan çok TPD Etik İlkelerini bilip bilmemek ile bağlantılı olduğuna ilişkin değerlendirmemizi destekler niteliktedir.

6.5. Birleştirilmiş Grup Analizleri

6.5.1. Ön analizler

Üç araştırma grubunun verileri, uç değer analizi yapılmadan önceki ham halleri ile birleştirilmiş, sonrasında ise, araştırmaya konu sürekli değişkenler üzerinden tek değişkenli uç değer analizi yapılarak ilgili değişken skorlarının normal dağılıma uyup uymadığı incelenmiştir. Yapılan analizde, PNDÖ-ilk ve PNDÖ-2 negatif puan dağılımında yatıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis); PNDÖ-ilk negatif puan dağılımında yatıklık; klasik senaryolarda geleneksel yöntemle hesaplanan D/F, (SAY) (D) ve psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) puan dağılımlarında ise basıklık problemi bulunduğu tespit edilmiştir. PNDÖ-ilk, PNDÖ-2 ve PNDÖ-3 negatif ile senaryolardaki (SAY) (D) puan dağılımlarındaki problemler karekök dönüşüm işlemi yapılarak çözümlenmiştir. Psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) ve Klasik senaryolarda geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puan dağılımlarındaki basıklık problemi ise yapılan karekök ve lg10 dönüşüm işlemlerine rağmen giderilememiştir. Yapılan çoklu değişkenli uç değer analizi sonucunda ise 11 katılımcının verileri araştırmadan çıkarılmıştır ($df= 21$, Mahalonobis kesme noktası 46,80, $p= ,001$).

Katılımcıların klasik uyumsuz etik ikilem senaryoları ve psikoterapist uyumsuz etik senaryoları bazındaki faydacı ve deontolojik karar dağılımları analiz edilerek, araştırmada kullanılan ilgili senaryoların katılımcılarda yüksek ikilem yaratıp yaratmadığı kontrol edilmiştir (Tablo 6.44 ve Tablo 6.45). Dağılımlar, literatürdeki genel eğilime paralel olarak katılımcıların faydacı karar seçeneğini ahlaken uygun bulup bulmadıklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplar üzerinden yapılmıştır.

Tablo 6.44 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları
(Ahlaki uygunluk)

Senaryo		Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
No	Senaryo Adı				
3*	Nobel Ödülü	416	43	558	57
4*	Ötanazi	384	39	590	61
5*	Düşman Casusu	623	64	351	36
7*	İlaç	632	65	342	35

*N= 974

Tablo 6.44'de da görüldüğü üzere, dört klasik uyumsuz etik ikilem senaryosu da katılımcılarda yüksek ikilem yaratmıştır.

Tablo 6.45 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar
Dağılımları (Ahlaki uygunluk)

Senaryo		Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
No	Senaryo Adı				
3*	Sorumsuz genital herpes hastası	239	40	355	60
4*	Askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	375	63	219	37
5*	İçki sorunu olan cerrah	340	57	254	43
7*	Kemik iliği	274	46	320	54

*N= 594

Tablo 6.45'te de görüldüğü üzere, dört psikoterapist uyumsuz etik ikilem senaryosu da katılımcılarda yüksek ikilem yaratmıştır. Tablo 6.46 ve 6.47'de ise, sırası ile klasik senaryolar ve psikoterapist senaryolarında, katılımcıların faydacı yönde davranıp davranmayacaklarına ilişkin soruya verdikleri cevapların senaryo bazında dağılımları incelenmiştir.

Tablo 6.46 Klasik Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo		Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
No	Senaryo Adı				
3*	Nobel Ödülü	435	45	539	55
4*	Ötanazi	545	56	429	44
5*	Düşman Casusu	737	76	237	24
7*	İlaç	689	71	285	29

*N= 974

Tablo 6.47 Psikoterapist Uyumsuz Senaryolar Bazında Faydacı /Deontolojik Karar Dağılımları (Davranış)

Senaryo		Evet (Faydacı karar)	Evet %	Hayır (Deontolojik karar)	Hayır %
No	Senaryo Adı				
3*	Sorumsuz genital herpes hastası	246	41	348	59
4*	Askeriyede görevlendirilecek sınır durum kişilik bozukluğu olan danışan	381	64	213	36
5*	İçki sorunu olan cerrah	354	60	240	40
7*	Kemik iliği	364	61	230	39

*N= 594

İlgili senaryolarda katılımcıların ahlaki yargıları ve davranış seçimleri arasındaki çift yönlü (ahlaken doğru bulup yapmayacağını söylemek ya da ahlaken yanlış bulup yapacağını söylemek) tutarsızlıkların nedenlerine ilişkin katılımcı cevaplarının dağılımı, klasik senaryolar için Tablo 6.48 ve 6.49’da, psikoterapist senaryoları için ise Tablo 6.50 ve Tablo 6.51’de verilmiştir.

Tablo 6.48 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)

	Nobel Ödülü		Ötanazi		Düşman Casusu		İlaç	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Birini öldüremem'	60	48,4	15	44,1	19	52,8	3	11,5
'Ceza almamak için'	2	1,6		0,0		0,0		0,0
'Kurban zaten öleceği için'		0,0	1	2,9		0,0		0,0
'Çoğunluğun menfaati için'	2	1,6		0,0		0,0		0,0
'Kurbanın acı çekmemesi için'		0,0	2	5,9		0,0		0,0
' Zorunluluk, başka çözüm yok'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Mantıklı olan bu'	3	2,4	1	2,9		0,0	1	3,8
'İş ahlakı, sorumluluk, savaş şartları'		0,0	2	5,9		0,0		0,0
Diğer		0,0	1	2,9	2	5,6	2	7,7
Neden belirtmeyen	57	46,0	12	35,3	15	41,7	20	76,9
Toplam	124	100	34	100	36	100	26	100

Tablo 6. 49 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Klasik Senaryolar)

	Nobel Ödülü		Ötanazi		Düşman Casusu		İlaç	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
'Birini öldüremem'	2	1,2	2	0,6		0,0		0,0
'Ceza almamak için'		0,0		0,0		0,0		0,0
'Kurban zaten öleceği için'		0,0	18	5,8	4	1,8	8	6,3
'Çoğunluğun menfaati için'	85	52,1	92	29,9	114	51,1	61	47,7
'Kurbanın acı çekmemesi için'		0,0	20	6,5	2	0,9		0,0
' Zorunluluk, başka çözüm yok'	5	3,1	23	7,5	11	4,9	1	0,8
'Mantıklı olan bu'		0,0	6	1,9	1	0,4	4	3,1
'İş ahlakı, sorumluluk, savaş şartları'	5	3,1	43	14,0	12	5,4	1	0,8
Diğer		0,0	5	1,6	2	0,9		0,0
Neden belirtmeyen	66	40,5	99	32,1	77	34,5	53	41,4
Toplam	163	100	308	100	223	100	128	100

Tablo 6.48 ve 6.49'da de görüldüğü üzere, bazı senaryolarda katılımcıların yaklaşık üçte biri, bazılarında ise yarıya yakını, söz konusu tutarsızlığa ilişkin herhangi bir neden belirtmemiştir. Belirtilen nedenler arasında, 'ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda' 'birini öldüremem'; 'ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda' ise 'çoğunluğun menfaati için' seçenekleri, beklentimize uygun olarak çoğunluktadır.

Tablo 6.50 Ahlaken Doğru Bulup Yapmayacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları)

	Genital Herpes		Askeriyeye giren borderline danışan		İçki sorunu olan cerrah		Kemik iliği	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
Terapi sürecinin zarar görmemesi için	7	23,3	2	6,25	10	25,6		0,0
Terapistin zarar görmemesi için	1	3,3	2	6,3	2	5,1	1	8,3
Danışanın menfaati/ zarar görmemesi için	3	10,0	7	21,9	2	5,1	2	16,7
'Çoğunluğun menfaati için'		0,0	2	6,3		0,0	1	8,3
Diğer	1	3,3		0,0		0,0	1	8,3
Mantıklı olan bu	1	3,3		0,0		0,0		0,0
Kimse ölmüyor/ o kadar zarar verici değil	2	6,7	1	3,1		0,0		0,0
Gerek yok, zaten ilgililer yapar / benim işim değil		0,0	2	6,25		0,0	1	8,3
Görüşüm zaten dikkate alınmaz		0,0	1	3,1	1	2,6		0,0
Neden belirtmeyen	15	50,0	15	46,9	24	61,5	6	50,0
Toplam	30	100,0	32	100,0	39	100,0	12	100,0

Tablo 6.51 Ahlaken Yanlış Bulup Yapacağını Söyleyen Katılımcıların İlgili Tutarsızlığa İlişkin Nedenlerinin Dağılımı (Psikoterapist Senaryoları)

	Genital Herpes		Askeriyeye giren borderline danışan		İçki sorunu olan cerrah		Kemik iliği	
	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%	Kişi sayısı	%
Terapi sürecinin zarar görmemesi için	1	2,7		0,0		0,0		0,0
Terapistin zarar görmemesi için		0,0		0,0		0,0		0,0
Danışanın menfaati/zarar görmemesi için		0,0	3	7,9	1	1,9	5	4,9
'Çoğunluğun menfaati için'	19	51,4	17	44,7	36	67,9	57	55,9
Diğer	1	2,7	1	2,6	1	1,9	2	2,0
Mantıklı olan bu		0,0		0,0		0,0	3	2,9
Kimse ölmüyor/ o kadar zarar verici değil		0,0		0,0		0,0		0,0
Gerek yok, zaten ilgililer yapar / benim işim değil		0,0		0,0		0,0		0,0
Görüşüm zaten dikkate alınmaz		0,0		0,0		0,0		0,0
Neden belirtmeyen	16	43,2	17	44,7	15	28,3	35	34,3
Toplam	37	100,0	38	100,0	53	100,0	102	100,0

Tablo 6.50 ve 6.51’de de görüldüğü üzere, psikoterapist senaryolarına verilen tutarsız cevaplarda herhangi bir neden belirtmeme eğilimi, klasik senaryolara paraleldir. Belirtilen nedenler arasında, ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda ‘terapi sürecinin zarar görmemesi’ ve/veya ‘danışanın zarar görmemesi’ seçenekleri;

ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda ise ‘çoğunluğun menfaati için’ seçenekleri, beklentimize uygun olarak çoğunluktadır.

Araştırmada kullanılan klasik uyumsuz etik ikilem senaryoları ile psikoterapist uyumsuz etik ikilem senaryolarının oluşturduğu bütünleşmiş duyguların dağılımı sırası ile Tablo 6.52 ve 6.53’de incelenmiştir.

Tablo 6.52 Klasik Senaryoların Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı

Duygular (%)	Senaryo Adı			
	Nobel ödülü	Ötanazi	Düşman casusu	İlaç
Üzüntü	19	43	21	28
Suçluluk	17	18	14	12
Korku	9		4	4
Can sıkıntısı	13	10	16	14
İlgi	2	2	4	4
Gurur	2	2	6	2
Ümit	2	2	6	21
Tiksinti	3	1	3	
Öfke	11	5	11	1
Şaşkınlık	4	3	2	1
Hayal kırıklığı	9	1	2	4
Küçük görme	1			
Utanç	3	4	4	2
Mutluluk	2	1	3	3
Tedirginlik				
Sorumluluk		1	1	
Merak				
Kaygı		4		
İkilem		1	1	1
Çaresizlik	2	1	1	1
Kararlılık				
Olağan karşılama, duygu yok				1
Diğer	1	1	1	1
Boş bırakılan				

*N= 974

Tablo 6.53 Psikoterapist Senaryolarının Uyandırdığı Duyguların Yüzdesel Dağılımı

Duygular (%)	Senaryo Adı			
	Genital Herpes	Askeriyeye giren borderline damışan	İçki sorunu olan cerrah	Kemik iliği
Üzüntü	14	22	14	36
Suçluluk	6	10	9	11
Korku	4	17	13	1
Can sıkıntısı	25	14	16	11
İlgi	7	9	5	5
Gurur		2		2
Ümit	2	8	1	11
Tiksinti	5		1	1
Öfke	7	1	15	5
Şaşkınlık	14	2	11	5
Hayal kırıklığı	3	1	8	3
Küçük görme	2			1
Utanç	2	1	2	3
Mutluluk		2	1	2
Tedirginlik		1	1	
Sorumluluk	1	1	1	
Merak				
Kaygı	2	3	1	
İkilem	2	2		1
Çaresizlik		1		
Kararlılık				
Olağan karşılama, duygu yok	3	2	1	1
Diğer	1	1		1
Boş bırakılan				

*N= 589

Hem klasik hem de psikoterapist senaryolarında, ‘ötanazi’ senaryosu hariç, tek bir duygu bazında öbeklenme olmadığı görülmüştür, ancak hem klasik hem de psikoterapist senaryolarında en yoğun ifade edilen ilk üç duygu toplamının, toplam dağılımın sırası ile %49-%71’ini ve %44-%58’ini oluşturduğu belirlenmiştir. Tüm klasik senaryolarda söz konusu üç duygudan ikisi ‘üzüntü’ ve ‘can sıkıntısı’ olmuştur. Üçüncü en yoğun duygunun ise ‘Nobel ödülü’, ‘Ötanazi’ ve ‘Düşman casusu’ senaryolarında ‘suçluluk’, ‘İlaç’ senaryosunda da ‘ümit’ olduğu belirlenmiştir. Psikoterapist senaryolarında ise ‘can

sıkıntısı' dört senaryonun tümünde, 'üzüntü' 'içki sorunu olan cerrah' senaryosu dışındaki diğer üç senaryoda, en yoğun hissedilen üç duygu arasında yer almıştır. İlgili duygular dışında, 'Genital Herpes' senaryosunda 'şaşkınlık'; 'Askeriyeye giren borderline danışan' senaryosunda 'korku'; 'İçki sorunu olan cerrah' ta 'korku' ve 'öfke'; 'Kemik iliği' inde ise 'suçluluk' ve 'ümit', en yoğun hissedilen üç duygu arasında bulunmaktadır.

Senaryolara verilen tüm karar puanları (evet=1, hayır=2) katılımcı bazında toplanarak ortalamaları alınmıştır (puanın yükselmesi katılımcının daha deontolojik (D) yönde, puanın azalması da daha faydacı (F) yönde karar alma eğiliminde olduğunu göstermektedir). Bunun yanı sıra katılımcıların, detayları s.73-74'te açıklanan süreç ayırıştırma yöntemine göre de faydacı (F) ve deontolojik (D) yönde karar alma puanları da hesaplanmıştır.

$$F= p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumlu}) - p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz})$$

$$D= p(\text{zarar kabul edilemez} / \text{uyumsuz}) / (1-F)$$

Süreç ayırıştırma yönteminde; uyumsuz etik ikilem senaryolarında faydacı davranışı ahlaken yanlış olarak nitelendiren katılımcıların, söz konusu senaryoların uyumlu versiyonlarında ilgili davranışı ahlaken doğru olarak değerlendirmeleri beklenmemektedir. Çünkü bahse konu durum senaryoların doğru anlaşılmadığına işaret etmektedir. Araştırmamızda bu şekilde senaryoları yanlış anlayan katılımcıların kaç kişi olduğu da incelenmiştir. İlgili katılımcı sayısının araştırmamızda oransal olarak yüksek olmadığı (klasik senaryolarda senaryo bazında 16 (%1,6)-52 (%5,3) kişi; psikoterapist senaryolarında ise 19(%3,2)-42(%7,1) kişi arasında değiştiği) görülmüştür. Söz konusu katılımcılardan alınan veriler şüpheli olmakla birlikte, ilgili veri sayısının araştırma sonuçlarını etkileyecek derecede yüksek olmaması nedeni ile bahse konu veriler araştırmadan çıkarılmamıştır.

6.5.2. Temel analizler ve bulgular

Psikoterapist senaryolarının katılımcıların duygu durumları üzerindeki etkisini belirleyebilmek için PNDÖ-ilk ve PNDÖ-2'deki; klasik senaryoların etkisini görebilmek için ise PNDÖ-2 ve PNDÖ-son' daki duygular t-testi kullanarak duygu bazında karşılaştırılmıştır (Tablo 6.54 ve Tablo 6.55).

Tablo 6.54 Psikoterapist Senaryoları- PNDÖ İlk-2 Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ Duygular	PNDÖ1 M		PNDÖ 1	PNDÖ 2	t
		PNDÖ2 M	SD	SD	
Sıkıntılı*	2,35	2,25	1,18	1,06	2,08
Mutsuz	1,99	1,99	1,06	1,09	0,13
Suçlu***	1,37	1,65	0,76	0,96	-6,88
Ürkmüş***	1,31	1,48	0,72	0,85	-5,04
Düşmanca	1,28	1,29	0,71	0,73	-0,67
Asabi***	2,21	1,93	1,26	1,17	7,65
Utanmış*	1,37	1,45	0,81	0,83	-2,5
Sinirli	1,79	1,79	1,11	1,11	-0,14
Tedirgin	1,86	1,88	1,1	1,04	-0,34
Korkmuş***	1,32	1,47	0,78	0,85	-4,61
İlgili*	3,11	3,02	0,89	1,15	2,4
Heyecanlı**	2,01	2,12	1,1	1,09	-2,69
Güçlü***	3,05	2,82	1,04	1,13	7,26
Hevesli***	2,8	2,56	1,13	1,14	5,61
Gururlu***	2,72	2,42	1,2	1,25	7,9
Uyanık	2,97	2,98	1,04	1,1	-0,19
İlhamlı	2,47	2,41	1,22	1,22	1,54
Kararlı***	3,02	2,86	1,09	1,13	4,36
Dikkatli	3,11	3,04	0,96	1,05	1,7
Aktif***	2,96	2,78	1,11	1,13	4,53

*N= 593, df= 174, * $p < ,05$, ** $p < ,01$, *** $p < = ,001$.

Tablo 6.54’de görüldüğü üzere, ölçekte yer alan on negatif duygunun dördü (suçlu, ürkmüş, utanmış ve korkmuş) anlamlı olarak yükselmiş, ikisi de (asabi ve sıkıntılı) anlamlı olarak azalmıştır. On pozitif duygudan ise altısının (ilgili, güçlü, hevesli, gururlu, kararlı ve aktif) anlamlı olarak azaldığı, sadece ‘heyecanlı’ duygusunun anlamlı olarak arttığı belirlenmiştir.

PNDÖ-2 pozitif puanlarının ($M= 2,70$ $SS= ,83$), PNDÖ-ilk pozitif puanlarına ($M= 2,82$, $SS= ,74$) göre anlamlı olarak düştüğü, ancak PNDÖ-2 negatif puanlarının ($M= 1,69$, $SS= ,67$), PNDÖ-ilk negatif puanlarına ($M= 1,72$, $SS= ,64$) göre anlamlı olarak değişmediği bulunmuştur (sırası ile $t(591) =5,88$, $p < ,001$; $t(591)= -1,59$, $p > ,05$). Söz konusu sonuçlar, kullanılan psikoterapist senaryolarının en azından pozitif duygular için katılımcılarda beklenen duygu değişimini gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Negatif duygu toplamında küçük bir yükseliş eğilimi vardır, Negatif duygulardan dördünün yükselmesine karşın ikisinin azalmasının, birbirini dengeleyerek, katılımcıların negatif duygu durumunda anlamlı bir değişiklik meydana gelmemesine yol açmış olması olası gözükmektedir.

Geleneksel analize göre bulunan ortalama psikoterapist D/F puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları ile PNDÖ-ilk pozitif ve PNDÖ-ilk negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-ilk pozitif puanı ile D/F ortalama puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p > ,05$). PNDÖ-ilk negatif puanları ile ise geleneksel yöntem ile hesaplanan F/D ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (D) puanı arasında negatif korelasyon (sırası ile, $r=-,15$, $p < ,001$; $r= -,12$, $p < ,01$) bulunmuştur. Psikoterapist etik ikilemelerinde, katılımcıların negatif duygu durumları arttıkça, geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma puanları artmış ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanları azalmıştır. Katılımcıların psikoterapist senaryolarında deontolojik karar almaları, kararlarının APA/TPD Etik İlkeler Yönetmeliği ile uyumlu olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu yönetmelikler hem danışanları hem de psikoterapistleri korumak ve mesleki uygulamalara etik bir standart getirebilmek amacı ile oluşturulmuştur. Katılımcıların, ilgili yönetmeliklere uyumu rasyonel düşünce süreçleri ile özdeşleştirmelerinin, negatif duyguları arttığında ise rasyonel düşünce sürecinden uzaklaşarak ilgili yönetmeliklerin aksi yönde karar vermiş olmalarının olası olduğu düşünülmüştür.

Tablo 6.55 Klasik Senaryolar- PNDÖ 2-Son Değişimler (Duygu Bazlı)

PNDÖ Duygular	PNDÖ 2		PNDÖ 2 SD	PNDÖ Son		t
	M	M		SD	SD	
Sıkıntılı***	2,25	2,41	1,09	1,13	-4,58	
Mutsuz***	2,00	2,16	1,09	1,15	-5,29	
Suçlu***	1,51	1,76	0,88	1,04	-8,42	
Ürkmüş***	1,40	1,57	0,79	0,93	-6,37	
Düşmanca***	1,26	1,47	0,70	0,88	-8,81	
Asabi	2,02	2,02	1,18	1,22	0,0	
Utanmış**	1,45	1,53	0,83	0,86	-2,79	
Sinirli***	1,77	1,95	1,08	1,16	-6,54	
Tedirgin*	1,85	1,92	1,04	1,08	-2,40	
Korkmuş***	1,40	1,54	0,79	0,94	-5,46	
İlgili***	3,13	2,79	1,00	1,10	11,49	
Heyecanlı	2,14	2,10	1,10	1,09	1,43	
Güçlü***	3,01	2,83	1,09	1,15	7,30	
Hevesli***	2,73	2,33	1,11	1,14	13,03	
Gururlu***	2,70	2,45	1,24	1,22	8,06	
Uyanık***	3,08	2,86	1,04	1,10	8,06	
İlhamlı***	2,57	2,34	1,20	1,21	7,79	
Kararlı***	3,21	2,99	1,03	1,10	7,00	
Dikkatli***	3,05	2,77	1,05	1,11	8,07	
Aktif***	2,99	2,75	1,12	1,18	9,09	

*N= 974, df= 174, *p< ,05, **p< ,01, ***p<= ,001.

Tablo 44b’de görüldüğü üzere, ölçekte yer alan on negatif duygunun. ‘asabi’ hariç, dokuzu anlamlı olarak yükselmiştir. On pozitif duygunun tamamının ise anlamlı olarak azaldığı belirlenmiştir.

PNDÖ-son pozitif puanlarının ($M= 2,63$ $SD= ,26$), PNDÖ-2 pozitif puanlarına ($M= 2,86$, $SS=,28$) göre anlamlı olarak düştüğü, PNDÖ-son negatif puanlarının ($M= 1,83$, $SS= ,75$), PNDÖ-2 negatif puanlarına ($M= 1,69$, $SS= ,65$) göre anlamlı olarak yükseldiği bulunmuştur (sırası ile $t(971)=15,28$, $p< ,001$; $t(971)= -9,18$, $p< ,001$). Söz konusu sonuçlar, kullanılan klasik senaryolarının katılımcılarda beklenen duygu değişimini gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Geleneksel analize göre bulunan ortalama klasik senaryolar D/F puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F) ve (D) puanları ile PNDÖ-2 pozitif ve PNDÖ-2 negatif puanları arasındaki korelasyonlara bakılmıştır. PNDÖ-2 negatif puanları ile D/F ortalama puanları ve süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (D) ve (F) puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır ($p> ,05$). PNDÖ-2 pozitif puanları ile ise sadece (SAY) deontoloji eğilimi arasında düşük negatif ilişki bulunmuştur ($r=-,07$, $p<,05$). Kullandığımız senaryoların katılımcıların pozitif duygu durumlarını azalttığı, negatif duygu durumlarını ise arttırdığı göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların pozitif duygu durumları azaldıkça deontolojik karar alma eğilimlerinin artmış olması beklentilerimiz ile örtüşür niteliktedir. Buna karşın ilgili eğilimin sadece süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar puanları ile sınırlı kalmış olması, aralarındaki korelasyonun düşüklüğü, negatif duygu durum ile hesaplama yönteminden bağımsız olarak faydacı/deontolojik kararlar arasında herhangi bir ilişki bulunamamış olması göz önüne alındığında, genel olarak bulguların ağırlığının duygular ile faydacı/deontolojik kararlar arasında ilişki olmadığına işaret ettiği değerlendirilmiştir. Söz konusu durum, beklentimizle (hipotez 1) de literatürde değinilen, duygu durum ile ahlaki kararların ilişkili olduğuna dair genel uzlaşa ile de örtüşmemektedir. Buna karşın literatürde halen akılcı ahlaki karar alma akımını savunan ve duygular ile ahlaki kararların ilişkili olmadığını ileri süren az sayıda araştırmacı da mevcuttur (ör; McAuliffe, 2019).

Araştırma değişkenlerine ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerleri Tablo 6.56’da sunulmuştur.

Tablo 6.56 Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Minimum ve Maksimum Değerleri

Değişken Adı	Ortalama (M)	Standart Sapma (SS)	Min.	Max.
CRT Toplam	3,99	1,83	0	7
Makyavelizm	8,52	3,28	4	20
Psikopati	7,42	2,84	4	20
Empatik Düşünce	20,65	4,52	1	28
Perspektif alma	18,37	4,37	1	28
Faydacı özgecilik senaryosu	5,07	3	1	11
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F - klasik	1,47	0,33	1	2
(SAY) (F)-klasik	0,17	0,25	-0,5	1
(SAY) (D)-klasik	0,57	0,37	0	1
Geleneksel Yöntemle hesaplanan D/F - Psikoterapist	1,48	0,31	1	1
(SAY) (F)-psikoterapist	0,1	0,23	-0,75	1
(SAY) (D)-psikoterapist	0,56	0,34	0	1
Oxford Faydacılık Ölçeği (toplam)	36,68	9,18	9	63
Aracı Zarar alt ölçeği	14,95	5,23	4	28
Tarafsız Faydacılık alt ölçeği	24,74	5,82	5	35

*N= 974

Araştırma değişkenlerinin arasındaki korelasyonlar incelenmiştir (Tablo 6.57)

Tablo 6.57 Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1-CRT Toplam		,09**	,08*			-,07*				-,09**	,13***			,09*	,11**
2-Makyavelizm			,41***	-,19***	-,16***	-,09**	-,10***	,16***		-,09**		-,09**	-,10*		
3-Psikopati				-,38***	-,21***		-,14***	,13***		-,09**	-,09**	-,14***			
4-Empatik Düşünce					,40***	,15***	,35***		,25***		,08**	,08**			
5-Perspektif alma						,17***	,25***		,18***						
6-Faydacı özgecilik senaryosu							,20***		,10***	,13***		,11***			
7-Tarafsız İyilik								,38***	,85***	-,08*			-,15***		-,15***
8-Araçsal Zarar									,81***	-,44***	,09**	-,41***	-,18***		-,18***
9-Oxford Faydacılık Toplam										-,30***	,09**	-,27***	-,20***		-,20***
10-F/D ort. (Geleneksel Yöntem) -Klasik											-,43***	,86***	,24***		,27***
11- (F) Süreç ayırıştırma- Klasik												-,07*			
12- (D) Süreç ayırıştırma- Klasik													,24***		,28***
13-F/D ort. (Geleneksel Yöntem) Terapist														-,27***	,87***
14- (F) Süreç ayırıştırma terapist															,20***
15- (D) Süreç ayırıştırma Terapist															

*N= 974, * $p < ,05$, ** $p < =,01$, *** $p < =,001$, tabloda sadece anlamlı ilişki bulunan sonuçlara yer verilmiştir.

Her iki senaryo tipinde de geleneksel yönteme göre hesaplanan F/D ortalama puanı, süreç ayrıştırma yöntemi (SAY) ile hesaplanan (F) puanı ile negatif, (D) puanı ile ise pozitif korelasyon göstermiştir. Söz konusu durum ilgili literatür sonuçları ile uyumludur (Conway & Gawronsky, 2013). Buna karşın ilgili literatür bulguları ile uyumsuz olarak, klasik senaryolardaki (SAY) (F) ve (D) puanları arasında düşük negatif korelasyon, psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (F) ve (D) eğilimleri arasında ise düşük pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Duygusal empati (EC), sadece klasik senaryolarında SAY (F) ve (SAY) (D) karar alma eğilimleri ile düşük pozitif korelasyon göstermiştir. Duygusal empati ile (SAY) (D) arasında pozitif ilişki bulunması beklentimiz ile de literatür bulguları (r.; Conway & Gawronsky, 2013) ile de uyumludur. Bununla birlikte, beklentilerimize aykırı olarak, duygusal empatinin aynı zamanda (SAY) faydacılık eğilimi ile düşük de olsa bir pozitif ilişki içinde olması, hem kendi içinde çelişkili bir durumdur, hem de ilgili literatür ile (r.; Conway & Gawronsky, 2013; Greene & ark., 2001) uyumsuzdur. Bilişsel empati (PT) puanları ise her iki senaryo tipinde de ne geleneksel analiz ne de süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma eğilimleri ile anlamlı bir korelasyon göstermiştir. İlgili sonuç, bilişsel empati ile gerek geleneksel analizdeki deontolojik eğilimler, gerekse (SAY) (D) eğilimler arasında pozitif korelasyon bulan Conway ve Gawronsky (2013) n araştırma sonuçları ile örtüşmemekle birlikte; literatürde ağırlıklı olarak empati eğiliminin salt duygusal empati üzerinden ölçümlendiği (r.; Choe ve Min, 2011; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) görülmektedir.

Derin Düşünme Testi (CRT) sonuçları, klasik senaryolarda hem geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi, hem de SAY (F) karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiş, SAY (D) karar alma eğilimi ile ise arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Psikoterapist senaryolarında da analitik düşünme ile (SAY) (F) puanları arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Söz konusu durum, hem analitik düşünme ile (SAY) (F) karar alma eğilimi arasındaki ilişkiye dair beklentimiz (hipotez 10), hem de ilgili literatür bulguları (r.; Conway ve Gawronsky, 2013; Patil ve ark., 2020) ile uyumludur. Buna karşın beklentimize ve ilgili literatür bulgularına aykırı olarak psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) puanları ile analitik düşünme eğilimi arasında da pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Psikoterapist senaryolarında analitik düşünme eğilimi ile geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki

bulunmamıştır. Bahse konu sonuç beklentimizle (hipotez 10) örtüşmemektedir. Literatürde ise geleneksel analiz yöntemi ile yapılan araştırmaların çoğunda (ör.; Lee & Gino, 2015; Li ve ark., 2018; Paxton ve ark., 2012) analitik düşünme eğilimi ile faydacı karar alma arasında pozitif korelasyon bulunmasına karşın araştırma bulgularımıza benzer şekilde, ilgili korelasyonel ilişkiyi bulamayan az sayıda araştırma da vardır (ör., Royzman ve ark., 2015).

Klasik senaryolar geleneksel analizinde hem psikopatik, hem de makyavelist kişilik eğilimleri faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiştir. Bu sonuç hem beklentimiz ile (hipotez 11), hem de ilgili literatür bulguları (ör.; Bartels & Pizarro, 2011; Glen ve ark., 2010; Koenings ve ark., 2011) ile uyumludur. Buna karşın psikoterapist senaryoları geleneksel analizinde, sadece makyavelist kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma eğilimleri arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Klasik senaryolar süreç ayrıştırma analizlerinde, psikopatik kişilik eğilimleri ile hem faydacı hem de deontolojik karar alma arasında negatif ilişki bulunmuştur. Makyavelist kişilik eğilimleri ise sadece deontolojik karar alma ile negatif korelasyon göstermiştir. İlgili bulgular beklentimiz (hipotez 12) ile de literatür bulguları (Conway ve ark., 2018) ile de örtüşmektedir. Conway ve ark. (2018) in araştırmasında Makyavelizm değişkenine yer verilmemiştir. Psikoterapist senaryoları süreç ayrıştırma analizlerinde ise, beklentimize ve Conway ve ark. (2018) araştırma bulgularına aykırı olarak, her iki kişilik eğilimi ile ne faydacı ne de deontolojik kararlar arasında anlamlı bir ilişki bulunabilmiştir. Süreç ayrıştırma yöntemi ile yapılan araştırma sayısı oldukça kısıtlı olduğundan, makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma ilişkisini bu yöntemi kullanarak araştıran farklı araştırmaların da yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür.

Faydacı özgecilik eğilimi klasik senaryo tipindeki geleneksel analizde, beklentimize ve Kahane ve ark., (2015) bulgularına paralel olarak faydacı karar alma eğilimi ile negatif korelasyon göstermiştir. Süreç ayrıştırma yöntemi ile yapılan analizde ise, faydacı özgecilik eğilimi ile sadece deontolojik karar alma arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Psikoterapist senaryolarında ise beklentimizin aksine ne geleneksel analizde ne de süreç ayrıştırma analizinde faydacı özgecilik eğilimi ile faydacı/deontolojik karar alma puanları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilebilmiştir. Söz konusu durum gerek bizim gerekse Conway ve ark., (2018) in beklentileri ile örtüşmemekle birlikte, ilgili araştırmacıların bulguları ile uyumludur. Söz konusu durumun, felsefeciler ile sıradan

insanların faydacı karar alma eğilimleri arasındaki farktan kaynaklanmış olması olasıdır. Bahse konu tutarsızlığın nedenlerinin ortaya çıkarabilmek için süreç ayrıştırma yöntemi kullanılarak yapılacak daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Geleneksel analizdeki D/F eğilimleri ve süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) sonuçları ile empatik düşünce, Makyavelizm, psikopati, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimleri arasında tespit edilen az sayıda korelasyonun hepsinin de ,15'ten düşük olması nedeni ile regresyon analizlerinin raporlanmasına gerek görülmemiştir (ilgili değişkenler ile ilişkili regresyon analizlerinde *adjusted R²* <= %2,7 ve her bir yordayıcı değişkenin yordanan değişken varyansını açıklama oranı <= %1,7 olarak gerçekleşmiştir). Söz konusu deontolojik/faydacı karar alma eğilimleri ile Oxford Faydacılık Ölçeği ve alt ölçekleri arasındaki ilişkiler ise bir sonraki bölümde yorumlanmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik katsayıları Tablo 6.58'de sunulmuştur.

Tablo 6.58 Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Düzeyleri

Ölçek Adı	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Makyavelizm Alt Ölçeği	0,76	4
Psikopati Alt Ölçeği	0,62	4
CRT	0,68	7
Empatik Düşünce	0,75	7
Perspektif alma	0,69	7
Oxford Faydacılık Ölçeği (toplam)	0,76	9
Aracı Zarar alt ölçeği	0,74	4
Tarafsız Faydacılık alt ölçeği	0,7	5

*N= 974

6.5.3. Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin analizler ve bulgular

Ölçek güvenilirliği yeterli düzeyde olarak nitelendirilmiştir ($r = ,76$). Yapılan madde analizi sonuçları, herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılmasının, ölçek güvenilirliğini arttırmaya hiçbir katkısı olmadığına işaret ettiğinden, dokuz maddeli ölçek yapısının aynen korunmasına karar verilmiştir.

Oxford Faydacılık Ölçeğinin faktör yapısı Temel bileşenler Faktör Analizi ile incelenmiştir. Örneklem yeterliliğini ölçümlemek amacı ile yapılan Kaiser-Meyer-Olkin testi sonucu ,81 ($p < ,001$) olarak bulunmuştur. İlgili sonuç örneklem yeterliliğinin çok iyi düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Faktör analiz sonuçları eigen değeri ≥ 1 olan iki faktörlü bir yapıyı göstermektedir. Birinci faktörün (Araçsal Zarar) eigen değeri 3,14, ikinci faktörün (Tarafsız İyilik) eigen değeri ise 1,42 dir. Araçsal Zarar toplam varyansın %34,9'unu, Tarafsız İyilik %15,72'sini, her iki faktörün toplamı ise toplam varyansın %50,63'ünü açıklamaktadır. Faktörlerin eigen değerlerine rotasyonsuz olarak uygulanan scree grafiği de iki faktörlü ölçek yapısını teyit etmektedir.

Orijinal ölçek çalışmasında, ölçekte yer alan dokuz maddenin faktör yükleri, ,43- ,79 arasında değişirken, uyarlama çalışmamızda ilgili faktör yükleri ,55-,80 arasında değişmektedir. Varimax rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi çalışma sonuçlarımız, orijinal ölçeğin faktör analizi sonuçları ile mükemmel uyum göstermiştir. Varimax rotasyonuna dayalı faktör yapısı Tablo 6.59'da, orijinal çalışma ile karşılaştırmalı Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları ise Tablo 6.60'da gösterilmiştir.

Tablo 6.59 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu- Birleştirilmiş Grup Varimax Rotasyonlu Temel bileşenler Faktör Analizi Sonuçları (N= 974)

Madde	Faktör	
	1 (Araçsal Zarar)	2 (Tarafsız İyilik)
6-Masum bir kişiye zarar vermek, eğer başka birçok masum insana yardım etmek için gerekliyse, ahlaki olarak doğrudur	0,76	
7- Eğer tüm insanların refahını ve mutluluğunu sağlamanın tek yolu, kısa ve sınırlı bir süre boyunca politik baskı kullanmaksa, bu durumda politik baskı kullanılmalıdır.	0,59	
8- Eğer yüzlerce insanı öldürecek bir bombanın patlamasını önleyecek bir bilgiyi elde etmek için masum bir kişiye işkence etmek gerekliyse, bunu yapmak kabul edilebilir.	0,8	
9- Daha çok insanın kurtarılmasını sağlayacaksa, bazen yan etki olarak masum insanların ölmesi ahlaki olarak gereklidir.	0,79	
1-Eğer, acil bir durumda başka bir kişinin hayatını kurtarmanın tek yolu kendi bacağına feda etmekse, bu durumda, bu fedakârlığı gerçekleştirmek ahlaki olarak gereklidir		0,66
2-Ahlaki olarak, böbrek yetmezliği olan bir kişiye böbreğimizin birini verme gereği duymamız gerekir çünkü hayatta kalmak için iki böbreğe ihtiyacımız yoktur ve sağlıklı olmak için bir tane böbrek yeterlidir.		0,73
3-Ahlaki açıdan, insanlar gezegen üzerindeki tüm insanların refahını eşit olarak önemsemelidir; onlara fiziksel veya duygusal olarak yakın olan kişilerin refahına özel bir önem vermemelidir.		0,55
4- Birine yardım etmemek, ona aktif olarak zarar vermek kadar yanlıştır		0,63
5-Eğer bağışlayarak birilerine yardım etmesi mümkünse, kişinin gerçekten ihtiyacı olmadığı parasını elinde tutması ahlaki olarak yanlıştır.		0,72
Eigen Değeri	3,14	1,42
Açıklanan Varyans (%)	34,9	15,72
Açıklanan Toplam Varyans (%)	34,9	50,63
Alfa	0,74	0,7

Tablo 6.60 Oxford Faydacılık Ölçeği Türkiye Adaptasyonu- Birleştirilmiş Grup, Orijinal Çalışma ile Karşılaştırmalı Doğrulayıcı Faktör Analizi (N= 974)

Uyum istatistiği	Önerilen değer	OFÖ uyarlama çalışması			Orijinal çalışma- CFA 1		Orijinal çalışma- CFA 2			
		Faktör 1 (AZ)	Faktör 2 (Tİ)	OFÖ Genel	Faktör 1 (Tİ)	Faktör 2 (AZ)	OFÖ Genel	Faktör 2 (AZ)	Faktör 2 (IH)	OFÖ Genel
RMSEA	<= ,07 (iyi uyum), ,08- ,10 (orta düzey uyum)	,103	,04	,04	,07	,04	,05	,07	,05	,04
SRMR	<= ,08	,02	,02	,03	,03	,01	,04	,03	,02	,04
CFI	>= ,95	,98	,99	,98	,97	,10	,97	,96	,99	,98
AIC		14.527	18.460	32.842	17.845,76	13.766,89	31.610,40	5.281,13	4.027.46	9.302,38
BIC		14.585	18.533	32.978	17.894,43	13.805,82	31.702,88	5.317,55	4.056.60	9.371,58

*Tİ= Tarafsız İyilik, AZ= Araçsal Zarar

Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçlarımız, Tablo 6.60'ta görüldüğü üzere, Faktör 1 (Araçsal Zarar), Faktör 2 (Tarafsız İyilik) ve iki faktörlü OFÖ geneli için sırası ile χ^2 (2)=22,7, $p < .001$, CFI= ,98, SRMR= ,02, RMSEA= ,103 [,08- .14], AIC= 14.527, BIC= 14.585; χ^2 (5)= 11, $p = ,052$, CFI= ,99, SRMR= ,02, RMSEA= ,04 [,00- ,06], AIC= 18.460, BIC= 18.533 ve χ^2 (26)= 67,1, $p < ,001$, CFI= ,98, SRMR= ,03, RMSEA= ,04 [,03- ,05], AIC= 32.842, BIC= 32.978 olarak gerçekleşmiştir. Sonuçlar, Alt Zarar alt ölçeği RMSEA değeri hariç, hem model uyumu için önerilen değerler ile hem de orijinal çalışmadaki her iki Doğrulayıcı Faktör Analiz sonuçları ile yüksek düzeyde uyumludur. Araçsal Zarar alt boyutunun RMSEA değeri, orta düzey model uyumu için önerilen değer maksimum ,10 iken, ,103 olarak gerçekleşmiştir. AIC ve BIC sonuçları ise orijinal çalışmadaki, örneklem sayısı uyarlama çalışmamızdaki örneklem sayısına paralel olan (960 katılımcı), birinci Doğrulayıcı Faktör analizindeki değerlere yakındır. Doğrulayıcı Faktör

Analiz sonuçlarımızın iki faktörlü modele genel anlamda yeterli düzeyde uyum gösterdiği değerlendirilmiştir.

Ölçeğin birleşen geçerliliğine ilişkin yapılan çalışmada, Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanı, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçek puanları ile Makyavelizm, psikopati, empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik, analitik düşünme eğilimi, geleneksel yöntemle hesaplanan D/F puanları (bkz. Tablo 46) ve Kahane ve ark., (2018) in orijinal ölçek çalışmasındaki sonuçlar ile karşılaştırılmıştır. Ölçek toplam puanı, orijinal ölçek geliştirme çalışmasına paralel olarak (Kahane ve ark., 2018), her iki alt ölçek ile de yüksek pozitif korelasyon göstermektedir. Alt ölçekler arasında ise çalışmamızda orta düzeyde, orijinal ölçek çalışmasında ise düşük düzeyde ($r = ,14, p = ,002$) pozitif korelasyon bulunmuştur.

Araçsal zarar alt ölçeği; Makyavelizm, psikopati ve her iki senaryo tipinde geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Araçsal zarar alt ölçeği ile empatik düşünce, perspektif alma, analitik düşünme eğilimi ve faydacı özgecilik arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu sonuçlar, geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma eğilimi, analitik düşünme eğilimi, psikopatik, Makyavelist kişilik eğilimleri ve faydacı özgecilik açısından Kahane ve ark. (2018) in çalışma sonuçları ile uyumludur. Kahane ve ark. (2018) araştırmasında ilgili alt ölçek ile empatik düşünce ile arasında negatif ilişki bulunmuştur, ancak ilişki düzeyi düşüktür ($r = -,16, p < ,005$). Bilişsel empatiye orijinal çalışmada yer verilmemiştir. Bilişsel empati duygusal empati ile ilişkili bir kavram olduğu için analizlerimize dâhil edilmiştir.

Tarafsız İyilik alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak empatik düşünce, perspektif alma ve faydacı özgecilik ile pozitif, psikopati ve Makyavelizm ile ise negatif korelasyon göstermiştir. İlgili alt ölçek ile analitik düşünme eğilimi arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Her iki senaryo tipinde de geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık eğilimi ile ilgili alt ölçek arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Söz konusu sonuçlar orijinal ölçek çalışması ile uyumludur.

Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları da orijinal ölçek çalışma sonuçlarına uygun olarak empatik düşünce, perspektif alma, faydacı özgecilik ve her iki senaryo tipinde de geleneksel yöntemle hesaplanan (F) puanları ile pozitif korelasyon göstermiştir. Ölçek toplam puanları ile Makyavelizm, psikopati ve analitik düşünme eğilimi arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasının birleşen geçerlik çalışma sonuçlarının genel olarak orijinal ölçek geçerlik sonuçları ile uyumlu olduğu ve uyarlama çalışmamızda ölçeğin psikometrik yeterliliğine ilişkin beklentilerin karşılandığı görülmüştür.

Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçekleri ile her iki senaryo tipinde de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) puanları arasındaki korelasyonlar da incelenmiştir (bkz. Tablo 6.57)

Araçsal zarar alt ölçeği; beklentilerimize paralel olarak her iki senaryo tipinde de süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanları ile negatif, klasik senaryolardaki (SAY) (F) puanları ile de pozitif korelasyon göstermiştir. Buna karşın ilgili alt ölçeğin psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (F) eğilimleri ile arasında anlamlı bir ilişki bulunmayışı, aralarında pozitif bir korelasyon bulunmasına ilişkin beklentimiz ile örtüşmemektedir. Tarafsız İyilik alt ölçeği ile ise sadece psikoterapist senaryolarındaki (SAY) (D) eğilimi arasında negatif ilişki bulunmuştur. Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları ise beklentimize uygun olarak, klasik senaryolarda süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif, deontoloji puanları ile de negatif korelasyon göstermiştir. Psikoterapist senaryolarında ise bahse konu ölçek puanları (SAY) (D) eğilimi ile negatif korelasyon göstermesine karşın (SAY) (F) eğilimi ile aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Söz konusu bulgular, süreç ayırıştırma yönteminin sadece klasik senaryolarda ve genel anlamda faydacılık eğilimini ortaya koyabildiğine, ancak faydacılığın alt boyutlarını kapsamada yetersiz kaldığına ilişkin soru işaretleri oluşturmaktadır. İlgili soru işaretlerinin ortadan kaldırılabilmesi için gelecekte Oxford Faydacılık Ölçeği ile süreç ayırıştırma yönteminin bir arada kullanıldığı farklı araştırmaların da yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Klasik senaryolar özelinde gerçekleştirilen basit doğrusal regresyon analizinde, Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanına ilişkin toplam varyansın %18'ini açıklayabildiği, $F(2,960) = 214,35, p < ,001, adjusted R^2 = ,18$, (SAY) (D) puanını anlamlı olarak yordayabildiği bulunmuştur ($\beta = -,43, t(961) = -14,64, p < ,001, 95\% CI [-0,034- -0,026]$). Süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanının yordanmasına ilişkin oluşturulan tek değişkenli (Araçsal Zarar alt ölçeği) modelin, (SAY) (F) puanına ilişkin toplam varyansın ancak %,1'ini açıkladığı görülmüştür. Bu nedenle detaylı raporlama yapılmasına gerek görülmemiştir.

Psikoterapist senaryoları için yapılan standart çoklu doğrusal regresyon analizinde, Tarafsız İyilik alt ölçeği ile Araçsal Zarar alt ölçeğinin, süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan deontoloji puanına ilişkin toplam varyansın %3,7'sini açıklayabildiği görülmüştür. Bu nedenle detaylı raporlama yapılmasına gerek görülmemiştir. Süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacılık puanı ile Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçekleri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

7. SONUÇ

Araştırmamızın başlangıç noktası, gerek yurt içi, gerekse yurt dışı literatürün psikoterapinin temel ayaklarından biri olan psikoterapötik etik konusunda oldukça kısıtlı sayıda, daha çok betimleyici nitelikte araştırma içermesi ve psikoterapistlerin etik karar süreçlerini etkileyen faktörlerin, özellikle de duygusal etmenlerin tespitine ilişkin araştırmalar açısından klinik psikoloji literatürünün halen çok bakir bir alan olmasıdır. Bu kapsamda, etik karar ve yargıları genel olarak çok daha detaylı araştırmalar ile ele alan ahlak psikolojisi literatürü ve duygular ile karar alma dinamiklerinin ilişkisini inceleyen literatürden faydalanarak psikoterapistlerin etik kararlarının duygular ile ilişkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Ahlak psikolojisi alanında yapılan çalışmalar ile paralellik kurarak bu alandaki bilgi birikiminden yararlanabilmek için psikoterapistlerin etik kararlarının deontolojik/faydacı olarak ayrıştırılarak ölçümlenebileceği etik ikilem senaryoları oluşturulmuştur. Araştırmamıza derinlik katmak amacı ile klasik etik ikilem senaryoları da çalışmamıza dâhil edilmiştir. Hangi psikoterapist senaryolarının katılımcılarda yüksek ikilem yaratacağına dair yurt içi veya yurt dışında yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Benzer bir problem, Türk kültürü özelinde klasik ikilem senaryoları için de söz konusudur. Bu kapsamda, yapılan ön bir çalışma ile Türk kültüründe yüksek ikilem yaratan klasik ve psikoterapist ikilemleri tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları üzerinden hazırlanan makale, Psikoloji Çalışmaları Dergisi'nde yayın aşamasındadır (Kumova & Bahçekapılı, baskıda).

Paralel olarak yürütülen iki ilintisel çalışma ile psikoterapistlerin, psikoterapist ikilemlerindeki faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencileri ile klasik ikilemlerdeki karar alma eğilimleri ise hem psikoloji lisans öğrencileri hem de alan dışı grup ile karşılaştırılmıştır. Pilot çalışma bulgularından hareketle, her iki senaryo tipinden de katılımcıların negatif duygu durumları ile hem geleneksel yöntemle hem de süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar alma eğilimleri arasında pozitif ilişki olacağı varsayılarak, ilgili hipotez hem gruplar bazında hem de birleştirilmiş örneklem üzerinden test edilmiştir. Söz konusu çalışmalarda katılımcıların duygu durumlarının yanı sıra, sıkça yurtdışı ahlak psikolojisi araştırmalarına konu olan empati, psikopati, analitik düşünme ve özgeci faydacılık gibi kişilik eğilimlerinin ve OFÖ'nün de faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri ile ilişkisi de incelenmiştir. Bunun yanı sıra,

Kahane ve ark. (2018)'in, faydacılık eğiliminin her iki alt boyutunu da (araşsal zarar ve tarafsız iyilik) ölçümleyebilmek için oluşturdukları Oxford Faydacılık Ölçeğinin (OFÖ), Erzi (2019) tarafından üniversite öğrencileri ile yapılan Türkiye uyarlama çalışmasındaki birleşen geçerlilik sorunlarından hareketle, ilgili ölçeğin Türkiye uyarlaması, araştırmamızda yer alan, daha yüksek sayıda ve çeşitli meslek gruplarından katılımcılar üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlgili ölçek uyarlamasına ilişkin bulgular üzerinden hazırlanan makale, değerlendirilmek üzere Mayıs 2020'de Psikoloji Çalışmaları Dergisine gönderilmiştir. Çalışmamızda ayrıca, gelecekte Winterich, Han ve Lerner (2010) un duygu körleştirme hipotezinin test edilebileceği deneysel bir çalışmaya temel oluşturmak amacı ile araştırmaya konu senaryoların oluşturduğu bütünlümlü duyguların tespit edilmesi de hedeflenmiştir.

Hem klasik etik ikilem hem de psikoterapist etik ikilem senaryoları, ilişkili tüm gruplarda beklentimize ve pilot çalışma sonuçlarına paralel olarak tutarlı bir şekilde yüksek ikilem yaratmıştır. Her iki tip senaryo da içerik olarak negatif duygu uyandıracak niteliktedir (klasik senaryolarda birilerinin ölmesi, psikoterapist senaryolarında birilerinin zarar görmesi). Bir istisnai durum haricinde, beklentimize paralel olarak ilişkili senaryoları okuduktan sonra tüm katılımcı gruplarının negatif duygu durumlarında artış ve pozitif duygu durumlarında azalış görülmüştür. Sadece psikoloji lisans öğrencilerinin negatif duygu durumlarında psikoterapist etik ikilemlerini okuduktan sonra anlamlı bir değişim olmamıştır. Negatif duygulardan üçünün yükselmesine karşın üçünün azalmasına, birbirini dengeleyerek, katılımcıların negatif duygu durumunda anlamlı bir değişiklik meydana gelmemesine yol açmış olması olası gözükmektedir. İlgili senaryoların genel olarak katılımcılarda amaçlanan duygu durum değişikliğini gerçekleştirebildikleri görülmüştür.

Her üç katılımcı grubunda ve her iki senaryo tipinde de katılımcıların ahlaki yargıları ve davranış seçimleri arasındaki çift yönlü (ahlaken doğru bulup yapmayacağını söylemek ya da ahlaken yanlış bulup yapacağını söylemek) tutarsızlıklar tespit edilmiştir. Her iki senaryo tipinde de katılımcıların en az üçte biri, söz konusu tutarsızlığa ilişkin herhangi bir neden belirtmemiştir. Klasik senaryolar için, tüm katılımcı gruplarında belirtilen nedenler arasında, 'ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda' 'birini öldüremem'; 'ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda' ise 'çoğunluğun menfaati için' seçenekleri, beklentimize uygun olarak çoğunluktadır.

Psikoterapist senaryolarında ise, yine beklentimize uygun olarak çoğunlukla, ‘ahlaken doğru bulup yapmayacağını söyleyen katılımcılarda’ ‘terapi sürecinin zarar görmemesi’ ve/veya ‘danışanın zarar görmemesi/ danışanın menfaati’ seçenekleri; ‘ahlaken yanlış bulmasına karşın yapacağını söyleyen katılımcılarda’ ise ‘çoğunluğun menfaati için’ seçenekleri tercih edilmiştir. Bunun yanı sıra, senaryoların içeriklerini yanlış anlayarak, bahse konu senaryoların uyumsuz versiyonlarındaki ahlaki yargıya ilişkin sorulara ‘hayır’ cevabı verdikleri hâlde ilgili senaryoların uyumlu versiyonlarındaki sorulara ‘evet’ yanıtı veren katılımlı sayısı düşüktür (en fazla %9). Söz konusu sonuçlar, ilgili senaryoların gelişmiş güzel doldurulmadığına ve katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından doğru algılandığına işaret etmektedir. Söz konusu bulguların, senaryo tipi bazında üç ayrı grupta tutarlı bir şekilde elde edilmiş olması, Türkiye’de gerek klinik psikoloji gerekse ahlak psikolojisi alanında ileride yapılacak ahlaki yargılar ile ilişkili çalışmalarda, ilgili senaryoların güvenle kullanılabilirliğini göstermektedir.

Pilot çalışma sonuçlarına benzer şekilde senaryolarda tek bir duygu bazında öbeklenme olmadığı, ancak ilgili senaryoların hepsinde de en yoğun ifade edilen ilk üç duygu toplamının, klasik ve psikoterapist senaryoları için toplam dağılımın sırası ile %46-%78 ve %41-%61’ini oluşturduğu belirlenmiştir. Söz konusu ilk üç duygu, grup ve senaryo bazında farklılık göstermiş ve oldukça geniş sayılabilecek bir yelpazeye yayılmıştır (ilgili duygular, ‘üzüntü’, ‘suçluluk’, ‘can sıkıntısı’, ‘ümit’, ‘öfke’ ‘hayal kırıklığı’, ‘şaşkınlık’ ve ‘korku’ duyguları arasından seçilmiştir). Gerek klasik ahlak senaryolarının gerekse psikoterapist senaryolarının uyandırdığı duygulara ilişkin olarak katılımcılar arasında fikir birliği bulunmadığı görülmüş ve araştırmaya konu senaryoların oluşturduğu bütünleşmiş duyguların tespit edilmesi mümkün olamamıştır.

Beklentimize (Hipotez 1) aykırı olarak, her iki senaryo tipinde de üç grubun hiçbirinde, katılımcıların duygu durumları ile gerek geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F puanları, gerekse süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan faydacı ve deontolojik karar alma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İlgili senaryoların katılımcılarda beklenen duygu durum değişikliğini yaratmış olduğu göz önüne alındığında, söz konusu sonuçlar gerek İkili İşlem Modeli (Greene ve ark., 2001) ile gerekse de literatürdeki, duyguların etik kararlar ile ilişkili olduğuna ilişkin araştırma sonuçları ile (ör.; Goldberg, Lerner & Tetlock, 1999; Valdesolo ve DeSteno, 2006; Schnall, Haidt, Clore & Jordon, 2008) örtüşmemektedir. Buna karşın literatürde halen akılcı ahlaki karar alma akımını

savunan ve duygular ile ahlaki kararların ilişkili olmadığını ileri süren az sayıda araştırmacı da mevcuttur (ör.; Royzman, Goodwin & Leeman, 2011; McAuliffe, 2019).

Birleştirilmiş örneklem grubunda; psikoterapist etik ikilemelerinde, katılımcıların negatif duygu durumları arttıkça, geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacı karar alma puanları artmış, süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar alma puanları ise azalmıştır. Katılımcıların psikoterapist senaryolarında deontolojik karar almaları, kararlarının APA/TPD Etik İlkeler Yönetmeliği ile uyumlu olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu yönetmelikler hem danışanları hem de psikoterapistleri korumak ve mesleki uygulamalara etik bir standart getirebilmek amacı ile oluşturulmuştur. Katılımcıların, ilgili yönetmeliklere uyumu rasyonel düşünce süreçleri ile özdeşleştirmelerinin, negatif duyguları arttığında ise rasyonel düşünce sürecinden uzaklaşarak ilgili yönetmeliklerin aksi yönde karar vermiş olmalarının olası olduğu düşünülmüştür. Klasik senaryolarda ise, katılımcıların pozitif duygu durumları azaldıkça süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar alma eğilimlerinin arttığı bulunmuştur. Kullandığımız senaryoların katılımcıların pozitif duygu durumlarını azalttığı, negatif duygu durumlarını ise arttırdığı göz önünde bulundurulduğunda, ilgili sonuçlar beklentilerimiz ile örtüşür niteliktedir. Buna karşın ilgili eğilimin sadece süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik karar puanları ile sınırlı kalmış olması, aralarındaki korelasyonun düşüklüğü, negatif duygu durum ile hesaplama yönteminden bağımsız olarak faydacı/deontolojik kararlar arasında herhangi bir ilişki bulunamamış olması göz önüne alındığında, genel olarak bulguların ağırlığının duygular ile faydacı/deontolojik kararlar arasında ilişki olmadığına işaret ettiği değerlendirilmiştir.

Tüm örneklem gruplarındaki, katılımcıların duygu durumları ile deontolojik/faydacı karar alma eğilimleri arasındaki ilişkiye dair bulgular, birleştirilmiş örneklem grubunun katılımcı nitelikleri açısından heterojenliği göz önüne alınarak değerlendirildiğinde; araştırma sonuçlarımızın katılımcıların duygu durumları ile ilgili karar alma eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığına işaret ettiği sonucuna varılmıştır. İlgili sonuçlar, her ne kadar katılımcıların kararlarında rasyonel süreçlerin etkili olduğuna ilişkin somut veriler sunmasa da beklentimize aykırı olarak, duygular ile ahlaki kararların ilişkili olmadığını ileri süren azınlık araştırmacı grubunun tezlerini destekler niteliktedir.

Klasik senaryolarda gruplar arası faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerine ilişkin gerçekleştirilen analizlerin sonuçları, psikoterapist grubunun süreç ayırıştırma yöntemi ile

hesaplanan hem faydacı hem de deontolojik karar alma eğilimlerinin diğer iki gruptan yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu durum, hem süreç ayırıştırma yöntemi ile hesaplanan (D) ve (F) eğilimlerinin birbirlerinden bağımsız faktörler olduğunu teyit eder niteliktedir, hem de psikoterapist grubunun etik duyarlılığının diğer iki araştırma grubundan daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Süreç ayırıştırma analizinde, psikoloji lisans öğrencileri grubu, faydacı karar alma eğilimi açısından alan dışı gruptan farklılaşmamış, ancak alan dışı gruba göre daha yüksek deontolojik karar alma eğilimi göstermiştir. Geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F puanları açısından ise psikoterapist grubu ile psikoloji lisans öğrencileri grubu, alan dışı gruba göre daha yüksek deontolojik karar alma eğilimi göstermişler, ancak söz konusu iki grubun deontolojik/faydacı karar alma eğilimleri kendi aralarında farklılaşmamıştır. İlgili bulgular, geleneksel ve süreç ayırıştırma analizinde psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimlerinin diğer iki gruptan, psikoloji lisans öğrencilerinin deontolojik karar alma eğilimlerinin ise alan dışı gruptan yüksek olacağına ilişkin beklentilerimizi (Hipotez 3 ve Hipotez 7) büyük ölçüde destekler niteliktedir.

Psikoterapist senaryolarında hem geleneksel hem de süreç ayırıştırma analizinde, beklentimize (Hipotez 2) paralel olarak, psikoterapistlerin deontolojik karar alma eğilimleri psikoloji lisans öğrencilerine göre daha yüksektir. Bunun yanı sıra, TPD etik İlkeler Kılavuzunu okuyan psikoterapistlerin her iki yönetime göre hesaplanan deontolojik karar alma eğilimleri de ilgili kılavuzu okumayan psikoloji lisans öğrencilerinininkinden yüksektir. Benzer şekilde, psikoterapi etiği dersini almış olan psikoterapistler, söz konusu dersi almayan psikoloji lisans öğrencilerine göre, daha yüksek deontolojik karar alma eğilimi göstermişlerdir. Söz konusu durumun, ilgili senaryolarda deontolojik kararların çerçevesini oluşturan TPD Etik ilkeler Yönetmeliğinin psikoloji öğrencileri tarafından yeterince bilinmemesinden kaynaklandığı değerlendirilmesi yapılmıştır (psikoloji lisans öğrencilerinin %26,8'i TPD Etik İlkeler Yönetmeliğini okuduğunu, %24,6'sı ise psikoterapi etiğine ilişkin eğitim aldığını belirtmiştir. Söz konusu oranlar psikoterapistlerde ise sırası ile %74 ve %89,3'dür). Süreç ayırıştırma analizindeki faydacı karar alma eğilimleri açısından ise ilgili iki grup farklılaşmamıştır. Geleneksel analizde, psikoterapist grubu ile psikoloji lisans öğrencileri grubunun faydacı/deontolojik karar alma eğilimlerinin klasik senaryolar özelinde farklılaşmamasına karşın psikoterapist senaryolarında psikoterapist grubunun daha yüksek oranda deontolojik karar verme eğilimi göstermiş olması da psikoterapist

senaryolarında deontolojik karar almanın kişisel etik yargılardan çok TPD Etik İlkelerini bilip bilmemek ile bağlantılı olduğuna ilişkin değerlendirmemizi destekler niteliktedir.

Araştırmamıza konu grupların empati düzeylerini karşılaştırmaya ilişkin analiz sonuçları, psikoterapist grubunun duygusal empati düzeyinin diğer iki gruptan anlamlı olarak farklılaşmadığını, sadece alan dışı grubun duygusal empati düzeyinin, psikoloji lisans öğrencileri grubununkinden daha yüksek olduğunu göstermiştir. ‘Yaş’ değişkeninin etkisi kontrol edildiğinde ise gruplar arası duygusal empati düzeyine ilişkin farklılık ortadan kalkmıştır. Söz konusu bulgular, psikoloji lisans öğrencileri grubunun empati eğiliminin psikoterapist grubundan düşük, alan dışı gruptan ise daha yüksek olacağına ilişkin beklentimiz (Hipotez 5 ve 6) ile de psikoterapistlerin empati eğiliminin meslek dışı gruplardan daha yüksek olduğunu gösteren literatür bulguları (ör.; Hassenstab ve ark. 2007; Machado ve ark., 1999) ile de örtüşmemektedir.

Ülkemizde gençlerin meslek seçimi üzerine yapılan araştırmalar; kişinin meslek seçiminde kişilik özellikleri, ilgi ve değerlerinin yanı sıra, iş bulma imkânı, mesleğin maddi ve statü/saygınlık açısından getirileri, ailenin beklenti ve istekleri (Kıyak, 2006), bağımsız çalışma isteği (Arslan, 2002), ailenin sosyo-ekonomik durumu (Yelken, 2008), üniversite sınavından alınan puan (Baltacı & Üngören, 2010) gibi çok sayıda faktörün etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu kriterlerin öncelik sırası ise araştırmanın yapıldığı örnekleme göre değişkenlik göstermektedir (Aydemir, 2018). İlgili bulgularımız bu kapsamda ele alındığında, araştırmamızdaki psikoterapist grubunun empati düzeyinin psikoloji lisans öğrencileri ve alan dışı gruba göre farklılık göstermemesinin, ülkemizdeki meslek seçimini etkileyen kriterlerin çeşitliliği ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür.

Grupların makyavelist ve psikopatik eğilimlerini karşılaştırmaya ilişkin analiz sonuçlarına göre ise, psikoterapist grubu ile alan dışı grup arasında farklılık bulunmamaktadır, ancak psikoloji lisans öğrencilerinin her iki kişilik eğilimi de diğer iki araştırma grubundan yüksektir. Yaş değişkeni kontrol edildiğinde de ilgili sonuçlar değişmemiştir. Söz konusu sonuçlar, psikoterapist grubunun Makyavelist ve psikopatik kişilik eğilimlerinin diğer iki gruptan daha düşük olacağına ilişkin beklentimiz ile (Hipotez 13) ancak kısmen örtüşmektedir. Psikoterapist grubu ile diğer meslek sahiplerinin bulunduğu alan dışı grubun söz konusu iki kişilik eğilimi bazında farklılaşmamış olmasında, empati eğilimindekine benzer şekilde, meslek seçiminde kişilik eğilimlerin yanı sıra çok sayıda başka etmenin ön plana çıkmasının payı olabileceği düşünülmüştür.

Alan dışı grupta açıklanabilir birkaç istisna dışında; araştırmamıza konu kişilik eğilimleri ve gerek geleneksel gerekse süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan D/F puanları arasındaki ilişkilerin, beklentilerimiz ve ilişkili literatür bulguları ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Duygusal empati (EC), hem geleneksel analizde hem de süreç ayrıştırma analizinde, beklentilerimize (Hipotez 4, Hipotez 8) ve İkili İşlem Modeli (Greene ve ark., 2001) ile literatürdeki ilgili araştırma sonuçlarına (ör., Choe ve Min, 2011; Conway & Gawronsky, 2013; Crockett ve ark., 2010; Kahane ve ark., 2015) paralel olarak deontolojik karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiş, SAY (F) karar alma eğilimi ile ise arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Analitik düşünme eğilimine ilişkin beklentimiz (Hipotez 10) kısmen karşılanmıştır; analitik düşünme eğilimi literatür bulguları ile uyumlu olarak (ör., Conway ve Gawronsky, 2013; Patil ve ark., 2020) (SAY) (F) ile pozitif korelasyon göstermiş, ancak geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık puanları ile aralarında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Literatürde ise geleneksel analiz yöntemi ile yapılan araştırmaların çoğunda (ör., Lee & Gino, 2015; Li ve ark., 2018; Paxton ve ark., 2012) analitik düşünme eğilimi ile faydacı karar alma arasında pozitif korelasyon bulunmuştur. Bununla birlikte, araştırma sonuçlarımıza benzer şekilde bahse konu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmayan az sayıda araştırma da bulunmaktadır (ör., Royzman ve ark., 2015). Geleneksel analizde hem psikopatik hem de makyavelist kişilik eğilimleri beklentimize (Hipotez 11) ve ilgili literatür bulgularına (ör., Bartels & Pizarro, 2011; Glen ve ark., 2010; Koenings ve ark., 2011) paralel olarak faydacı karar alma eğilimi ile pozitif korelasyon göstermiştir. Süreç ayrıştırma analizinde ise, psikopati eğilimi hem deontolojik hem de faydacı karar alma eğilimi ile negatif korelasyon göstermiş, ancak makyavelist kişilik eğilimi ile faydacı ve deontolojik karar alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Psikopati eğilimine ilişkin sonuçlar, beklentimiz (hipotez 12) ve literatür bulguları (Conway ve ark., 2018) ile örtüşmektedir. Buna karşın makyavelizme ilişkin bulgular beklentimiz ile uyumsuzdur. Conway ve ark. (2018) in araştırmasında Makyavelizm değişkenine yer verilmemiştir. Süreç ayrıştırma yöntemi ile yapılan araştırma sayısı oldukça kısıtlı olduğundan, makyavelist kişilik eğilimleri ile faydacı karar alma ilişkisini bu yöntemi kullanarak araştıran farklı araştırmaların da yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Faydacı özgecilik eğilimi geleneksel analizde, beklentimize ve Kahane ve ark., (2015) bulgularına paralel olarak faydacı karar alma eğilimi ile negatif korelasyon göstermiştir. Buna karşın süreç ayrıştırma yöntemi ile yapılan analizde, faydacı özgecilik eğilimi ile faydacı karar alma arasında anlamlı bir ilişki

bulunamamıştır. Söz konusu durum gerek bizim gerekse Conway ve ark., (2018) in beklentileri ile örtüşmemekle birlikte, ilgili araştırmacıların bulguları ile uyumludur. Bahse konu tutarsızlığın nedenlerinin ortaya çıkarabilmek için süreç ayrıştırma yöntemi kullanılarak yapılacak daha fazla sayıda araştırmaya ihtiyaç olduğu düşünülmüştür.

Psikoloji lisans öğrencileri grubunun klasik senaryolar özelindeki analiz sonuçları; analitik düşünme eğilimi (Hipotez 10) ile psikopatik ve makyavelist eğilimlerin geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F puanları ile ilişkisi (Hipotez 11) açısından beklentilerimiz ile örtüşmektedir. Faydacı özgecilik eğilimine ilişkin beklentimiz (Hipotez 3) sadece geleneksel hesaplama yöntemi açısından karşılanmıştır. Söz konusu analiz sonuçları, duygusal empati ile ilişkili beklentilerimizi (Hipotez 4 ve Hipotez 8) ise desteklememiştir. İlgili grubun psikoterapist senaryolarına ilişkin analiz sonuçları ise psikoterapist grubunun, aşağıda detayları açıklanan analiz sonuçları ile paralellik göstermiştir.

Psikoterapist grubunda; araştırmamıza konu kişilik eğilimleri (duygusal empati, bilişsel empati, faydacı özgecilik, Makyavelizm, psikopati ve analitik düşünme) ile ne geleneksel yöntem ile ne de süreç ayrıştırma metodu ile hesaplanan faydacı /deontolojik karar alma puanları arasında, bir istisna dışında (analitik düşünme eğiliminin geleneksel yöntem ile hesaplanan faydacılık puanları ile pozitif korelasyon göstermesi) anlamlı bir ilişki tespit edilebilmiştir. İlgili bulgular her iki senaryo tipi için de geçerlidir. Söz konusu durum, beklentilerimizle de ilgili literatür bulguları ile de örtüşmemektedir. Katılımcıların duygu durumlarının her iki senaryo tipinde de beklentilerimize paralel olarak değişmiş olması, aşağıda açıklandığı üzere, Oxford Faydacılık Ölçeğinin Türkiye uyarlamasına ilişkin psikometrik verilerin güvenilirlik-geçerlik beklentilerimizi karşılaması ve ilgili kişilik eğilimlerinin kendi aralarında tespit edilen ilişkilerin (örneğin; Makyavelizm ve psikopatinin kendi aralarında pozitif, duygusal empati ile negatif korelasyon göstermesi gibi) literatür ile uyumlu olması, katılımcıların araştırma sorularımızı geliş güzel yanıtlamadıklarına işaret etmektedir. Bu kapsamda ilgili katılımcı grubunda gelecekte, sorumluluk (conscientiousness), duygusal kontrol vb. farklı kişilik eğilimleri ile faydacı/deontolojik karar alma eğilimleri arasındaki ilişkileri inceleyen farklı araştırmalar yapılmasının faydalı olabileceği düşünülmüştür.

Empati, psikopati, faydacı özgecilik ve analitik düşünme eğilimleri ile gerek geleneksel yöntem gerekse süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan deontolojik ve faydacı karar alma puanları arasındaki ilişkiler araştırmamızda, alan dışı grup özelinde

beklentilerimiz ve ilgili literatür bulguları (ör.; Kahane ve ark., 2015; Conway ve ark., 2018) ile nerede ise bire bir örtüşmektedir. Psikoloji lisans öğrencilerinin klasik senaryolara ilişkin analiz sonuçlarında ise ilgili örtüşme kısmen gerçekleşmiştir. İlgili literatür araştırmalarında, zaman zaman öğrenci örneklemelerinden de yararlanılıyor olsa bile, ağırlıklı olarak kullanılan katılımcı örneklemi özellikleri, alan dışı grubumuzun özellikleri ile benzeşmektedir. Bu kapsamda, klasik senaryolar özelindeki araştırma sonuçlarımız, deontolojik/faydacı karar alma eğilimleri ile ilişkili kişilik özelliklerinin değişik örneklemelerde farklılaşabildiğine işaret etmektedir. Klinik psikoloji literatüründe ise, daha önce de bahsettiğimiz gibi, psikoterapistlerin kararlarının deontolojik/faydacı olarak ayrıştırıldığı ve ilgili kararların kişilik eğilimleri ile ilişkisinin etik ikilemler üzerinden araştırıldığı yurt içi ve yurt dışı herhangi bir araştırma bulunmamaktadır. Kişilik özelliklerine ilişkin yapılan analizlerde hem psikoterapist grubunda hem de psikoloji lisans öğrencileri grubunda benzer sonuçlara ulaşılmış olması, bu senaryo tipindeki kararlar ile ilişkili kişilik eğilimlerinin klasik ikilemlerdekenden farklı olduğuna ve gelecekte bunların neler olduğunu tespit etmeye dair farklı araştırmalar yapılmasının faydasına ilişkin düşüncelerimizi destekler niteliktedir.

OFÖ Türkiye uyarlama çalışmamıza ilişkin olarak, birleştirilmiş örneklem grubu dâhil tüm araştırma gruplarımızda yeterli psikometrik ölçütler sağlanmıştır. Temel Bileşenler Faktör Analizi ve Doğrulayıcı Faktör analizi sonuçları, uyarlamamızın orijinal iki faktörlü yapı ile uyumlu olduğunu ortaya koymuştur. Birleşen geçerlik çalışması kapsamında birleştirilmiş örneklem grubu üzerinden yapılan analizlerde orijinal çalışmaya paralel olarak; araçsal zarar alt ölçeği ile psikopati arasında pozitif; tarafsız iyilik alt boyutu ile psikopati arasında negatif, empatik düşünce ve faydacı özgecilik ile arasında ise pozitif ilişki olduğu gösterilmiştir. OFÖ toplam puanı ise empatik düşünce ve faydacı özgecilik ile pozitif korelasyon göstermiştir. OFÖ'nün alt boyutları ile klasik ahlaki ikilemler ile ölçümlenen faydacılık eğilimi arasındaki ilişki de ayrıca incelenmiştir. Kahane ve arkadaşlarının (2018) çalışmaları ile uyumlu olarak, tarafsız iyilik ve araçsal zarar alt ölçeklerinden yüksek puan alan katılımcılar, ahlaki ikilem senaryolarında da faydacı yönde kararlar almışlardır. Alt araştırma grupları bazında yapılan birleşen geçerlik çalışma sonuçları da genel olarak OFÖ Türkçe uyarlamasının orijinal çalışma ile uyumlu olduğunu göstermiştir. Birleştirilen örneklem grubunda yapılan uyarlama çalışması üzerinden hazırlanan makale, değerlendirilmek üzere 07.05.2020'de Psikoloji Çalışmaları Dergisine gönderilmiştir.

Klasik etik ikilem senaryolarının faydacı kararları etkin bir şekilde ayrıştırmakta yetersiz kaldığını ileri süren ve bu doğrultuda alternatif çözümler üreten araştırmacılar (Kahane (2015, 2018, OFÖ oluşturulması; Conway & Gawronsky, 2013, süreç ayrıştırma yöntemi ile D ve F karar alma eğilimlerinin hesaplanması) ile ilgili bilgiler literatür taraması bölümünde özetlenmiştir. Bu kapsamda, ilgili ölçeğin Türkiye uyarlamasına ilişkin çalışmamız, bahse konu iki farklı çözüm ile elde edilen sonuçlar arasındaki ilişkinin incelendiği ilk çalışma olma özelliğini de taşımaktadır. Bu kapsamda Oxford Faydacılık Ölçeği toplam puanları, Tarafsız İyilik ve Araçsal Zarar alt ölçekleri ile süreç ayrıştırma yöntemi ile hesaplanan (F), (D) puanları arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. İlgili analizde, sadece klasik senaryolarda, alan dışı grup ile birleştirilmiş örneklem grupları özelinde, araçsal zarar alt ölçeği ve OFÖ toplam puanları ile sınırlı olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Söz konusu örneklem gruplarında; beklentimize paralel olarak araçsal zarar alt ölçeği ve OFÖ toplam puanları, (SAY) (D) ile negatif, (SAY) (F) ile ise pozitif korelasyon göstermiştir. Tarafsız İyilik alt ölçeğinin deontolojik eğilim ile ilişki göstermemesi beklentilerimizle örtüşmektedir, ancak beklentimizle uyumsuz olarak faydacılık eğilimi ile aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiş olması şaşırtıcı olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu sonuçlar, süreç ayrıştırma yönteminin, faydacılığın tarafsız iyilik boyutunu kapsamakta yetersiz kalmış olabileceği, ölçek toplam puanlarının ağırlıklı olarak Araçsal Zarar alt ölçeğinden etkilenmesi vb. olasılıkları gündeme getirmektedir. İlgili soru işaretlerinin ortadan kaldırılabilmesi için gelecekte Oxford Faydacılık Ölçeği ile süreç ayrıştırma yönteminin bir arada kullanıldığı farklı araştırmaların da yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Ülkemizde, psikoloji/psikolojik danışmanlık ve rehberlik (PDR) lisans ve klinik psikoloji yüksek lisans diplomasına veya alan dışı bir lisans diploması ile klinik psikoloji yüksek lisans ve klinik psikoloji doktora diplomasına sahip kişiler, klinik psikolog unvanı almaktadır. Araştırmamızın en büyük kısıtlılığı, klinik psikologların bağlı olduğu bir meslek odası ve faaliyetlerinin denetimine ilişkin bir meslek yasası bulunmayışı nedeni ile çalışmamıza katılan psikoterapistlerin eğitim alt yapıları ve mesleki niteliklerine (deneyim, alınan akredite eğitimler, psikoterapi etiğine ilişkin bilgi sahibi olup olmama vb.) ilişkin verdikleri bilgilerin teyit edilememiş olmasıdır. İlgili kısıtlılığı azaltabilmek amacı ile katılımcılara, Türkiye'deki en profesyonel mesleki internet platformu olan linkedin üzerinden ulaşılmıştır. Bununla birlikte, muhtemelen psikoterapistlere linkedin üzerinden ulaşılmış olması farklı bir kısıtlılığa da neden olmuş olabilir. Çalışmamızdaki psikoterapist

grubunun %63'ü, mesleki alt yapı gereklilik teamüllerine uygun olarak klinik psikolog unvanına sahip katılımcılardan oluşmaktadır. Gerçekte ülkemizde psikoterapi hizmeti veren kişilerin yüzde kaçının klinik psikolog unvanına sahip olduğuna ilişkin olarak ise bildiğimiz kadarı ile herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Türkiye'de psikoterapi hizmeti veren grup içerisindeki klinik psikolog oranının, araştırmamızdakinden daha düşük olması da olasıdır. Bu kapsamda, Türkiye'deki psikoterapistlerin mesleki yeterlilik alt yapısına ilişkin resmi gerçekçi bir şekilde ortaya koymaya ilişkin farklı araştırmaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Benzer şekilde; alan dışı grubumuzdaki katılımcıların ağırlıklı olarak bankacılık sektöründe çalışıyor oluşu ve psikoloji lisans öğrencileri verilerininin 81 üniversite arasında 13 üniversiteden toplanabilmiş olması da örneklemimizin temsil gücünü azalmaktadır. Söz konusu durum da katılımcı grupları arasında yapılmış olan karşılaştırmalı veri analizi bulgularının temkinli ele alınması gerekliliğini doğurmaktadır. Geleneksel yöntem ile hesaplanan D/F puanlarının yapılan dönüşüm işlemlerine rağmen normal dağılıma uymamış olması, araştırmamızda kullanılan psikopati alt ölçeğinin iki yarım güvenilirlik katsayısının düşüklüğü (.42- .62), veri toplamada kullandığımız Survey Monkey internet platformunun alt yapı kısıtları nedeni ile araştırmamızda kullanılan senaryolardan sadece klasik senaryolar özelinde karşıt dengeleme tekniğinin uygulanabilmiş oluşu, araştırmamızın diğer kısıtlılıklarıdır.

Araştırmamız, bildiğimiz kadarı ile “kesin doğru” ve “kesin yanlış” olarak ayrıştırılması zor olan etik kararlar kapsamında, psikoterapistlerin karar alma davranışlarına etki eden faktörlerin incelendiği yurt içi ilk ve tek araştırmadır. Araştırmamızın, hem literatürdeki ilgili boşluğu doldurmak, hem de danışan ruh sağlığı üzerinde etkili söz konusu karar alma dinamiklerini yukarıda açıklandığı üzere daha anlaşılır hale getirmek ve/veya gelecekte bu kapsamda yapılacak araştırmalar için yeni bir perspektif oluşturmak açısından oldukça önemli olduğuna inanıyoruz. Araştırmamız ayrıca, klinik psikoloji literatürü ile duygu-karar alma ve ahlak psikolojisi alanları arasında köprü vazifesi gören ender çalışmalardan biridir. Ağırlıklı olarak Batı kültürlerinde yürütülen duygu-karar alma ilişkisi ve ahlak psikolojisi çalışmalarının bir sentezinin, Türk katılımcılardan oluşan bir örneklem üzerinde kurgulanmış olması açısından literatürdeki benzer nitelikteki çalışmalardan farklılık göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Aktas, B., Yilmaz, O., & Bahçekapılı, H. G. (2017). Moral pluralism on the trolley tracks: Different normative principles are used for different reasons in justifying moral judgments. *Judgment and Decision Making*, 12(3), 297-307.
- Arslan, K. (2002). Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler ve Girişimcilik Eğilimleri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6, 1-11.
- Austin, E. J., Farrelly, D., Black, C., & Moore, H. (2007). Emotional intelligence, machiavellianism and emotional manipulation: Does EI have a dark side? *Personality and Individual Differences*, 43(1), 179-189.
- Avramova, Y. R., & Inbar, Y. (2013). Emotion and moral judgment. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 4(2), 169-178.
- Aydemir, L. (2018). Üniversite öğrencilerinin meslek tercihlerini belirleyen faktörlere yönelik bir inceleme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 713-723.
- Bahçekapılı, H. G., & Yilmaz, O. (2017). The relation between different types of religiosity and analytic cognitive style. *Personality and Individual Differences*, 117, 267-272.
- Baltacı, F., Üngüren, E., Avsallı, H., & Demirel, O. N. (2012). Turizm eğitimi alan öğrencilerin eğitim memnuniyetlerinin ve geleceğe yönelik bakış açılarının belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(1), 17-25.
- Bartels, D. M., & Pizarro, D. A. (2011). The mismeasure of morals: Antisocial personality traits predict utilitarian responses to moral dilemmas. *Cognition*, 121(1), 154-161.
- Bechara, A., Damasio, H., Tranel, D., & Damasio, A. R. (1997). Deciding advantageously before knowing the advantageous strategy. *Science*, 275(5304), 1293-1295.
- Beck, J. S. (2011). *Cognitive-behavior therapy: Basics and Beyond* (2nd ed.). New York: Guilford Press.

- Bell, D. E. (1982). Regret in decision making under uncertainty. *Operations Research*, 30(5), 961-981.
- Blanchette, I., & Richards, A. (2010). The influence of affect on higher level cognition: A review of research on interpretation, judgement, decision making and reasoning. *Cognition & Emotion*, 24(4), 561-595.
- Burns DD, Nolen-Hoeksema S (1992) Therapeutic empathy and recovery from depression in cognitive-behavioral therapy: A structural equation model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 441– 449.
- Cavanaugh, L. A., Bettman, J. R., Luce, M. F., & Payne, J. W. (2007). Appraising the appraisal-tendency framework. *Journal of Consumer Psychology*, 17(3), 169-173.
- Choe, S. Y., & Min, K. H. (2011). Who makes utilitarian judgments? The influences of emotions on utilitarian judgments. *Judgment and Decision Making*, 6(7), 580.
- Christensen, J. F., & Gomila, A. (2012). Moral dilemmas in cognitive neuroscience of moral decision-making: A principled review. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 36(4), 1249–1264.
- Clemente, M., Espinosa, P., & Urra, J. (2011). Ethical issues in psychologists' professional practice: Agreement over problematic professional behaviors among Spanish psychologists. *Ethics & Behavior*, 21(1), 13-34.
- Concato, J., Peduzzi, P., Holford, T. R., & Feinstein, A. R. (1995). Importance of events per independent variable in proportional hazards analysis I. Background, goals, and general strategy. *Journal of Clinical Epidemiology*, 48(12), 1495-1501.
- Conley, J. A. (2013). An exploratory study: Perceptions of ethical behaviors among psychologists practicing in the Caribbean. *Ethics & Behavior*, 23(5), 396-409.
- Conte, H. R., Plutchik, R., Picard, S., & Karasu, T. B. (1989). Ethics in the practice of psychotherapy: A survey. *American Journal of Psychotherapy*, 43(1), 32-42.
- Conway, P., & Gawronski, B. (2013). Deontological and utilitarian inclinations in moral decision making: a process dissociation approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104(2), 216.

- Conway, P., Goldstein-Greenwood, J., Polacek, D., & Greene, J. D. (2018). Sacrificial utilitarian judgments do reflect concern for the greater good: Clarification via process dissociation and the judgments of philosophers. *Cognition*, 179, 241-265.
- Crockett, M. J., Clark, L., Hauser, M. D., & Robbins, T. W. (2010). Serotonin selectively influences moral judgment and behavior through effects on harm aversion. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(40), 17433-17438.
- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *JSA Catalog of Selected Documents in Psychology*, 10, 85.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 113-126.
- Egan, G. (2013). *Student Workbook Exercises for Egan's The Skilled Helper*, (10th. ed). Monteray: Cengage Learning.
- Engeler, A., & Yargıç, L. Ğ. (2007). Kişiler arası tepkisellik indeksi: Empatinin çok boyutlu ölçümü. *New Symposiun Journal*, 45, 119-127.
- Erzi, S. (2019). Psychometric Properties of Adaptation of The Oxford Utilitarianism Scale to Turkish. *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 132-147.
- Fennig, S., Secker, A., Treves, I., Ben Yakar, M., Farina, J., Roe, D., & Fennig, S. (2005). Ethical dilemmas in psychotherapy: Comparison between patients, therapists and laypersons. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, 42(4), 251-257.
- Ferencz-Kaddari, M., Shifman, A., & Koslowsky, M. (2016). Modeling psychologists' ethical intention: Application of an expanded theory of planned behavior. *Psychological Reports*, 118(3), 691-709.
- Fleischmann, A., Lammers, J., Conway, P., & Galinsky, A. D. (2019). Paradoxical effects of power on moral thinking: Why power both increases and decreases deontological and utilitarian moral decisions. *Social Psychological and Personality Science*, 10(1), 110-120.

- Forgas, J. P. (1995). Mood and judgment: the affect infusion model (AIM). *Psychological Bulletin*, 117(1), 39-66.
- Frederick, S. (2005). Cognitive reflection and decision making. *Journal of Economic Perspectives*, 19(4), 25-42.
- Gawronski, B., & Beer, J. S. (2017). What makes moral dilemma judgments “utilitarian” or “deontological”? *Social Neuroscience*, 12(6), 626-632.
- Gawronski, B., Conway, P., Armstrong, J., Friesdorf, R., & Hütter, M. (2018). Effects of Incidental Emotions on Moral Dilemma Judgments: An Analysis Using the CNI Model. *Emotion*, 18, 7, 989-1008.
- Gençöz T. Pozitif ve negatif duygu ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi* 2000; 15(46), 19-26.
- Glenn, A. L., Koleva, S., Iyer, R., Graham, J., & Ditto, P. H. (2010). Moral identity in psychopathy. *Judgment and Decision Making*, 5(7), 497.
- Gibson, W. T., & Pope, K. S. (1993). The ethics of counseling: A national survey of certified counselors. *Journal of Counseling & Development*, 71(3), 330-336.
- Goldberg, J. H., Lerner, J. S., & Tetlock, P. E. (1999). Rage and reason: The psychology of the intuitive prosecutor. *European Journal of Social Psychology*, 29(5-6), 781-795.
- Greene, J. D. (2007). Why are VMPFC patients more utilitarian? A dual-process theory of moral judgment explains. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(8), 322-323.
- Greene, J. D., Sommerville, R. B., Nystrom, L. E., Darley, J. M., & Cohen, J. D. (2001). An fMRI investigation of emotional engagement in moral Judgment. *Science*, 293(5537), 2105– 2108.
- Grenyer, B. F., & Lewis, K. L. (2012). Prevalence, prediction, and prevention of psychologist misconduct. *Australian Psychologist*, 47(2), 68-76.
- Gius, E., & Coin, R. (2000). Ethics between norms and values: A study of Italian psychotherapists. *European Psychologist*, 5(4), 326
- Haas, L. J., Malouf, J. L., & Mayerson, N. H. (1988). Personal and professional characteristics as factors in

- psychologists' ethical decision making. *Professional Psychology: Research and Practice*, 19(1), 35.
- Haarhoff, B. A. (2006). The importance of identifying and understanding therapist schema in cognitive therapy training and supervision. *New Zealand Journal of Psychology*, 35(3), 126-131.
- Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108(4), 814-834.
- Haidt, J. (2007). The new synthesis in moral psychology. *Science*, 316, 998-1002,
- Han, S., Lerner, J. S., & Keltner, D. (2007). Feelings and consumer decision making: The appraisal-tendency framework. *Journal of Consumer Psychology*, 17(3), 158-168.
- Hannikainen, I. R., Miller, R. M., & Cushman, F. A. (2017). Act versus impact: Conservatives and liberals exhibit different structural emphases in moral judgment. *Ratio*, 30(4), 462-493.
- Harmon-Jones, E., & Sigelman, J. (2001). State anger and prefrontal brain activity: Evidence that insult-related relative left-prefrontal activation is associated with experienced anger and aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(5), 797.
- Hassenstab, J., Dziobek, I., Rogers, K., Wolf, O. T., & Convit, A. (2007). Knowing what others know, feeling what others feel: a controlled study of empathy in psychotherapists. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 195(4), 277-281.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53-60.
- Howitt, D., & Cramer, D. (2014). *Introduction to SPSS in Psychology*, (6th ed). Edinburgh: Pearson.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.

- Isen, A. M., & Patrick, R. (1983). The effect of positive feelings on risk taking: When the chips are down. *Organizational Behavior and Human Performance*, 31(2), 194-202.
- Isen, A. M., & Geva, N. (1987). The influence of positive affect on acceptable level of risk: The person with a large canoe has a large worry. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 39(2), 145-154.
- Jonason, P. K., & Webster, G. D. (2010). The dirty dozen: A concise measure of the dark triad. *Psychological Assessment*, 22(2), 420.
- Kahane, G. (2015). Sidetracked by trolleys: Why sacrificial moral dilemmas tell us little (or nothing) about utilitarian judgment. *Social neuroscience*, 10(5), 551-560.
- Kahane, G., Everett, J. A., Earp, B. D., Farias, M., & Savulescu, J. (2015). 'Utilitarian judgments in sacrificial moral dilemmas do not reflect impartial concern for the greater good. *Cognition*, 134, 193-209.
- Kahane, G., Everett, J. A., Earp, B. D., Caviola, L., Faber, N. S., Crockett, M. J., & Savulescu, J. (2018). Beyond sacrificial harm: A two-dimensional model of utilitarian psychology. *Psychological review*, 125(2), 131.
- Kahneman, D. (2003). A perspective on judgment and choice: mapping bounded rationality. *American Psychologist*, 58(9), 697-720
- Kahneman, D., & Frederick, S. (2002). Representativeness revisited: Attribute substitution in intuitive judgment. In *Heuristics and biases: The Psychology of Intuitive Judgment*, (pp.49-81). New York: Cambridge University Press.
- Kant, I. (1785/1964). *Groundwork of the metaphysics of morals* (H. J. Paton, Trans.). New York: Harper & Row.
- Keijsers, G. P. J., Schaap, C. P. D. R., & Hoogduin, C. A. L. (2000). The impact of interpersonal patient and therapist behavior on outcome in cognitive-behavior therapy: A review of empirical studies. *Behavior Modification*, 24(2), 264-297.

- Kıyak, S. (2006). Genel lise öğrencilerinin meslek seçimi yaparken temel aldığı kriterler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Klein, R.B. (2011). *Hypothesis Testing. Principles and Practice of Structural Equation Modelling*, (3rd ed). New York: Guilford Press.
- Koenigs, M., Young, L., Adolphs, R., Tranel, D., Cushman, F., Hauser, M., & Damasio, A. (2007). Damage to the prefrontal cortex increases utilitarian moral judgments. *Nature*, 446(7138), 908-911.
- Koenigs, M., Kruepke, M., Zeier, J., & Newman, J. P. (2011). Utilitarian moral judgment in psychopathy. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 7(6), 708-714.
- Kohlberg, L., & Kramer, R. (1969). Continuities and discontinuities in childhood and adult moral development. *Human Development*, 12(2), 93-120.
- Kumova, F., & Bahçekapılı, H.G. (yayın aşamasında). Türk kültüründe yüksek ahlaki ikilem yaratan psikoterapist senaryoları ile klasik senaryolar: Duyguların faydacı/deontolojik kararlar ile ilişkisi. *Psikoloji Çalışmaları*.
- Lafferty, P., Beutler, L. E., & Crago, M. (1989). Differences between more and less effective psychotherapists: A study of select therapist variables. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(1), 76.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American Psychologist*, 46(8), 819.
- Leahy, R. L. (2007b). Schematic mismatch in the therapeutic relationship: a social-cognitive model. In P. Gilbert and R. L. Leahy. (Eds.), *The Therapeutic Relationship in Cognitive-Behavioural Psychotherapies* (pp. 229–254). New York: Routledge.
- Lee, J. J., & Gino, F. (2015). Poker-faced morality: Concealing emotions leads to utilitarian decision making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 126, 49-64.

- Lerner JS, Keltner D. (2000). Beyond valence: toward a model of emotion-specific influences on Judgment and choice. *Cognition and Emotion*, 14, 473–93.
- Lerner, J. S., & Keltner, D. (2001). Fear, anger, and risk. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(1), 146-159.
- Lerner, J. S., & Tiedens, L. Z. (2006). Portrait of the angry decision maker: How appraisal tendencies shape anger's influence on cognition. *Journal of Behavioral Decision Making*, 19(2), 115-137.
- Lerner, J. S., Li, Y., Valdesolo, P., & Kassam, K. S. (2015). Emotion and decision making. *Annual Review of Psychology*, 66, 799-823.
- Li, Z., Xia, S., Wu, X., & Chen, Z. (2018). Analytical thinking style leads to more utilitarian moral judgments: An exploration with a process-dissociation approach. *Personality and Individual Differences*, 131, 180-184.
- Loewenstein, G. F., Weber, E. U., Hsee, C. K., & Welch, N. (2001). Risk as feelings. *Psychological Bulletin*, 127(2), 267-286.
- Machado, P. P., Beutler, L. E., & Greenberg, L. S. (1999). Emotion recognition in psychotherapy: Impact of therapist level of experience and emotional awareness. *Journal of Clinical Psychology*, 55(1), 39-57.
- Maia, T. V., & McClelland, J. L. (2004). A reexamination of the evidence for the somatic marker hypothesis: what participants really know in the Iowa gambling task. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 101(45), 16075-16080.
- Maner, J. K., & Gerend, M. A. (2007). Motivationally selective risk judgments: Do fear and curiosity boost the boons or the banes? *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 103(2), 256-267.
- McAuliffe, W. H. (2019). Do emotions play an essential role in moral judgments? *Thinking & Reasoning*, 25(2), 207-230.
- McHoskey, J. W., Worzel, W., & Szyarto, C. (1998). Machiavellianism and psychopathy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(1), 192.

- Mealey, L. (1995). The sociobiology of sociopathy: An integrated evolutionary model. *Behavioral and Brain Sciences*, 18(3), 523-541.
- Mellers, B. A. (2000). Choice and the relative pleasure of consequences. *Psychological Bulletin*, 126(6), 910.
- Mellers, B. A., Schwartz, A., Ho, K., & Ritov, I. (1997). Decision affect theory: Emotional reactions to the outcomes of risky options. *Psychological Science*, 8(6), 423-429.
- Meyer, A., Zhou, E., & Shane, F. (2018). The non-effects of repeated exposure to the Cognitive Reflection Test. *Judgment and Decision Making*, 13(3), 246.
- Mill, J. S. (1861/1998). *Utilitarianism*. New York: Oxford University Press.
- Mittal, V., & Ross Jr, W. T. (1998). The impact of positive and negative affect and issue framing on issue interpretation and risk taking. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 76(3), 298-324.
- Moore, A. B., Clark, B. A., & Kane, M. J. (2008). Who shalt not kill? Individual differences in working memory capacity, executive control, and moral judgment. *Psychological Science*, 19(6), 549-557.
- Özer, A. K., & Serap, Ö. Z. E. R. (2006). Durumsal-sürekli depresyon ölçeğinin faktöriyel alt yapısı. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(2), 210-217.
- Özsoy, E., Rauthmann, J. F., Jonason, P. K., & Ardiç, K. (2017). Reliability and validity of the Turkish versions of Dark Triad Dirty Dozen (DTDD-T), Short Dark Triad (SD3-T), and Single Item Narcissism Scale (SINS-T). *Personality and Individual Differences*, 117, 11-14.
- Pammi, V. C., Bandyopadhyay, D., & Srinivasan, N. (2013). Role of affect in decision making. In *Progress in Brain Research* (Vol. 202, pp. 37-53). Elsevier.
- Paxton, J. M., Ungar, L., & Greene, J. D. (2012). Reflection and reasoning in moral judgment. *Cognitive Science*, 36(1), 163-177.
- Patil, I., Zucchelli, M. M., Kool, W., Campbell, S., Fornasier, F., Calò, M., & Cushman, F. (2020). Reasoning supports utilitarian resolutions to moral dilemmas across diverse measures. *Journal of Personality and Social Psychology*.

- Paulhus, D. L., & Williams, K. M. (2002). The dark triad of personality: Narcissism, machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality, 36*(6), 556-563.
- Peduzzi, P., Concato, J., Feinstein, A. R., & Holford, T. R. (1995). Importance of events per independent variable in proportional hazards regression analysis II. Accuracy and precision of regression estimates. *Journal of Clinical Epidemiology, 48*(12), 1503-1510.
- Peduzzi, P., Concato, J., Kemper, E., Holford, T. R., & Feinstein, A. R. (1996). A simulation study of the number of events per variable in logistic regression analysis. *Journal of Clinical Epidemiology, 49*(12), 1373-1379.
- Piazza, J., & Sousa, P. (2014). Religiosity, political orientation, and consequentialist moral thinking. *Social Psychological and Personality Science, 5*(3), 334-342.
- Politis, A. N., & Knowles, A. (2013). Registered Australian Psychologists' Responses to Ethical Dilemmas Regarding Medicare Funding of Their Services. *Australian Psychologist, 48*(4), 281-289.
- Pope, K. S., Tabachnick, B. G., & Keith-Spiegel, P. (1987). Ethics of practice: The beliefs and behaviors of psychologists as therapists. *American Psychologist, 42*(11), 993.
- Raghunathan, R., & Pham, M. T. (1999). All negative moods are not equal: Motivational influences of anxiety and sadness on decision making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 79*(1), 56-77.
- Reynolds, C. J., & Conway, P. (2018). Not just bad actions: Affective concern for bad outcomes contribute to moral condemnation of harm in moral dilemmas. *Emotion, 18*(7), 1009.
- Robins, K. (1996). Interrupting Identities: Turkey/Europe. *Questions of Cultural Identity, 61-86*.
- Rogers, C. (1992). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 60*, 827-832.

- Royzman, E. B., Goodwin, G. P., & Leeman, R. F. (2011). When sentimental rules collide: "Norms with feelings" in the dilemmatic context. *Cognition*, *121*(1), 101-114.
- Royzman, E. B., Landy, J. F., & Leeman, R. F. (2015). Are thoughtful people more utilitarian? CRT as a unique predictor of moral minimalism in the dilemmatic context. *Cognitive Science*, *39*(2), 325-352.
- Schnall, S., Haidt, J., Clore, G. L., & Jordan, A. H. (2008). Disgust as embodied moral judgment. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *34*(8), 1096-1109.
- Schwartz, S. H. (1999). A theory of cultural values and some implications for work. *Applied Psychology*, *48*(1), 23-47.
- Schwarz, N., & Clore, G. L. (1983). Mood, misattribution, and judgments of well-being: Informative and directive functions of affective states. *Journal of Personality and Social Psychology*, *45*(3), 513-525.
- Siedlecka, E., & Denson, T. F. (2018). Experimental Methods for Inducing Basic Emotions: A Qualitative Review. *Emotion Review*, 1-11.
- Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York: Macmillan.
- Smith, C. A., & Ellsworth, P. C. (1985). Patterns of cognitive appraisal in emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, *48*(4), 813-838.
- Slovic, P., Finucane, M., Peters, E., & MacGregor, D. G. (2002). Rational actors or rational fools: Implications of the affect heuristic for behavioral economics. *The Journal of Socio- economics*, *31*(4), 329-342.
- Smith, C. A., & Ellsworth, P. C. (1985). Patterns of cognitive appraisal in emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, *48*(4), 813-838.
- Smith, T. S., McGuire, J. M., Abbott, D. W., & Blau, B. I. (1991). Clinical ethical decision making: An investigation of the rationales used to justify doing less than one believes one should. *Professional Psychology: Research and Practice*, *22*(3), 235.
- Stagnaro, M. N., Pennycook, G., & Rand, D. G. (2018). Performance on the Cognitive Reflection Test is stable across time. *Judgment and Decision making*, *13*(3), 260.

- Strohminger, N., Lewis, R. L., & Meyer, D. E. (2011). Divergent effects of different positive emotions on moral judgment. *Cognition*, *119*(2), 295-300.
- Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual Differences*, *42*(5), 893-898.
- Sullivan, K. (2002). Ethical beliefs and behaviours among Australian psychologists. *Australian Psychologist*, *37*(2), 135-141.
- Therapy Today/therapytoday.net/2015.
- Thomas, J. T. (2005). Licensing board complaints: Minimizing the impact on the psychologist's defense and clinical practice. *Professional Psychology: Research and Practice*, *36*(4), 426.
- Thomson, K. S., & Oppenheimer, D. M. (2016). Investigating an alternate form of the cognitive reflection test. *Judgment and Decision Making*, *11*(1), 99.
- Toplak, M. E., West, R. F., & Stanovich, K. E. (2011). The Cognitive Reflection Test as a predictor of performance on heuristics and biases tasks. *Memory & Cognition*, *39*, 1275–1289.
- Tubbs, P., & Pomerantz, A. M. (2001). Ethical behaviors of psychologists: Changes since 1987. *Journal of Clinical Psychology*, *57*(3), 395-399.
- Valdesolo, P., & DeSteno, D. (2006). Manipulations of emotional context shape moral judgment. *Psychological Science-Cambridge*, *17*(6), 476-477.
- Västfjäll, D., Peters, E., & Slovic, P. (2008). Affect, risk perception and future optimism after the tsunami disaster. *Judgment and Decision Making*, *3*(1), 64-72.
- Venkatesh, S., & Lovibond, P. (2019). Is the unexamined professional life worth practicing? Factors influencing ethical practice in psychologists. *Ethics & Behavior*, 1-16.
- Vyskocilova, J., & Prasko, J. (2013). Ethical questions and dilemmas in psychotherapy. *Activitas Nervosa Superior Rediviva*, *55*(1-2), 4-11.

- Yelken, K. (2008). Orta öğretim son sınıf öğrencilerinin üniversite tercihlerini ve meslek seçimini etkileyen faktörler: Sakarya il merkezi örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sakarya.
- Wastell, C., & Booth, A. (2003). Machiavellianism: An alexithymic perspective. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22(6), 730-744.
- Watson D, Clark LA, Tellegen A. (1988). Development and validation of brief measures of positive and negative affect: The PANAS scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(6):1063-1070.
- Wiech, K., Kahane, G., Shackel, N., Farias, M., Savulescu, J., & Tracey, I. (2013). Cold or calculating? Reduced activity in the subgenual cingulate cortex reflects decreased emotional aversion to harming in counterintuitive utilitarian judgment. *Cognition*, 126(3), 364-372.
- Winterich, K. P., Han, S., & Lerner, J. S. (2010). Now that I'm sad, it's hard to be mad: The role of cognitive appraisals in emotional blunting. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(11), 1467-1483.
- Yates, F. J. (2007). Emotion appraisal tendencies and carryover: How, why, and therefore? *Journal of Consumer Psychology*, 17(3), 179-183.
- Zajonc, R.B. (1980). Feeling and thinking: Preferences need no inferences. *American Psychologist*, 35(2), 151-175.

EKLER

EK 1- ELLSWORTH ve SMITH DUYGU KATEGORİLERİ

İlintisel çalışmalar için:

Okuduğunuz senaryonun sizde hissettirdiği en yoğun duyguyu lütfen aşağıdaki listede yuvarlak içine alınız (lütfen tek bir duygu seçiniz).

Ümit	İlgi	Can sıkıntısı	Gurur
Şaşkınlık	Mutluluk	Tiksinti	Küçük görme
Üzüntü	Suçluluk	Öfke	Korku
Utanç	Hayal kırıklığı		
Diğer	(lütfen belirtin)		

Pilot çalışma için:

Şu anda en yoğun hissettiğiniz duyguyu lütfen aşağıdaki listede yuvarlak içine alınız.

Ümit	İlgi	Can sıkıntısı	Gurur
Şaşkınlık	Mutluluk	Tiksinti	Küçük görme
Üzüntü	Suçluluk	Öfke	Korku
Utanç	Hayal kırıklığı		
Diğer	(lütfen belirtin)		

EK 2- KLASİK ETİK İKİLEM SENARYOLARI

Lütfen aşağıdaki senaryoların her birini okuyup ilgili soruları yanıtlayın (cevaplarınızı yuvarlak içine alın ve sadece tek bir seçeneği işaretleyin)

1-) VAGON:

Freni patlamış bir vagon hızla bir kavşağa yaklaşmakta. Kavşağın solunda beş demiryolu işçisi, sağında ise bir demiryolu işçisi çalışmakta. Eğer hiçbir şey yapmazsanız, vagon kavşağın solundan devam edecek ve beş işçiyi ezerek öldürecek. Söz konusu beş işçinin hayatını kurtarmanın tek yolu, yanınızda bulunan kolu çekerek vagonu kavşağın sağına yönlendirmek ve orada bulunun bir işçiyi ezerek öldürmek.

Beş işçinin hayatını kurtarmak için kolu çekerek bir işçinin ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Beş işçinin hayatını kurtarmak için bir işçinin ölümüne neden olacak kolu çeker misiniz?

Evet / Hayır

2-) ALEVLER:

Hastanede gece bekçisi olarak çalışıyorsunuz. Yan binada meydana gelen kaza nedeni ile ölümcül alevler hastanenin havalandırma sistemi içerisinde yükselmekte. Üst kattaki hasta odalarından birinde üç, diğerinde ise bir hasta bulunmakta. Eğer alevlere müdahale etmek için hiçbir şey yapmazsanız, alevler üç hastanın bulunduğu odaya ulaşacak ve onların ölümüne neden olacak. Havalandırma sistemine müdahale ederek bu üç hastanın ölümünü engellemenin tek yolu yanınızda bulunan düğmeye basmak. Eğer düğmeye basarsanız alevler üç hastanın olduğu odaya değil, bir hastanın bulunduğu odaya ulaşacak ve onu öldürecek.

Üç hastanın hayatını kurtarmak için düğmeye basarak bir hastanın ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Üç hastayı kurtarmak için bir hastanın ölümüne neden olacak düğmeye basar mısınız?

Evet / Hayır

3-) PARA BABASI:

Bir elektrik teknisyenisiniz ve çok zengin bir iş adamının villasındaki elektrik arızasını tamir etmek üzere çağrıldınız. Söz konusu iş adamı kanser hastası ve ölüm döşeğinde, ancak kanseri yavaş ilerlediği için ölümü aylar sürebilir. Öldüğünde verilmek üzere tüm devasa servetini yerel bir çocuk hastanesine bağışladığı kısa süre önce gazetelerde yayınlandı. Bu hastanede tedavi gören çok sayıda çocuğun bu servet sayesinde iyileşeceğini, ancak iş adamının ölümüne kadar hayatta kalmayı başaramayacaklarını biliyorsunuz.

Arızayı tamir etmek yerine elektrik kablolarına aşırı elektrik yükleyebilirsiniz. Böylece evdeki herhangi bir lamba açıldığında veya elektrikli alet çalıştırıldığında sistem kısa devre yapar, iş adamının bağlı bulunduğu solunum cihazı da devre dışı kalır ve adam ölür.

Bu durum bir kaza gibi görünecek ve bağışlanan servet ile pek çok çocuğun hayatı kurtulacaktır.

Çocukların ihtiyaçları olan parayı bir an önce almalarını sağlamak için, elektrik sistemine kısa devre yaptırarak iş adamının ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Çocukların ihtiyaçları olan parayı bir an önce almalarını sağlamak için iş adamının ölümüne sebep olacak şekilde elektrik sistemine kısa devre yaptırır mısınız?

Evet / Hayır

4-) CANKURTARAN SANDALI:

Yangın nedeni ile bir an önce tahliye edilmesi gereken bir gemidesiniz. Yeterince cankurtaran sandalı olmadığı için, her sandala taşıma kapasitesinden daha fazla insan bindirilmek zorunda kalınıyor. Sizin bulunduğunuz cankurtaran sandalı da fazla ağırlık yüzünden su almaya başladı ve batmak üzere. Eğer hiçbir şey yapılmazsa, kurtarma araçları bölgeye gelemeden önce sandalınız batacak ve sandaldaki herkes ölecek.

Bulduğunuz sandalda ağır yaralı ve her halükârda kurtulamayacak durumda olan biri var. Eğer bu yaralıyı denize atarsanız ağırlık dengelenecek ve sandalınız batmaktan kurtulacak.

Kendinizi ve sandaldaki diğer kişileri kurtarmak için bu yaralıyı denize atarak ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Kendinizi ve sandaldaki diğer kişileri kurtarmak için bu yaralıyı denize atar mısınız?

Evet / Hayır

5-) AĞLAYAN BEBEK:

Düşman askerleri kasabanızı işgal etmişler ve çevredeki iki yaşından büyük herkesi öldürüyorlar. Siz ve kasabadan bazı kişiler büyük bir evin tavan arasındaki iki odaya saklandınız. Dışardan, saklananları aramaya gelen düşmen askerlerinin seslerini duyuyorsunuz.

Diğer odadaki bebek ağlamaya başladı. Bebeğin sesinin dışardaki düşman askerleri tarafından duyulmaması olanaksız. Eğer sesi duyup eve girerlerse bebeği öldürmeyecekler, ancak siz ve evde saklanan diğer herkes öldürülecek.

Eğer yanınızdaki gürültülü çalışan fırını açarsanız, fırının gürültüsü bebeğin sesini bastırarak ve askerler yerinizi bulamayacaklar. Diğer oda yetişkinler ve çocuklar için rahatsız edici ölçüde sıcak olacak ama bu sıcaklık bebeği öldürecek. Kendinizi ve diğer saklananları kurtarmak için fırını çalıştırmak zorundasınız ama bu ağlayan bebeğin ölümüne yol açacak.

Kendinizi ve diğer saklanan kasabalıları kurtarmak için fırını çalıştırıp ağlayan bebeğin ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Kendinizi ve diğer saklanan kasabalıları kurtarmak için, ağlayan bebeğin ölümüne neden olacak fırını çalıştırır mısınız?

Evet / Hayır

6-) DENİZALTI:

Büyük bir aysbergin tabanında araştırma yapan bir denizaltının mürettebatından birisiniz. Güvertede meydana gelen bir patlamadan dolayı mürettebatın çoğu öldü veya yaralandı, aynı zamanda denizaltı da hasar gördü. Siz ve mürettebatın çoğunluğu yüzeye yakın katlardan birinde mahsur kaldınız ve bulunduğunuz yerde hepinizin güverteye erişip kurtulmasını sağlayacak yeterli oksijen yok. Denizaltının alt katında ise mürettebatın bir kişi mahsur kaldı ve onun bulunduğu katta yeterli oksijen var.

Acil çıkış için denizaltının alt ve üst katlarını ayıran bir ambar kapağı var. Eğer acil durum düğmesine basarsanız, ambar kapağı açılıp aşağı kata düşecek. Böylece alt kattaki oksijen sizin bulunduğunuz kata çıkacak ve bu sayede güverteye çıkıp kurtulacak kadar oksijeniniz

olacak. Ancak, alt katta mahsur kalan kişi baygın ve yerde yatıyor, ambar kapağını serbest bırakırsanız, aşağıda baygın yatan adamı ezip öldürecek.

Siz ve yanınızdakiler nerede ise havasızlıktan ölmek üzeresiniz ve acil durum düğmesine basmaktan başka bir kurtuluş yolunuz yok.

Kendinizi ve yanınızdakileri kurtarmak için acil durum düğmesine basarak alt katta baygın yatan adamın ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Kendinizi ve yanınızdakileri kurtarmak için alt katta baygın yatan adamın ölümüne neden olacak acil durum düğmesine basar mısınız?

Evet / hayır

7-) KÖPEKBALIĞI SALDIRISI:

Birleşmiş Milletlere bağlı ve 2. Dünya Savaşı'ndan kalma sualtı mayınlarını etkisiz hale getirmekle görevle bir dalgıç ekibinin üyesisiniz. Ekibinizdeki dalgıçlardan biri, bir mayını etkisiz hale getirmeye çalışırken patlattı ve yaralandı. Sudaki kan çevredeki çok sayıda köpekbalığını bulduğunuz yere çekti. Bu köpekbalıkları karşılarna çıkan her şeyi yiyen çok saldırgan bir tür. Bir zıpkın tüfeğiniz var, ancak yanınızda sadece bir tek zıpkın var ve köpekbalıklarının sayısı çok fazla.

Yaralı dalgıç mevcut tek köpekbalığından korunma kafesine doğru yüzüyor ve oraya sizden ve diğer dalgıçlardan daha önce varacak.

Köpekbalıkları da size ve diğer dalgıçlara onlardan kaçıp kurtulamayacağınız kadar yaklaşmış durumdadır.

Eğer mayınlardan birini aktive ederseniz, ortaya çıkacak patlama yaralı dalgıcı öldürecek ancak köpekbalıklarını ürkütüp kaçırarak size ve diğer dalgıçların güvenli bir bölgeye kaçmanızı sağlayacak.

Kendinizi ve grubun geri kalanını kurtarmak için mayını patlatarak yaralı dalgıcın ölümüne neden olmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Kendinizi ve grubun geri kalanını kurtarmak için yaralı dalgıcın ölümüne neden olacak mayını patlatır mısınız?

Evet / Hayır

8-) YETİM HANE:

İç savaşın olduğu bir ülkedeki bir yetimhanede çalışıyorsunuz. İsyancı askerler başarılı bir darbe ile hükümeti ele geçirmişler ve şimdi de kendi rejimlerini desteklemeyen herkesi öldürüyorlar. İsyancı askerler bulunduğunuz kasabayı işgal ettiler ve sadakatinden şüphelendikleri herkesi öldürmeye başladılar. Siz ve yetimhanedeki çocuklar isyancıların rejimini desteklemiyorsunuz. İsyancı askerler ayrıca, ülkenizdeki belli bir etnik grup aleyhine de etnik temizleme hareketi yürütüyorlar. Yetimhanede de söz konusu etnik gruba mensup bir çocuk var.

Bu çocuğu güvenli bir şekilde ülke dışına çıkarabilecek kaçakçıları tanıyorsunuz, ancak siz ve diğer çocuklar için bir kaçış yolu yok ve askerler sizleri kesinlikle öldürecekler.

Hemşireye, bahse konu etnik gruba mensup çocuğa yüksek dozda uyku ilacı vermesini emredebilirsiniz. İsyancı askerler, ilgili etnik gruptan nefret ettikleri için bu davranışınızı onlara olan sadakatinizin bir göstergesi olarak görecektir, size ve diğer çocuklara dokunmayacaklardır.

Kendinizi ve diğer çocukları kurtarabilmek için hemşireye ilgili çocuğa yüksek dozda uyku ilacı vermesini emrederek çocuğun ölümüne neden olmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Kendinizi ve diğer çocukları kurtarabilmek için hemşireye ilgili çocuğa öldürücü dozda uyku ilacı vermesini emreder misiniz?

Evet / Hayır

9-) HIV VİRÜSÜNÜN BULAŞMASINI ÖNLEME:

Bir restoranda garsonsunuz.

Servis yaptığınız düzenli müşterilerinizden birinin, arkadaşına kan testinin HIV pozitif çıktığını öğrendiğini ve ölmeden önce mümkün olduğunca fazla sayıda insana bu virüsü bulaştırmayı hedeflediğini söylediğini duydunuz. Bunu söyleyen müşteriyi de arkadaşını da iyi tanıyorsunuz. Adamın söylediğinde ciddi olduğunu ve ulaşabileceği çok sayıda potansiyel kurban olduğunu biliyorsunuz. Polise gitmeniz durumunda müşterinin de arkadaşının da bu konuşmayı inkar edeceğinden ve elinizde herhangi bir kanıt olmadığından polisin müdahalede bulunmayacağından eminsiniz.

İlgili müşterinin çok ciddi düzeyde fıstık alerjisi olduğunu ve küçük bir miktar yemekle bile öleceğini biliyorsunuz. Tatlısına müşteri fark etmeden fıstık karıştırma imkânınız var.

Müşterinin onlarca insana HIV virüsü bulaştırarak ölmelerine sebep olmasını önlemek için tatlısına fıstık karıştırarak alerjik reaksiyon tetiklemek ve ölümüne neden olmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Müşterinin onlarca insana HIV virüsü bulaştırarak ölmelerine sebep olmasını önlemek için, alerjik reaksiyon tetikleyerek ölümüne neden olacak olan fıstığı tatlısına karıştırır mısınız?

Evet / Hayır

10-) KURTARMA OPERASYONU:

Bir sel felaketine müdahale eden kurtarma helikopterindeki tek doktorsunuz. Çok sayıda yaralıyı bölgeden kurtardınız ve yol boyunca onları hayatta tutmaya çalışıyorsunuz.

Aniden pilot motorda arıza oluştuğunu, helikopterin sizin, pilotun ve helikopterdeki tüm yaralıların ağırlığını taşımasının mümkün olmadığını bildirdi. Helikopterin yere çakılmasını önlemek için helikopterin yükünü hafifletmek gerekiyor. Helikopterdeki tüm ekipmanı aşağı atmanıza rağmen helikopter yeterince hafiflemedi, yaralıların da size ihtiyaçları var. Helikopteri yeterince hafifletebilmenin tek yolu, helikoptere çekmekte olduğunuz yaralıyı tutan kurtarma ipini kesmek. İpi keserseniz helikopter uçuşa devam edebilecek kadar hafiflemiş olacak ancak, yukarı çekmekte olduğunuz yaralı aşağı düşerek ölecek.

Kendinizi ve helikopterdekileri kurtarabilmek için ipi keserek yukarı çekmekte olduğunuz yaralının ölümüne neden olmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Kendinizi ve helikopterdekileri kurtarabilmek için yukarı çekmekte olduğunuz yaralıyı tutan ipi keser misiniz?

Evet / Hayır

11-) UZAY İSTASYONU:

Dünyanın etrafında dönen uluslararası bir uzay istasyonunda mühendissiniz. Aniden kargo bölümünde yangın çıkıyor. Otomatik yangın söndürme sistemi, kargo bölümünün uzaya açılan kapısını açarak yangının sönmesini sağlıyor. Ancak sistemin çalışabilmesi için kargo bölümü ile istasyon arasındaki kapının kilitlenmesi gerekiyor. İstasyonda çalışan

teknikerlerden biri, yangın başladığında kargo bölümünde bulunuyor ve uzay kıyafetini tamamen giyememiş durumda. Tekniker kurtulabilmek için kargo kapısına giden merdivenlere tırmanmaya başlıyor, ancak uzay kıyafetini giymeye çalışırken merdivenlerden çıkabilmesi mümkün değil.

Teknikerin tırmanmaya devam etmesi durumunda, arada sıkışacağını ve kapı kilitlenemediği için yangın söndürme sisteminin devreye giremeyeceğini ve yangının tüm istasyonu saracağını fark ediyorsunuz. Teknikerin yangın yayılmadan uzay kıyafetini çıkarabileceği yeterli zaman da yok.

Yangının yayılarak sizi ve istasyondaki diğer çalışanları öldürmesini engellemenin tek yolu, kontrol odasındaki butona basarak tekniker kapıya ulaşmadan kapıyı kilitlemek ve yangın söndürme sisteminin devreye girmesini sağlamak. Butona basarsanız yangın sönecek, ancak tekniker uzaya uçarak ölecek.

Kendinizi ve istasyondaki diğer çalışanları kurtarabilmek için kapıyı kilitleyecek butona basmak ve teknikerin ölümüne neden olmak, sizin açınızdan ahlaken uygun mudur?

Evet / Hayır

Kendinizi ve istasyondaki diğer çalışanları kurtarabilmek için kapıyı kilitleyerek teknikerin ölümüne neden olacak olan butona basar mısınız?

Evet / Hayır

12-) BRİKET:

Binaların kontrollü bir şekilde patlatılarak yıkılmasını sağlayan bir patlayıcı uzmanısınız. Çalıştığınız binadaki son kontrolleri yaparken, alt katlardan birinde bir gencin patlayıcılardan birini kurcaladığını ve kontrolsüz bir patlamayı tetiklemek üzere olduğunu fark ediyorsunuz. Tetiklenmek üzere olan patlama binanın çökmesine, sizin, söz konusu gencin ve binadaki bir grup müfettişin ölümüne neden olacak. Dışarda çalışan makinelerin gürültüsü nedeni ile gence sesinizi duyurup onu uyarabilmeniz mümkün değil.

Patlamayı önlemenin tek yolunun, binanın elektriğini devreye sokacak kolu çekmek olduğunu fark ediyordunuz. Bina elektriğinin devreye girmesi, kısa devre yaptırarak patlamanın tetiklenmesini önleyecek ancak, açık bir elektrik kablosunu elinde tutmakta olan gencin de elektrik çarpması sonucu ölmesine neden olacak.

Kendinizi ve binadaki bir grup müfettişi kurtarabilmek için bina elektriğini devreye sokan kolu çekmek ve ilgili gencin ölümüne neden olmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Kendinizi ve binadaki bir grup müfettişi kurtarabilmek için, bina elektriğini devreye sokarak ilgili gencin ölümüne neden olacak kolu çeker misiniz?

Evet / Hayır

13-) BATAN OTOBÜS:

Hayvanat bahçesi gezisine giden anaokulu çocuklarını taşıyan bir otobüsün şoförüsünüz. Yolda lastiklerin defolu olması nedeni ile otobüs köprüden nehre uçuyor. Batmakta olan otobüste mahsur kalan siz ve üç çocuk dışındaki herkes, dalgalarla otobüsten dışarı sürüklenip nehrin azgın sularında kayboluyorlar. Size en yakın iki çocuğu kucaklayarak çıkış kapısına doğru yüzmeye başlıyorsunuz. Kucağınızdaki iki çocuk da yüzmeye bilmiyor ve nefeslerini uzun süre tutamayacak kadar küçükler.

Ancak çıkış kapısının önü, kazada yerinden çıkan koltuklar tarafından kapatılmış durumda. Otobüsten dışarı çıkmanın tek yolu, kapı önünü kapatan koltukları koridorun diğer ucuna doğru iterek kapının önünü açmak. Ancak bu, koridorun diğer ucunda kalan üçüncü çocuğun otobüste sıkışarak boğulup ölmesine neden olacak.

Kendinizi ve diğer iki çocuğu kurtarabilmek için kapının açılmasını engelleyen koltukları koridorun diğer ucuna itip orada bulunan üçüncü çocuğun boğulup ölmesine neden olmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Çıkış kapısını açabilmek, kendinizi ve diğer iki çocuğu kurtarabilmek için üçüncü çocuğun çıkış yolunu kapatarak boğulmasına neden olacak koltukları koridorun diğer ucuna iter misiniz?

Evet / Hayır

14-) ORGAN NAKLİ:

Doktorsunuz ve beş hastanızdan her biri bir organ yetmezliği nedeni ile ölmek üzere. Hastanenize ağır bir trafik kazasında ciddi şekilde yaralanan ve hemen ameliyat edilmezse ölecek olan bir hasta getiriliyor. Ameliyat sırasında hemşirenin hastaya durumuna uygun olmayan bir ilacı enjekte etmek üzere olduğunu fark ediyorsunuz. Bu hatanın kritik olduğunun ve hastayı öldüreceğinin farkındasınız. Bu yaralının ölmesi durumunda organlarını alarak söz konusu beş hastanızı kurtarmanız mümkün olacak.

Hemşirenin hatasını görmezden gelip yaralının ölmesine seyirci kalarak beş hastanızı kurtarmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Beş hastanızı kurtarmak için hemşirenin yaralının ölümüne neden olacak hatasını görmezden gelir misiniz?

Evet / Hayır

15-) NOBEL ÖDÜLÜ (SİLAH OLABİLECEK KEŞİF):

Siz ve araştırma ortağınız, güvenli, ucuz ve doğayı kirletmeyen yeni bir enerji kaynağı keşfettiniz. Bu keşif, dünyadaki çevre kirliliğini ve yoksulluğu ortadan kaldıracak boyutta bir keşif ancak, ortağınız bu keşfi satmak istiyor.

Ortağınızı iyi tanıyorsunuz ve onun bu keşfi en yüksek fiyatı veren kim olursa olsun ona satmak isteyeceğinden eminsiniz. Ortağınızın bugün bu keşfi korkunç bir silah olarak kullanmayı deneyecek birkaç potansiyel alıcı ile görüşeceğini ve bu kişilerin ortağınıza hayalinden bile geçmeyecek miktarda yüksek bir para önereceğini öğrendiniz. Bu kişiler keşfinizi ele geçirirlerse, bunu son derece tehlikeli bir silah yapımında kullanacaklar ve binlerce insanın ölümüne neden olacaklar.

Ortağınızın bu satışı yapmasını engellemek için tek yolunuz onu öldürmek. Laboratuvarda bulunan kokusuz ve renksiz yanıcı bir kimyasalı laboratuvara dökerseniz, sigara tiryakisi ortağınızın çakmağını çaktığında havaya uçacağını biliyorsunuz. Böylece herkes bunun bir laboratuvar kazası olduğunu düşünecek ve keşfiniz de bunu silah olarak kullanabilecek kişilerin eline düşmemiş olacak.

Çakmağı çaktığında ortağınızın ölümüne neden olacak olan kimyasalı laboratuvara dökerek bu yeni enerji kaynağının, onu silah olarak kullanacak kişilerin eline düşmesini ve binlerce kişinin ölümünü önlemek, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Yeni enerji kaynağının onu silah olarak kullanacak kişilerin eline düşmesini ve binlerce kişinin ölmesini önlemek için çakmağı çaktığında ortağınızın ölümüne neden olacak kimyasalı laboratuvara döker misiniz?

Evet / Hayır

16-) ÖTANAZİ (MASUM İNSANLAR):

Küçük bir askeri birliği komuta ediyorsunuz. Düşman bölgesindeki görevinizi tamamlayıp dönerken, adamlarınızdan biri düşman tarafından kurulmuş kapanlardan birine basıyor ve bacağı kötü şekilde yaralanıyor. Onu kan kaybından öldürmeden bacağına kapandan kurtarmanız mümkün değil. Ancak onu ardınızda bırakırsanız da düşman birlikleri onu bulup konuşturmak için öldürene kadar işkence edecekler. Yaralı asker de en sonunda işkenceye dayanamayıp gizli bilgileri düşmana verecek. Siz bu gece farklı bir bölgeye göreve gideceğiniz için risk altında değilsiniz. Ancak yaralı askerin düşmana vereceği gizli bilgilerin onlarca askerin ölümüne neden olacağını biliyorsunuz.

Düşman birlikleri yaklaştığı için yaralı askerin yanında daha fazla kalmanız mümkün değil.

Askerinizin yerini bilgisayarınızda bombalama hedefi olarak programlamanız ve bulunduğu yerin bombalanmasını sağlamanız mümkün.

İşkence altında düşmana gizli bilgileri vermesini önlemek için, bilgisayarınızda ilgili programlamayı yaparak yaralı askerin ölümüne neden olmak, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

İşkence altında düşmana gizli bilgileri vermesini önlemek için bilgisayarınızda yaralı askerin ölümüne neden olacak programlamayı yapar mısınız?

Evet / Hayır

17-) DÜŞMAN CASUSU (KATLEDİLECEK KASABALILAR):

Savaş sırasında askeri bir birliğin komutanısınız. Askerleriniz, kısmen çöken bir binada oluşan bir çukurda aranan önemli bir düşman casusunu ağır yaralı olarak ele geçirdiler. Telsizden birliğinize, düşman askerlerinin yakındaki çok sayıda kasabadan birine sürpriz bir saldırı düzenleyecekleri bilgisi geldi. Eğer müdahale edemezseniz, düşman askerleri saldırdıkları kasabadaki tüm sivilleri öldürecekler. Ancak hangi kasabaya saldıracaklarını bilmiyorsunuz.

Ele geçirilen yaralı düşman casusunun hangi kasabaya saldırı planlandığını bildiğine eminsiniz. Onu sorguladınız ancak bilgi vermeyi kesinlikle ret ediyor. Casusun er ya da geç aldığı yaralar nedeni ile öleceğini biliyorsunuz.

Sorgulama sırasında casusun bulunduğu çukur, binanın temelinden yükselen su ile dolmaya başladı. Su casusun boyun hizasına kadar geliyor, kısa süre sonra boyunu aşacak ve casus boğulacak. İsteddiğiniz bilgileri vermezse onu orada bırakacağımızı söyleyerek konuşmaya zorlayabilirsiniz. Casusu bu şekilde ölüme terk ederseniz son anda istediğiniz

bilgileri vereceğine eminsiniz, ancak bu aşamada onu kurtarma imkanınızın kalmayacağını da biliyorsunuz. Casus boğularak ölecek, ancak siz de bu sayede düşmanın hangi kasabaya saldıracağını öğrenebilecek ve yüzlerce masumun hayatını kurtarabileceksiniz.

Yüzlerce masum hayatı kurtarabilmek için casusu boğularak ölüme terk etmek, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Yüzlerce masum hayatı kurtarabilmek için casusu boğularak ölüme terk eder misiniz?

Evet / Hayır

18-) BOMBA:

İyi tanınan güçlü bir terörist şehrin en kalabalık bölgelerinden birine kuvvetli bir bomba yerleştirdi ve bombayı uzaktan patlatmak üzere. Siz de bu terörist ile onun ayarladığı görüntülü bir bilgisayar bağlantısı üzerinden pazarlık yapıyorsunuz. Teröristin ergenlik çağındaki oğlu elinizde.

Terörist bombayı patlatırsa binlerce kişi ölecek. Teröristin bombayı patlatmasını önlemek için yapabileceğiniz tek şey, terörist bombayı etkisiz hale getirip teslim olana kadar kameralar önünde oğluna işkence yapmak.

Teröristin bombayı patlatarak binlerce kişiyi öldürmesine engel olabilmek için oğluna işkence yapmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Teröristin bombayı patlatarak binlerce kişiyi öldürmesine engel olabilmek için oğluna işkence yapar mısınız?

Evet / Hayır

19-) ARABİSTANLI LAWRENCE:

Tepe kabilesi ve Nehir kabilesi savaşçılarından oluşan küçük bir ordunun komutanısınız. Siz iki kabileye de mensup değilsiniz. Gece Tepe kabilesi üyelerinden biri, Nehir kabilesi tarafından kutsal kabul edilen bir totemi çalıyor ve hemen ardından yakalanıyor. Nehir kabilesi, totemi geri almalarına rağmen, çalınma eylemi ile totemin kirletildiğini ileri sürüyorlar ve eğer hırsız öldürülmezse Tepe kabilesine saldıracaklarını ilan ediyorlar. Ancak Tepe kabilesi, hırsızlık da yapmış olsa üyelerinden birini öldürmeyi reddediyor.

İki kabile arasında çıkacak savaşı ve yüzlerce kişinin ölmesini önlemek için yapabileceğiniz tek şey, hırsızın kafasını herkesin içinde kılıcınızla kesmek.

İki kabile arasında çıkacak savaşı ve yüzlerce kişinin ölmesini önlemek için hırsızın kafasını kesmeniz, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

İki kabile arasında çıkacak savaşı ve yüzlerce kişinin ölmesini önlemek için hırsızın kafasını keser misiniz?

Evet / Hayır

20-) İLAÇ (ÖLDÜRÜCÜ HASTALIK İÇİN İLAÇ):

Sağlık Bakanlığında üst düzey bir yöneticisiniz. Bir şehirdeki yüzlerce insan ölümcül bir hastalığa yakalandılar. Yeni üretilen bir ilacın kullanılmaya başlamasına ilişkin karar vereceksiniz. Bu ilaç, ilgili bölgedeki ölümcül hastalığı başarı ile tedavi edebiliyor. Ancak ilacın aynı zamanda ciddi yan etkileri var. İlacın hastalara verilmesi durumunda hastaların çoğu iyileşecek, fakat küçük bir grup hasta da ilacın yan etkileri nedeni ile ölecek.

Bu ilacın ölümcül hastalığa yakalanan ilgili hastalara verilmesine karar vermek sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Bu ilacın ölümcül hastalığa yakalanan hastalara verilmesi kararını alır mısınız?

Evet / Hayır

EK 3- PSİKOTERAPİST ETİK İKİLEM SENARYOLARI

Lütfen aşağıdaki senaryoların her birini okuyup ilgili soruları yanıtlayın,

Yanıt seçeneklerinden sadece seçtiğiniz bir tanesini yuvarlak içine alın.

Lütfen tüm anketi ara vermeden tek bir oturumda tamamlayın.

Tüm araştırma süresince ve sonrasında cevapların gizliliği korunacak, kişi bazlı her hangi bir değerlendirme yapılmayacak, tüm katılımcıların genel eğilimleri değerlendirilecektir.

1-) VEFAT EDEN DANIŞAN:

Danışanımız Saadet Hanım 6 aydır size psikoterapiye geliyor. Saadet Hanım seanslar sürerken 30 yıl önce evlatlık olarak verdiği kızı, oğlu ve torunları ile tekrar bir araya geliyor. Saadet Hanım seanslarda size tüm hayat hikayesini ve çocuklarını hangi şartlar altında evlatlık vermek zorunda kaldığını anlatıyor. Danışanınızın ailesi ile tekrar bir araya gelmekten çok mutlu olduğunu ve hayatı ile ilgili detayları onlarla paylaşmak istediğini de biliyorsunuz. Ancak Saadet Hanım ailesine bunları anlatamadan bir kazada vefat ediyor. Danışanınızın ailesi şaşkın ve üzgün durumda. Hayatlarını anlamlandırabilmek için annelerinin hayatına ilişkin detayları bilmenin onlar için çok önemli olduğunu söyleyerek sizden terapi notlarınızı onlarla paylaşmanızı istiyorlar.

Danışanınızın ailesinin mutluluğu için seans içerisinde size aktarılmış olan bilgileri onlarla paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınızın ailesinin mutluluğu için seans içerisinde size aktarılmış olan bilgileri onlarla paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız.

2-) ÇOCUKLUK TACİZİ:

Psikoterapi verdiğiniz danışanlardan Ayfer hanım seansta çocukken cinsel tacize uğradığını söyledi ve size tacizcisinin kimliğini de açıkladı. Ancak Ayfer hanım bu bilginin seans odasında kalması ve yetkili merciler ile paylaşılmaması konusunda son derece ısrarlı. Olay zaman aşımına uğradığı için bu tür bir paylaşımın işe yaramayacağına ve adı bu tarz bir olaya karışırsa, itibarının zedeleneceğine, sosyal ilişkilerinde problem yaşayacağına inanıyor. Çalıştığınız kurum da taciz mağduru danışanların tacizcilerinin kimliklerini açıklama yönünde teşvik edilmelerine karşı. Ancak danışanınızın verdiği bilgiler, tacizcisinin hala başka çocukları taciz ettiğini gösteriyor.

Danışanınızın ve çalıştığınız kurumun onay vermemesine karşın söz konusu tacizcinin başka çocukları taciz etmesini engelleyebilmek için öğrendiğiniz bilgileri yetkili merciler ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınızın ve çalıştığınız kurumun onay vermemesine karşın söz konusu tacizcinin başka çocukları taciz etmesini engelleyebilmek için öğrendiğiniz bilgileri yetkili merciler ile paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız.

3-) SORUMSUZ GENİTAL HERPES (GENİTAL UÇUK) HASTASI:

Psikoterapi verdiğiniz danışanlarınızdan biri seansta size, genital herpes (genital uçuk-cinsel ilişki ile bulaşan, ölümcül olmayan ancak ağrılı bir hastalık) hastalığının tedavi edildiğini anlatıyor. Ancak doktorların hastalığın sadece uykuya daldığını, ileride tekrarlayabileceğini ve korunmasız cinsel ilişki sırasında partnerine bulaşacağını söylediklerini de belirtiyor. Hastanız oldukça çapkın biri ve söz konusu durumuna karşın çok sayıda partner ile korunmasız cinsel ilişkiye girmekten çekinmediğinden de size bahsediyor.

Çok sayıda kişinin genital herpes hastalığına yakalanmasını önlemek için, size seans gizliliği içerisinde aktarılmış olan bu bilgileri yetkili merciler ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Çok sayıda kişinin genital herpes hastalığına yakalanmasını önlemek için, size seans gizliliği içerisinde aktarılmış olan bu bilgileri yetkili merciler ile paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız.

4-) ASKERİYEDE GÖREVLENDİRİLECEK SINIR DURUM KİŞİLİK BOZUKLUĞU OLAN DANIŞAN:

Sınır durum (borderline) kişilik bozukluğu olan bir danışana psikoterapi vermektedir. Danışanınızın sizinle terapiye başlamadan önce kendine zarar verme davranışları ve iki ciddi intihar girişimi olmuş. Ayrıca madde kötüye kullanımı öyküsü var. Bir yıllık başarılı bir terapi sürecinden sonra danışanınızın çok yol kat ettiğini ve gündelik işlevselliğini sürdürebileceğini düşünüyorsunuz.

Danışanınız size değerlendirmeleri geçerek profesyonel anlamda askeriyede görev yapmaya hak kazandığını, bu nedenle çok mutlu olduğunu ve bunu hayatında yeni bir sayfa açmak için bir fırsat olarak gördüğünü anlatıyor. Askeriyenin danışanınızın psikiyatrik geçmişinden haberi yok ve onu çatışmaya girmek üzere eğitilen birliklerden birine alacak.

Her ne kadar danışanınızın çok yol kat ettiğini düşünseniz de geçmiş öyküsü nedeni ile eline silah alacak olması sizi çok endişelendiriyor.

Danışanınızın kendine ve başkalarına zarar verme riskini ortadan kaldırmak için psikiyatrik geçmişini askeriye ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınızın kendine ve başkalarına zarar verme riskini ortadan kaldırmak için psikiyatrik geçmişini askeriye ile paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız.

5-) İÇKİ SORUNU OLAN CERRAH:

Yaklaşık 4 yıldır size psikoterapiye gelen cerrah bir danışanınız var. Danışanınız özel bir hastanede kozmetik amaçlı küçük ameliyatlara yapıyor. Danışanınız size son birkaç aydır

normalden çok daha fazla içki içtiğini, hatta zaman zaman içkili iken ameliyata girdiğini anlatıyor, fakat bu durumun aranızda kalmasını istiyor.

Hastaların zarar görmesini engellemek için danışanınızın seans gizliliği içinde size aktardığı bilgileri yetkili merciler ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Hastaların zarar görmesini engellemek için danışanınızın seans gizliliği içinde size aktardığı bilgileri yetkili merciler ile paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız

6-) DANIŞANDAN BAĞIŞ İSTEME

Psikoterapist olarak çalışmanın yanı sıra, protez kol/bacak ihtiyacı olan maddi durumu yetersiz çocuklara yardım için kurulmuş bir dernekte de gönüllü olarak aktif görev alıyorsunuz. Son bağış kampanyanız ne yazık ki iyi gitmiyor, çok sayıda kol/bacak protezi ihtiyacı olan çocuktan sadece sınırlı sayıda çocuğun ihtiyacını karşılayabilecek kadar para toplanabildi. Danışanlarınız arasında çok zengin ancak cimri bir danışanınız var. Danışanınız normal şartlarda bu kampanyaya sıcak bakmayacak biri ancak uygun şekilde yardımını isterseniz, size olan güveni nedeni ile gerekli parayı vereceğine eminsiniz.

Çocukların protez kol/bacak ihtiyacını karşılayabilmek için danışanınızdan bağış istemek sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Çocukların protez kol/bacak ihtiyacını karşılayabilmek için danışanınızdan bağış ister misiniz?

Evet / hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız

7-) KEMİK İLİĞİ:

Psikoterapi verdiğiniz narsisistik kişilik bozukluğu olan bir danışanınız var. Danışanınızın ablasının tehlikeli bir anemi hastalığı var ve acilen kemik iliği nakli olması gerekiyor. Bulunabilen tek uygun kemik iliği de danışanınıza ait. Ancak danışanınız, anne ve babasının ablasını daha çok sevdiğine ve kayırdığına inandığı için ondan nefret ediyor ve

kemik iliğini vermeyi kesin bir dille reddediyor. Danışanınızın ablası hemen kemik iliği nakli olmazsa ölecek ve üç küçük çocuğu bakacak başka kimseleri olmadığı için Çocuk Esirgeme Kurumu'na verilecek. Çocukların tek yakın akrabası olan danışanınız da onların bakımını üstlenmeyi kesinlikle istemiyor.

Terapinizin bulunduğu aşamada danışanınız size büyük hayranlık besliyor ve sizin takdirinizi kazanabilmek için uğraşiyor. Danışanınızı manipüle ederek ablasına kemik iliğini vermesini sağlamanız mümkün.

Danışanınızın ablasının hayatını kurtarmak ve üç küçük çocuğunun kimsesiz kalmasını önlemek için danışanınızı manipüle ederek ikna etmeniz sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınızın ablasının hayatını kurtarmak ve üç küçük çocuğunun kimsesiz kalmasını önlemek için danışanınızı manipüle eder misiniz?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız

8-) İŞ VERDİĞİNİZ DANIŞAN:

Ücretsiz psikoterapi verdiğiniz danışanlarınızdan biri aylardır iş bulamadığını, eğer acilen işe giremezse evine borçlardan dolayı haciz geleceğini, evden de çıkarılacakları için engelli kocası ve iki küçük çocuğu ile perişan olacaklarını söyleyerek ağlıyor. Evinizin temizlik, yemek işleri için bir yardımcıya acilen ihtiyacınız var ancak yeterli sayıda aday mevcut ve kolaylıkla bir yardımcı bulabileceğiniz durumdasınız. Danışanınız için ise üretebileceğiniz başka bir iş alternatifi bulunmuyor.

Danışanınız ve ailesinin sefalete düşmesini önlemek için onu evinizde çalışmak üzere işe almanız sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınız ve ailesinin sefalete düşmesini önlemek için onu evinizde çalışmak üzere işe alır mısınız?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız

9-) DANIŞANIN HEDİYESİ:

Çok zengin bir danışanınız, psikoterapi sürecindeki yardımlarınızdan dolayı minnettar olduğunu söyleyerek doğum gününüzde size 2 milyon TL değerinde elmas bir gerdanlık hediye ediyor. Kısa süre önce mahallenizde çıkan bir yangın sonucunda beş aile kış ortasında sokakta kaldı. Ailelerin maddi durumları kötü ve başlatılan yardım kampanyası ekonomik kriz nedeni ile pek de iyi gitmiyor. Bu gerdanlığı satarak söz konusu ailelerin mağduriyetlerini giderebilirsiniz.

Yangın nedeni ile mağdur olan ailelere yardım edebilmek için danışanınızın hediye ettiği elmas gerdanlığı kabul etmek sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Yangın nedeni ile mağdur olan ailelere yardım edebilmek için danışanınızın hediye ettiği elmas gerdanlığı kabul eder misiniz?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız

10-) KÖRLÜK İLACI:

Psikoterapi verdiğiniz danışanlarınızdan biri çocukları etkileyen ve körlüğe yol açan genetik bir hastalığın tedavisi için geliştirdiği etkili bir ilaç için patent alma aşamasında. Danışanınız aynı zamanda da boşanmak üzere olduğu eşi ile çocuklarının velayeti için kıyasıya bir mücadele içerisinde. Seansta size, çocuklarının velayetini alabilmek için hiçbir psikolojik sorunu kalmadığına ilişkin mahkemede şahitlik etmenize ihtiyacı olduğunu, şahitliğiniz olmazsa velayeti kaybedeceği için her şeyin anlamsızlaşacağını ve ilacın patent başvurusunu geri çekerek formülleri yok edeceğini söylüyor.

Danışanınızın intihar etme veya çevresindekilere fiziksel zarar verme riski bulunmuyor. Ancak ruh halindeki iniş çıkışlar, sosyal ilişkilerinde yaşadığı uyum problemleri ve kronik depresyonu nedeni ile terapisine 1-2 yıl süre ile devam etmesi gerektiğine inanıyorsunuz.

Yüzlerce çocuğu kör olmaktan kurtaracak ilacın piyasaya sürülmesini sağlayabilmek için mahkemede yanlış beyanda bulunmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Yüzlerce çocuğu kör olmaktan kurtaracak ilacın piyasaya sürülmesini sağlayabilmek için mahkemede yanlış beyanda bulunur musunuz?

Evet / Hayır

Eğer yukarıdaki iki soruya farklı cevaplar verdi iseniz (birine “evet”, diğerine “hayır”) lütfen nedenini açıklayınız

EK 4-POZİTİF ve NEGATİF DUYGU ÖLÇEĞİ (PNDÖ)

Bu ölçek farklı duyguları tanımlayan birtakım sözcükler içermektedir. Şu an nasıl hissettiğinizi düşünüp her maddeyi okuyun. Uygun cevabı her maddenin yanında ayrılan yere (puanları daire içine alarak) işaretleyin. Cevaplarınızı verirken aşağıdaki puanları kullanın.

1. Çok az veya hiç
2. Biraz
3. Ortalama
4. Oldukça
5. Çok fazla

1. İlgili	1	2	3	4	5
2. Sıkıntılı	1	2	3	4	5
3. Heyecanlı	1	2	3	4	5
4. Mutsuz	1	2	3	4	5
5. Güçlü	1	2	3	4	5
6. Suçlu	1	2	3	4	5
7. Ürkmüş	1	2	3	4	5
8. Düşmanca	1	2	3	4	5
9. Hevesli	1	2	3	4	5
10. Gururlu	1	2	3	4	5
11. Asabi	1	2	3	4	5
(kolayca sinirlenebilecek olan)					
12. Uyanık	1	2	3	4	5
(dikkati açık)					
13. Utanmış	1	2	3	4	5
14. İlhamlı	1	2	3	4	5
(yaratıcı düşüncelerle dolu)					
15. Sinirli	1	2	3	4	5
(öfkeli)					
16. Kararlı	1	2	3	4	5
17. Dikkatli	1	2	3	4	5
18. Tedirgin	1	2	3	4	5
19. Aktif	1	2	3	4	5
20. Korkmuş	1	2	3	4	5

EK 5-DEMOGRAFIK BİLGİ FORMU (PİLOT ÇALIŞMA)

Demografik Form (Pilot Çalışma)

Lütfen aşağıdaki Katılımcı Bilgi Formunu doldurunuz.

1) Cinsiyetiniz: K E 2)Yaşınız: _____

2-) Öğrenim durumunuz (son mezun olduğunuz okul):

İlköğretim Lise Ön lisans Lisans Yüksek lisans Doktora

3) Mesleğiniz (eğer emekli iseniz, lütfen hem “emekli” seçeneğini, hem de emekli olmadan önceki mesleğinizi gösteren seçeneği işaretleyiniz):

Öğrenci Klinik psikolog Psikoterapist Akademisyen (psikoloji)
Akademisyen (psikoloji dışı bölümler) Psikolog İnsan kaynakları Bankacı
Sigortacı Muhasebeci/ mali müşavir Mühendis Avukat Doktor Emekli
Finansçı (banka-sigorta dışı) Ev hanımı Diğer(lütfen belirtiniz)

4) Ünvanınız:

Asistan/Uzman Yrd. Yetkili/ Uzman Yönetmen/ Müdür yardımcısı Müdür
Direktör/ Koordinatör Genel Müdür Yardımcısı Genel Müdür
Diğer(lütfen belirtiniz)_____

5) Eğer Öğrenci iseniz;

Öğrenim gördüğünüz kurum: _____

Bölüm: _____

Sınıf: _____

6) Gelir seviyenizi tanımlar mısınız?

Çok iyi İyi Fena Değil Kötü Çok Kötü

7) Aşağıdakilerden hangisi sizin dini/inanç sisteminizi en iyi ifade etmektedir?

Tanrı'ya inanmam (Ateistim)
Tanrı'ya inanıyor ama bir dini tercih etmiyorum
Müslümanım
Diğer _____

8) Kendinizi dindar/inanan biri olarak nitelendirir misiniz?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç dindar değilim

Evet çok dindarım

9) Eğer psikoloji alanında çalışıyorsanız veya psikoloji bölümü öğrencisi iseniz;

Türk Psikologlar Derneği'nin yayınladığı Etik İlkeler Kılavuzunu okudunuz mu? Evet/
Hayır

Psikoloji eğitiminiz sırasında meslek etiği dersi aldınız mı? Evet/ Hayır

10) Eğer psikoterapi yapıyorsanız;
Kaç yıldır psikoterapi yapıyorsunuz? _____

Şimdiye kadar ortalama kaç danışanınız oldu? _____

Psikoterapi yöneliminiz nedir? _____

11) Bu araştırmanın amacı sizce nedir? Bu araştırma sizce neyi ölçmektedir?

12) Daha önce buna benzer bir araştırmaya katıldınız mı? Katıldıysanız, lütfen kısaca açıklayınız.

EK 6-PİLOT ÇALIŞMA ETİK KURUL ONAYI

Sayı :2018/40

05.12.2018

Konu : Etik Kurul izni

Dr. Öğretim Üyesi Hasan BAHÇEKAPILI
Doğuş Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Psikoloji Bölümü

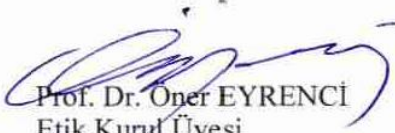
Sn. Dr. Öğretim Üyesi Hasan BAHÇEKAPILI

Klinik Psikoloji Doktora öğrencisi Filiz AYKAN ve Yürütücülüğünü yaptığımız “**Yüksek İkilem Yaratan Etik Senaryolar: Genele Yönelik Senaryolar&Psikoterapistlere Yönelik Senaryolar**” başlıklı araştırmanız için yapacağınız ankete ait sorularla ilgili olarak Doğuş Üniversitesi Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru, Etik Kurulunda incelenmiş ve bilimsel araştırma etiği açısından **uygun olduğuna** karar verilmiştir.

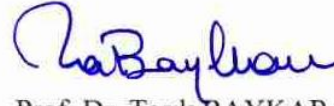
Bilgilerinizi rica ederiz.

Prof. Dr. Ataç SOYSAL
Etik Kurul Başkanı
Mühendislik Fakültesi

Prof. Dr. Öner EYRENCİ
Etik Kurul Üyesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Tarık BAYKARA
Etik Kurul Üyesi
Mühendislik Fakültesi

Prof. Dr. Oktay VELİEV
Etik Kurul Üyesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Nüket SARACEL
Etik Kurul Üyesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ahmet KURTOĞLU
Etik Kurul Üyesi
Sanat ve Tasarım Fakültesi

Prof. Dr. Sami ŞENER
Etik Kurul Üyesi
Fen Edebiyat Fakültesi

EK 7- KATILIMCI BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Araştırmayı destekleyen kurum: Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü

Araştırmanın konusu: Kişilerin Sosyal ve psikolojik tutum ve davranışların ölçülmesi

Proje Yöneticileri: Dr. Öğretim Üyesi Hasan Galip Bahçekaplı

Prof. Dr. Falih Köksal

Araştırmacının adı: Filiz Aykan

E-posta: filizaykan@yahoo.com

Bu araştırma kişilerin sosyal ve psikolojik tutum ve davranışlarını incelemektedir. Çalışmada doğru veya yanlış cevap yoktur. Sizden istediğimiz kendinize en yakın hissettiğiniz cevapları işaretlemenizdir.

Bu çalışma bilimsel amaçlarla yapılmaktadır. Çalışma süresince toplanan veriler anonim olarak değerlendirilecek ve araştırmanın hiçbir aşamasında isimler kullanılmayacaktır. Sonuçlar kişisel bilgileriniz ile eşleştirilmeyecek, araştırma sonucunda herhangi bir kişisel değerlendirme yapılmayacaktır.

Çalışma yaklaşık yarım saat sürecektir. Çalışmaya katılmanız tamamen isteğe bağlıdır. Bu formu imzalamama ve çalışmaya katılmama hakkınız her zaman geçerlidir. Formu imzalarsanız dahi kendinizi rahat hissetmediğiniz an çalışmayı bırakabilirsiniz. Bu durumda sizden almış olduğumuz veri yok edilecektir.

Sormak istediğiniz bir soru varsa lütfen araştırmayı yapan kişiye sorunuz.

Bana anlatılanları ve yukarıda yazılanları anladım. Çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

İmzası:

Tarih (gün/ay/yıl): / /

EK 8-KLASİK ETİK İKİLEM SENARYOLARI UYUMLU VERSİYONLAR

1-) İLAÇ OLABİLECEK KEŞİF (NOBEL ÖDÜLÜ)- Uyumlu Versiyon:

Siz ve araştırma ortağınız, güvenli, ucuz ve doğayı kirletmeyen yeni bir enerji kaynağı keşfettiniz. Bu keşif, dünyadaki çevre kirliliğini ve yoksulluğu ortadan kaldıracak boyutta bir keşif ancak, ortağınız bu keşfi satmak istiyor.

Ortağınızı iyi tanıyorsunuz ve onun bu keşfi en yüksek fiyatı veren kim olursa olsun ona satmak isteyeceğinden eminsiniz. Ortağınızın bugün bu keşfi yan etkileri olan bir ilaç olarak kullanmayı deneyecek birkaç potansiyel alıcı ile görüşeceğini ve bu kişilerin ortağınıza hayalinden bile geçmeyecek miktarda yüksek bir para önereceğini öğrendiniz. Bu kişiler keşfinizi ele geçirirlerse, bunu binlerce insanda şiddetli mide kramplarına ve kusmaya neden olacak riskli bir ilaç yapımında kullanacaklar.

Ortağınızın bu satışı yapmasını engellemek için tek yolunuz onu öldürmek. Laboratuvarda bulunan kokusuz ve renksiz yanıcı bir kimyasalı laboratuvara dökerseniz, sigara tiryakisi ortağınızın çakmağını çaktığında havaya uçağını biliyorsunuz. Böylece herkes bunun bir laboratuvar kazası olduğunu düşünecek ve keşfiniz de bunu ilaç olarak kullanabilecek kişilerin eline düşmemiş olacak.

Çakmağı çaktığında ortağınızın ölümüne neden olacak olan kimyasalı laboratuvara dökerek bu yeni enerji kaynağının, onu ilaç olarak kullanacak kişilerin eline düşmesini ve binlerce kişinin geçici olarak acı çekmesini önlemek, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Yeni enerji kaynağının onu ilaç olarak kullanacak kişilerin eline düşmesini ve binlerce kişinin geçici olarak acı çekmesini önlemek için çakmağı çaktığında ortağınızın ölümüne neden olacak kimyasalı laboratuvara döker misiniz?

Evet / Hayır

2-) UÇAK PİSTİ (ÖTANAZİ)- uyumlu Versiyon:

Küçük bir askeri birliği komuta ediyorsunuz. Düşman bölgesindeki görevinizi tamamlayıp dönerken, adamlarınızdan biri düşman tarafından kurulmuş kapanlardan birine basıyor ve bacağı kötü şekilde yaralanıyor. Onu kan kaybından öldürmeden bacağını kapandan kurtarmanız mümkün değil. Ancak onu ardınızda bırakırsanız da düşman birlikleri onu

bulup konuşurmak için öldürene kadar işkence edecekler. Yaralı asker de en sonunda işkenceye dayanamayıp gizli bilgileri düşmana verecek. Siz bu gece farklı bir bölgeye göreve gideceğiniz için risk altında değilsiniz. Ancak yaralı askerin düşmana vereceği gizli bilgilerin size ait bir uçak pistini kullanılmaz hale getireceğini biliyorsunuz.

Düşman birlikleri yaklaştığı için yaralı askerin yanında daha fazla kalmanız mümkün değil.

Askerinizin yerini bilgisayarınızda bombalama hedefi olarak programlamanız ve bulunduğu yerin bombalanmasını sağlamanız mümkün.

İşkence altında düşmana gizli bilgileri vermesini önlemek ve uçak pistinin kullanılabilir durumda kalmasını sağlamak için, bilgisayarınızda ilgili programlamayı yaparak yaralı askerin ölümüne neden olmak, sizin açısından ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

İşkence altında düşmana gizli bilgileri vermesini önlemek ve uçak pistinin kullanılabilir durumda kalmasını sağlamak için bilgisayarınızda yaralı askerin ölümüne neden olacak programlamayı yapar mısınız?

Evet / Hayır

3-) HAPSE ATILACAK KASABALILAR (DÜŞMAN CASUSU)- Uyumlu Versiyon:

Savaş sırasında askeri bir birliğin komutanısınız. Askerleriniz, kısmen çöken bir binada oluşan bir çukurda aranan önemli bir düşman casusunu ağır yaralı olarak ele geçirdiler. Telsizden birliğinize, düşman askerlerinin yakındaki çok sayıdaki kasabalardan birini işgal edecekleri bilgisi geldi. Eğer müdahale etmezseniz, düşman askerleri işgal ettikleri kasabanın tüm ileri gelenlerini hapse atacaktı. Ancak hangi kasabayı işgal edeceklerini bilmiyorsunuz.

Ele geçirilen yaralı düşman casusunun hangi kasabaya işgal planlandığını bildiğine eminsiniz. Onu sorguladınız ancak bilgi vermeyi kesinlikle ret ediyor. Casusun er ya da geç aldığı yaralar nedeni ile öleceğini biliyorsunuz.

Sorgulama sırasında casusun bulunduğu çukur, binanın temelinden yükselen su ile dolmaya başladı. Su casusun boyun hizasına kadar geliyor, kısa süre sonra boyunu aşacak ve casus boğulacak. İsteddiğiniz bilgileri vermezse onu orada bırakacağınızı söyleyerek konuşmaya zorlayabilirsiniz. Casusu bu şekilde ölüme terk ederseniz son anda istediğiniz bilgileri vereceğine eminsiniz, ancak bu aşamada onu kurtarma imkanınızın kalmayacağını da biliyorsunuz. Casus boğularak ölecek, ancak siz de bu sayede düşmanın hangi kasabayı işgal edeceğini öğrenebileceksiniz.

Kasabanın ileri gelenlerinin hapse atılmasını önlemek için casusu boğularak ölüme terk etmek, sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Kasabanın ileri gelenlerinin hapse atılmasını önlemek için casusu boğularak ölüme terk eder misiniz?

Evet / Hayır

4-) KAŞINDIRAN HASTALIK İÇİN İLAÇ (İLAÇ)- Uyumlu Versiyon:

Sağlık Bakanlığında üst düzey bir yöneticisiniz. Bir şehirdeki yüzlerce insan şiddetli kaşıntılar yaratan bir deri hastalığına yakalandılar. Yeni üretilen bir ilacın kullanılmaya başlamasına ilişkin karar vereceksiniz. Bu ilaç, ilgili bölgedeki hastalığı başarı ile tedavi edebiliyor. Ancak ilacın aynı zamanda ciddi yan etkileri var. İlacın hastalara verilmesi durumunda hastaların çoğu iyileşecek, fakat küçük bir grup hasta da ilacın yan etkileri nedeni ile ölecek.

Bu ilacın şiddetli kaşıntı yaratan hastalığa yakalanan ilgili hastalara verilmesine karar vermek sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Bu ilacın şiddetli kaşıntı yaratan hastalığa yakalanan hastalara verilmesi kararını alır mısınız?

Evet / Hayır

EK 9-PSİKOTERAPİST ETİK İKİLEM SENARYOLARI UYUMLU VERSİYONLAR

1-) SORUMSUZ HASTA- (SORUMSUZ GENİTAL HERPES HASTASI Uyumlu
Versiyon):

Psikoterapi verdiğiniz danışanlarınızdan biri seansta size, korumasız cinsel ilişki ile bulaşan, kaşıntıya neden olan ve 15 günlük hap tedavisi ile tamamen iyileşen bir hastalığa yakalandığını anlatıyor. Doktorlar tarafından kendisine hap tedavisi süresince ereksiyon problemi yaşayabileceği söylendiğinden, tedavisini sürekli ertelediğini belirtiyor. Hastanız oldukça çapkın biri ve hastalığını bilmesine karşın çok sayıda partner ile korunmasız cinsel ilişkiye girmekten çekinmediğinden de size bahsediyor.

Çok sayıda kişinin kaşıntı sorununa neden olan bu cinsel hastalığa yakalanmasını önlemek için, size seans gizliliği içerisinde aktarılmış olan bu bilgileri yetkili merciler ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Çok sayıda kişinin kaşıntı sorununa neden olan bu cinsel hastalığa yakalanmasını önlemek için, size seans gizliliği içerisinde aktarılmış olan bu bilgileri yetkili merciler ile paylaşmışsınız?

Evet / Hayır

2-) HAKİMLİK SINAVINI KAZANAN SINIR DURUM KİŞİLİK BOZUKLUĞU OLAN
DANIŞAN- (ASKERİYEDE GÖREVLENDİRİLECEK SINIR DURUM KİŞİLİK
BOZUKLUĞU OLAN DANIŞAN Uyumlu Versiyon):

Sınır durum (borderline) kişilik bozukluğu olan bir danışana psikoterapi vermektensiniz. Danışanınızın sizinle terapiye başlamadan önce kendine zarar verme davranışları ve iki ciddi intihar girişimi olmuş. Ayrıca madde kötüye kullanımı öyküsü var. Bir yıllık başarılı bir terapi sürecinden sonra danışanınızın çok yol kat ettiğini ve gündelik işlevselliğini sürdürebileceğini düşünüyorsunuz.

Danışanınız size değerlendirmeleri geçerek hakim olarak görev yapmaya hak kazandığını, bu nedenle çok mutlu olduğunu ve bunu hayatında yeni bir sayfa açmak için bir fırsat olarak gördüğünü anlatıyor. Adalet Bakanlığı'nın danışanınızın psikiyatrik geçmişinden haberi yok ve onu sulh ceza hakimi (uzun süreli hapis cezası gerektirmeyen basit yaralama, taksirle zarar verme vb. suçlar ile ilgili davalara bakan hakim) olarak görevlendirecek.

Her ne kadar danışanınızın çok yol kat ettiğini düşünseniz de geçmiş öyküsü nedeni ile hatalı adli kararlar verebilecek olması sizi çok endişelendiriyor.

Danışanınızın hatalı adli kararlar verme riskini ortadan kaldırmak için psikiyatrik geçmişini Adalet Bakanlığı ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınızın hatalı adli kararlar verme riskini ortadan kaldırmak için psikiyatrik geçmişini Adalet Bakanlığı ile paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

3-) İÇKİ SORUNU OLAN ASİSTAN CERRAH- (İÇKİ SORUNU OLAN CERRAH Uyumlu Versiyon):

Yaklaşık 4 yıldır size psikoterapiye gelen asistan cerrah bir danışanınız var. Danışanınız özel bir hastanede uzman doktor gözetiminde kozmetik amaçlı küçük ameliyatlara giriyor. Danışanınız size son birkaç aydır normalden çok daha fazla içki içtiğini, hatta zaman zaman içkili iken ameliyata girdiğini anlatıyor, fakat bu durumun aranıza kalmasını istiyor.

Uzman doktor gözetiminde de olsa hastaların zarar görme olasılığını ortadan kaldırmak için danışanınızın seans gizliliği içinde size aktardığı bilgileri yetkili merciler ile paylaşmak sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Uzman doktor gözetiminde de olsa hastaların zarar görme olasılığını ortadan kaldırmak için danışanınızın seans gizliliği içinde size aktardığı bilgileri yetkili merciler ile paylaşır mısınız?

Evet / Hayır

4-) ANEMİ- (KEMİK İLİĞİ Uyumlu Versiyon):

Psikoterapi verdiğiniz narsisistik kişilik bozukluğu olan bir danışanınız var. Danışanınızın ablasının anemi hastalığı var. Bu hastalık nedeni ile kronik yorgunluk sorunu yaşıyor ve kendisine ara sıra kan nakli yapılması gerekiyor. Hastalıktan tamamen kurtulmasının tek yolu kemik iliği nakli olması. Şimdiye kadar bulunabilen tek uygun kemik iliği de danışanınıza ait. Ancak danışanınız, anne ve babasının ablasını daha çok sevdiğine ve kayırdığına inandığı için ondan nefret ediyor ve kemik iliğini vermeyi kesin bir dille reddediyor. Danışanınızın ablası yaşadığı kronik yorgunluk nedeni ile yeterli iş performansını gösteremiyor, sık sık iş değiştirmek zorunda kalıyor ve tek başına ilgilendiği üç küçük çocuğunu geçindirmekte ciddi sıkıntı yaşıyor.

Terapinizin bulunduğu aşamada danışanınız size büyük hayranlık besliyor ve sizin takdirinizi kazanabilmek için uğraşılıyor. Danışanınızı manipüle ederek ablasına kemik iliğini vermesini sağlamanız mümkün.

Danışanınızın ablasının hayatındaki olumsuzlukları ortadan kaldırmak için danışanınızı manipüle ederek ikna etmeniz sizin açınızdan ahlaken doğru mudur?

Evet / Hayır

Danışanınızın ablasının hayatındaki olumsuzlukları ortadan kaldırmak için danışanınızı manipüle eder misiniz?

Evet / Hayır

EK 10-FAYDACI ÖZGECİLİK SENARYOSU

Çalıştığınız şirketin size 5000 tl ikramiye verdiğini varsayınız.

Şirketinizin politikaları gereği, bu tutarın hepsini kendinize alabilir veya bir kısmını ya da tamamını geri kalmış ülkelerdeki yardıma muhtaç insanlara yardım amacı ile kurulan ve itibarlı bir kuruluş olan Derneğine bağışlayabilirsiniz. Bu konudaki kararı şirketiniz tamamen size bırakmaktadır.

Eğer bağış yapmayı tercih ederseniz, şirketiniz aynı derneğe sizin adınıza, bağışladığınız tutarın 2 katı kadar daha ek bağış yapacaktır (örneğin, 500 tl bağışlamanız durumunda şirketiniz 1000 tl tutarında; 1000 tl bağışlamanız durumunda ise 2000tl ek bağış yapacaktır).

Bağış yapıp yapmama kararı ve bağış yapılacaksa verilecek tutara ilişkin tüm işlemler, kimlik bilgilerinin gizli tutulduğu güvenli bir web sitesi üzerinden yürütülmektedir. Dolayısı ile bağış yapıp yapmadığınızdan, yaptıysanız ne kadar bağışladığınızdan şirkette kimsenin haberi olmayacaktır.

Lütfen bağışlamak istediğiniz miktarı, beş yüzer (500'şer) TL'lik birimler halinde oluşturulmuş aşağıdaki skala üzerinde, seçtiğiniz rakamı yuvarlak içine alarak işaretleyiniz. (10, 50, 250 TL gibi ara değerler oluşturarak işaretleme yapmayınız)

0	500	1000	1500	2000	2500	3000	3500	4000	4500	5000

EK 11-KARANLIK ÜÇLÜ ÖLÇEĞİ KISA FORM

Aşağıda yer alan 12 cümlenin her birine ne ölçüde katıldığınızı, lütfen her cümlenin altında bulunan puanları daire içine alarak işaretleyin. Cevaplarınızı verirken aşağıdaki puanları kullanın.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

1. İstedığimi elde etmek için başkalarını manipüle etmeye eğilimliyim.

1 2 3 4 5

2. İstedığimi elde etmek için hileye başvurmuşluğum ya da yalan söylemişliğim vardır.

1 2 3 4 5

3. İstedığimi elde etmek için pohpohlamaya başvururum.

1 2 3 4 5

4. Kendi çıkarım için başkalarını kullanmaya eğilimliyim.

1 2 3 4 5

5. Pişmanlık duymamaya eğilimliyim.

1 2 3 4 5

6. Davranışlarımın ahlaki boyutunu umursamamaya eğilimliyim.

1 2 3 4 5

7. Duyarsız ya da duygusuz olmaya eğilimliyim.

1 2 3 4 5

8. Alaycı davranmaya eğilimliyim.

1 2 3 4 5

9. Başkalarının bana hayranlık duymasını istemeye eğilimliyim.

1 2 3 4 5

10. Başkalarının beni dikkate almasını istemeye eğilimliyim.

1 2 3 4 5

11. Prestij ya da statü arayışında olmaya eğilimliyim.

1 2 3 4 5

12. Başkalarından özel iyilikler beklemeye eğilimliyim.

1 2 3 4 5

EK 12-DERİN DÜŞÜNME TESTİ

Lütfen aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

- 1-) Bir kalem ve bir silginin toplam fiyatı 1 lira 10 kuruştur. Kalem silgiden 1 lira daha pahalıdır. Bu durumda bir silgi kaç kuruştur?
- 2-) Eğer 5 dikiş makinesinin 5 gömleği dikmesi 5 dakika sürüyor ise, 100 dikiş makinesinin 100 gömleği dikmesi kaç dakika sürer?
- 3-) Bir gölün bir bölümü nilüferler ile kaplıdır. Nilüferlerin gölde kapladığı alan her gün 2 katına çıkmaktadır. Eğer nilüferlerin tüm gölü kaplaması 48 gün sürüyor ise, nilüferlerin gölün yarısını kaplaması için kaç gün geçmesi gerekir?
- 4-) Siz bir koşu yarışındasınız ve ikinci olan kişiyi geçtiniz kaçınıcı sıraya yükselirsiniz?
- 5-) Bir çiftlikte 15 tane koyun var. 8 tanesi hariç hepsi öldü, geriye kaç tane kaldı?
- 6-) Ayşe'nin babasının 3 tane çocuğu var. İlk iki çocuğunun adı Eylül ve Ekim ise üçüncü çocuğunun adı nedir?
- 7-) 3 metre derinliğinde, 3 metre uzunluğunda, 3 metre genişliğinde (boş) bir çukurun içinde kaç metreküp toprak vardır?

EK 13-KİŞİLERARASI TEPKİSELLİK İNDEKSİ

Aşağıdaki ifadeler sizin değişik durumlardaki düşüncelerinizi ve duygularınızı araştırmaktadır. Her bir maddenin sizi ne kadar iyi tanımladığını sayfanın başındaki cetveldeki uygun rakamları seçerek belirleyiniz: 0, 1, 2, 3, veya 4. Cevabınız üzerinde karara vardığınızda, soruların hemen altındaki rakamlardan birini daire içine alınız. CEVAP VERMEDEN ÖNCE HER BİR MADDEYİ DİKKATLİCE OKUYUNUZ. Lütfen dürüstçe ve içtenlikle cevap verin. Teşekkür ederiz.

CEVAP CETVELİ:

0	1	2	3	4
BENİ				BENİ ÇOK
İYİ BİR ŞEKİLDE				İYİ BİR ŞEKİLDE
TANIMLAMİYOR				TANIMLIYOR

1. Başıma gelebilecek olan şeyler hakkında, zaman zaman hayaller ve fanteziler kurarım.

0 1 2 3 4

2. Benden daha talihsiz insanlar için genellikle merhametli, alakalı hisler duyarım.

0 1 2 3 4

3. Olayları “bir başka kişinin” bakış açısından görmeyi zor bulurum.

0 1 2 3 4

4. Başka kimselerin problemleri olduğunda, onlar için fazla üzülmem.

0 1 2 3 4

5. Bir romandaki karakterlerin duygularını gerçekten içimde hissedirim.

0 1 2 3 4

6. Acil durumlarda, vesveseli ve rahatsız hissedirim.

0 1 2 3 4

7. Bir piyes veya film izlerken genellikle tarafsızımdır ve sıklıkla kendimi ona tamamen kaptırmam.

0 1 2 3 4

8. Bir karara varmadan önce diğerlerinin anlayamadığı yönlerden olaya bakmaya çalışırım.

0 1 2 3 4

9. Birinden yararlanıldığını gördüğümde, ona karşı koruyucu olduğumu hissederim.

0 1 2 3 4

10. Çok heyecanlı bir durumun içinde olduğumda çaresizlik hissederim.

0 1 2 3 4

11. Arkadaşlarımla bakış açısından olayların nasıl görüldüğünü gözümde canlandırarak onları daha iyi anlamaya gayret ederim.

0 1 2 3 4

12. İyi bir kitaba veya filme son derece kapılmak benim için nadir bir durumdur.

0 1 2 3 4

13. Birinin incindiğini gördüğümde, sakın kalma eğilimindeyimdir.

0 1 2 3 4

14. Başka kimselerin talihsizlikleri genellikle beni büyük ölçüde rahatsız etmez.

0 1 2 3 4

15. Bir şeyde haklı olduğumdan eminsem, başkalarının fikirlerini dinleyerek fazla zaman harcamam.

0 1 2 3 4

16. Bir piyes veya filmi gördükten sonra, karakterlerden biriymişim gibi hissetmişimdir.

0 1 2 3 4

17. Gergin duyguların olduğu bir ortamda olmak beni korkutur.

0 1 2 3 4

18. Birine haksız davranıldığını gördüğümde, onlar için bazen çok fazla acıma hissetmem.

0 1 2 3 4

19. Genellikle acil durumların üstesinden gelmede çok becerikliyimdir.

0 1 2 3 4

20. Gördüğüm şeyler bana oldukça dokunur.

0 1 2 3 4

21. Her sorunun iki yönü olduğuna inanırım ve her iki yönden de bakmaya çalışırım.

0 1 2 3 4

22. Kendimi oldukça yumuşak kalpli bir kişi olarak tanımlarım.

0 1 2 3 4

23. İyi bir film seyrettiğimde, kendimi çok kolaylıkla baş karakterin yerine koyabilirim.

0 1 2 3 4

24. Acil durumlarda kontrolü kaybetmeye eğilimliyimdir.

0 1 2 3 4

25. Birine kızdığımda, genellikle bir süre için kendimi onun yerine koymaya çalışırım.

0 1 2 3 4

26. İlginç bir hikaye veya roman okuduğumda, hikayedeki olaylar benim başıma gelse neler hissedeceğimi gözümde canlandırırım.

0 1 2 3 4

27. Acil bir durumda çok yardıma ihtiyacı olan birini gördüğümde, param parça olurum.

0 1 2 3 4

28. Birilerini eleştirmeden önce, onların yerinde olsam nasıl hissedeceğimi gözümün önünde canlandırmaya çalışırım.

0 1 2 3 4

EK 14-OXFORD FAYDACILIK ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadeler sizin değişik durumlara ilişkin düşüncelerinizi araştırmaktadır. Her bir maddenin düşüncenizi ne kadar iyi tanımladığını, ilgili maddenin hemen altında yer alan rakamlardan birini yuvarlak içine alarak belirtin.

Cevaplarınızı verirken aşağıdaki puanları kullanın.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Biraz Katılmıyorum
4. Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum
5. Biraz Katılıyorum
6. Katılıyorum
7. Kesinlikle Katılıyorum

CEVAP VERMEDEN ÖNCE HER BİR MADDEYİ DİKKATLİCE OKUYUNUZ.

Lütfen dürüstçe ve içtenlikle cevap verin.

Teşekkür ederiz.

1-) Eğer, acil bir durumda başka bir kişinin hayatını kurtarmanın tek yolu kendi bacağına feda etmekse, bu durumda, bu fedakârlığı gerçekleştirmek ahlaki olarak gereklidir.

1 2 3 4 5 6 7

2-) Masum bir kişiye zarar vermek, eğer başka birçok masum insana yardım etmek için gerekliyse, ahlaki olarak doğrudur.

1 2 3 4 5 6 7

3-) Ahlaki olarak, böbrek yetmezliği olan bir kişiye böbreğimizin birini verme gereği duymamız gerekir çünkü hayatta kalmak için iki böbreğe ihtiyacımız yoktur ve sağlıklı olmak için bir tane böbrek yeterlidir.

1 2 3 4 5 6 7

4-) Eğer tüm insanların refahını ve mutluluğunu sağlamanın tek yolu, kısa ve sınırlı bir süre boyunca politik baskı kullanmaksa, bu durumda politik baskı kullanılmalıdır.

1 2 3 4 5 6 7

5-) Ahlaki açıdan, insanlar gezegen üzerindeki tüm insanların refahını eşit olarak önemsemelidir; onlara fiziksel veya duygusal olarak yakın olan kişilerin refahına özel bir önem vermemelidir.

1 2 3 4 5 6 7

6-) Eğer yüzlerce insanı öldürecek bir bombanın patlamasını önleyecek bir bilgiyi elde etmek için masum bir kişiye işkence etmek gerekliyse, bunu yapmak kabul edilebilir.

1 2 3 4 5 6 7

7-) Birine yardım etmemek, ona aktif olarak zarar vermek kadar yanlıştır.

1 2 3 4 5 6 7

8-) Daha çok insanın kurtarılmasını sağlayacaksa, bazen yan etki olarak masum insanların ölmesi ahlaki olarak gereklidir.

1 2 3 4 5 6 7

9-) Eğer başışlayarak birilerine yardım etmesi mümkünse, kişinin gerçekten ihtiyacı olmadığı parasını elinde tutması ahlaki olarak yanlıştır.

1 2 3 4 5 6 7

EK 15-DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU (ASIL ÇALIŞMA)

Lütfen aşağıdaki Katılımcı Bilgi Formunu doldurunuz.

1-) Cinsiyetiniz: K E 2-)Yaşınız:_____

3-) Öğrenim durumunuz (son mezun olduğunuz okul):

İlköğretim Lise Ön lisans Lisans Yüksek lisans Doktora

4-) Mesleğiniz (eğer birden fazla mesleğiniz varsa, örneğin öğrenci ve psikoterapist gibi, lütfen her iki seçeneği de işaretleyin).

Psikoloji lisans Öğrencisi Öğrenci (diğer) Klinik psikolog Psikoterapist
Akademisyen (psikoloji) Akademisyen (psikoloji dışı) Psikolog İnsan kaynakları
Bankacı Sigortacı Muhasebeci/mali müşavir Mühendis
Avukat Doktor Emekli Eczacı Dişçi Psikiyatrist Mimar Satışçı
Finansçı (banka-sigorta dışı) Diğer(lütfen belirtiniz)_____

5-) Ünvanınız:

Asistan/Uzman Yrd. Yetkili/ Uzman Yönetmen/ Müdür yardımcısı Müdür
Direktör/ Koordinatör Genel Müdür Yardımcısı Genel Müdür
Diğer(lütfen belirtiniz)_____

6-) Eğer Öğrenci iseniz;

Öğrenim gördüğünüz kurum:

Öğrenim Tipi: Ön Lisans Lisans Yüksek lisans Doktora

Bölüm:

Sınıf:

7-) Eğer Psikoloji Lisans öğrencisi iseniz;

Klinik Psikolog olmayı istiyor musunuz? Evet Hayır

8-) Lütfen aşağıdaki seçeneklerden size uygun olanları işaretleyin.

- Psikoterapi yapıyorum. Psikoterapi yapmıyorum.
- Akademik olarak lisans ve/veya üstü düzeyde (yüksek lisans doktora) her hangi bir psikoloji/ psikolojik danışmanlık eğitimi almadım.
- Psikoloji/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisansı ve Klinik Psikoloji Yüksek Lisans diplomam var.
- Psikoloji/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisansı ve Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Yüksek Lisans diplomam var.
- Alan dışı bir lisans programından mezunum; Klinik Psikoloji/ Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Yüksek Lisansı ve Klinik Psikoloji/ Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Doktorası diplomam var.
- Alan dışı lisans programı mezunu ve Klinik Psikoloji / Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Yüksek Lisans öğrencisiyim.
- Alan dışı lisans programı mezunu ve Klinik Psikoloji / Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Doktora Programı öğrencisiyim.

- Psikoloji/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans mezunu ve Klinik Psikoloji / Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Yüksek Lisans öğrencisiyim.
- Psikoloji/ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık lisans mezunu ve Klinik Psikoloji / Uygulamalı Psikoloji (klinik içerikli) Doktora öğrencisiyim.
- Psikoloji lisans öğrencisiyim.
- Diğer. (Lütfen belirtin). _____

9-) Psikoterapi yapıyor iseniz, süpervizyon desteği alıyor musunuz?

- Evet
- Hayır

10-) Eğer psikoterapi hizmeti veriyorsanız, her hangi bir psikoterapi yönelimine ilişkin akredite bir eğitim programına katıldınız mı?

- Evet
- Hayır

11-) Eğer yukarıdaki soruya ‘evet’ yanıtını verdiyseniz;

Programın Adı:

Eğiticinin Adı/ Soyadı:

Program Süresi:

Akredite eden kurum:

Program içeriğine konu psikoterapi yönelimi:

12-) Gelir seviyenizi tanımlar mısınız?

- Çok iyi
- İyi
- Fena Değil
- Kötü
- Çok Kötü

13-) Aşağıdakilerden hangisi sizin dini/inanç sisteminizi en iyi ifade etmektedir?

- Tanrı’ya inanmam (Ateistim)
- Tanrı’ya inanıyor ama bir dini tercih etmiyorum
- Müslümanım
- Diğer _____

14-) Kendinizi dindar/inanan biri olarak nitelendirir misiniz?

1-----2-----3-----4-----5-----6-----7

Hiç dindar değilim

Evet çok dindarım

15-) Eğer psikoterapi alanında çalışıyorsanız veya psikoloji bölümü öğrencisi iseniz;

a-) Türk Psikologlar Derneği’nin yayınladığı Etik İlkeler Kılavuzunu okudunuz mu?

- Evet
- Hayır

b-) Psikoloji eğitiminiz sırasında psikoterapiye ilişkin meslek etiği dersi aldınız mı?

- Evet
- Hayır

16-) Eğer psikolog veya psikoloji bölümü öğrencisi iseniz Türk Psikologlar Derneğine üye misiniz?

- Evet
- Hayır

17-) Eğer psikolog veya psikoloji ğrencisi iseniz, psy-l mail grubuna veya psiko-alan mail grubuna ye misiniz?

- Psy-l mail grubu yesiyim Psiko-alan mail grubu yesiyim
 Her iki mail grubuna da yeyim Her ikisine de ye değilim

Eğer psikoterapi yapıyorsanız 18-21. soruları lütfen yanıtlayınız.

18-) Kaç yıldır psikoterapi yapıyorsunuz?

- 1-11 ay 1-2 yıl 2-3 yıl 3-4 yıl 4-5 yıl 5-10 yıl 10 yıldan fazla

19-) Şimdiye kadar ortalama kaç danışanınız oldu? _____

20-) Danışan profiliniz nedir?

- Çocuk/ ergen Yetişkin Çift/Aile Diğer(lütfen belirtin) _____

21-) Psikoterapi yöneliminiz nedir?

- BDT Şema Terapi Psikodinamik Terapi Psikoanaliz
 Varoluşçu EMDR Çözüm Odaklı Psikoterapi Dialektik Davranışçı Terapi Oyun Terapisi Diğer (lütfen belirtin) _____

22-) LinkedIn hesabınız var mı?

- Evet Hayır

23-) Hangi Őehirde yaşıyorsunuz? _____

24) Bu araştırmanın amacı sizce nedir? Bu araştırma sizce neyi ölçmektedir?

EK 16-ASIL ÇALIŞMA ETİK KURUL ONAYI

Sayı :2019/07
Konu : Etik Kurul izni

28.03.2019

Filiz AYKAN
Doğuş Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Klinik Psikoloji Doktora
Programı Öğrencisi

Doğuş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Doktora programı çerçevesinde Dr. Öğr. Üyesi Hasan BAHÇEKAPILI'nın danışmanlığı altında yürütülecek olan **"Duyguların Psikoterapistlerin Etik Kararları İle İlişkisi"** başlıklı araştırmanız için yapacağınız ankete ait sorularla ilgili olarak Doğuş Üniversitesi Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru, Etik Kurulunda incelenmiş ve bilimsel araştırma etiği açısından **uygun olduğuna** karar verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederiz.

Prof. Dr. Ataç SOYSAL
Etik Kurul Başkanı
Mühendislik Fakültesi

Prof. Dr. Öner EYRENCİ
Etik Kurul Üyesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Tarık BAYKARA
Etik Kurul Üyesi
Mühendislik Fakültesi

Prof. Dr. Oktay VELİEV
Etik Kurul Üyesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Nüket SARACEL
Etik Kurul Üyesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ahmet KURTOĞLU ✓
Etik Kurul Üyesi
Sanat ve Tasarım Fakültesi

TOPLANTIYA KATILMADI

Prof. Dr. Sami ŞENER
Etik Kurul Üyesi
Fen Edebiyat Fakültesi

ÖZGEÇMİŞ

Nişantaşı Anadolu Lisesi'ndeki eğitimini tamamladıktan sonra Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olmuştur. Bankacılık sektöründe müfettiş yardımcısı olarak başladığı kariyerini insan kaynakları alanında sürdürmüş ve eş zamanlı olarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini tamamlamıştır. Son beş yılında üst düzey yöneticilik görevleri üstlendiği insan kaynakları kariyerini noktalama kararı alarak klinik psikoloji alanına yönelmiştir. Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümünden mezun olmuştur. Klinik Psikoloji uzmanlığını ise Bahçeşehir Üniversitesi'nde almıştır. Yüksek lisans eğitimi sırasında hem Psikodinamik Terapi hem de Bilişsel Davranışçı Terapi eğitim ve stajlarını tamamlamıştır. Klinik Psikoloji Doktora çalışmasını Doğu Üniversitesinde yürütmüştür.

Hem serbest olarak hem de Mentalica Danışmanlık Eğitim ve Araştırma Merkezinde yetişkin bireylerle, Üstün Zekalı Çocuklar Danışmanlık Merkezinde ise ergenlerle bireysel terapi çalışmalarına devam etmektedir. 2019-2020 Bahar döneminde İstanbul Medipol Üniversitesi Psikoloji (Türkçe ve İngilizce) Bölümünde Bilişsel Davranışçı Terapi ve Psikodinamik Terapi dersleri vermiştir.